T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

YAZIN ÇEVİRMENİNİN PREKARYALAŞMASI, ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ ODAĞINDA ÜRETİLEN STRATEJİLER VE ÇÖZÜMLER

BURCU KANIDİNÇ KILINÇARSLAN
19726001

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. EMİNE BOGENÇ DEMİREL

2024

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

YAZIN ÇEVİRMENİNİN PREKARYALAŞMASI, ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ ODAĞINDA ÜRETİLEN STRATEJİLER VE ÇÖZÜMLER

BURCU KANIDİNÇ KILINÇARSLAN
19726001
ORCID NO: 0000-0001-5681-9101

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. EMİNE BOGENÇ DEMİREL

OCAK 2024

Burcu KANIDİNÇ KILINÇARSLAN tarafından hazırlanan “Yazın Çevirmeninin Prekaryalaşması, Çeviri Sosyolojisi Odağında Üretilen Stratejiler ve Çözümler” başlıklı çalışma, **10/01/2024** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programında **DOKTORA** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman **İmza**

Prof. Dr., Emine BOGENÇ DEMİREL

Jüri Üyeleri **İmza**

Prof. Dr., Füsun BİLİR ATASEVEN

Doç. Dr., Deniz KOÇAK KURMEL

Doç. Dr., Lale ARSLAN ÖZCAN

Doç. Dr., Pınar GÜZELYÜREK ÇELİK

ÖZET

YAZIN ÇEVİRMENİNİN PREKARYALAŞMASI, ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ ODAĞINDA ÜRETİLEN STRATEJİLER VE ÇÖZÜMLER

Bu doktora tezi, çeviri sosyolojisi yaklaşımıyla, prekaryalaşma bağlamında yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarını anlamayı ve bu güvencesiz koşullara sürdürülebilir çözüm önerileri üretmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma deneyimlerine ilişkin zengin ve derin veri sunabilecek bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Her biri yazın çevirmeni olan 28 katılımcıyla yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar arasında alanın paydaşlarından editörler, redaktörler, yayımcılar, meslek birliği üyeleri, akademisyenler ve yazarlar bulunmaktadır ve hepsinin ortak noktası yazın çevirmeni olmalarıdır. Konferans ve meslek çalıştaylarının gözlemlenmesi, ilgili kurum ve kuruluşların mevzuat incelemeleri ve araştırmacının araştırma boyunca tuttuğu yansıtıcı günlüğüyle veri zenginleştirilmiştir. Edinilen veri, öncelikle Pierre Bourdieu'nün geliştirdiği *alan çözümleme* yöntemiyle incelenmiştir. Buna göre, araştırma nesnesi çeviri sosyolojisi odağında inşa edildikten sonra, yazınsal alanın güç alanına göre konumu, eyleyicilerin konum mücadeleleri ve ilişkiselliği ve yazın çevirmeninin habitusu basamakları yazınsal alana uygulanmıştır. Böylelikle, araştırma bağlamındaki sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikler yazın çevirmeni özelinde irdelenmiştir. Alan çözümlemesinin ardından veri, yazın çevirmeninin prekaryalaşması bağlamında tematik çözümlemeyle detaylı biçimde yorumlanmış ve matrislerle görselleştirilmiştir.

Yazın çevirmeninin prekaryalaşması bağlamında çözümlenen veri sonucunda beş ayrı temaya ulaşılmıştır: yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma biçimleri, yazın çevirmenlerinin karşılaştıkları kısıtlar, yazın çevirmenlerinin mesleki tatminleri, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma bağlamında ürettikleri stratejiler ve çözüm önerileri. Bir bütün olarak tez çalışması, yazın çevirmenlerinin güvencesiz çalışma koşullarına dikkat çekerek sürdürülebilir iyileştirmelere yol gösterecek gelecek araştırmalar için yeni bir kapı aralamaktadır.

Anahtar Kelimeler: yazın çevirmeni, güvencesiz çalışma koşulları, prekarya, çeviri sosyolojisi, çevirmenlik mesleği, alan çözümlemesi, yazınsal alan, çevirmen çalışmaları, tematik çözümleme, stratejiler, çözümler

ABSTACT

PRECARIOUSNESS OF THE LITERARY TRANSLATOR, STRATEGIES AND SOLUTIONS PRODUCED FROM THE FOCAL POINT OF THE SOCIOLOGY OF TRANSLATION

This dissertation aims to understand the working conditions of literary translators in the context of precariousness and to propose sustainable solutions to these precarious conditions from the perspective of sociology of translation. For this purpose, we conducted a field study that can provide rich and in-depth data on the experiences of literary translators regarding their precarious working conditions. We held semi-structured interviews with 28 participants, all of whom were literary translators. The participants included all the stakeholders in the field such as editors, copyeditors, publishers, members of professional associations, academics, and writers, but the common point was that they were all literary translators. We enriched the data by observing conferences and professional workshops, examining the legislation of relevant institutions and organisations, and keeping a reflective diary throughout the research. First, we analysed the data using the *field analysis* technique developed by Pierre Bourdieu. After constructing the research object with a focus on the sociology of translation, we applied the following steps to the literary field: the position of the literary field vis-à-vis the field of power, the positional struggles and relationality of agents, and the habitus of the literary translator. Thus, we examined the social, cultural, and economic dynamics of the research context with a special focus on the literary translator. Following the field analysis, we interpreted the data in detail through thematic analysis in the context of the precariousness of the literary translator and visualized the data in matrices.

As a result, we have reached five different themes: the forms of precariousness of literary translators, the constraints faced by literary translators, the job satisfaction of literary translators, the strategies produced by literary translators in the context of precariousness and the solutions proposed by literary translators. By drawing attention to the precarious working conditions of literary translators, the thesis opens a new door for future research that will lead to sustainable improvements.

Keywords: literary translator, precarious working conditions, precariat, sociology of translation, translation profession, field analysis, literary field, translator studies, thematic analysis, strategies, solutions

ÖN SÖZ

2018 yılında özel öğrenci olarak başladığım ve ertesi yıl aynı sınavı tekrar kazanmamla resmiyete kavuşan doktora sürecimi, müthiş bir heyecan ve mutlulukla tamamlıyorum. Her hafta Adana'dan İstanbul'a uçarak gittiğim Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora programındaki ufuk açıcı derslerim, çeviri alanında büyüyüp gelişmemi ve harika insanlarla tanışmamı sağladı. Yalnızca dopdolu bir bilim insanı olmanın çok ötesinde, insani yönünü her zaman örnek alacağım ve bu ön sözde çokça ismini anmak istediğim değerli hocalarım Prof. Dr. Emine Bogenç Demirel ve Prof. Dr. Füsun Bilir Ataseven'e çok teşekkür ederim. Derslerinden çokça keyif aldığım ve değerli görüşleriyle bana yol gösteren Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ'a, Doç. Dr. Beki Haleva'ya ve ayrıca bu tez için yola çıkarken ilk heyecanlarımı benimle paylaşan Doç. Dr. Pınar Güzelyürek Çelik'e ayrıca teşekkür ederim.

Teşekkürlerin en büyüğünü, canım danışman hocam Prof. Dr. Emine Bogenç Demirel'e bir borç biliyorum. Bir tez öğrencisinin karşılaşabileceği en mükemmel danışman olmanın yanında, gerçek bilimselliği kendisine ilke edinen bir akademisyenin danışmanlığında bu tez çalışmasını ortaya çıkarabilmekten gurur duyuyorum. Emine Hocam, ne zaman arasam telefonun ucundaydı. Oldukça yoğun gündeminin içinde bana her zaman yer ayırdı ve her konuda desteğini benden asla esirgemedi. Çok değerli yol göstericiliği, doktora sürecimi keyifle tamamlamamı sağladı. Bundan sonra da hep hayatımda olmasını diliyorum.

Tez İzleme Komite Toplantılarımın hepsinde özverili bir biçimde yer alan ve bu doktora tezine yürekten desteklerini hissettiğim hocalarım Prof. Dr. Füsun Bilir Ataseven ve Doç. Dr. Pınar Güzelyürek Çelik'e geliştirici, yapıcı ve her zaman motive edici değerlendirme ve yorumları için ve bu teze sundukları katkılar için çok teşekkür ederim. Savunma jürisinde üye bulunan hocalarım Doç. Dr. Lale Arslan Özcan ve Doç. Dr. Deniz Kurmel'e çok değerli görüş ve katkıları için teşekkür ederim.

2022 yılında danışman hocamla birlikte bu tezin ilk çıktılarını sunduğumuz SEALT (Socioeconomic Approaches to Literary Translation) konferansında değerli Öğretim Üyesi Susan Pickford başta olmak üzere, ilham veren görüşlerini bizimle paylaşan katılımcılara teşekkür ederim.

Öğrencisi olmaktan gurur duyduğum CETRA 2023'ün tüm hocalarına, katılımcılarına ve bu tez çalışmasıyla birebir ilgilenen ve çalışmaya önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. Hanna Risku'ya ve Prof. Dr. Dilek Dizdar'a, Öğretim Üyesi Jack McMartin'e ve Sara Ramos Pinto'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tezin saha çalışmasında daha fazla katılımcıya ulaşmamı kolaylaştıran ÇEVBİR'e çok teşekkür ederim.

Tezin saha verisini çözümlememe yardımcı olan MAXQDA yazılımına erişebilmemi sağlayan çok sevgili Büşra Bahar'a çok teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca, beni "TÜBİTAK-BİDEB 2211-A Yurtiçi Doktora Burs Programı" kapsamında destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Her zaman yanımda duran, hayattaki en büyük şansım olduklarını her an hissettiğim ve tezin her aşamasında benimle kalbi atan canım annem, babam ve kardeşime sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, doktora sürecim boyunca desteğini bir an bile eksik etmeyen ve değerli fikirleriyle bu teze büyük katkılar sunan yol arkadaşım, canım eşime çok teşekkür ederim. Birlikte çıktığımız bu zorlu yolu, birlikte başarıyla tamamlayabilmenin gurur ve mutluluğunu yaşıyorum.

Bu doktora tezi, bir küresel pandemi, asrın felaketi olarak nitelendirilen ve oldukça yakından deneyimlediğim iki büyük deprem ve çeşitli küresel kriz ataklarının eşlik ettiği bir süreçte oluşumunu tamamladı. Bunun için, başarmanın haklı gururunu ayrıca yaşıyorum.

Bu çalışmanın ekonomik ve toplumsal bağlamda çalışma koşullarını görünür kıldığımız yazın çevirmenlerine güzel katkılar sunacağına dair yürekten inancımla sözlerime son veriyorum.

Burcu KANIDİNÇ KILINÇARSLAN

OCAK, 2024; İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv
ABSTACT v
ÖN SÖZ vi
İÇİNDEKİLER viii
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
KISALTMALAR LİSTESİ xiv

1. GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları 3
1.2. Araştırmanın Yöntemi 3
1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları 6
1.4. Araştırmanın Tasarımı 7

2. PREKARYA NEDİR? PREKARYANIN TANIMI VE KAPSAMI 10
2.1. Prekarya Kavramına Genel Bir Bakış 11
2.1.1. Prekarya Kavramının Gelişimi 13
2.1.2. Prekarya Kavramıyla İlgili Tartışmalar 18
2.2. Prekarya Kavramına İlişkin Pilot Saha Çalışması 20
2.2.1.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler 21
2.2.1.2. Verinin Çözümlenmesi 25
2.3. Çeviri Alanında İncelenebilir Bir Kavram Olarak Prekarya ve Yazın Çevirmenliği 32
2.4. Değerlendirme 38

3. YAZIN ÇEVİRMENİNİN SOSYOEKONOMİK STATÜSÜ VE ÇALIŞMA KOŞULLARINI ETKİLEYEN DÜZENLEMELER 41
3.1. Türkiye'de Yazın Çevirmenlerinin Sosyoekonomik Statüsü ve Çalışma Koşullarına Genel Bir Bakış 41

3.1.1. Mevzuat, Yasal Çerçeve ve Düzenlemeler 48
3.1.1.1. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) 52
3.1.1.2. Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR) ve Tip Sözleşme 54
3.1.1.3. Türkiye Çevirmenler Derneği (TUÇED) Yasa Taslağı 55
3.1.1.4. Uluslararası Çevirmenler Federasyonu (FIT) Çevirmenlik Bildirgesi 57
3.2. Avrupa'da Yazın Çevirmenlerinin Sosyoekonomik Statüsü ve Çalışma Koşullarına Genel Bir Bakış 59
3.3. Değerlendirme 66

4. ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ ODAĞINDA PREKARYALAŞAN YAZIN ÇEVİRMENİ: BOURDIEU'NÜN ALAN ÇÖZÜMLEMESİ 69
4.1. Çeviri Sosyolojisi 69
4.2. Bourdieu Sosyolojisi 72
4.3. Bourdieu'nün Temel Kavramları 74
4.3.1. Alan 75
4.3.2. Habitus 77
4.3.3. Sermaye 78
4.3.4. Doksa 80
4.3.5. Illusio 81
4.4. Bourdieu Sosyolojisi ve Yazınsal Alan 83
4.4.1. Nesnenin İnşası 88
4.4.2. Bourdieu'nün Alan Çözümlemesi 89
4.4.2.1. Alanın Güç Alanına Göre Konumu 91
4.4.2.2. Alandaki Konumlar ve Güç İlişkileri 92
4.4.2.3. Çevirmenin Habitusu 95
4.4.2.4. Verinin Çözümlenmesi 98
4.5. Değerlendirme 99

5. SAHA ÇALIŞMASI: EYLEYİCİLERLE GÖRÜŞMELER 101
5.1. Veri Üretim Yöntemi 102
5.2. Etik Kurul Kararı 104
5.3. Zaman Çizelgesi 104
5.4. Araştırmacının Yansıtıcı Günlüğü 105
5.5. Nesnenin İnşası: Yazınsal Alan ve Yazın Çevirmenleri 106

5.5.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler 106
5.5.2. Alanın Yapısı ve Dinamikleri 115
5.5.3. Yazın Çevirmenlerinin Çeviriye Bakışı 119
5.5.4. Yazın Çevirmenlerinin Mesleklerine Bakışı 121
5.5.5. Sermayeler ve Güç Mücadeleleri 123
5.6. Çeviri Sosyolojisi Odağında Yazın Çevirmenleri: Saha Verisinin Yorumlanması 135
5.6.1. Yazınsal Alanın Güç Alanına Göre Konumu 135
5.6.2. Eyleyicilerin Konum Mücadeleleri ve Konumlarının İlişkiselliği 139
5.6.3. Yazın Çevirmeninin Habitusu 149
5.6.4. Prekaryalaşma Sorunsalı Etrafında Verinin Tematik Çözümlemesi 156
5.6.4.1. Temalar, Kategoriler ve Kodlar 156
5.6.4.2. Temalar, Kategoriler ve Kodların Genel Bir Özeti 196
5.7. Değerlendirme 201

6. SONUÇ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 204

KAYNAKÇA 223
EKLER 236

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Pilot Saha Çalışması, Katılımcılara İlişkin Bilgiler..... 22
Tablo 2. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Güvencesiz Olma Tanımları 29
Tablo 3. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Şu Anda Nasıl Hissettikleri Sorusuna Dair Yanıtları 30
Tablo 4. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Güvenceli ve Güvencesizlik Deneyimlerine İlişkin Yanıtları 31
Tablo 5. Katılımcılara İlişkin Temel Bilgiler..... 107
Tablo 6. Yazın Çevirmeninin Prekaryalaşması Bağlamında Ulaşılan Temalar..... 157
Tablo 7. Prekaryalaşma Bağlamında Temalar, Kategoriler ve Kodların Özet Tablosu 197
Tablo 8. Çözüm Önerileri Tablosu 218

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Guy Standing'in Toplumsal Sınıfları 15
Şekil 2. Pilot Saha Çalışması, Katılımcılar İçin Açıklama Yazısı 21
Şekil 3. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Cinsiyet Oranları 23
Şekil 4. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Eğitim Durumu Oranları 23
Şekil 5. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Yaşları 24
Şekil 6. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Meslekleri 24
Şekil 7. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Yaşadıkları Yerler 25
Şekil 8. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Medeni Durumlarının Oranları 25
Şekil 9. Ulusal Meslek Standardı, Çevirmen Seviye 6, Yazın Çevirisi Yapmak 50
Şekil 10. Alanın Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yapılan Paydaşları 103
Şekil 11. Araştırmanın Zaman Çizelgesi 105
Şekil 12. Araştırmacının Yansıtıcı Günlüğü 106
Şekil 13. Katılımcıların Eğitim Durumlarının Dağılımı 109
Şekil 14. Katılımcıların Dil Sermayelerinin Hacmi ve Dağılımı 110
Şekil 15. Katılımcıların Çeviri Yaptıkları Yazın Türleri 111
Şekil 16. Katılımcıların Deneyim (Yıl) Dağılımları 112
Şekil 17. Katılımcıların Yayımlanan Çeviri Kitap Sayısı 114
Şekil 18. Katılımcıların Yazın Çevirmenliğine Bakışı 122
Şekil 19. Katılımcıların Mesleki Örgütlenme Dağılımları 126
Şekil 20. Katılımcıların Yaptıkları Diğer İşlerinin Dağılımları 129
Şekil 21. Katılımcıların Kazandıkları Ödül ve Bursların Dağılımları 132
Şekil 22. Katılımcıların Konumlarının Değişim Matrisi 144
Şekil 23. Katılımcıların Çeviri Sözleşmesi Matrisi 146
Şekil 24. Katılımcıların Sözcük Frekans Bulutu 149
Şekil 25. Katılımcılara Göre Yazın Çevirmenliğinin Olumlu Yönleri Matrisi 151
Şekil 26. Katılımcılara Göre Yazın Çevirmenlerinin Ekonomik Özgürlüğü Matrisi 153
Şekil 27. Katılımcıların Ödeme Dağılım Matrisi 155
Şekil 28. Tema 1: Yazın Çevirmenlerinin Prekaryalaşma Biçimleri Matrisi 157
Şekil 29. Tema 2: Yazın Çevirmenlerinin Karşılaştıkları Kısıtların Matrisi 167
Şekil 30. Tema 3. Yazın Çevirmenlerinin Mesleki Tatminlerinin Matrisi 177

Şekil 31. Tema 4: Yazın Çevirmenlerinin Ürettikleri Stratejilerin Matrisi 179
Şekil 32. Tema 5: Yazın Çevirmenlerinin Ürettikleri Çözüm Önerilerinin Matrisi 185
Şekil 33. Yazın Çevirmeninin Prekaryalaşma Modeli..... 214

KISALTMALAR LİSTESİ

A*dS	: Autorinnen und Autoren der Schweiz (İsviçre Yazarlar Birliği)
Bkz.	: Bakınız
CEATL	: Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires (Avrupa Edebiyat Çevirmenleri Birlikleri Konseyi ya da Avrupa Kitap Çevirmenleri Birlikleri Konseyi)
ÇEVBİR	: Çevirmenler Meslek Birliği
FIT	: Fédération Internationale des Traducteurs (Uluslararası Çevirmenler Federasyonu)
FSEK	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
Krş.	: Karşılaştırınız
Md.	: Madde
MYK	: Mesleki Yeterlilik Kurumu
ÖSF	: Översättarsektionen i Sveriges Författarförbund (İsveç Yazarlar Birliği Çevirmenler Bölümü)
PLR	: Public Lending Rights (Kamu Ödünç Verme Hakkı)
RECIT	: (Avrupa Uluslararası Yazın Çevirisi Merkezleri Ağı (Réseau Européen des Centres Internationaux de Traducteurs littéraires)
TUÇED	: Türkiye Çevirmenler Derneği
TKTD	: Türkiye Konferans Tercümanları Derneği
YTÜ	: Yıldız Teknik Üniversitesi
UMS	: Ulusal Meslek Standardı
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
VAV	: Vlaamse AuteursVereniging (Flaman Yazarlar Birliği)

1. GİRİŞ

"Çeviri, parayla, genellikle de anonimlik, güvencesizlik ve kayıtsızlıkla bedeli ödenen bir iştir…"

(Gambier, 1999/2000, s. 66)[1].

Yazın çevirisi[2], fikir ve düşüncelerin, kimlik ve kültürlerin aktarımında önemli bir araçtır. Yazın çevirmenleri, dilsel, kültürel, estetik, ideolojik bariyerleri aşarak ve anlamlı aktarım üretme becerisine dayanarak çeviri ürünü ortaya çıkarır. Coğrafi uzaklıkları yakınlaştırır; birbirine benzer ya da birbirinden çok farklı dilleri, kültürleri, toplumları ve alanları farklı kitlelere erişebilir kılarlar. Ne yazık ki, bu kritik rollerine rağmen yazın çevirmenleri, kendilerini güvencesiz çalışma koşullarında bulmaktan alıkoyamazlar. Üstelik yazın çevirmenlerinin güvencesiz çalışma koşullarındaki emek mücadelesi, yalnızca tek bir bölge ya da kültür özelinde değil küresel dünyayı ilgilendiren bir konudur. Dünyanın birçok yerinde yazın çevirmenleri, benzer zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Heino, 2020; Prunč, 2007; Sela-Sheffy, 2006). Çeviri sözleşmelerinin bireyselliği, gelir düzensizliği ve/veya güvencesizliği, sosyal haklar ve özlük haklarının yetersizliği ya da yoksunluğu ve iş yükü dengesizliği gibi etmenler, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasına zemin hazırlamaktadırlar. Yazın çevirisinin yüksek odak ve yaratım gücüne gereksinim duymasıyla, yazın çevirmenlerinin içerisinde bulunduğu sert rekabet (Fock, de Haan ve Lhotová, 2008; Prunč, 2007) göz önünde bulundurulduğunda yazın çevirmenlerinin "esneklik, güvencesizlik, stres, iş doyumsuzluğu gibi sonuçlar" (Gambier, 2012, s. 12) ile karşılaşması kaçınılmazdır.

Çeviri alanında yükselen sosyolojik çalışmalarla birlikte çevirmeni özne olarak ön plana çıkaran çevirmen merkezli çalışmalar (Kaindl, Kolb ve Schlager, 2021; Chesterman, 2009) umut verici bir biçimde artmaktadır. Çeviri alanında, "insani bir

[1] Aksi belirtilmedikçe tüm çeviriler araştırmacıya aittir.
[2] Bu tez çalışmasında yazın çevirisiyle, araştırma katılımcılarının çeviri yaptıkları yazın türleri kastedilmektedir (Bkz. Şekil 15).

meslekten dev bir endüstriye gidişten" (Bogenç Demirel, 2013, s. 46) söz edilirken bu durumun bilimsel alanda da dikkat çekmesi olağandır. Çünkü çevirmenlerin toplumsal konumlarını, çalışma koşullarını ve sosyoekonomik statülerini, toplumsal bir eylem olarak çeviriden ayrı tutmak olanaksızdır. Dolayısıyla, yazın çevirmenlerini, çeviri işini gerçekleştiren profesyoneller olarak görmek ve yazın çevirmenlerinin sosyo-ekonomik durumlarını ve çalışma koşullarını bu sosyolojik çerçeve içinde anlamak bu çalışmanın çıkış noktasıdır.

Bu doktora tezi, kuramsal bir yaklaşımla, çeviri sosyolojisi yaklaşımının bir alt olarak "çevirmenlerin sosyolojisi" (Chesterman, 2009, s. 16) konumuna yerleşmektedir. Tez, sosyoekonomik bir yaklaşımla, yazın çevirmenlerine odaklanmaktadır. Alanyazında yazın çevirmenlerinin mesleki statüsünü prestij, saygınlık ve tanınırlık gibi manevi tatmin unsurlarını çağrıştıran kavramlarla irdeleyen çalışmalar, yazın çevirmenlerinin genellikle düşük kazançlarına rağmen, yazın çevirisini bir geçim kaynağı olarak değil sanatsal bir pratik olarak kavradıklarını ve yazın çevirisiyle ilgili yüksek statü algılarının bulunduğunu ortaya koymaktadır (Ruokonen ve Mäkisalo, 2018, Sela-Sheffy, 2016, 2010, 2008 ve 2006). Ancak halihazırda statünün tanımı belirsizliğini korurken (Ruokonen ve Mäkisalo, 2018, s. 2-3), sembolik statünün sosyoekonomik koşulları ve statüyü yükseltmediğini ortaya koyan güncel çalışmalar da bulunmaktadır (Arber ve Collard, 2023; Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023a, s. 77; Urbom, 2023). Ayrıca yazın çevirmenlerinin düşük sosyoekonomik statüleri, mesleki tatminlerini azaltmakta (Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023b) ve potansiyel becerilerine ket vurmaktadır (Sohár, 2023). Bu nedenle, yazın çevirmenlerinin prestij, saygınlık ve tanınırlık gibi sembolik statü algılarının yerine sosyoekonomik bir yaklaşımla prekaryalaşma sorunsalına odaklanan bir doktora tezi, yazın çevirmenlerinin güvencesizliklerinin mesleki statü algılarını ne derecede ve nasıl etkilediğini irdeleyen nitel bir yaklaşımla, daha derin ve detaylı sonuçlar sunabilir.

Bu tez, Türkiye'de prekarya kavramı üzerinden yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik koşullarına odaklanan ilk ampirik doktora çalışmasıdır ve buradaki araştırma boşluğunun daraltılmasına katkıda bulunmaktadır. Çeviriye sosyoekonomik bir yaklaşımla, çeviri alanında çevirmen odaklı çalışmalara yeni ve değerli katkılar sunmayı amaçlayarak yazın çevirisini bir emek biçimi, yazın çevirmenlerini bu emeğin çalışanları olarak inceleyen bu tez araştırması, gelecek araştırmalara da yeni bir kapı aralamaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu araştırma, yazın çevirmenlerinin yaşadığı güvencesizlikle, içinde faaliyet gösterdikleri daha geniş sosyoekonomik bağlam arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Yazın çevirmenlerinin karşılaştığı zorluklara ve güvencesiz koşullarını iyileştirmeye yönelik potansiyel çözümlere odaklanan bu çalışma, çeviri sosyolojisi odağında çeviri alanına önemli bir katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doktora tezinin yanıt aradığı araştırma soruları aşağıdaki gibidir.

1. Yazın çevirmenlerinin alandaki konum mücadelelerinde diğer çeviri paydaşlarıyla aralarında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
2. Prekaryalaşma bağlamında yazın çevirmenlerinin çalışma koşulları nasıl değerlendirilebilir?
3. Yazın çevirmenlerinin yazınsal alanda karşılaştıkları kısıtlar nelerdir?
4. Yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma bağlamında mesleki tatminlerini artıran ve azaltan faktörler nelerdir?
5. Yazın çevirmenleri alanda hayatta kalabilmek için nasıl stratejiler üretmektedir?
6. Güvencesiz çalışma koşullarının yazın çevirmenleri, yayıncılık sektörü ve diğer paydaşlar için sonuçları nasıl değerlendirilebilir?
7. Yazın çevirmenlerinin güvencesiz çalışma koşullarını iyileştirmek için nasıl öneriler geliştirilebilir?

Araştırma soruları doğrultusunda, çeviri sosyolojisi yaklaşımıyla yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması sorunsalına odaklanan bu tez, ampirik sonuçlar üzerinden yazın çevirmenlerinin güvencesiz çalışma koşullarını anlamak ve bu koşullara sürdürülebilir çözüm önerileri geliştirmek amacıyla ortaya konmaktadır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Prekaryalaşma bağlamında yazın çevirmenlerinin yaşadıkları deneyimleri derinlemesine anlamayı amaçlayan bu araştırma, nitel bir yaklaşımı içermektedir. Bu yaklaşımla, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma deneyimlerine ilişkin zengin ve derin bilgi ve birikim edinmek amacıyla, sahada veri toplama aracı olarak görüşme

tekniği tercih edilmiştir. Ancak saha çalışması öncesinde, güvencesizliğin deneyimlenmesine ve bilinirliğine ilişkin pilot saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Prekarya kavramıyla ilgili sahanın nabzını tutmak ve olası tepki ve reaksiyonlar hakkında ön bilgiye sahip olmak amaçlanmıştır. Prekarya kavramının ve güvencesizliğin Türkiye'deki dolaşımı sorgulanmıştır. Pilot çalışmada, yapılandırılmış görüşme sorularıyla, daha fazla katılımcıya daha az sürede ulaşma amacı güdülmüş ve katılımcıların güvencesizlik deneyimlerini anlama amacı öncelenmiştir. Böylelikle daha az zamanda, daha az maliyetle, daha çok veriye ulaşmak amaçlanmıştır. Pilot çalışmadan edinilen çıkarımlar sonucunda, katılımcıların güvencesiz statüleriyle ilgili duygularını kolayca ifade ettiklerini ve çoğunun güvencesiz çalışma koşullarını tereddüt etmeden tanımladıkları anlaşılmıştır. "Prekarya" sözcüğü görüşme formlarında kullanıldığında bazı katılımcılardan kavramın tanımına ilişkin sorular geldiği için pilot çalışmadaki yapılandırılmış formlarda güvence ve güvencesizlik sözcükleri kullanılmıştır. Böylelikle, saha çalışmasını yürütürken araştırmacı, prekarya kavramını netleştirmek ve katılımcıların zihninde net bir anlayış izlenimi bırakmak için prekaryanın tanımını kendi sözcükleriyle açımlaması gerektiğini deneyimlemiştir.

Tezin saha çalışması kapsamında araştırmaya katılan katılımcılara, zengin bilgiye derinlemesine ulaşmayı sağlayan (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 118) amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemiyle (Gill, 2020) ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi, araştırmanın katılımcılarına ulaşırken araştırılan konuda en çok bilgiye sahip olabilecek ya da araştırmaya daha fazla katkı sunabilecek kişilerin bir diğerini önermesini içermektedir. Böylelikle araştırmacı, "alanda kazandığı bakış açısını ve deneyimleri, toplanan verilerin analizinde kullanan kişi" (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 44) sıfatıyla veri toplama sürecine başlamıştır.

Görüşmelerin soruları, alanyazın taramasıyla oluşturulmuş ve sorular deneyimli ve uzman kişilerin değerlendirmeleri alınarak görüşme formlarına dönüştürülmüştür. Araştırmada, yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ilişkin sorunlara ve bu sorunlar için üretilecek çözüm önerilerine ilk ağızdan iç görüler elde etmek için her biri yazın çevirmeni olan yazınsal alanın eyleyici ve paydaşlarıyla (çevirmen, yayımcı, redaktör, editör, yayın koordinatörü, meslek birliği üyeleri, akademisyenler ve yazarlar) yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, 28 katılımcıyla gerçekleştirilmiş, katılımcı yanıtları birbirine benzemeye başlayıp verinin tekrara

düştüğü düşünüldüğünde daha fazla katılımcıyla görüşülmemiştir (Saunders *vd*., 2018). Video konferans yöntemiyle, çevrimiçi usulle üç ayda (Eylül, Ekim, Kasım 2021) görüşmeler tamamlanmıştır. Üç katılımcının çeşitli mazeretleri nedeniyle, kendileriyle yazışma usulüyle görüşülmüştür.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, her ne kadar katılımcıların verdikleri yanıtlarla illüzyon yaratma, görüşmelerin manipülasyona uğrayabilme olasılıklarının bulunması nedeniyle olumsuz addedilebilecek özelliklere sahip olsa da nitel araştırmalarda sorgulanan sahaya ve elde edilecek veriye ilişkin zengin veri kaynağı sağladığından bu tekniğin olumlu pek çok yönü ağır basmaktadır. Görüşme tekniği, "bir düşünceden doğan ardışık tahminleri sınamaya, bir konu üzerine farklı bakış açılarını ve bir kavramın farklı kullanımlarını önermeye, böylece daha karmaşık ve daha incelikli bir kavrayışın kapısını açmaya olanak sağlar" (Wacquant, 2014b, s. 8). Sözlü iletişim yoluyla edinilen veri, nedensellik, karşıtlık gibi çıkarımları sağlamanın yanı sıra araştırmacının doğrudan ya da dolaylı bir müdahalesine olanak tanımaksızın veriyi sansürden, araştırmacıyı hâkim, okuru da hükmedilen bir konumdan uzaklaştırır (Wacquant, 2014b, s. 9). Araştırmada oldukça hassas bir konu, katılımcıların prekarya kavramı üzerine düşünce ve deneyimleri incelenmektedir. Bu nedenle, sahada sohbet havasında işletilen görüşme tekniği, katılımcı ve araştırmacı arasındaki potansiyel hiyerarşi etkisini olabildiğince hafifletme amacıyla tercih edilmiştir. Görüşmelerde katılımcıların beden dilleri, jest ve mimikleri ve çalışma ortamları katılımcıların onanmış rızalarıyla özellikle kayıt altına alınmış ve yansıtıcı günlük tutulmuştur. Böylelikle, araştırmanın bütünsel ve zengin veri birikimiyle gerçekleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerin yanı sıra veri çeşitlemesine gidilerek araştırmacının yansıtıcı günlüğü, resmi ve kurumsal mevzuatın, çeşitli bilgilerin bulunduğu belge incelemeleri, yazın çevirmenlerinin çalışma koşulları ve mesleki standartlarına ilişkin çeşitli kanallardan konferans, seminer ve birlik çalıştayları da veri toplama araçlarına dahil edilmiştir.

Veri toplama aşamasının ardından araştırmanın saha çalışmasından ve çeşitli diğer kaynaklardan edinilen veriyle öncelikle, yazınsal alan çeviri sosyolojisi odağında Bourdieu'nün alan çözümleme yöntemiyle (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 90) çözümlenmiştir. Böylelikle, araştırma bağlamındaki sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikler, yazın çevirmeni özelinde derinlemesine incelenmiştir. Araştırma nesnesi

ilk önce Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımıyla inşa edilmiştir. Alanın yapı ve dinamikleri, yazın çevirmenlerinini çeviriye ve mesleklerine bakışları, sermayeleri ve güç mücadeleleri bu inşa sürecinde ele alınmıştır. Ardından alanın güç alanına göre konumlandığı, alandaki eyleyicilerin konum bağlantılarının ve son olarak habituslarının çözümlendiği *alan çözümleme yöntemi*nin üç basamağı uygulanmıştır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 90). Bu doğrultuda yöntem, tez araştırmasına şöyle uyumlulaştırılmıştır:

1. *Yazınsal Alanın Güç Alanına Göre Konumu*
2. *Eyleyicilerin Konum Mücadeleleri ve Konumlarının İlişkiselliği*
3. *Yazın Çevirmeninin Habitusu*

Sahadan edinilen veriyle araştırma alanının çözümlenmesi sonrasında veri, içerik çözümlemesiyle (Drisko ve Maschi, 2016) detaylı bir biçimde yorumlanmıştır. Verinin tekrarlı okumalarıyla kodlara, kodların bir araya gelmesiyle kategorilere ve kategorilerin bir araya gelerek oluşturdukları temalara ulaşılmıştır (Braun ve Clarke, 2012). Bu birimlerin tematik örüntüleri MAXQDA yazılımıyla matrisler biçiminde görselleştirilmiştir (Liamputtong, 2013). Burada amaç, "genel ile özel arasındaki diyalektiği kurmayı amaçlayan, bütünün yapısının ve düşünsel, bitişik görünümünün inşasının gerektirdiği genel ve toplu görünümü bağdaştırabilecek olan bir yöntem"e (Bourdieu, 2022, s. 259) ulaşmak ve edinilen zengin veriyi makro ve mikro bakış açılarıyla birlikte çözümlemek ve yorumlamaktır. Alanın tüm yapılarıyla nesnel inşası makro bir bakış açısının ürünüdür, bunun karşısında ve ancak bununla beraber, alandaki eyleyicilerin mikroskobik pratik inşaları da mikro bir bakış açısından ileri gelmektedir. Böylelikle, çözümlenen veri doğrultusunda araştırmanın sonuçlarına ulaşılmış ve çeviri sosyolojisi odağında çözüm önerileri üretilmiştir.

1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma yazın çevirmenlerinin güvencesiz çalışma koşullarına ilişkin geniş kapsamlı ve derinlemesine bir inceleme sunmayı amaçlasa da bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışma belirli sosyoekonomik koşul düzleminde ve bir zaman diliminde, belli dilsel ve kültürel bağlamlarda çalışan yazın çevirmenlerine odaklanmaktadır. Bu nedenle, araştırma sonuçlarını tüm çeviri alan ve bağlamlarına genellemek doğru olmaz. Ayrıca araştırmanın amacı, katılımcıların "doğal ortamlarında" (Patton, 1987) güvencesizlik deneyimlerine ilişkin derinlemesine

bilgiye ulaşmaktır. Bu nedenle, araştırmada genelleme kaygısı güdülmemekte ve aktarılabilirlik esas alınmaktadır.

Araştırmanın kapsamı, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasını çeviri sosyolojisi odağında irdelemek ve prekaryalaşma bağlamında yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına çeviri sosyolojisi odağında çözüm önerileri üretmektir. Araştırma çeviri alanının tamamına ilişkin geniş kapsamlı bir çözümlemeyi değil yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasına ilişkin anlayış, çıkarım ve öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

1.4. Araştırmanın Tasarımı

Bu araştırma, nitel bir yaklaşımla, düşünümsel bir bakış açısıyla tasarlanmıştır. Düşünümsel bir araştırmanın tasarımında, "nesneleştirme işinden gelişigüzel dışlanmış bilen bir "özne"nin ayrıcalığını sorgulamak" (Bourdieu, 2016, s. 145) gerekmektedir. Düşünümsellik, "ben hangi noktadan konuşmaktayım?" sorusunu yanıtlamaya yöneliktir. Bu noktada araştırmacının, tezin saha çalışmasında yer alan birçok katılımcıyla benzer bir geçmişe sahip olduğunu belirtmek önemlidir. Araştırmacının çeviri alanındaki eğitim ve staj geçmişi çoğu katılımcıyla benzer olmakla birlikte işin akademik boyutunda yer alması da bazı katılımcılarla benzerlik göstermektedir. Ancak araştırmacının konumunun araştırma nesnesininkine tıpatıp bir konum sorgulamasına gitmesi gerekirse (Barnard, 1990, s. 75), araştırmacının profesyonel bir yazın çevirmeni olmadığını belirtmek gerekmektedir. Ne var ki, çalışma alanının içerisinden bir gözlem, araştırma nesnesiyle araştırmacı arasındaki görünmez sınırların kalkarak araştırmacının konumunu nesnelleştirmesinin önünde bir engel olabilmektedir. Bu nedenle, araştırmacının hem içerden hem de dışarıdan bir bakış açısıyla ve düşünümsel bir yaklaşımla, konumunu sürekli sorgulaması ve bunun farkında olması gerekmektedir (Berger 2015; Dowling 2006). Dolayısıyla araştırmacı kendini, akademisyen ve çevirmen kimliğiyle konumlandırdıktan sonra araştırma nesnesini konumlandırmaktadır. Bu kapsamda, araştırmacının bu konumlandırmaları yaparken tuttuğu yansıtıcı günlük düşünümselliği amaçlayan bu araştırmanın bir aracıdır.

Araştırmacı, eğitim formasyonunun ve çevirmen kimliğinin, sosyoekonomik koşullarının ve hayata bakış açısı yönünden olgu ve olayları değerlendirme durumunun benzerlik ve farklılıklarını kabul ederek araştırma verisine yaklaşmaktadır. Araştırma verisini nesnelleştirme işleminde, araştırmacının incelenen sorunsalı

araştırma nesnesiyle aynı biçimde deneyimlememesi, araştırma hakkında derin ve detaylı bilgiye sahip olabilmesinin dezavantajının aksine durumu avantaja dönüştürmektedir. Böylelikle, araştırma nesnesine araştırmacı kimliğiyle yaklaşabilmek kolaylaşmakta ve araştırmacı konumunu nesnelleştirebilmektedir. Ayrıca sorunsalı, prekaryalaşmayı, araştırma nesneleriyle aynı biçimde deneyimlememesi, başka hiçbir biçimde deneyimlemediği anlamına gelmemektedir. Örneğin, kendisinin veya çevresinin iş ve yaşam koşullarında güvencesizliğin çeşitli biçimlerini deneyimlemesini ya da fark etmesi olasıdır. Ayrıca, araştırmacının kendi çevresinden, katılımcıların çalışma koşullarına aşina olması, katılımcılarla benzer dili konuşabilmesine olanak sağlamıştır. Öyle ki katılımcılarla yapılan görüşmeler, tahmin edilenden çok daha uzun sürmüş, toplamda 1919 dakikaya (32 saat, 28 dakika) ulaşmıştır. Katılımcıların açık yüreklilikle, rahat bir ortamda ve sohbet havasında deneyimlerini paylaşmalarına olanak sağlanmıştır. Bununla birlikte, her bir katılımcıya görüşme sorularına ilişkin değerlendirme ve dönütü sorulmuş ve bu doğrultuda kendini sorgulayan bir araştırma yolunda ilerleme amacı güdülmüştür. Araştırmacı, "hem araştırılan şeyle bir miktar bağlantılı hem de ondan bir dereceye kadar ayrı" dır (Davies, 2002, s. 10). Bu nedenle araştırma, nesnel gerçekleri açıklayan bir temsil olmanın aksine, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma algı ve deneyimlerini doğrudan, kendi sözcükleriyle anlamaya çalışan bir tasarıma sahiptir.

Yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasını irdeleyip bu sorunsala çeviri sosyolojisi odağında çözüm önerileri üretmeyi amaçlayan bu tez, altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, araştırmanın arka planı, amaç ve önemine ilişkin genel bir izlenim sunmakta, araştırma yönteminin ana hatlarını çizmekte, kapsam ve sınırlılıklarını açıklayarak araştırmanın bütünsel yapısını ortaya koymaktadır.

İkinci bölüm, prekarya ve prekaryalaşma kavramlarının kapsamlı bir tanımını yapmakta ve bu kavramların tanınırlığına ve ifade ettiklerine ilişkin sahanın nabzını tutan bir pilot saha çalışmasını içermektedir. Prekarya kavramını farklı alanların kesişiminde irdeleyen pilot çalışmanın veri çözümlemesinin ardından, çeviri alanında incelenebilir bir kavram olarak prekarya ele alınmaktadır.

Üçüncü bölüm, yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statülerini ve çalışma koşullarını hem Türkiye hem de Avrupa'daki mevzuat, alanyazın ve pratikteki uygulamaları dikkate alarak ayrıntılı bir inceleme sunmakta ve sosyoekonomik bir

yaklaşımla yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ilişkin kapsamlı bir iç görü oluşturmaktadır.

Dördüncü bölüm, öncelikle araştırmanın yöntemsel yaklaşımı olan çeviri sosyolojisinin ana hatlarını aktarmakta ve çeviri sosyolojisi şemsiyesi altında Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı ve temel kavramlarını ele almaktadır. Ardından yazınsal alan Bourdieu'cü bir yaklaşımla ele alınmakta ve saha verisinin çözümlemesinde yararlanılacak Bourdieu'nün alan çözümleme basamakları detaylıca açıklanmaktadır.

Beşinci bölüm, tez çalışmasının uygulama kısmını kapsamaktadır. Bu bölümde, ilk olarak saha çalışmasının hazırlık aşaması ve saha çalışmasını gerçekleştirme süreçleri betimlenmektedir. Ardından saha verisi Bourdieu'nün alan çözümleme basamaklarıyla açıklanmakta, böylelikle araştırma alanı ve bağlamı ayrıntılı bir biçimde irdelenmektedir. Son olarak verinin tematik çözümlemesiyle ortaya çıkan örüntüler, prekaryalaşma bağlamında çözümlenmektedir.

Altıncı bölüm, çalışmanın sonucunun araştırma sorularıyla birlikte değerlendirildiği ve tartışıldığı kısımdır. Bu bölümde, ayrıca, çevirmenin prekaryalaşmasına çeviri sosyolojisi odağında çözüm önerileri üretilmektedir.

2. PREKARYA NEDİR? PREKARYANIN TANIMI VE KAPSAMI

"Prekaryaya bakmanın bir diğer yöntemi de süreçle alakalıdır;

yani insanların nasıl 'prekaryalaştığını' anlamak gerekir"

(Standing, 2019, s. 36).

"Prekarya" sözcüğü, İngilizce iki ayrı sözcüğün kaynaşmasından meydana gelir: precarious (güvencesiz) ve proletariat (geçimini emeğini satarak sürdürenler/proletarya). Kavramın küreselleşmeyle birlikte son yıllarda kullanımı sıklaşmıştır (Banki, 2013; De La Poza *vd.*, 2020; Frase, 2013; Seymour, 2012; Standing, 2011 ve 2014). Guy Standing'in "*The Precariat: The New Dangerous Class*" (2011) adlı kitabının ardından prekarya kavramı, istikrarsız, güvencesiz, yarı-zamanlı ve/veya sözleşmeli çalışan henüz oluşum sürecindeki bir sınıfı tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır.

Al Jazeera English'in kendisiyle yaptığı röportajda Zygmunt Bauman (Al Jazeera English, 2016) prekaryayı, korku ve endişeyle birlikte açıklar. Prekaryanın İngilizcedeki "precariat" ve Fransızcadaki "précarité" sözcüğünden geldiğini belirtir. Bauman'a göre prekarya "hareket eden kumların üzerinde yürümek" ve "ayaklarının altında sağlam bir zemine sahip olmamak" gibi anlamlara gelir. Çoğunlukla beyaz yakalı grubun oluşturduğu, proje tabanlı, sınırlı-süreli sözleşmelerle emek piyasasında var olmaya çalışan kesimi kapsayan prekarite (prekaryalık), hem iş hem de iş-dışı ortamda, birey ve toplumu derinden etkiler (Beck, 2011; Dejours, 1998; Standing, 2011 ve 2014). Prekaryayı yalnızca güvencesiz ve yarı-zamanlı ve/veya sabit süreli işler meselesine indirgemek haksızlık olacaktır (Bauman, 2005; Bourdieu, 2017). Güvencesiz yaşam tarzı, belirsizliğin getirdiği gelecek duygusunun yoksunluğu, işini ya da kariyerini kaybetme korkusu nedeniyle insani koşullardan uzak aşırı çalışma eğilimi gibi sorunlar prekaryanın tanımının ve yaşamının parçasıdır (Vosko, 2006; Standing, 2011 ve 2014). Çalışma koşullarındaki güvencesizlik, yaşamın her alanında güvencesizlikle kendini gösterecektir. Toplumun yaşam güvencelerinden biri olarak kabul ettiği iş sahibi olma vasfı, sahip olunan iş, güvencesizlikler ve belirsizlikler

sunduğunda anlamını yitirecek ve hatta karmaşık bir yapıyla tezat bir anlama bürünecektir. Düzenli ve tam zamanlı çalışma koşullarının aksine, kısa süreli sözleşmeli geçici işler, düşük ücretler, standart olmayan ve/veya aşırı iş yükü, sosyal hakların sınırlılığı veya eksikliği, esnek çalışma saatleri, izole çalışma ortamları gibi etkenler güvencesiz çalışma koşullarının sunduklarıdır. 21.yüzyılın getirdiği prekarya kavramı ve prekaryalaşma olgusu, bireylerin yaşamında önemli derecede etkilidir ve bu kavramın anlaşılması ve tartışılması da en az etkileri kadar önemlidir.

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle prekarya kavramına genel bir bakışla kavramın ortaya çıkışına ve çeşitli tanımlamalarına yer verilmektedir. Ardından prekarya kavramının gelişimi ve kavramın tarihsel süreç içerisindeki değişim ve dönüşüm yolculuğu sunulmaktadır. Kavrama ilişkin farklı yaklaşımların tartışılacağı bölümden sonra prekaryalaşma olgusunun bireyler için neyi ifade ettiğini araştırmak üzere yapılan pilot çalışmanın sonuçları paylaşılmaktadır. Böylece tez araştırmasının saha çalışması öncesi, prekarya kavramının sahadaki yansımasına dair bir izlenim sunulacaktır. Pilot çalışmanın verilerinin çözümlenmesinin ardından prekarya kavramı, çeviri alanında incelenebilir bir kavram olarak değerlendirilecektir.

2.1. Prekarya Kavramına Genel Bir Bakış

Karl Marx ve Friedrich Engels birlikte kaleme aldıkları "Komünist Manifesto"da, yaşadıkları devire kıyasla eski dönemin kalıplarının geçirdiği dönüşümü, "üretimde sürekli dönüşüm, tüm toplumsal kesimlerin aralıksız sarsıntıya uğratılması, sonsuz güvensizlik ve hareket" (Marx ve Engels, 2005, s. 60) ifadeleriyle açıklamaktadırlar. Marx'a göre, "rekabet savaşı, özellikle can alıcı önemde değişiklikler ortaya çıktığında, daha doğal ömürleri sona ermeden, eski emek araçlarının yerlerine yenilerini koyulmasını dayatır. İşletme araçlarının büyük bir toplumsal ölçekte zamanından önce yenilenmelerini dayatan başlıca nedenler, felaket ve bunalımlardır" (Marx, 2019, s. 165). Modern toplumla birlikte emek piyasasında meydana gelen kırılganlıklar, güvencesizlikler ve esnekleşme Marx'ın proleterya sınıfı için dile getirdiklerinden bu yana, alanyazında sıklıkla tartışılmaktadır.

Esneklik, belirli bir tanımı yapılamayan işler, istikrarsızlık, sert rekabet, geçicilik ve yabancılaşma gibi kavramlarla birlikte anılabilecek prekarya kavramı, kişilerin toplumsal aidiyetten yoksunluğu ve parçalanmayla birlikte aşırı bireycilikle birlikte açıklanabilir (Krş. İlhan ve Yılmaz, 2017, s. 1777-1788; Kalleberg, 2009; Kutlu, 2018

ve Standing, 2019). Kavramın ortaya çıkışı, üretimin endüstriyelleşmesi ve bireyselleşmesiyle paraleldir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iş gücünün otomatikleşmesi, iş bölümünün getirdiği emeğe yabancılaşmayla "ürettiği şeyden ayrılmış olan insan"ın (Debord, 2017, s. 44) emeğe, zamana, topluma yabancılaşması prekarya kavramına zemin hazırlayan etmenler arasındadır. Loïc Wacquant (2011), prekaryalaşma olgusunun gelişimini ücretli işin boyut değiştirerek istikrarsızlaşmasıyla açıklar ve buna neden olan etmenleri şöyle sıralar:

> yarı-zamanlı, "esnek", değişken çalışma saatleri işlerin çoğalması, uzatma, uygunluk koşulları pazarlığa açık (ya da ücrete tabi) olan kapsamı daraltılmış (ya da hiç verilmeyen) sosyal ve sağlık sigortalarıyla birlikte süreli sözleşmeler; performansa ve işe giriş tarihine (çalışma süresine karşın) göre ayarlanan ücret tarifeleri; belirli bir işte ortalama çalışma süresinde düşüş, buna ilişkin çalışan kadrolarının sürekli değişmesi; taşeron işçilerin yayılışı, ekonominin kaprislerini çalışanların sırtına bindirmeye, ücretli işleri devletin düzenlemesinin homojenleştirici etkilerinden kaçınmaya çalışan işyerlerinin kullandığı benzer taktikler (s. 258-259).

Wacquant'ın sıraladığı bu etmenler, ücret-emek dengesizliğini ve beraberinde gelen iş güvencesizliğini işaret eder. Güvencesiz çalışma koşulları, "çalışan yoksullar" kesiminin ortaya çıkmasına neden olur (Wacquant, 2011, s. 277). Benzer biçimde, Pierre Bourdieu, "kısa süreli sözleşmeler veya taşeronla çalışma, (…) ücret ilişkisinin bireyselleştirilmesi yoluyla kişisel rekabet" (2017, s. 126) gibi unsurlarla prekaryalaşma olgusunu tanımlar. Bourdieu, "La précarité est aujourd'hui partout" [Güvencesizlik bugün her yerde] adlı araştırmasında düzenli ve düzensiz işçileri ayırt etmek için çalışma hayatıyla birlikte "précarité" [precarity] kavramını ilk kullanan kişidir (Bourdieu, 1997).

Prekarya kavramı, günümüze kadar farklı biçimlerde ön plana çıkmıştır. Prekarya, güvencesizlik ve güvencesiz çalışmayla ilgili çalışmalar ayrı ayrı ortaya çıksa da her biri birbirini tamamlar (Kalleberg, 2009). Prekaryalaşmanın toplumda yarattığı kronik etkiyi, Ulrich Beck "risk toplumu" (2011); Zygmunt Bauman, David Lyon ile birlikte güvenli olmaya ve gözetime bağımlılık (2013); Pierre Bourdieu sosyal sorunların kökü olarak gördüğü prekaryalaşma (2015a ve 2017); Robert Castel (2004) "sosyal güvencesizlik"; Maurizio Lazzarato "insan sermayesi" (2009); Richard Sennett güvencesizlik (2010) çalışmalarında çeşitli boyutlarıyla ele alır. Prekarya öncesi

mekanik ve uzmanlaşmaya dayalı iş sisteminin yerini küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte esnek ve güvencesiz iş tanımlarının alması, alanyazında çeşitli boyutlarıyla tartışılsa da Guy Standing'in prekaryalaşma olgusunun işaretlerine ve etkilerine dikkat çektiği çalışması (2011), prekarya kavramına dair çalışmaların ve kavramın kendisiyle ilgili sunulan argümanların gelişimine hız kazandırmıştır.

2.1.1. Prekarya Kavramının Gelişimi

Küreselleşmeyle birlikte rekabet piyasası koşullarının etkisi ve bireycilikle işleyen ekonominin toplumdan bağımsızlaşması, metalaşmayı daha belirgin bir biçimde ortaya çıkarmaktadır. Neredeyse hayatın her alanına işleyen metalaşma, her şeyin nesneleşerek piyasa güçlerine bağlı duruma gelmesidir. Bu durum, arz ve talebin kaderine bırakılan ücret politikaları, rekabet ve dirençten beslenen çalışma ilişki ve koşulları, "esnek emek", "bireyselleştirilmiş sözleşmeler" (Standing, 2019, s. 59-60) ve "iş bölümünün akışkanlaşması" (Standing, 2019, s. 71) gibi yeni düzenlemelere zemin hazırlamıştır. Toplumsal güven(ce)sizliğin bireyselleşmesi de yeni dünyanın olağan bir halidir:

> Hastalanmaları halinde bunun sebebi sağlık rejimine uymakta kararlı ve yeterince gayretli olmamalarıdır. İşsiz kalmaları halinde bunun sebebi, bir iş görüşmesinden başarıyla çıkma becerilerini öğrenememeleri ya da bir iş bulmak için yeterince gayret göstermemeleri ya da tek kelimeyle işten kaçmalarıdır. Kariyer beklentilerinden emin olmamaları ve geleceklerini düşünerek acı çekmeleri halinde, bunun sebebi, dost kazanma ve insanları etkileme konusunda yeterince iyi olmamaları ve kendini ifade etme ve başkalarını etkileme sanatlarını öğrenmeyi başaramamış olmalarıdır. Onlara söylenen ve inanmaları sağlanan şey budur. Dolayısıyla, "sanki" bu durum gerçeğin ta kendisiymiş gibi davranırlar. Beck'in yerinde ve etkileyici biçimde belirttiği gibi. "kişinin nasıl yaşadığı sistemsel çelişkilere biyografik bir çözüm haline gelir." Riskler ve çelişkiler toplumsal olarak üretilmeye devam eder; bu tam da bireyselleştirilmekte olanlarla başa çıkma görevi ve zorunluluğudur (Bauman, 2005, s. 63-64).

Çalışma güvencesizliği, prekaryaya bir yandan sunduğu esnek olanaklarla özgürlük vaat ederken aslında onu yalnızlaştırıp kırılganlaştırır. Standing, 1980'ler ve sonrası çalışma ekonomisi politikalarını "neoliberal iktisatçıların savunduğu esneklik, çalışanları sistematik olarak daha güvencesiz hale getirmekten başka bir şey değildi"

şeklinde ifade eder (2019, s. 19). Bunun yanı sıra, "gelirlerinin güvence altında olmaması ve gelir yapısının bütün diğer gruplardan farklılık göstermesi" (Standing, 2019, s. 27), prekaryayı diğer sınıflardan ayırır. Standing, "prekarya içine 'düşme' veya prekaryalaşmış bir varoluş içine sürüklenme durumundan bahsedilebileceğini" iddia eder (2019, s. 45). Proleteryada olduğu gibi insanlar bunun içine doğmaz veya kendini bu sınıfla kolay kolay özdeşleştiremezler.

Güvensizlik ve belirsizliğin yakın gelecekte toplumların hayatını şekillendireceği (Beck, 1999) her ne kadar öngörülmüş olsa da kırılgan çalışma koşullarının riskleriyle baş edebilme yolları geliştirmek belki de geçmişe kıyasla daha hayati bir konumdadır (Sennett, 2010). Bu bağlamda, prekarya kavramını uluslararası dolaşıma sokan ve gündemde tutan Guy Standing'in (2011) prekarya tanımı, günümüz koşullarını algılayabilmek açısından önem kazanmaktadır.

Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Araştırmaları Okulu'nda [Development Studies at the School of Oriental and African Studies (SOAS)] profesörlük yapan Guy Standing, çalışma ekonomisi, temel gelir, prekarya sınıfı konusundaki çalışmalarıyla bilinir. 1975'ten 2006'ya kadar Uluslararası Çalışma Örgütü'nde çalıştıktan sonra örgütün "İnsana Yakışır İş Endeksi"ni [Decent Work Index] oluşturan Sosyoekonomik Güvenlik Programının yürütücülüğünü yapmıştır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde çalışma ekonomisi, iktisat güvenliği, kalkınma çalışmaları gibi alanlarda profesörlük yaptıktan sonra halen Londra Üniversitesi'ndeki görevine devam etmektedir. Aynı zamanda "Basic Income Earth Network" [Temel Gelir Dünya Ağı] adlı sivil toplum örgütünün kurucu üyesi ve onursal eş başkanıdır. Kendisini dünyaya duyurduğu kitabı "Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf" [The Precariat: The New Dangerous Class] ve ardından 2014'te yayımlanan "Prekarya Bildirgesi: Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa" [A Precariat Charter: from denizens to citizens], ve 2017'de yayımlanan "Temel Gelir" [Basic Income: and how we can make it happen] adlı kitapları Türkçeye çevrilen yapıtlarıdır. Prekaryalaşmaya çözüm önerisi olarak kişilere istikrarlı ekonomik güvence ve tam özgürlük getireceğine inandığı "temel gelir" politikasını öne sürmektedir (TED, 2017).

Standing, Prag'ta "What is Precariat" [Prekarya Nedir] başlıklı *TEDx* konuşmasında toplumsal sınıfı beş ana kategoriye ayırır (TED, 2017):

Şekil 1. Guy Standing'in Toplumsal Sınıfları

Kaynak: TED, 2017

Bu sınıflandırmaya göre tepede "plütokrasi, oligarşi üyeleri ve elitler" bulunur. Standing'in beş katmanlı piramidinde en tepedeki bu sınıf, muazzam bir güçle dünya gelirinin giderek büyüyen bir kısmını elde eder. Piramidin ikinci katmanında "maaşlı çalışanlar" yer alır. Maaşlı çalışanlar, iş ve sosyal güvenceyle birlikte emeklilik primi, ücretli izin gibi ayrıcalıkları olan ve git gide sayıları azalan, dolayasıyla çocukları için endişeli olan kişilerdir. Üçüncü, yani bir alt katmanda ise "eski proleterya" denilen ve her yerde sayıları azalan 20.yüzyılın işçi sınıfı bulunur. Bu katmanın hemen altında "gittikçe büyüyen prekarya sınıfı" ve en alt katmanda erken yaşlarda sokaklarda hayatını kaybeden insanlardan oluşan "lümpen sınıfı" vardır (TED, 2017; Krş. Standing, 2019).

Standing konuşmasında prekarya sınıfını üç boyutta tanımlar. Buna göre birinci olarak prekaryalar, istikrarsız yaşam ve çalışma koşullarına alışmak zorundadır. Standing "bir tür varoluşsal güvencesizlik" şeklinde tanımladığı prekaryanın ilk boyutunda, insanların mesleki kimliklerini yitirdikleri gibi üzerine çok daha fazla çalıştıklarını öne sürer. Emeğinin karşılığını alamayan ve bu emeği göstermezse sonuçlarına katlanmak zorunda kalacak olan prekaryalar için Standing, "tarihte ilk defa bir sınıfın eğitim düzeyleri sahip olmayı bekledikleri mesleklerin getirdiklerinden daha yüksek" ifadesini kullanır (TED, 2017; Krş. Standing, 2019).

İkinci boyutta prekaryalar, yalnızca ellerindeki ücrete ya da maaşa bel bağlamak zorundadır. Çünkü ücretlerinin dışında sağlanan emekli maaşı, prim, ücretli izin, hastalık izni gibi herhangi bir ayrıcalık, sosyal hak ve güvenceye sahip değildirler.

Bunun bir sonucu olarak da ekonomik belirsizliğin yanı sıra borçlanma kendilerini bekler. Standing'e göre, prekaryalar için herhangi bir yanlış, hata ve kazaya yer yoktur.

Standing prekarya tanımının üçüncü ve son boyutunda, prekaryanın tarihsellik içindeki konumuna değinir. Bu bağlamda prekarya, "tarihte ortaya çıkmış, sistematik olarak en önemli haklarını yitiren ilk sınıf"tır (TED, 2017; Krş. Standing, 2019). Bu hakların başında sivil, kültürel, toplumsal ve politik haklar yer alır. Prekaryalar, politik olarak kendilerine umut vaat edebilecek veya kendilerini temsil edecek politikacılar görememenin yanı sıra ekonomik haklarını da niteliklerine uygun işlerde çalışamamaktan kaybederler. Burada işlerin niteliği ya da niteliksizliği, niteliğinin olması gerekenden azlığı ve/veya kişilerin işlerin niteliğine uygunluğu veya uygunsuzluğu tartışılabilir.

Prekaryaya dair Standing'in dikkat çektiği bir diğer önemli noktaysa prekarya sınıfının köken olarak üç gruba ayrılmasıdır. İlk kesimi "atacılar" olarak nitelendiren Standing, bu grubun geçmişiyle, anne-babalarının veya topluluklarının mesleki statüleriyle (liman işçileri, madenciler, çelik ve otomotiv sektörü işçileri vb.) gurur duyduklarını belirtir. Fakat kendileri bu olanağa sahip değillerdir (TED, 2017; Krş. Standing, 2019). Üstelik bu grubun üniversite eğitimi de olmadığından grup popülist söylemlerle kandırılmaya oldukça müsaittir. İkinci grup "göçmenler, amaçsızca gezinenler, azınlıklar ve mültecilerden" oluşur (TED, 2017; Krş. Standing, 2019). Ev ve aidiyet duygusundan yoksun olduklarından hayatta kalmak için misyonlarıdır. Standing, son ve üçüncü grubu "ilerici" olarak adlandırır (TED, 2017; Krş. Standing, 2019). Yüksekokul ve üniversite eğitimi gören bu kısım, güzel bir gelecekleri olacağı hayalleriyle büyütülmüşlerdir. Aksine gelecekte onları bekleyen borç batağıdır. Prekaryanın bu kesiminde endişe ve kaygı, yabancılaşma ve çaresizlik hissi görülmeye daha eğilimlidir. Bireyin toplumla olan toplumsal bağının kopması anlamına gelen "anomi", bu grupta görülebilir (TED, 2017; Krş. Standing, 2019).

Standing, kitaplarında da prekaryanın tanımına geniş yer ayırır ve kavramı detaylı bir biçimde irdeler. İlk kitabında prekaryayı "küreselleşmenin çocuğu" (Standing, 2019, s. 18) ve "henüz oluşum sürecindeki bir sınıf" (Standing, 2019, s. 21) olarak tanımlar. Sınıf, "kendine özgü toplumsal gelir yapısı, belirli bir anda elde edilen parasal gelirin ötesinde bir kırılganlığa sahiptir" (Standing, 2019, s. 28) ve prekaryaların maaşlı çalışanların tersine, devlet ve sermayeyle güven ilişkileri asgari düzeydedir" (Standing, 2019, s. 23). Çünkü prekaryalar, mesleki kimlikte uzmanlaşmak yerine

performans odaklı yaşam tarzıyla bağlantılıdırlar (Standing, 2019, s. 219-220). Bu sebepten yabancılaşma hissini yaşamaları doğaldır. Prekaryaların, "ihtiyaç olduğu zamanlarda yakın çevreden destek görememesi, güvence altına alınmış şirket ya da devlet yardımı ve kazançları destekleyecek özel birikimlerinin olmaması" diğer sınıf tanımlarına göre ayırt edici özellik göstermelerine neden olur (Standing, 2019, s. 29). Dolayısıyla aynı anda birden fazla işi yapmak ya da yapmaya çalışmak, bu sınıfın en büyük sorunlarından birini ortaya çıkarır: odaklanamamak. Çoklu işi ve görevi, kısıtlı bir zamanda tamamlamakla yükümlü olan prekaryalar için dikkat dağıtıcı pek fazla unsur bulunduğundan "prekaryalar kendisine faydalı olanı faydasız olandan ayırmaya dair kontrol kapasitesini haiz hayat tarzından yoksun ve yoğun bir bilgi yüklemesine maruz kalmaktadır" (Standing, 2019, s. 40). Güvencesizlik prekaryaların duygu durumlarını da derinden etkiler. Öfke, stres gibi duygularının nedeni eksik istihdam, gereğinden fazla iş, emeklerine yabancılaşma ve dışlanma olabilir (Standing, 2019, s. 40-42). Çünkü Standing'e göre, "prekaryalaşmış zihin korkudan beslenir ve korku ile motive olur" (2019, s. 42). Prekarya kendini ortadan kaldırmak üzere oluşan bir sınıftır ve "kendisiyle savaş halinde"dir (Standing, 2019, s. 49). Dolayısıyla belirsizlik ve güvencesizliklerle mücadele halindeki bir zihin, prekaryaların karakteristik özelliklerinden biridir.

Tam ve düzenli maaş/ücret, standart iş akışı ve çalışma saatleri, sağlık sigortası, yıllık izin, hafta tatili, emeklilik hakkı gibi sosyal hak ve güvencelerin olduğu güvenceli bir çalışma atmosferinin aksine güvencesiz çalışma koşulları, değişken ödemeler, sabit olmayan iş yükü ve çalışma saatleri, sosyal güvencelerin eksikliği veya yoksunluğu, geçici ve/veya kesintili sözleşmelerle kendini gösterir. Prekaryalar ise güvencesiz koşullar altında geçimlerini sağlayabilmek amacıyla daha fazla iş yükü, daha az kendilerine ayrılmış zaman sarmalıyla baş etmek durumunda kalabilirler. Ayrıca yaratım gücü yüksek sanat çalışmalarında güvencesiz koşullar, çağdaş dünyada güvenceli çalışanlara göre daha az saygı görmektedir (Evren, 2012, s. 40). Süreyya Evren'in çağdaş sanatçılar üzerinden güvencesizliği ele aldığı "*Güvencesiz SM Türkiye Çağdaş Sanatında İş ve Anarkink*" başlıklı yazısına göre, sanat işçilerinin mutabakatla başlayıp güvene dayanan iş akdi, güvencesiz bir köle-efendi ilişkisine dönüşebilir (Evren, 2012, s. 48). Bu nedenle, güvencesizliğin iş yaşamının her kolunda olduğu gibi sanat kollarındaki yansıması da adil olmayan, belirsiz ve yıkıcı çalışma ve yaşam koşullarını işaret etmektedir.

2.1.2. Prekarya Kavramıyla İlgili Tartışmalar

Prekarya kavramı tarihsel ve teorik bir analize dayandırılmaktan öte olgulardan türetilip "bir sınıf şemasının bir parçası olarak inşa edilmiş bir varlık olarak anlam kazanmış"tır (Kutlu, 2018, 1868). Bu yüzden Standing tarafından kendisini ortadan kaldıracak ayrı bir sınıf olarak sunulmuştur (Standing, 2011). Yeni, tehlikeli ve oluşum sürecindeki bu sınıf (Standing, 2011 ve 2014), gerek tanımıyla, gerek varoluş tarzıyla alanyazında çeşitli kavramsallaştırmalara, uzlaşılara ve uzlaşmazlıklara, eleştiri ve tartışmalara da neden olmakta; çeşitli bakış açılarıyla gündeme gelmektedir.

Prekarya kavramı, küresel üretim ilişkileri ve teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal cinsiyet, sosyoloji, çalışma ekonomisi, iktisat, psikoloji gibi alanlarda farklı yaklaşımlarla ele alınmış, kavrama ilişkin değerlendirmeler kavramın gelişim ve dönüşümüne çokça katkı sağlamıştır. Örneğin, toplumsal cinsiyet açısından prekarya kavramını değerlendiren Bourdieu, "*Eril Tahakküm"* adlı yapıtında, kadınların erkeklere göre "dezavantajlı konum"undan bahsederek kadınlara nispeten daha düşük, daha kırılgan; kadrosuz, yarı-zamanlı, destek ve bakım gibi "ikincil konumlar"ın ayrıldığını ifade eder (2015a, s. 117). Bourdieu, kadınların iş piyasasındaki "belirsiz" konumlarının, "düşük ücret", "iş güvencesizliği" gibi "güvencesizlik/esneklik [précarité] siyasaları"nın kurbanları olduğu tespitini yapar (2015a, s. 117).

Farklı bir açıdan güvensizlik, belirsizlik ve güvencesizliğin bireyleri daha da güvenli olmaya bağımlı hale getirdiğini dile getiren Bauman ve Lyon, bu durumun da gözetime olan bağımlılığı daha da artırdığını belirtir (2013, s. 119). Buna göre, bireyler daha fazla güvenlik için özgürlüklerinden daha fazla feragat etmeyi kabullenirler. Beck "risk toplumu"nda (2011), çalışma hayatının esnekleşmesiyle istikrarsızlığın önünün açıldığından bahseder. Buna göre, risk yaşamın bütününde var olur. Risk, özgürleşme vaadiyle topluma uyarlanmaya çalışılır. Sonuçta insan ilişkileri, belirsizlik ve güvensizlikle harmanlanarak dönüşür. Richard Sennett (2010), iş güvencesizliğinin, geçici, belirsiz ve kırılgan yapılar inşa edebileceğini; işverenlerin geçici sözleşmeleri, çalışanların prim, izin gibi haklarını kullanmasına müsaade etmek yerine bunu bir tehdit unsuru olarak kullanılıp yeni sözleşmeleri yeni çalışanlarına imza attırabileceklerini ifade eder. Robert Castel (2004), çalışma hayatının toplumsal dönüşümlerine odaklanırken güvencesizliğin hüküm sürdüğü toplumları "ne kendileri ne de yakın çevreleri sayesinde kendilerini güvence altına alabilen" toplumlardır şeklinde özetler (s. 11). Toplumsal güvence ve istihdam ilişkilerindeki kırılganlığa

dikkat çeken Castel, prekaryayı bir nevi "yitik bireyler" [individu par défaut] olarak nitelendirir (Gajac, 2014, s. 98). Lazzarato (2009), neo-liberal dönüşümün bireyleri metalaştırarak "insan sermayesi" oluşturduğundan, bireylerin kendilerinin girişimcisi durumuna geldiğinden bahseder. Buna göre, insanların sermayeleştirilmesi, güvencesizliği pekiştirir. Seymour (2012), Standing'in prekarya kavramının kuramsal boyutuna kuşkuyla yaklaşır. Kavramın kuramsal altyapısını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirirken güvencesizliğin yalnızca prekaryaya ait bir sorunsal olmadığını belirtir. Standing'in prekaryanın bir sınıf olarak Marksist anlamda hiçbir üretim ilişkisiyle uyuşmadığını, Standing'in yaklaşımının eksikleri olduğunu dile getirir (Seymour, 2012, s. 252-264)[3]. Buna karşın, Standing prekaryanın kendi emekleri üzerinde hiç kontrol sahibi olmadığını iddia etmenin tanım açısından sınırlayıcı olduğunu belirtir (2019, s. 25). Prekarya elbette emeğini kontrol etme olanağına bir nebze de olsa sahiptir ancak "enformel sözleşmelerle, (...) proje yönelimiyle ve karmaşık kişisel hizmetlerle tanımlanan açık piyasa ekonomisi tabii ki de gölge emeğin ortaya çıkmasına neden olur. Bunlar yaşanan bir sapma değildir; (...) küresel piyasa sisteminin parçasıdır" (Standing, 2019, s. 103). Böylelikle, prekarya için gölge emeğin gölge savunucuları tanımı yapılabilir. Emeğe yabancılaşmanın ise yalnızca prekaryaya özgü olmadığı, proletaryada (emeğini satarak geçimini sağlayanlar) da var olduğu bilinen bir gerçektir. Kişinin bir işi başkaları öyle istediği için ve başkalarının emri doğrultusunda yapacağını bilmesi hissi hem proleteryanın hem de prekaryanın ortak özelliğidir. Fakat Standing'e göre, yabancılaşma hissine ek olarak prekaryaya özel bazı duygular da bulunur. Örneğin, "kandırılmak, iş sahibi oldukları için minnettar, mutlu ve 'pozitif' olmaları gerektiği bu duygular arasında düşünülebilir" (Standing, 2019, s. 42). Tüm bunlara ek olarak prekaryaların 'kendi için bir sınıf' konumunda olamaması, kendilerini yönetmelerini sağlayan meslek odaları gibi mekanizmaların ortadan kaldırılması, "mesleğe girişleri kontrol etme, kendi etik kurallarını koyup bunları yeniden üretme, üyelerini disipline sokup onlara yaptırım uygulama, terfi ve mesleki ilerlemeler ile ilgili olarak prosedürleri belirleme gibi yetki ve kapasiteleri" (Standing, 2019, s. 73) engeller. Bu özellikler de prekarya tanımının ayırt edici özelliklerine işaret eder. Prekaryanın ortadan kalkmasını sağlayacak ön koşullarsa, "kronik belirsizlik" ve "güvencesizliğin" imha edilmesi, "zaman kontrolü", "ortaklıklar", "eğitim ve finansal sermaye" için çözüm yolları geliştirilmesidir (Kutlu,

[3] Bu tez çalışmasında prekarya sınıfsal bir ayrımdan öte bir kavram; prekaryalaşma ise toplumsal bir olgu olarak ele alınmaktadır.

2018, s. 1873). Bu yaklaşıma göre prekarya, ricacı olma konumundan çıkmalıdır. Eşitsizliklerin ve güvensizliklerin yoğunlaştığı günümüz küresel dönüşümünde Standing (2017), çözümün "temel gelir" olduğunu ifade eder. Koşulsuz şartsız, insani bir hak olarak her bir bireye ödenecek temel gelirin, sosyal adalet meselesi olarak ele alınıp temel güvenceyi güçlendirecek seviyeye ulaştırılması tembelliğin aksine insanların dinamizmini arttıracak, çalışanların sayısının azaldığı tek grup çocuk işçiler olacaktır. Yeni dünyanın yeni sisteminde temel gelir, emek piyasasındaki eşitsizliklerle ve yozlaşmayla mücadelede temel dayanak olabilir. Özellikle kırsal bölgelerdeki eşitsizlikleri gidermekte oldukça etkili olabilecek temel gelirin, endüstriyelleşmiş toplumlardaki eşitsizlik ve güvencesizlikleri gidermek konusunda nasıl bir etkisinin olacağı şimdilik tartışmalı bir konudur. Ancak sahada gerçekleştirilebilecek pilot çalışmalarla bir ön izlenim elde etmek mümkün olabilir.

2.2. Prekarya Kavramına İlişkin Pilot Saha Çalışması

Pilot çalışmalar, ileride gerçekleştirilecek ana çalışma öncesinde, bu çalışmaya rehberlik edecek biçimde tasarlanmış daha küçük ölçekli çalışmalardır (In, 2017). Araştırmanın asıl saha çalışmasından önce, araştırma konusuna ve sorunsalına ilişkin izlenim sunabilecek pilot saha çalışmaları, özellikle toplumsal olay ve olguların, birey ve toplum için ne ifade ettiğini sorgulamakta etkili izlenimler sunabilir. Bu kapsamda çalışmada, tez araştırmasının ön çalışması niteliğinde bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Prekarya kavramıyla ilgili sahanın nabzını tutmak ve olası tepki ve reaksiyonlar hakkında ön bilgiye sahip olmak bu pilot çalışmanın asıl amacıdır. Pilot çalışmada, katılımcılara çevrimiçi bağlantılarla ve e-posta yoluyla ulaşılmıştır. Türkiye'de yaşayan katılımcılardan güvencesizlik tanımları, değerlendirmeleri ve kavramın kendilerinde bıraktığı izlenim ve hissiyatı yorumlamaları istenmiştir. Çeşitli şehirlerden, çeşitli yaş, meslek, eğitim gruplarından katılımcılara ulaşmak pilot çalışmanın önceliklerinden biri olmuştur. Böylelikle çeşitliliği olabildiğince artırarak maksimum çeşitlilik (Gill, 2020) sağlanmaya ve güvencesizlik/prekarya kavramlarına ilişkin çok boyutlu ve çoklu bakış açılarından bir değerlendirme amaçlanmıştır.

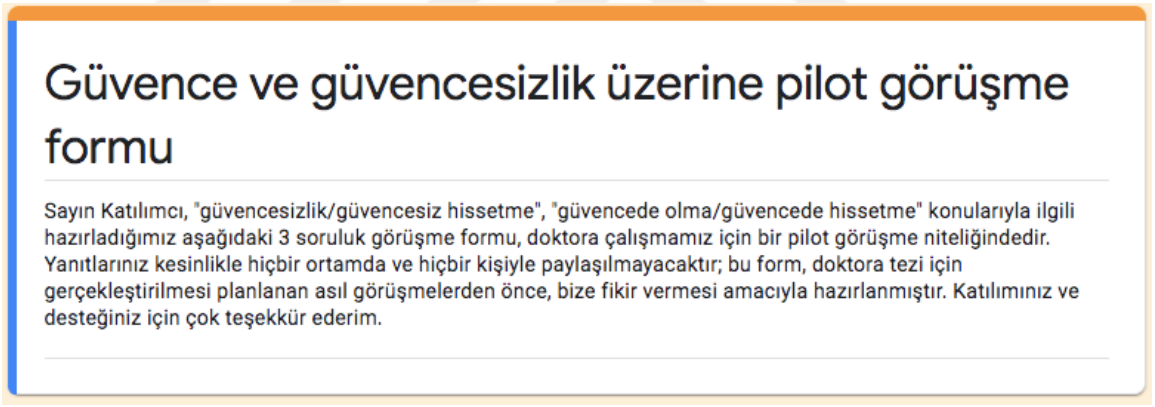
Çalışmaya başlarken öncelikle katılımcıların etik ilkeler çerçevesinde onanmış rızaları alınmıştır. Katılımcılara e-posta adresleri aracılığıyla üç soruluk yapılandırılmış bir görüşme formu gönderilmiştir. Katılımcılardan aşağıdaki üç soruyu yanıtlamaları, yanıtları *Google Formlar* aracılığıyla iletmeleri istenmiştir. Pilot çalışma 2021 yılının

ocak ve mart ayları arasında tamamlanmıştır. Toplamda 30 katılımcıyla görüşme yapılmıştır. “Güvence ve güvencesizlik üzerine pilot görüşme formu” başlıklı yapılandırılmış görüşme formunun soruları aşağıdaki gibidir:

- Güvencesiz olmanın size göre tanımını yapabilir misiniz?
- Şu anda nasıl hissediyorsunuz? (güvenceli/güvencesiz)
- Ne zaman güvenceli, ne zaman güvencesiz hissedersiniz?

Katılımcılara, bu soruları yanıtlamalarından önce aşağıdaki bilgilendirme amaçlı açıklama yazısı sunulmuştur (Şekil 2). Böylelikle katılımcıların yanıtlayacakları yapılandırılmış görüşme sorularına ilişkin verilerin nerede ve nasıl kullanılacağı konusunda az çok bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır. Katılımcıların açık yüreklilikle soruları yanıtlamaları pilot çalışmanın önceliklerinden biridir. Önce “prekarya” sözcüğünün kullanıldığı formlar gönderildiğinde, bazı katılımcılardan kavramın tanımına ilişkin sorular geldiği için görüşme formunda “güvence ve güvencesizlik” açımlaması kullanılmıştır.

Şekil 2. Pilot Saha Çalışması, Katılımcılar İçin Açıklama Yazısı

Güvence ve güvencesizlik üzerine pilot görüşme formu

Sayın Katılımcı, "güvencesizlik/güvencesiz hissetme", "güvencede olma/güvencede hissetme" konularıyla ilgili hazırladığımız aşağıdaki 3 soruluk görüşme formu, doktora çalışmamız için bir pilot görüşme niteliğindedir. Yanıtlarınız kesinlikle hiçbir ortamda ve hiçbir kişiyle paylaşılmayacaktır; bu form, doktora tezi için gerçekleştirilmesi planlanan asıl görüşmelerden önce, bize fikir vermesi amacıyla hazırlanmıştır. Katılımınız ve desteğiniz için çok teşekkür ederim.

Ardından katılımcıların demografik bilgileriyle ilgili bilgi edinmek için yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları, meslekleri ve medeni durumlarıyla ilgili (varsa bakmakla yükümlü oldukları kişiler) bilgi alınarak saha verileri için bağlamsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Sonrasında ana görüşme sorularının yanıtlanması istenmiştir.

2.2.1.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Bu kısımda, pilot saha çalışmasına ilişkin demografik veriler sunulmuş ve tekrarlı okumalarla çözümlenen saha verileri paylaşılmıştır.

Tablo 1. Pilot Saha Çalışması, Katılımcılara İlişkin Bilgiler

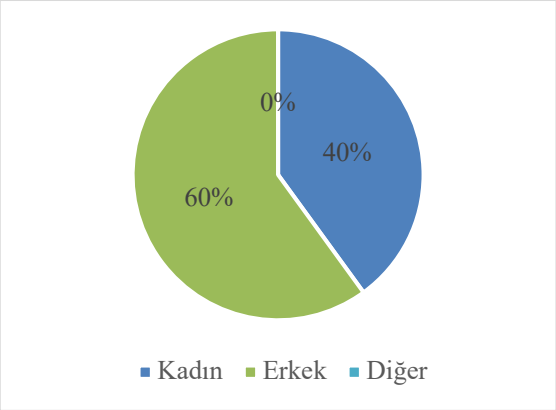
Kod	Cinsiyet	Eğitim	Yaş	Meslek/İş	Yaşadığı Yer	Medeni Durum
K1	Erkek	Yüksek Lisans Mezunu	28	Öğretim Elemanı	Adana	Bekar
K2	Kadın	Yüksek Lisans Mezunu	27	Proje İzleme Uzmanı	Edirne	Bekar
K3	Erkek	Lisans Mezunu	43	Satın alma sorumlusu	Ankara	Bekar
K4	Kadın	Lisans Mezunu	25	Elektrik Mühendisi	Ankara	Bekar
K5	Kadın	Lisans Mezunu	23	Çalışmıyor	Eskişehir	Bekar
K6	Erkek	Lisans Mezunu	29	Sosyal Hizmet Uzmanı	Şanlıurfa	Evli
K7	Erkek	Yüksek Lisans Mezunu	29	Dış Ticaret Uzmanlığı	Ankara	Bekar
K8	Kadın	Lisans Mezunu	28	Gelir Uzman Yardımcısı	Ankara	Evli
K9	Kadın	Lisans Mezunu	25	Müşteri Temsilcisi	Bursa	Bekar
K10	Erkek	Lisans Mezunu	29	Ambar Elemanı	Bursa	Bekar
K11	Kadın	Lisans Mezunu	29	Grafik Tasarım	İstanbul	Bekar
K12	Erkek	Lisans Mezunu	27	Öğretmen	Bitlis	Bekar
K13	Erkek	Yüksek Lisans	32	Kâtip (Kamu)	Adana	Bekar
K14	Kadın	Lisans Mezunu	27	Endüstri Mühendisi	İstanbul	Bekar
K15	Erkek	Yüksek Lisans	24	Sosyolog	İstanbul	Bekar
K16	Erkek	Lisans Mezunu	28	Öğretmen	İstanbul	Evli
K17	Erkek	Lisans Mezunu	27	Makine Mühendisi	İstanbul	Bekar
K18	Erkek	Lisans Mezunu	27	Makine Mühendisi	İstanbul	Bekar
K19	Erkek	Lisans Mezunu	29	Harita Mühendisi	Samsun	Bekar
K20	Kadın	Lisans Okuyor	24	Çalışmıyor	İstanbul	Bekar
K21	Erkek	Lisans Okuyor	23	Çalışmıyor	İstanbul	Bekar
K22	Erkek	Lisans Okuyor	24	Öğrenci	İstanbul	Bekar
K23	Erkek	Lisans Okuyor	24	Öğrenci	İstanbul	Bekar
K24	Erkek	Lisans Okuyor	24	Öğrenci	İstanbul	Bekar
K25	Kadın	Lisans Okuyor	24	Öğrenci	İstanbul	Bekar
K26	Erkek	Lisans Okuyor	23	Öğrenci	İstanbul	Bekar

K27	Kadın	Lisans Okuyor	23	Analist	İstanbul	Bekar
K28	Erkek	Lisans Okuyor	23	Öğrenci	İstanbul	Bekar
K29	Kadın	Lisans Mezunu	23	Analist	İstanbul	Bekar
K30	Kadın	Lisans Mezunu	28	İngilizce-Türkçe Tercüman	Ankara	Bekar

Tabloda görüldüğü üzere, her bir katılımcıya K1, K2… şeklinde rumuz verildikten sonra katılımcıların cinsiyet, eğitim, yaş, meslek/iş, yaşadıkları yer ve medeni durumları kategorileştirilmiştir. Her bir kategori kendi içinde oranlanarak demografik bilgileri detaylıca irdelenmiştir. Katılımcılara ulaşma sürecinde sürece herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Her bir katılımcı bir diğerini önermiştir. Böylece ekonomik ve kolay ulaşılabilir bir yöntem takip edilmiştir (Gill, 2020). Süreç önerilen son katılımcıya kadar devam etmiş ve artık bir diğeri önerilmeyince son bulmuştur.

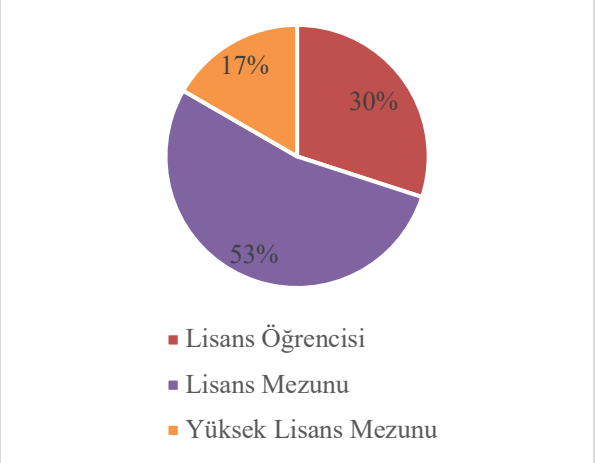
Katılımcılarla ilgili verilerin oranları aşağıdaki gibidir.

Şekil 3. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Cinsiyet Oranları

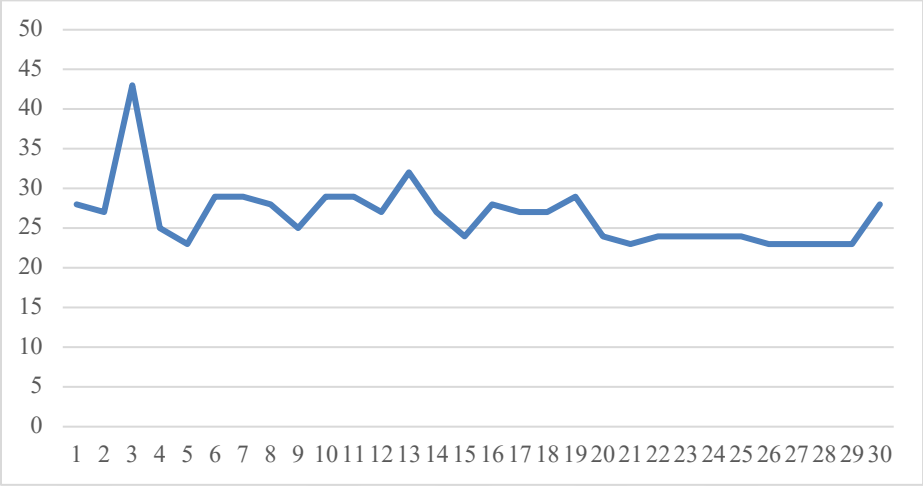
Katılımcıların %60'ı erkek, %40'ı kadındır.

Şekil 4. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Eğitim Durumu Oranları

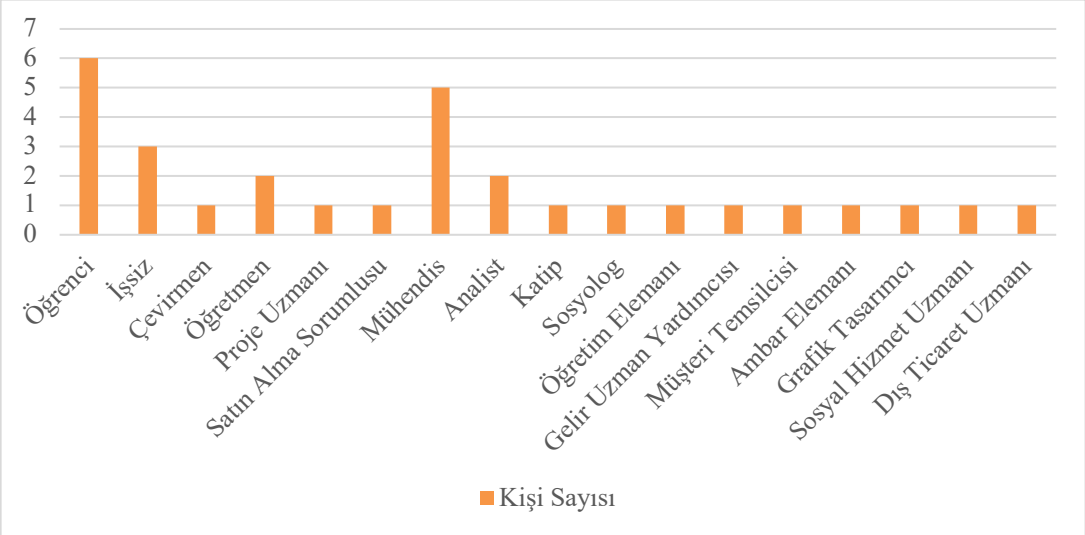
Katılımcıların %53'ü lisans mezunu, %30'u lisans öğrencisi ve %17'si yüksek lisans mezunudur.

Şekil 5. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Yaşları

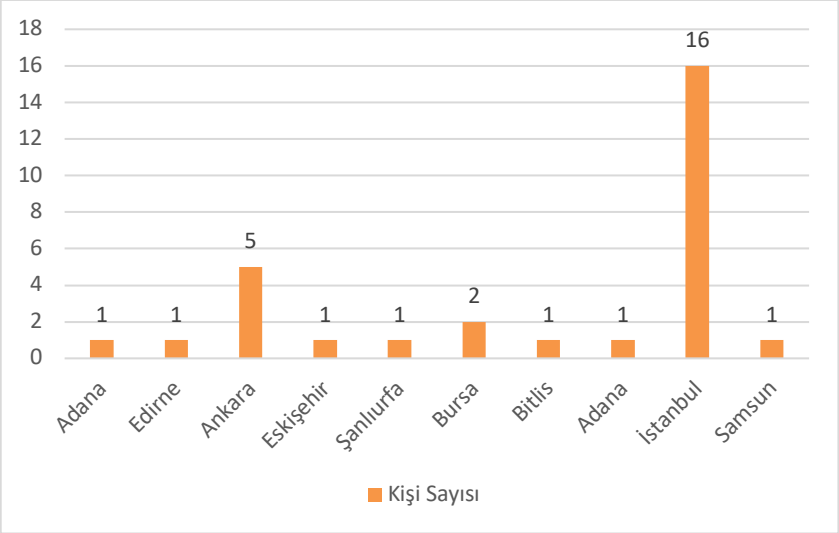
Katılımcıların yaşları, en küçük 23, en büyük 43 olmak üzere; yaş ortalaması 27'dir.

Şekil 6. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Meslekleri

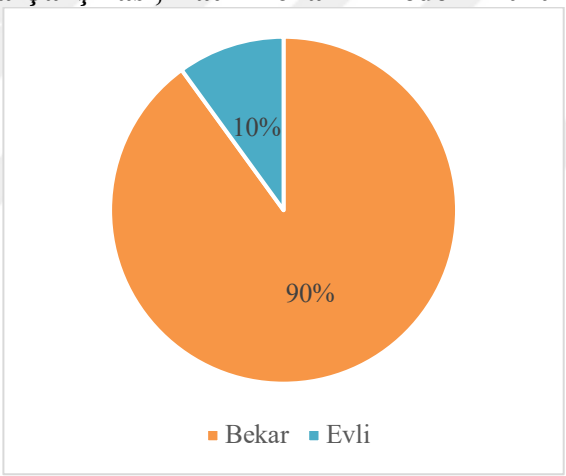
Katılımcıların %20'si öğrencidir. Geri kalan kısımda, aralarında serbest çevirmen, proje uzmanı, mühendis, diplomat, öğretim elemanı, müşteri temsilcisi, grafik tasarımcısı ve dış ticaret uzmanı bulunur.

Şekil 7. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Yaşadıkları Yerler

Katılımcıların %53'ü İstanbul, %20'si Ankara'da; diğer katılımcılar ise Adana, Bitlis, Bursa, Edirne, Eskişehir, Samsun ve Şanlıurfa'da yaşamaktadır.

Şekil 8. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Medeni Durumlarının Oranları

Katılımcıların %90'ı bekar, %10'u evlidir.

Katılımcılara ilişkin giriş niteliğindeki bu karakteristik özellikler, pilot çalışmanın bağlamı hakkında ön bilgi vermektedir. Katılımcıların farklı bakış açılarının nesnel bir biçimde değerlendirilebilmesi için bağlam bilgisine gereksinim duyulmaktadır. Katılımcıların demografik verileri bu bağlam bilgisini sunduğundan pilot saha çalışmasının veri çözümlemesi aşamasına geçilebilir.

2.2.1.2. Verinin Çözümlenmesi

Pilot saha çalışmasından elde edilen veri çözümlenirken olayların, olguların ve katılımcıların bakış açı ve yaklaşımlarına dair derin bilgiyi içeren nitel içerik

çözümleme yöntemi tercih edilmiştir (Mayring, 2004). Yapılandırılmış görüşme biçiminde edinilen veri, her bir görüşme sorusunun yanıtına göre kategorize edilmiştir.

Buna göre, katılımcılardan güvencesizliğin kendi sözcükleriyle tanımını yapmaları istendiğinde (Soru 1),

K27: "Hayatımdaki çoğu şeyin hep **belirsiz** olması, kendimi güvende hissetmememem ve bunu stres yapmam bence güvencesizliktir. Ayrıca, kendimi **hiçbir yere ait** hissetmezsem de **kırılgan** ve güvencesiz hissederim"

K18: "Makul koşullarda **özgürlüğü kısıtlayan** her şey güvencesiz bir ortam yaratır. Dahası herhangi bir konuda sürekli **gelecek için bir endişe** hissediliyorsa bu benim için güvencesizliktir"

K28: "Temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek konusunda **endişeli**/başkasına **muhtaç** olmak"

K14: "İnsanın **maddi** ve **manevi** açıdan hayatında bir düzeni tutturamaması, bu **düzensizlik**ten dolayı geleceğe dair planlamalar yapamaması ve bundan dolayı kendini sürekli **diken üstünde** hissetmesidir"

K30: "Güvencesiz olmayı, en başta, **sigortasız** çalışmak; hastalık ya da kaza durumundan doğacak masrafları karşılamayacağını bilmek olarak tanımlayabilirim. Öte yandan, aylık kazanılan paranın **insani şartlar**da bir hayat sürdürmek için gereken miktarda olmaması da bu tanımın içine giriyor"

K13: "İş/sosyal hayat alanlarında yaşanılan herhangi bir sorunda **arkanda durabilecek** bir varlığın, şahsın ya da kurumun olmaması durumu"

K4: "Sendikaların her yıl açıkladığı **yoksulluk** sınırı üzerinde getiri elde edemez ve ayrıca **mesleğime, eğitimime ve yaşamıma uygun iş bulma sürelerinin uzaması** veya zorlaşması durumunda güvencesiz hissederim"

K3: "Kişinin **düzenli bir iş**inin/**geli**rinin olmamasının, her türlü **hak**kının havada kalmasının, **geleceğinin belirsiz** olmasının ona hissettirdikleri"

K21: "Sosyal olarak **haklar**dan yeterince faydalanamama. **Psikolojik** ve **ekonomik** olarak da **huzursuz** ve **yetersizlik"**

K20: "Genel olarak beklenen/beklenmeyen durumlara karşı **korunaklı** olamamak"

gibi yanıtlar verilmiştir. Belirsizlik ve düzensizliğin beraberinde getirdiği kaygı, endişe, kırılganlık, huzursuzluk gibi olumsuz psikolojik etkilerden bahseden katılımcılar, bunu engellemenin bir yolu olarak çoğunlukla düzenli bir iş, sabit bir gelir, sosyal hakların korunduğu bir iş ortamı, gelecekle ilgili plan yapabilme özgürlüğü gibi insani hak ve özgürlüklerden bahsetmişlerdir. Temel hak ve özgürlüklerden mahrum olmak, kendini güvende hissetme gereksiniminden yoksun olmak, istenilen düzeyde bir yaşam sürdürememek gibi yetersizlik duygusunu anımsatan ifadeler, katılımcıların güvencesizliği tanımlarken başvurduklarından bazılarıdır. Halihazırda herhangi bir işte çalışmayan katılımcı (K21), güvencesizliğin ekonomik ve psikolojik kısmına odaklanırken kamu kurumunda çalışan katılımcı (K13) kurumsal güvencesizliğe odaklanmıştır. Öğrenci olan katılımcı (K28) ise temel gereksinimlerini karşılayamama durumunun kendisi için güvencesizliği ifade ettiğini dile getirmiştir.

Katılımcılara "Şu anda nasıl hissediyorsunuz? (Güvenceli/güvencesiz)" (Soru 2) sorusu sorulduğunda ise,

> **K27:** "Genellikle **güvencesiz** hissediyorum. Gelecek 3-5 yılı geçtim, önümdeki 3-5 ayı bile net olarak göremiyorum. Hayatımdaki çoğu şey hep **muğlak**ta ve bu durum bende bazen **stres** yaratıyor"
>
> **K1:** "İşini layıkıyla yapan kişiler için **iş garantisi**nin olması gerektiğine inanıyorum. Tabi bunun içinde değerlendirme ve kontrollerin layıkıyla yapılması gerekir. Bu durum çalışma azmimde bir azalma yaratmıyor ama **yaratıcılığımı azaltan** bir unsur olarak görüyorum. Geleceğimi düşündüğümde bu anlamda bazen üzülüyorum. Ama bu aynı zamanda bir fırsat ve özgürlük de. Konuya nereden bakacağımıza göre değişecek bir durum. **Güvencesizlik aynı zamanda kişinin kendisini geliştirmeye iten bir stres faktörü olarak da karşımıza çıkıyor.** Bizi öldürmeyen şey güçlendirir mantığıyla"
>
> **K8: "Düzenli çalışma saatleri**, **düzenli bir gelir** ve **sigortalı** bir şekilde çalışıyorum. Şu an **güvenceli** hissettiğimi söyleyebilirim"
>
> **K30: "Güvencesiz**. Yaklaşık altı aydır **serbest çevirmenlik** yapıyorum ancak bunun **düzenli ve güvenceli bir iş olduğunu düşünmüyorum**"

gibi yanıtlar verilmiştir. Katılımcıların genellikle güvencesizlik tanımlarını dayandırdıkları belirsizliğin kaynağı, yine aynı katılımcılar tarafından belirtilen düzenli bir iş garantisinin olmayışıdır. Özellikle serbest çevirmenlik yapan katılımcının (K30) ifadesinde bu durumun yansıması görülmektedir. Fakat dikkat çeken bir nokta, katılımcılardan birinin (K1) bunun aynı zamanda motive edici, itici bir güç olarak algılanabilme olasılığından bahsetmesidir. Burada Guy Standing'in iddia ettiği gibi, iş güvencesinden yoksunluğun beraberinde getirdiği mesleki açıdan uzmanlaşamamanın negatif statüsü ve "iş temelli kimliksizliğin" prekaryalara tahakküme karşı biçtiği özgürleştirici rolden bahsetmek mümkündür (2019, s. 29). Düzenli çalışma saatleri ve gelir, sigortalı bir işin bireylerin kendini güvenceli hissetme tanımına olan etkisi de bir katılımcının (K8) yanıtında kendini göstermiştir. Ayrıca öğretim elamanı olan katılımcının (K1) güvencesizliğin yaratıcılığı azalttığına yönelik değerlendirmesi, zihin yoğun işlerde güvencesiz çalışma koşullarının hem bireyi hem de sonuçta ortaya çıkacak olan ürünü olumsuz etkileyebileceğini işaret eder.

Son olarak katılımcılara güvenceli ve/veya güvencesiz hissettikleri zamanlara dair "ne zaman güvenceli ne zaman güvencesiz hissedersiniz?" (Soru 3) sorusu sorulduğunda,

> **K29: "İş hayatı** bu konuda bence en önemli etkendir. İş, **eğitim**, **ifade özgürlüğü** gibi konularda belirli garantilerim olsaydı çok daha güvenceli hissedebilirdim. Ancak şu anda çoğu zaman güvencesiz hissediyorum çünkü 3-5 ay sonra nerde çalışacağım net değil, iş yerinde herhangi bir fikrimi ifade etmemden dolayı başıma gelebileceklerin bir sınırı yok"
>
> **K1: "Sosyal güvenceler**, **özlük haklarını**n iyileştirilmesi, **"yaşanabilir" düzeyde bir ücret** ya da maaş alımı, iş güvencesinin olması, iş yerinde **liyakat**in esas olması, yöneticilerin daha **katılımcı bir yönetim** anlayışı sergileyerek fikirlerimi alması, **iş yükü**nünün fazla olmaması, **güçlendirme**, kararlara katılım hakkı gibi ilkeler ve uygulamalar **yaptığım işin benim için anlamlı olması**, benim iş yerinde güvence hissetmemi sağlar"
>
> **K7: "Temel geçim kaynakları**m, **refah seviye**m ve **yaşam standardı**mda aşağı yönlü düşüş olmayacağını düşündüğüm/hissettiğim zaman güvenceli"

K4: "Sağlık, **emeklilik** ve **hayat sigortası**ndan mahrum isem ve makul **iş bulma süresince** yeter miktarda **tasarruf** etmiş değilsem güvencesiz hissederim"

gibi yanıtları vermişlerdir. İş hayatının ve işle birlikte beklenen ekonomik özgürlüğün, kişilerin güvende ve güvenceli hissetmelerindeki rolü, katılımcıların yanıtlarından anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, kişilerin güvencede hissetmelerini sağlayacak sosyal ve insani hakların önemi, iş ortamındaki demokrasi, liyakat, eğitim ve ifade özgürlüğü gibi unsurlar da vurgulanan diğer noktalardır. Yaşam güvencesi olarak makul bir kazanç, geleceğe duyulan güven, emeklilik, sağlık güvencesi, işsizlik sigortası gibi sosyal güvenlik unsurları, katılımcılara güvende hissettiren teminatlardır. Bu temel gereksinimlerin yanında katılımcı yönetim anlayışı, liyakat, fikir özgürlüğü gibi demokratik bir çalışma ortamının unsurlarının, katılımcılara güvende hissettirdiği görülmektedir. Aksi düşünülürse, derin hiyerarşinin hissedildiği, kayırmacılığın ve baskının hüküm sürdüğü bir ortamda, bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri beklenemez.

Pilot saha çalışmasıyla ilgili genel bir değerlendirmeye varılacak olursa, katılımcıların ilk soruyla (güvencesiz olmanın size göre tanımını yapabilir misiniz?) ilgili sayısal göstergelerle ifade ettiğimiz genel değerlendirmesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Güvencesiz Olma Tanımları

	Katılımcı Sayısı	Güvencesizlik Tanımı
Soru 1: Güvencesiz olmanın size göre tanımını yapabilir misiniz?	16	ekonomik/maddi güvencesizlik
	13	psikolojik (stres, rahatsızlık, endişe, kaygı)
	8	belirsizlik/gelecek kaygısı
	8	sosyal ilişkiler/arkadaş/aile ile ilgili güvencesizlikler
	7	sigorta/sosyal haklar konusunda güvencesizlik

Tablo 2'ye göre, katılımcıların güvencesiz olma tanımlarının çoğunlukla ekonomik/maddi güvencesizlik üzerine dayalıdır. 30 katılımcıdan 16'sının, %50'nin üzerinde bir fikir birliğiyle verdiği bu yanıt, hatırı sayılır bir çoğunluğa aittir. Ekonomik/maddi güvencesizliği takiben güvencesizliğin psikolojik boyutu da önemli bir oranı işaret eder. Belirsizlik/gelecek kaygısı, sosyal ilişkilerle ilgili güvencesizlik, sosyal haklarla ilgili güvencesizlikler de %25-30 oranında bir çoğunluğu gösterir. Küresel ekonomi ve rekabetçi ortamın getirdikleri göz önünde bulundurulursa

katılımcıların güvencesiz olmanın tanımını yaptıkları ilk soruya verilen yanıtların çoğunlukla ekonomik/maddi güvencesizlikle ilgilidir. Ekonomik güvencesizliğin beraberinde getirdiği psikolojik sonuçların da bu yanıtlara yansıtması son derece öngörülebilirdir.

Katılımcıların ikinci soruyla (Şu anda nasıl hissediyorsunuz? (Güvenceli/güvencesiz)) ilgili genel değerlendirmesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 3. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Şu Anda Nasıl Hissettikleri Sorusuna Dair Yanıtları

	Katılımcı Sayısı	Katılımcıların Nasıl Hissettikleri
Soru 2: Şu anda nasıl hissediyorsunuz? (Güvenceli/Güvencesiz)	18	güvencesiz
	7	güvenceli
	1	kısmen güvenceli
	1	kısmen güvencesiz
	1	değişiyor
	1	ne güvenceli ne güvencesiz
	1	maddi açıdan güvenceli, manevi açıdan güvencesiz

Katılımcılar, büyük çoğunlukla kendilerini güvencesiz hissetmektedir (Tablo 3). 30 katılımcının 18'i, tam olarak %60'ı, "Şu anda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?" sorusuna "güvencesiz" yanıtını vermiştir. %60'lık çoğunluğun yanına, bu soruya "kısmen güvenceli", "kısmen güvencesiz", "maddi açıdan güvenceli, manevi açıdan güvencesiz" yanıtını verenler de eklendiğinde oranın daha da yükseleceği öngörülebilir. Fakat diğer iki sorunun aksine, 2. soruda katılımcılar, diğer yanıtlara kıyasla küçük bir oranda da olsa (%16,6), "değişiyor", "ne güvenceli ne güvencesiz" gibi çekimser yanıtlar vermiştir. Bunun nedeni, katılımcıların kendilerini "güvencesiz" olarak tanımlamayı reddetme hassasiyeti, bazı konularda güvenceli, bazı konulardaysa güvencesiz hissetmenin verdiği kararsızlıktan yana verilen çekimser yanıtlar olabilir. Çekimser yanıtların bambaşka bir nedeni de olabilir. Dolayısıyla 3.soruda katılımcılara güvenceli ve güvencesiz hissettikleri zamanlarla ilgili bir soru sormanın yerinde olacağı düşünülerek "ne zaman güvenceli ne zaman güvencesiz hissedersiniz?" sorusu sorulmuştur.

Katılımcıların 3. soruyla ilgili genel değerlendirmesi şekildeki gibidir:

Tablo 4. Pilot Saha Çalışması, Katılımcıların Güvenceli ve Güvencesizlik Deneyimlerine İlişkin Yanıtları

	Katılımcı Sayısı	Güvencesizlik Tanımı
Soru 3: Ne zaman güvenceli ne zaman güvencesiz hissedersiniz?	19	iş/maddi güvence
	8	belirsizlik/gelecek kaygısı ortadan kalktığında
	5	özgürlük/can güvenliği
	4	psikolojik olarak güvende hissetme (mutluluk/rahatlık)
	4	sosyal ilişkiler konusunda güvence

Tablo 4'e göre, katılımcıların yaklaşık %63,3'ü güvencede olma durumlarını "iş/maddi güvence"ye bağlamaktadır. Ardından "belirsizliğin ve/veya geleceğe ilişkin kaygının ortadan kalkması" yanıtı, %26,6 gibi bir orana karşılık gelmektedir. Özgürlük/can güvenliği, psikolojik olarak güvende hissetme ve sosyal ilişkilere duyulan güvence katılımcıların kendilerini güvencede hissettikleri koşullardır. İş güvencesinin katılımcıların yaşamında büyük etkisinin olması, çalışma koşullarının yaşam tarzına şekil vermesiyle doğru orantılıdır. Öyle ki ekonomik güvence katılımcılar için birinci önceliktir. Katılımcıların diğer iki soruya verdikleri yanıtlar göz önünde bulundurulursa 3.soruya verdikleri yanıtların öncekilerle paralel olduğu iddia edilebilir.

Sonuç olarak pilot saha çalışmasının verisi bütünüyle değerlendirildiğinde, ekonomik güvencenin öncülü olarak düzenli bir iş ve gelire sahip olmak bireylere güvence veren en önemli etmenlerden biridir. Bununla birlikte, sabit ve düzenli gelirin bireylerin psikolojileri üzerindeki olumlu etkisi de bilinen bir gerçektir (Krş. Blanchflower ve Oswald, 2004; Wang ve VanderWeele, 2011). Ekonomik güvencesizliğin beraberinde getirdiği psikolojik olarak güvende hissetmeme halinin de çalışma verilerine yansıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle ekonomik güvencenin yaşama derinden etkisi, katılımcıların yanıtlarında çokça rastlanılan bir durumdur. Emeğinin karşılığını alabilmek, en az temel gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde düzenli ve sabit bir gelire sahip olmak, işini kaybetme korkusu duymamak katılımcıların güvende/güvenceli hissettikleri koşullardır. Bunların yanı sıra sosyal hak ve özgürlükler ve iş yaşamında sahip olunması gereken özlük hakları pilot saha çalışmasındaki görüşmelerde sıklıkla vurgulanmıştır.

Pilot saha çalışmasının diğer bir sonucu, katılımcıların güvencesiz statüleriyle ilgili duygularını kolayca ifade ettikleri ve çoğunun güvencesiz çalışma koşullarını tereddüt

etmeden tanımladıklarını göstermektedir. Ancak yalnızca prekarya sözcüğünün kullanımının katılımcılar için açıklayıcı olmadığı gözlemlenmiştir. Prekarya sözcüğü formlarda kullanıldığında, bazı katılımcılardan kavramın tanımına ilişkin sorular geldiği için pilot çalışmadaki yapılandırılmış görüşme formlarında güvence ve güvencesizlik sözcükleri kullanılmıştır. Böylelikle araştırmacı, saha çalışması sırasında prekarya kavramını açımlaması gerektiğini deneyimlemiştir.

Prekarya kavramı her ne kadar 21.yüzyıla ait yeni bir kavram olsa da hızla yükselip yaşamlarımızın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Bir mesleki, kültürel ya da yaş grubuna indirgenemeyecek bu kavram, çağımızın ürünü ve aynı zamanda yeni prekarya üretimleri için tehlikeli bir kaynağıdır. Bu yüzden, çeviri alanında daha önce yazın çevirmenliğiyle birlikte anılması gereken bir kavram olarak prekarya, toplumsal bir eyleyici olarak çevirmenin özelinde irdelenmelidir.

2.3. Çeviri Alanında İncelenebilir Bir Kavram Olarak Prekarya ve Yazın Çevirmenliği

Çevirinin erek metne ve çevirmenin erek metnin yazarına göre ikincil pozisyonu (Bassnett, 1994; Hermans, 1996), özellikle yazın çevirisi ve çevirmeni göz önünde bulundurulduğunda, on yıllardır çeviri alanında önde gelen ve sıklıkla tartışılan konularından biridir. Yine çeviri alanının her zaman kendine tartışılacak yer bulan, yazın çevirisinin bir sanat mı yoksa zanaat mı olduğu konusu ve bundan hareketle doğan çevirmenliğin bir meslek mi yoksa bir uğraş mı olduğu konusu asla güncelliğini yitirmemiştir. Bu tip gündemler çevirinin bir alan olarak kendine yer açması ve konum alıp gelişmesi açısından gereken katkıyı sağlamıştır. Çeviri, on yıllardır özerk ve kendini ispatlamış bir alandır. Böyle ikilemleri daha fazla sürdürmeye gerek var mıdır? Çeviri işi profesyonel bir iştir ve bu işi icra eden kişi, çevirmen, emek harcayan ve emeğinin karşılığını almayı bekleyen bir profesyoneldir.

Toplumsal bir özne olan çevirmene odaklanan çalışmalar, çeviri alanının sosyolojik dönemeciyle birlikte araştırmacıların çokça dikkatini çekmiştir. Çeviri alanında, "insani bir meslekten dev bir endüstriye gidişten" (Bogenç Demirel, 2013, s. 46) söz edilirken "çeviri sosyolojisi adı altında değer bulan bu yeni yaklaşım, çeviriye ve sürecine sosyolojik bir olgu olarak metin dışı bakarak, çeviri süreçlerine katılan çoklu eyleyicileri ve bu eyleyicilerin çeviri ürünün ortaya çıkışında bireysel/toplumsal düzeydeki etkilerini" kapsar (Bogenç Demirel, 2014, s. 403). Çeviri pratiği, çeviri

edimi, çevirmen ve meslek ilişkisi gibi çok boyutlu konuları ele alan çeviri(nin) sosyolojisi, çeviriye toplumsal bir olgu ve çevirmene toplumsal bir eyleyici olarak odaklanır. Çeviriyi üreten çevirmenler, çeviri eylemine katılarak toplumsal koşulları çeviri sürecine ve çeviri ürüne yansıtırlar. Bourdieu sosyolojisinin kavramlarını çeviri alanına uyarlayan ve çeviri sosyolojisinin önde gelen araştırmacılardan biri olan Yves Gambier (2006) çevirinin basit bir yeniden yaratım olmadığını, aksine, çevirmenin beklentileri karşılamak için kendini uyumlu bir taşerona nasıl dönüştürdüğünü anlamaya çalışmanın çeviri çalışmalarını daha ilerilere taşıyacağını vurgular (s. 29-42).

Yazın çevirmenlerinin belirsiz mesleki statüleri son yıllarda çeviri dünyasında ilgi görmeye başlamıştır. Sela-Sheffy (2014) İsrail'deki çevirmenler üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, çevirmenlerin genel mesleki durumlarının büyük ölçüde belirsiz olduğunu, gelirlerinin güvencesiz, çalışma koşullarının dengesiz olduğunu belirtir (s. 50). Yazın çevirmenleri serbest meslek üyesidir ve geçinebilmek için "yarı zamanlı" statüde kariyerlerini yönetmeye çabalarlar (Sela-Sheffy, 2016, s. 55). Ancak yayımcıların ticari kaygıları, yazın çevirmenleri için istenmeyen sonuçlar doğurabilir (Prunč, 2007, s. 48). Yazın çevirisi, "sıklıkla yabancı bir ürünün uyarlanmasından biraz daha fazlası olduğu (sonuçta ifade 'çeviri üretmek'tir) en uç noktada, ticari kutupta, çevirinin kendisi, alenen olsun ya da olmasın, her şeyden önce, en çok satanların üretimine yönelik finansal bir yatırımdır" (Bourdieu, 2008, s. 148). Yazın çevirmenlerinin toplumsal statüsü ve sosyoekonomik koşullarını, toplumsal, kültürel, ekonomik sermayesinin bu üretime olan etkisinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Bourdieu, "[...] edebiyat alanının bir güç ilişkileri alanı olmakla eş zamanlı olarak var olan güç ilişkilerini muhafaza etmeyi veya dönüştürmeyi hedefleyen bir mücadele alanı olduğunu" iddia eder (2022, s. 214-215). Bourdieu'ye göre, yayımcılık alanındaki konumlar, "olumsuz olarak tanımlanan ve genellikle eyleyicilerin eğilimleriyle pekiştirilen hedefler ve kısıtlarla birlikte gelir" (Bourdieu, 2008, s. 124). Alanı etkileyen pek çok faktör, örneğin, tanınırlık ve prestij, ideoloji, üslup, ödenecek telif, daha önce alınmış ya da alınması mümkün olan ödüller vb. etmenler hem üretici olarak yazarın hem de ürün olarak eserin seçiminde belirleyicilerdir. Tüm bunların yanında yabancı eseri dolaşıma sokan çevirmen vardır. Yayımcılık alanı, "karmaşık bir çıkarlar ağının birleşimidir" (Bourdieu, 2008, s. 127). Baskı sayısı, telif ödemeleri, matbaa maliyet kalemleri gibi finansal ve ticari belirleyiciler; ödüller, konum, prestij,

yayımcı kuruluşun yerleşikliği gibi sembolik sermaye etkenleri bu karmaşık ağın örüntülerini oluşturur. Büyük, eski ve saygın yayınevleri, küçük ve yeni yeni alana dahil olan yayınevleriyle kıyaslandığında, buralarda çevirmenlere sunulan olanaklar farklıdır. Benzer biçimde, alanda söz sahibi olmayı yıllar içerisinde başarmış, sembolik sermayesiyle saygın addedilen yazın çevirmenleriyle, yeni mezun, ilk çevirisiyle alanda var olma mücadelesi güden bir yazın çevirmene yapılacak çeviri teklifi arasında ciddi fark vardır. Nasıl ki yazın yayımcısının "saf sanat sevgisi ve çıkarcı para sevgisi" (Bourdieu, 2008, s. 138) arasındaki iki zıt kutupta tek vücutta birleştiği düşünülüyorsa yazın çevirmeni de bu iki kutbun çıkmazında kendini bulur.

Yükselen teknoloji ve artan küreselleşmeyle birlikte kolay erişilebilirlik yayımcılık alanında da "hem belirsizliği hem de rekabetçiliği arttırmıştır" (Franssen ve Kuipers, 2013; Casanova, 2004). Maliyeti düşürüp üretimi artırma motivasyonu, çeviri endüstrisini de derinden etkileyerek "çevirmenleri sınırlı sözleşmeli, görev tabanlı ödemeli ve iş güvencesinin ya da sosyal yardımlara erişimin sınırlı olduğu, bağımlı çalışanların giderek büyüdüğü sınıf olan 'prekarya'ya itmiştir" (Moorkens, 2017, s. 465). Çeviri neticede bir endüstrinin ürünü olduğundan ve "dış etkenlerden kolaylıkla etkilenebildiğinden" (Sosoni ve Rogers, 2013, s. 7) küresel ekonomik eğilimlerin etkisi altına girmesi son derece beklenilirdir. Ancak yazın çevirmenlerinin üretim ağları düşünülürse, yazın çevirmenleri "genellikle izole bir şekilde ve çok az kolektif güçle çalışırlar" (Moorkens, 2017, s. 467). Yazın çevirmenleri, iş ağlarını bireysel sözleşmelerle, çeviri sözleşmeleriyle elde ederler. Ancak farklı uygulama örnekleri bulunan çeviri sözleşmeleri, yazın çevirmenlerinin mesleki dayanışma faaliyetlerini olumsuz etkileyerek güvencesiz bir atmosfere zemin hazırlar. Alandaki uygulama farklılıkları, standartlaşmadan uzak, kırılgan yapılı bir mesleki çerçeve oluşturur. Bu kırılgan yapı, farklı dinamiklerle hareket eden yazın çevirmeni profillerini ortaya çıkarabilir:

> Çevirilere yöneltilen eleştiriler karşısında en çok onlar yıpranıyor. Sık çeviri yaparak hayatını sürdürmeye çalışan, yaptıkları işin tam farkında olmayan, çeviriye ve çevirmenliğe değer vermeyen bir ortamda düşük ücret ve düşük kaliteyle çalışmayı 'kader' sayan geçici ya da güvensiz çevirmenler bunlar. Görünmüyorlar, yoklar. Eleştiri alınca bir daha çeviri yapmıyorlar. Belki kitap çevirmenliği tek başına geçimlerini sağlasa, üç ayda bir kitap çevirmeleri gerekmese, kendilerini köle gibi görüp 'yok' saymak yerine çıkıp gururla 'çevirmenim' diyebilirler. Tam

> tersi bir örnek de kitap çevirisini para için yapmadığını düşünen ve gerçekten de bu gelire ihtiyacı olmadığı halde çeviri yapan çevirmenler. Onlar bu adanmışlıklarıyla çevirmen kimliğini aslında yüceltir idealleştirirken çevirinin 'meslek' olarak görünmesini 'zorlaştırıyorlar' (Bulut, 2006, s. 11).

Çevirinin diğer uzmanlık/alt alanlarına kıyasla yazın çevirisinin yoğun emek isteyen yaratım boyutu, diğer çevirmenlerin aksine yazın çevirmenlerinin mesleklerini istikrarlı biçimde icra etmenlerinin önüne geçebilir. Benzer biçimde, emek yoğun bu işin yeterli maddi karşılığı bulamaması, yazın çevirisini bir yan iş olarak gören ve yapan çevirmenler yaratır. Dayanışmayı zorlaştıran bu etmenler, yazın çevirmenlerinin hem maddi hem de manevi açıdan prekaryalaşmaya yakınlığını işaret eder. Anu Heino'nun (2020) Finlandiyalı yazın çevirmenleri üzerine gerçekleştirdiği çalışması bu açıdan dikkat çekicidir. Çalışmaya göre, Fin yazın çevirmenleri, aldıkları ücretlerden hiç memnun değildirler ve ekonomik tatmin yerine çeviri yapıttan aldıkları tatmini, "ekonomik sermaye yerine sosyal ve kültürel sermayeyi tercih ederler" (2020, s. 141). Heino, işin süreksizliği ve geleceğe duyulan öngörülemezliği, dolayısıyla "prekaryalaşma"yı, çalışmasına konu olan Finlandiyalı yazın çevirmenlerinde "tekrarlayan bir özellik" olarak tespit ettiğini belirtir (2020, s. 152). Ancak Finlandiyalı yazın çevirmenleri, çeviri ücretlerinden memnun olmamakla birlikte çalışma koşullarından oldukça memnundur (Heino, 2020, s. 153). Ruokonen ve Mäkisalo (2018)'nun çalışması da benzer biçimde Finlandiyalı yazın çevirmenlerinin iş tatminlerinin, görsel işitsel metin çevirmenler ve ticari metin çevirmelerinin aksine, elde ettikleri gelirle pek de bağlantılı olmadığını ortaya koyar (s. 11). Yazın çevirmenleri gelirlerinin tersine, statü algılarını oldukça yüksekte değerlendirmektedirler (Ruokonen ve Mäkisalo, 2018, s. 14). İsrailli çeviri çalışmaları araştırmacısı Sela-Sheffy de çalışmasında benzer bir sonuca ulaşmıştır (Sela-Sheffy, 2010). Ancak Sela-Sheffy burada ve bağlantılı çalışmalarında, özellikle yazın çevirmenlerinin "meslek"lerini geçim sağlayacak bir iş yerine sanat yaptıkları bir uğraş olarak algıladıkları sonucu vurgulamıştır (2006, 2008, 2010 ve 2016). Slovakya'da çalışan akademisyen-yazın çevirmenleri üzerine yaptıkları araştırmada Bednárová-Gibováa ve Majherová (2021) ise "akademisyen yazın çevirmenlerinin çoğunluğunun, ortalama statülerine, nüfuzlarına, takdirlerine ve düşük ücretlerine rağmen oldukça olumlu mutluluk göstergeleri sergiledikleri" sonucuna ulaşmıştır (s. 1). Ayrıca çalışma, Avrupa'da çoğu yazın çevirmeninin yaptığı gibi Slovakyalı yazın

çevirmenlerinin de asgari yaşam standartlarının altında ücret aldıklarından geçinebilmek için ikincil bir iş yaptığını vurgular (Bednárová-Gibováa, ve Majherová, 2021, s. 4; Djovčoš ve Šveda, 2017; Fock, de Haan ve Lhotová, 2008, s. 45). Yazın çevirmenliğinin ikincil iş olarak icra edilmesi ya da yazın çevirmenliğinin yanında ikincil bir işe gereksinim duyulması hem kamuoyunda hem de yazın çevirmenlerinin kendi arasında mesleğe yönelik ikincil bir pozisyon algısı oluşturabilir (Bednárová-Gibováa ve Majherová, 2021, s. 5). Ancak, zaten akademisyen olarak düzenli gelir elde eden yazın çevirmenlerinin geçim kaygısının yüksek olması beklenemez. Çalışmada yazın çevirmenlerinin mutluluk değerinin yüksekliği, yazınsal yapıtları çevirmekten kaynaklanan tatminle ve yazın çevirmenliğinin prestijiyle ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla mesleki statünün farklı algıları, çeşitli ekonomik, kültürel ve toplumsal bağlamlarda farklı sonuçlara ulaşılabilir.

Yazın çevirisine sosyoekonomik bir yaklaşımla odaklanan en güncel çalışmalar, *Parallèles* Dergisinin 35.cildinin ikinci sayısında, özel bir sayıda yayımlanan çalışmalardır. Yazın çevirisine sosyolojik yaklaşımla odaklanan çalışmaların ekonomik boyutu gözden kaçırdığı vurgusuyla yayımlanan bu sayı, yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ilişkin farklı kültür ve bağlamlardan kesitler sunması ve bu bakımdan bir karşılaştırma yapma ve örnek uygulamaları değerlendirme fırsatı sunmaktadır (Guillon ve Pickford, 2023). Derginin özel sayısında, bu doktora tezinden türetilen bir makale yayımlatma fırsatını bulan araştırmacı ve tezin danışmanı (Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023b, s. 9-24), Türkiye'de yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasını çevirmenlerin ağızlarından kendi tepkileri ve prekaryalaşmaya karşı geliştirdikleri stratejileri üzerinden incelemekte ve yazın çevirmenlerinin prekarya çalışma koşullarının iş tatminlerine etkisini sorgulamaktadır. Bir başka çalışmada, Aniko Sohár, Macaristan bağlamından bir kesit sunarak yazın çevirmenlerinin güvencesizliğinin arttığına ve özelikle Macaristan eski rejimindeki durumlarına göre sembolik statülerinin azaldığına ve Macaristan'da profesyonel anlamda yazın çevirmenliğini sürdürmenin zorlaştığına işaret etmektedir (2023, s. 25-43; Guillon ve Pickford, 2023, s. 5). Yuhua Xia ve Linhan Fan, Avrupa'ya uzak bir kültürel bağlamda, Çin'de yazın çevirmenlerinin ekonomik statülerinin sembolik statülerine kıyasla oldukça zıt bir ilişkisellik içerdiğini tespit etmektedir (s. 44-56; Guillon ve Pickford, 2023, s. 5). Aynı sayıda Solange Arber ve Victor Collard ise iyi olmayan çalışma koşullarının kalitesi

düşük çevirilere ve yazın çevirmenlerinin statü düşüklüğüne yol açtığını aktarmakta ve sembolik statüyü yükseltme stratejilerini bir Alman çevirmen üzerinden incelemektedir (2023, s. 57-69; Guillon ve Pickford, 2023, s. 6). Ruth Urbom, Amazon okur yorumlarıyla sembolik statü üzerinden yazın çevirmenlerinin piyasa gücünü artırma stratejilerinin pek işe yaramadığını ortaya koymakta ve tanınırlığın ekonomik sermayeyle doğrudan ilişkisi bulunmadığını belirtmektedir (Urbom, 2023, s. 70-89; Guillon ve Pickford, 2023, s. 6).

Kurum ve kuruluşların yayımladığı raporlardan Avrupa Komisyonu'nun Eğitim, Gençlik, Spor ve Kültür Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda, "*Translators on the Cover*" [Çevirmenler Kapakta] başlığıyla yayımlanan rapor ise Avrupa genelinde çevirmen alt gruplarını farklı başlıklar altında tek tek ele alırken yazın çevirmenlerinin statüsünü "prekarya" olarak değerlendirmektedir (European Commission, 2022, s. 40-53). Yazın çevirmenlerinin güvencesiz statüsünün meslek için bir tehdit olarak gören bu raporda, yazın çevirmenlerinin sürdürülebilir koşullarda çalışmasının yolları aranmakta ve bazı önerilerde bulunulmaktadır.

Alanyazında yazın çevirmenlerinin mesleki statülerine ilişkin birçok çalışmada, saygınlık, prestij gibi sembolik ürünlerle yapılan değerlendirmelere rastlamak mümkündür (Tekgül, 2017, s. 56). Bunun yanında, Finlandiyalı ve İsrailli yazın çevirmenleri üzerine yapılan önceki araştırmalar, statü (itibara dayalı) ve gelirin bağımsızlığına dikkat çekmiştir (Ruokonen ve Mäkisalo, 2018, s. 14; Sela-Sheffy, 2010, s. 136). Yazın çevirmenlerinin mesleki statüleri ve sosyoekonomik koşullarına odaklanan çalışmalara bakıldığında, bilinen o ki, güvencesizlik, pek çok yazın çevirmeninin ortak paydasıdır (Kanıdinç ve Bogenç Demirel, 2021; Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023a; Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023b; Sohár, 2023; Xia ve Fan, 2023; Arber ve Collard, 2023; European Commission, 2022; Bednárová-Gibováa, ve Majherová, 2021; Heino, 2020; Ruokonen ve Mäkisalo, 2018; Gorjanc ve Pokorn, 2013 ve Sela-Sheffy, 2010 ve 2014).

Türkiye'de yazın çevirmenlerinin mesleki statüleri bağlamında güvencesizliğine çok boyutlu bir bakış açısıyla bakıldığında çeşitli kısıtlarla karşılaşılmaktadır. Türkiye'de yazın çevirmenleri, hukuk ve ceza davalarıyla haklarını savunabilir ve benzer biçimde kendilerine bu mahkemeler yoluyla davalar açılabilir. Ancak yazın çevirmenlerinin mesleki sorumlulukları, hak ve özgürlükleri özelinde yasal bir mevzuat henüz mevcut değildir. Özellikle telif haklarıyla gözetilen işlerin meslekleşme ve standartlaşmaya

"direnen alanlar yarattığı" ve "bu nedenle de 'çeviri' alanında nitelikli ürün ve emeğin karşılığını alma konusunda sürekli sorunlar yaşandığı" için çevirmenlerin meslekleşme faaliyetlerinde engellerle karşılaşılmaktadır (Parlak, 2012, s. 70). Aynı zamanda bunlar, yazın çevirmenlerinin güvencesiz koşullara maruz kalmasının önde gelen sebeplerindendir. Yazın çevirmenlerinin tanımlayan yasal bir düzenlemenin yoksunluğu, sınırları belirsiz, kırılgan ve sert rekabetçi bir alanı ortaya çıkarır. Çevirmenlerin bir meslek odasının olmayışı, usulsüzlükleri bildirebilecekleri bir başvuru kaynağını ortadan kaldırır. Yazın çevirisi Türkiye'de Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK, 1951) uyarınca "işlenme eser" statüsünde olduğundan yazın çevirmenleri, "işlenme eserin sahibi" olarak meslek birliğine üye olabilirler (Md. 1/b). Türkiye'de telifle çeviri yapan çevirmenlerin mesleki birliği, Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR), yazın çevirmenlerini tek seferlik ödemeler, düşük telifli sözleşmeler, sözleşmesiz yapılan işler gibi birçok olumsuzluklara karşı uyarmaktadır (ÇEVBİR Basın Açıklamaları, 2022). Ancak diğer tarafta da dünyayla birlikte Türkiye'deki yayımcılık endüstrisinin içinde bulunduğu zorlu koşullar, alanda mücadeleyi güçleştirmektedir. Bu mücadeleyi gerçekleştirirken yazın çevirmenleri, emeklerinin karşılığını alabilmek için sürekli bir koşturmacanın içinde olurlar ve "buna rağmen emeklerinin karşılığını alabilirler mi?" sorusu, bu soruya verilecek yanıtların olumlu yönde değişebilmesi için bilimsel çalışmalarda daha çok gündeme gelmeli ve irdelenmelidir.

2.4. Değerlendirme

Bu bölümde prekarya kavramının çeşitli tanımları tartışılıp kavrama ilişkin farklı yaklaşımlar birlikte değerlendirilip yorumlanmıştır. Sözcük anlamı "güvencesiz" olarak karşılanabilecek prekarya kavramının kapsamı bu bölümde kavramın tarihçesi, gelişimi ve kavrama ilişkin güncel tartışmalarla birlikte ele alınmıştır.

Guy Standing'in prekaryayı "yeni tehlikeli sınıf" (2011 ve 2019) olarak belirttiği prekaryanın sınıf olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, bu tez araştırması prekaryaya bir durum, prekaryalaşmaya bir olgu olarak yaklaşmaktadır. Araştırma, prekarya kavramını çeviri alanına taşıyarak çevirmenlerin prekaryalaşması olgusunu sorgulamayı amaçlamaktadır. Çeviri alanında, çevirmenlere odaklanan özne odaklı çalışmaların gündeme gelmesi ve çevirmenlerin çeşitli alt gruplarıyla ilgili daha spesifik çalışmaların yapılmaya başlanması oldukça umut vericidir. Buradan

hareketle, yazın çevirmenleri özelinde prekaryalaşma olgusunu incelemek hem var olanı görünür kılmak hem de çözüm odaklı mekanizmaları hareket ettirebilmek için gereklidir.

Sosyoekonomik bir yaklaşımla, yazın çevirmenlerinin sözleşme koşulları, ücretlendirmeleri (telif ücretleri, sabit oranlar, avanslar, temel ücretler vb.), ortalama gelirleri, vergileri, sosyal sigortaları, emeklilik planları, izinleri/tatilleri gibi yaşam koşullarının bütününe yansıyan faktörlerdeki olumsuzluklar, prekaryalaşmanın sinyalleridir. Çeviri ödemeleri, yazın çevirmenlerinin üretim süreci öncesinde, sırasında ve sonrasında bin bir dert ve zorlukla uğraştıkları işlerinin sonunda verdikleri emeğin karşılığında elde ettikleri tek maddi motivasyondur. Yapıtı anlama ve yorumlama, zor kelime oyunlarına ve kültüre özgü ifadelere/deyimlere makul karşılıklar bulma gibi edebî kaygılar, yazın çevirmenleri için eserin sanatsal doğasından kaynaklanan ve aşılması gereken meydan okumalardır. Bununla birlikte, yazın çevirisi yaparak geçimini sağlayan çevirmenler, "esneklik, güvencesizlik, stres, iş doyumsuzluğu gibi sonuçları" ile kendilerini şiddetli bir rekabetin içinde bulabilirler (Gambier, 2012, s. 62). Çeviri eserin üretimiyle ilgili birden fazla işin yönetimi ve zaman kısıtlaması nedeniyle özdenetim, yazın çevirmenlerine mesleki koşullar açısından esneklik kazandıran ve aynı zamanda üzerinde baskı yaratan faktörlerdir. Önce kaynak metni okuma, kavrama ve belki yazarla iletişim kurma gereksinimi, kaynak ve erek metni anlamsal, biçimsel, kültürel açıdan karşılaştırma, çeviriyi kendi kendine gözden geçirme, çeviriyi redaksiyona hazırlama ve sonrasında çeviri süreci (editör, redaktör ve belki de yayımcıyla iletişim halinde olmak), yazın çevirmenlerinin çeviri eserin üretim sürecinde baş etmesi gereken görevleridir. Tüm bunların yanı sıra düşük ücretler, sosyal güvenlik, emeklilik ve yıllık izin gibi sosyoekonomik haklardan yoksunluk, bilgisayar ve internet gibi gider kalemlerinin karşılanması, hareketsiz yaşam tarzı nedeniyle meslek hastalıklarını önleyecek ergonomik çalışma ekipmanı ve ortamın sağlanması başlıca zorluklardır. Yazın çevirmenleri, bireysel sözleşmeler yoluyla edindikleri geçici işlerinde, tüm bu zorlukları tek başlarına aşmak zorunda kalabilirler. Örneğin, üretim sürecinin sancılarının yanı sıra ödeme miktarıyla, zamanıyla ve biçimiyle gelen bilinmezler sarmalı, yazın çevirmenini kucaklar. Üstelik asgari yaşam gereksinimlerini karşılayabilecek bir ödemenin yapılıp yapılamayacağı bir yana, yazın çevirmeninin emeklilik ve genel sağlık sigortası primlerini, belki aylarca üzerinde çalışacağı yapıtın çevirisi karşılığında almayı umduğu ücretle

yatırması beklenir. Çünkü serbest çalışan çevirmenler için aksi pek mümkün değildir. Dolayısıyla, yazın çevirmenlerinin şimdiki güvencesizlikleri onları gelecekteki umutlarından da alıkoyabilir. Elbette, tüm koşulların olumsuzluğundan söz edilemez. Serbest çalışan yazın çevirmenleri için otokontrol oldukça önemlidir ve otokontrol sağlayabilirlerse zaman yönetimi konusundaki esneklik, çalışma ortamlarını kendilerinin oluşturmaları gibi avantajlardan yararlanabilirler. Ancak işin süreksizliği, iş yükünün dengesizliği ve rekabetçi piyasa aynı zamanda bu esnek koşulların yıkıcı etkileri olabilir. Prekarya kavramıyla ilişkilendirilebilecek bu etmenler, Türkiye'de yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statüsü ve çalışma koşullarına dair derin bir incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Yazın çevirmenlerine yönelik farklı ülkelerdeki uygulamalar dünyadaki durum hakkında bilgi verirken saha verileriyle bu bilgiler karşılaştırıldığında çevirmenlerin prekaryalaşmasına ilişkin değerlendirmede bulunmak ve çözüm önerileri geliştirmek konusunda emin adımlar atılabilir.

3. YAZIN ÇEVİRMENİNİN SOSYOEKONOMİK STATÜSÜ VE ÇALIŞMA KOŞULLARINI4 ETKİLEYEN DÜZENLEMELER

"Meslek" adı verilen ve aslen toplumsal olan mantık, yatkınlıklar ile konumlar arasında öyle uyumlu karşılaşmalar yaratır ki, sembolik tahakkümün kurbanları onların itaat, nezaket, uysallık, sadakat ve kendinden feragat erdemlerine hapsedilmiş madun ve ast niteliğindeki görevleri seve seve (kelimenin her iki anlamıyla) yerine getirirler"

(Bourdieu, 2015a, s. 77).

Çeviri alanının akademik boyutunda, yazın çevirisi için geliştirilen modellerin ve çevirinin metin boyutundaki çalışmaların yaygınlığı bilinen bir gerçektir. Bunun yanında, yazılı çeviri metinlerinin üreticilerinin yaptığı işe, profesyonel bir meslek olarak yazın çevirmenliğine yönelik akademik çalışmaların yetersizliği ortadadır. Çeviri dünyasında yakın geçmişte dillendirilen "Literary Translator Studies"[5] [Yazın Çevirmeni Çalışmaları], çevirideki sosyolojik dönemecin ardından çevirmenin bir aktör olarak ön plana çıkmaya başlaması ve çevirinin akademik boyutunda çevirmen merkezli araştırmaların artmasıyla gündeme gelmeye başlamıştır (Kaindl, Kolb ve Schlager, 2021). Bu bağlamda Türkiye'de yazın çevirmenliği kimliği, mesleği ve bu mesleğin statüsüne dair neler yaşandığına göz atmak yerinde olacaktır.

3.1. Türkiye'de Yazın Çevirmenlerinin Sosyoekonomik Statüsü ve Çalışma Koşullarına Genel Bir Bakış

1980'lerde Fransa'da, Nathalie Heinich (1984), yazın çevirmenlerinin, tipik olarak prestij yerine, finansal kârdan daha az motive olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca

[4] Bu çalışmada yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statüleri ve çalışma koşulları "gelir ürünü olarak bir mesleğin sosyoekonomik durumu" açısından değerlendirilmektedir (Bkz. Ruokonen ve Svahn, 2022, s. 860).

[5] "Literary Translator Studies as a subdiscipline of Translation Studies demonstrates how exploring the cultural, social, psychological, and cognitive facets of translatorial subjects contributes to a holistic understanding of translation" [Çeviri çalışmalarının bir alt disiplini olarak Yazın Çevirmeni Çalışmaları, çeviriyle ilgili konuların kültürel, sosyal, psikolojik ve bilişsel yönlerini keşfetmenin bütüncül bir çeviri anlayışına nasıl katkıda bulunduğunu gösterir].

Isabelle Kalinowski, "*La vocation au travail de traduction*" [Çeviri işi için bir meslek] adlı çalışmasında, yazın çevirmenleri için "precarious intellectual" [prekarya entelektüeller] nitelendirmesinde bulunmuştur (2002, s. 51). Daniel Simeoni (1998), yazın çevirmenliği mesleğindeki baskın itaatkarlık/teslimiyetçilik normunun değişkenliğini ele alan daha fazla çalışmaya gereksinim duyulduğunu yıllar önce belirtmiştir.[6] Alanyazında çevirmenlik mesleği üzerine çalışmalarıyla tanınan İsrailli bilim insanı Sela-Sheffy, İsrailli çevirmenlerin, alçakgönüllü mesleki imaj zemininin aksine, mesleklerine sembolik sermaye oluşturmak, bireysel ve kolektif çıkarlarına benzer biçimde hizmet etmek için sıklıkla kendi kendini tanıtma söylemine başvurduğunu öne sürmüştür (Sela-Sheffy, 2008'den aktaran Tekgül, 2017, s. 56). Alanın saygın dergilerinden "Translator Studies"teki "*Competition and co-operation for recognition and professional esteem in the literary translation industry*" [Yazın çevirisi endüstrisinde tanınma ve mesleki itibar için rekabet ve iş birliği] adlı çalışmasında ise Tekgül (2017), Türkiye'deki yazın çevirmenlerinin de genel bir görünürlük eksikliği ve düşük profesyonel imajdan mustarip olduğunu belirtmiştir (s. 57). Evden çalışan yazın çevirmenlerine odaklanan benzer bir çalışmanın sonuçları da yazın çevirmenlerinin düşük ücret ve olumsuz çalışma koşullarıyla birlikte yaptıkları işi anlamlı bulduklarını ve böyle tatmin olduklarını ortaya koymaktadır (Kıcır, 2019, s. 22). Nitekim üzücü bir tesadüftür ki, sıklıkla kullanılan Google arama motorunda "prekarya" sözcüğü aratıldığında çıkan ilk sonuçtaki Vikipedi sayfasında, "genel yaratıcı sektörler içerisinde çalışan" prekaryanın tanımı yapılır ve diğer sektörler kategorisinde "kitap çevirisi" örnek gösterilir (Prekarya, t.y.). Sözleşmeli, sürekli iş güvencesi bulunmadan çalışan "prekarite ya da prekarya" (Standing, 2019), kitap çevirisi işini yapan yazın çevirmeninin dahil olduğu grup olarak belirtilir. Bu mücadeleli alanda, yazın çevirmenleri için "sembolik ödüller mali kazançtan daha ağır basmaktadır" (Tekgül, 2017, s. 65). Gisèle Sapiro, ekonomik kısıtların "pazar mantığı ile düzenlenen kültürel aktarımların kısa vadede ekonomik kazanç sağlamak için üretilmesi ile ilgili" olduğunu dile getirmiştir (Sapiro, 2008, s. 199-208'den aktaran Bogenç Demirel, 2014, s. 412). Dolayısıyla, böyle bir ortamda yazın çevirmeninin konumu "genelde korkuyla [bu] uçurumun kenarında"dır (Biçen, 2005, s. 36). 83 yazın

[6] Yazın çevirmenlerinin profesyonel saygınlığı ve mesleki algılarıyla ilgili çalışmalar için bkz. Bednárová-Gibováa, ve Majherová, 2021; Heino, 2020; Ruokonen ve Mäkisalo, 2018; Tekgül, 2017; Buzelin 2014; Sela-Sheffy, 2014, 2010, 2008; Gorjanc ve Pokorn, 2013; Katan, 2009; Gouadec, 2007; Choi ve Lim, 2002.

çevirmeninin, “Kitap Çevirmenleri Girişimi” adı altında, Türkiye’de ve hatta belki de dünyada ilk kez bir araya gelmesiyle ortak bir girişim sonucu Türkçeye çevrilen “*Yastıkname*”de çevirmen Aslı Biçen, bu konumu şöyle özetlemektedir:

> Kıt gelirlerini ay sonuna yetiştirmeye çalışan, yedikleri muhtelif kazıkları sinirli sinirli eşe dosta anlatan, evde tek başlarına bilgisayar başında çeşit çeşit metinlerle boğuşan çevirmenler yaklaşık iki yıl önce bir internet grubu kurduklarında amaçları çalışma koşullarının maddi manevi iyileştirilmesiydi. Tecrübelerini bir araya toplayarak uzun tartışmalar sonucu, şu anda mevcut en iyi sözleşme olduğu hukukçularca teyit edilmiş tipsözleşme hazırlamak uzun zamanlarını aldı. Sonra ortak çeviri yapma fikri doğdu. Çeviri ve çevirmenin şeffaflığına, görünür olduğundaysa sadece olumsuz şekilde ortaya konmasına dikkat çekmekti amaç. Dört yüz kişi kişilik bir çevirmen grubundan sadece 83 kişinin bu işe talip olduğunu söylersem belki bu korkunun nasıl bir şey olduğu daha iyi anlaşılır (2005, s. 37).

Aynı çevirinin ön sözünde Editör Tuncay Birkan, yaptıkları işin "yüksek kaliteli işçiliği" temsil etmesine rağmen, serbest çevirmenlerin sigorta ve emeklilik planları gibi yardımlardan yararlanma hakkına sahip olmadığının altını çizmektedir (2006, s. 21). Oysa, önce Kitap Çevirmenleri Girişimi, sonrasında Kitap Çevirmenleri Birliği ve en son Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR)’e dönüşen yazın çevirmenlerinin mesleki birlikleşme aşamaları, ilk adımda tüzüğüne “çevirmenlerin zorunlu sosyal güvenlik sistemi içine alınmaları, sağlık sigortası ve emeklilik hakkı gibi sosyal güvenlik haklarından tümü ile yararlanmalarını sağlamak için girişimlerde bulunmak” maddesini ekler (Gürses, 2012, s. 82-83). Günümüzde bu madde halen hayata geçememiştir. Fakat ÇEVBİR’in bu konudaki çalışmaları devam etmektedir. ÇEVBİR esasen Türkiye’de Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında bir eseri tercüme eden çevirmenlerin meslek birliği olarak 2006 yılında kurulmuştur. 2009 yılında CEATL (Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires) [Avrupa Edebiyat Çevirmenleri Birlikleri Konseyi ya da Avrupa Kitap Çevirmenleri Birlikleri Konseyi]’nin üyesi olmuştur. 1993 yılında Avrupa’daki yazın çevirmenlerinin haklarını korumayı ve çalışma koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan Belçika merkezli CEATL, Avrupa’da “29 ülkeden 35” meslek birliği üyeyle birlikle 10.000’den fazla yazın çevirmenini temsil eder ve ÇEVBİR, Türkiye’nin Avrupa Birliğine komşu ülke statüsüyle CEATL’a katılmıştır (ÇEVBİR Hakkımızda, t.y.). ÇEVBİR, CEATL’ın misyonu doğrultusunda, Türkiye’deki yazın çevirmenlerinin

çalışma koşullarını daha iyi hale getirebilmek için çalışmalar yürütmektedir (ÇEVBİR Hakkımızda, t.y.)[7].

ÇEVBİR'in hedefleri arasında çevirmen haklarını savunmanın yanı sıra, "çeviri kalitesinin yükseltilmesi, yayımcılık piyasasında belli etik ilkelerin yerleştirilmesi, yurtdışındaki çevirmen örgütleriyle ortak çalışmalar yürütülmesi, bir çevirmenevi kurulması, yabancı çevirmen ve yazarların burada konuk edilmesi" bulunur (ÇEVBİR Tarihçe, t.y.). Birlik tüzüğünde, amaçları arasında tüm çevirmen, çevirmen adayları ve kamuoyunu bilgilendirmek, mesleğin mevzuat belirsizliklerini gidermek üzere faaliyetlerde bulunmak, dayanışmayı güçlendirmek, CEATL ilkeleri doğrultusunda hareket etmek ve FSEK kapsamında çevirmenlerin haklarını korumak ve ücret takibi, tahsili ve dağıtımını sağlamak yer alır (ÇEVBİR Mevzuat, t.y.). Buna göre eser sahibi üye çevirmenler, takip edilmesini istedikleri haklarını birliğe devredebilirler ve birlik de bu kapsamda üyelerinin hak takibini yapabilir. Hukuki hakların takibi ve gerektiğinde başvurusu da yine birliğin üyeleri için gerçekleştirdiği faaliyetlerindendir. ÇEVBİR'in önemli faaliyetlerinden biri de yazın çevirmenlerinin asgari haklarını düzenleyen *Tip Sözleşmesi*dir[8]. Çeviri sözleşmeleri için tavsiye niteliğindeki bu sözleşme, birliğin piyasada standart bir sözleşme kullanımı oluşturma çabasına örnektir. Bunun dışında ihtilaf durumunda bilirkişi hizmeti sunmak, seminerler düzenlemek ve eğitimler vermek, birliğin diğer çalışmalarıdır. Bu tip hizmetler, yazın çevirmenlerinin sosyal ağ oluşturmasına ve çevirmenlerin kamuoyunda görünürlük kazanmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca birlik, sosyal medya hesapları aracılığıyla üyelerinin yeni çıkan çeviri kitaplarını duyurarak hem çevirmenleri hem de çeviri kitapları dolaşıma sokmaktadır. Sosyal ağların kamuoyunu şekillendirmede etkili olduğu bilinse de Birliğin yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarını iyileştirmek için gerekli yasal düzenlemeleri ve/veya yasayla güvence altına alınan bir sözleşmeyi hayata geçirmesi için önünde uzun bir yol bulunmaktadır.

Yazın çevirmenlerinin sağlık sigortası, emeklilik hakkı gibi sosyal haklarının kazandırılması ise birliğin tüzüğünde yer alan fakat henüz gerçekleşememiş faaliyetlerdir. Yazın çevirmenleri, serbest çalıştıklarından, kendi istekleri doğrultusunda emeklilik primlerini ödeyebilirler. Fakat bir yazın çevirmeninin

[7] CEATL'ın çalışmaları "Avrupa'da Yazın Çevirmenlerinin Sosyoekonomik Statüsü ve Çalışma Koşullarına Genel Bir Bakış" başlığında detaylı biçimde ele alınmaktadır.
[8] "Tip Sözleşme", "Mevzuat, Yasal Çerçeve ve Düzenlemeler" başlığı altında detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

özellikle çeviri yapıtının ilk baskısından elde edebileceği ücreti göz önünde bulundurursak bu ücret temel yaşam giderlerini karşılayabilmekte bile yetersiz kalabilir. Gürses çevirmenlerin sağlık güvencesinden yoksun kalmasından bahsettiği yazısında, bırakın emeklilik prim ücreti, meslek birliği aidatını ödemekte zorlandığını ve bunu "gelir dengesizliği"ne bağladığını ifade eder (2012, s. 85). Sabit bir gelir güvencesinin yoksunluğu, belirsiz bir geleceği ve dengesiz bir şimdiyi beraberinde getirir.

Avrupa Komisyonunun çevirmenler üzerine raporunda, yazın çevirmenlerinin "birincil gelir kaynağı [bitmiş çeviri eserin sayfa, tuş vuruşu veya kelime sayısına göre hesaplanan] temel bir ücret" (European Commission, 2022, s. 40) olarak belirtilmiştir. Rapora göre, telif hakkı, (kamunun kütüphanelerde telifli yapıtlardan yararlanmasının bedeli olarak ödenen) kamu ödünç verme hakkı [public lending right – PLR] gibi diğer ödemeler ise ülkeye ve sözleşmeye göre değişebilmektedir (European Commission, 2022, s. 40). Telif ödemeleri, her yeni baskıda alınacak gelir demektir ancak yeni baskılarda kitap baskı sayıları azalırsa ya da telif oranları orantısız bir biçimde düşürülürse böyle bir gelir kaynağından bahsetmek çok da mümkün olmayabilir (Ergüden, 2019). ÇEVBİR yazın çevirmenlerine kitapların gelecek baskılarında yaşanabilecek hak kayıplarını önleyebilmek için tek seferlik ödemeler yerine telif hakkı ödenmesini önermektedir. Eğer tek seferlik bir ödeme alınacaksa, bu ödeme, gelecek baskılardan herhangi bir gelir elde edilmeyeceği göz önünde bulundurularak mümkün olduğunca yüksek tutulmalıdır (ÇEVBİR SSS, t.y.). Çünkü 2018 yılında ÇEVBİR Yönetim Kurulu Başkanı Savaş Kılıç ile yapılan röportaja göre, "kitap çevirmenlerinin sözleşme bazında aylık geliri nadiren asgari ücreti bulur ve onu da bazen güç bela tahsil ederler" (Demirtaş, 2018). Emek yoğun bu meslek, yetersiz ödemeler ve ağır çalışma koşullarıyla güvencesiz bir ortamın koşullarını sunmaktadır. Böyle bir ortamda, yazın çevirmenlerinin elde edebileceği ek gelir kaynakları hayati bir önem taşımaktadır. Çoğu Avrupa ülkesinde yürürlüğe giren kamu ödünç verme hakkı, yazın çevirmenlerinin elde edebileceği ek bir gelir kaynağıdır. Türkiye'de henüz yazın çevirmenleri için bir gelir kaynağı olarak değerlendirilebilecek bir kamu ödünç verme hakkı düzenlemesi bulunmamaktadır (PLR, t.y.; European Commission, 2022, s. 40).

Çeviri yapıtın üretimi, sürekli ve yoğun emek gerektiren bir iştir. Bu üretimin başındaki çevirmen, ön okuma, çeviri, gerektiğinde redaksiyon ve son okuma gibi çok

boyutlu görev yönetimini kendi öz kontrolüyle sağlamalıdır. Öz kontrol, yazın çevirmenine esneklik kazandırırken bir yandan da çevirmenin üzerinde baskı yaratabilir. Nitekim, istikrarsız ödemelerle bir yandan geçimini sağlamaya çalışan yazın çevirmeni, bir yandan çeviri yapıtın üretimi için gereken zamanın yönetimi arasında bir ikilemde kalabilir. Öyle ki, üretimi bir an önce tamamlayıp ödeme aşamasına yaklaşmayı dilerken emek yoğun üretimin yükü altında ezilebilir. Gereğinden fazla iş yükü, işin devamsızlığı, zaman yönetiminin zorluğu ve tüm bu kısıtlara rağmen emeğinin karşılığını alamamak, yazın çevirmenlerinin meslek yaşamlarında sıklıkla karşılaştıkları sorunlardır. Yazın çevirileriyle birçok önemli ödüle layık görülen ve en son *2018 Talat Sait Halman Çeviri Ödülü*'ne layık görülen duayen çevirmen Ülker İnce, Türkiye'de yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarından şöyle bahseder:

> Yasalara göre yabancı eserleri, yayımlanışından on yıl sonra eser sahibine hiçbir şeye ödemeden ve izin almadan yayımlayabiliyordunuz. Çevirmenlere yapılan ödemeler de üç kuruşu geçmiyordu. Daha sonra, 1995'te yasa değişip de yabancı eserlerin koruma süresi 70 yıla çıkınca, bu kez bir "dünya klasikleri" yayınlama merakının alevlendiğini hepimiz gözümüzle gördük. Ben bunu yine iyiye yormuştum, temel yapıt eksikliğinin fark edilişine. Ayrıca 1995'ten sonra yayımlanan yerli yazarların sayısında meydana gelen patlamayı da iyiye yoruyordum. Şimdi anlıyorum ki bu da büyük oranda yerli yazarların yabancılara göre daha "ucuza" gelmesinden kaynaklanıyormuş, tıpkı dünya klasiklerinin daha ucuza patlaması gibi. Yabancı eser sahibine ödeme yapmamayı güvence aldıktan sonra yayınevlerinin zaten çevirmene ödenecek miktardan pek korkuları kalmıyor çünkü hiç para ödememek bile var olanların hesabında. (Tabii yayınevlerine de sorsanız, onlar da kendilerini savunacaklar, yayımcılığın zor koşullarından, ancak böyle ayakta kalabildiklerinden söz edeceklerdir. Haklı olduklarını biliyorum, haklılar ama haklı olmaları zor koşulların faturasını çevirmenlere ödetmelerinin gerekçesi olabilir mi hiç?) (2012, s. 34).

İnce, bu satırların ardından Türkiye'nin 1959 yılında *Uluslararası Çevirmenler Federasyonu (FIT)* tarafından Erken Cumhuriyet dönemi çeviri faaliyetleri ve özellikle *Tercüme Bürosu*nun faaliyetleri üzerine 'çeviri cenneti' (Anamur, 1997, s. V) olarak ilan edilmesine bir göndermeyle, Türkiye'nin çeviri cennetini olmasından çok '*çevirmen cenneti*' olmasına vurgu yapmaktadır. Çünkü, yazın çevirmenlerinin

ucuz iş gücü algısı, piyasa koşullarında haksız rekabeti daha da derinleştirir. Fatura çevirmenlere kesilir ve çeviri cenneti, çevirmenler için hiç de öyle olmayabilir. Piyasanın zorlu koşulları, zincirin en zayıf halkası, henüz mesleki koşulları yasal güvenceyle garanti altına alınmamış yazın çevirmenleri için daha da zorlu olabilir. İnce'nin *Çeviribilim: Çeviri ve İncelemeleri Dergisi*'nin sekizinci sayısında verdiği bu demecin ardından aynı sayıda Sabri Gürses, "Genel Sağlık Sigortası ve Çevirmenler" başlıklı yazısında, çevirmenlerin meslek tanımının ve iş güvencesinin belirsizliğinden bahsetmektedir (2012, s. 82-85). Yazın çevirmenlerinin sigorta primlerini ödeyebilmeleri için bireysel müdahalelerle çözüme ulaşmayacaklarını ifade eden Gürses yazısında, çevirmenleri dayanışmaya çağırmaktadır (Gürses, 2012, s. 85). Benzer biçimde İnce'nin önerisi, çevirmenlerin haklarının savaşından vazgeçmemeleridir ve ÇEVBİR'in, sorunlara karşı çözüm önerisi de birlikte mücadele etmektir. Mesleki örgütlülüğün, dayanışma, aynı mesleği icra eden kişilerin birbirini maddi ve manevi desteklemesi, mesleğin görünürlüğünü artırıp çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusunda sağlayabileceği faydalar düşünülürse mesleki birliğe üye olmak yazın çevirmenlerinin güvencesizliklerini paylaşarak azaltacakları bir atmosfer sunabilir. Sorunların ve kısıtların dile getirilmesi, çözüme ulaşmakta öncül basamaklardan biridir. ÇEVBİR'in 30 Eylül Dünya Çeviri gününe özel bildirimi paylaşımı buna bir örnektir:

> Düşünsel bir emek türü olan çevirinin, içten içe büyüyen bir güç, direniş, inat ve isyan vesilesine dönüştüğü günlerden geçiyoruz. Çevirmenler dünyanın her yerinde hakları için seslerini yükseltiyor.
>
> Dünyanın ve ülkemizin içinden geçtiği bu karanlık dönemde, kuruş hesaplarıyla hayatını kazanmaya çalışan kitap, altyazı/seslendirme çevirmenleri olarak, telif hakkımıza göz koyan sözleşmelere karşı duruyor, düşünce ve düşünceyi yayma özgürlüğünü destekleyerek kültürün ve bilginin sınırlarının aşılmasında sürdürdüğümüz kilit rolün bilinciyle hareket etmeye çabalıyoruz.
>
> Bir yanda geciken ödemeler, iptal edilen baskılar, öbür yanda çeviri bütçesini kısıp piyasa normu diye yutturmaya kalkışanlar, etiket fiyatlarına ve abonelik ücretlerine yansıyan enflasyonu telif ücretlerimize yansıtmamak için bin dereden su getirenler karşısında maddi ve manevi haklarımız için mücadeleden vazgeçmeyeceğiz.

> Gelin, bugün *30 Eylül Dünya Çeviri Günü*nü kutlarken ÇEVBİR çatısı altında hep birlikte omuz omuza yürümek için bize katılın. Göz dikilen hayatlarımızdan, gasp edilen haklarımızdan değil, emek verdiğimiz kültür alanlarında çoğalan özenli, nitelikli üretimlerden bahsedebileceğimiz günler için birlikte mücadele edelim.
>
> Hepimizin 30 Eylül Dünya Çeviri Günü kutlu olsun! (ÇEVBİR, Basın Açıklamaları, 2022).

ÇEVBİR'in bildirisinde, örneğin, ödeme gecikmeleri, telif ödemelerinin ekonomik koşullar doğrultusunda güncellenmemesi ve baskıların iptalleri gibi yazın çevirmenlerinin karşı karşıya kaldıkları sorunlar, doğrudan yaşam standartlarını olumsuz etkileyen, istikrarsız, belirsiz ve güvencesiz çalışma koşullarını işaret etmektedir. Bireyleri yalnızlaştıran bu koşullarla mücadelede, maalesef ki, bireysel girişimler yetersiz kalmaktadır. Meslek birliği, ortak hareket etme konusunda üyelerine bir dayanışma ortamı sunsa da piyasa şartlarının kötüye kullanımı karşısında birliğin yasal bir dayanağının olmaması, toplu pazarlık gücünü ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması bir sorunsal olarak tanımlanabilir. Sorunsalın kapsamlı bir biçimde ele alınabilmesi için yazın çevirmenlerine yönelik mevcut çalışmalar ve yazın çevirmenliğine ilişkin mevzuat, yasal çerçeveler ve düzenlemeleri gözden geçirilmelidir.

3.1.1. Mevzuat, Yasal Çerçeve ve Düzenlemeler

Türkiye'de yazın çevirmenliği mesleğiyle ilgili doğrudan bir yasal çerçeveden ve/veya mevzuattan bahsetmek ne yazık ki mümkün değildir. Ancak son yıllarda başlayan ve halen devam eden çevirmen meslekleşme çalışmalarındaki faaliyetlerden yazın çevirmenlerine ilişkin detaylara ulaşmak mümkün olabilir (UMS, 2013 ve 2020).

2011 yılında T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığınca sunulan "Türkiye'de Çevirmenlik Mesleği" başlıklı araştırma raporunun (Küçükyağcı ve Avcı, 2011) ardından 2013 yılında "T.C. Mesleki Yeterlilik Kurumu" tarafından hazırlanmış 28543 Sayılı Mükerrer Resmî Gazete ekinde "Çevirmen (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı" (UMS) yayımlanmıştır (UMS, 2013). Sonrasında UMS, 2020 yılında "Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi" tarafından yenilenerek 31129 Sayılı Mükerrer Resmî Gazete ekinde son halini almıştır (UMS, 2020). Ulusal Meslek Standardı, bir mesleği icra edebilmek için gereken "bilgi, beceri, tavır ve tutumların neler olduğunu gösteren asgari norm"dur (MYK, t.y.). Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından yürütülen Ulusal

Meslek Standardı oluşturma faaliyetleri, meslek tanımı, profili ve ölçme ve değerlendirme adımlarını kapsar. Sektör ve sektörle ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri doğrultusunda Mesleki Yeterlilik Kurumu Yönetim Kurulunca oluşturulan Ulusal Meslek Standardı, "8 seviyeli Türkiye Yeterlilikler çerçevesine göre" Seviye 6'dır (UMS, 2020, s. 2). Buna göre,

> Çevirmen (Seviye 6), ilgili mevzuat ve/veya sözleşme, İSG önlemleri, kalite standartları ve hizmet prosedürleri çerçevesinde çeviri süreçlerinin iş organizasyonu ile hazırlık faaliyetlerini gerçekleştiren; sözlü çeviri, işaret dili çevirisi veya görsel-işitsel çeviri de dâhil olmak üzere yazılı çeviri faaliyetlerini yürüten ve bireysel mesleki gelişimini sağlayan nitelikli kişidir (UMS, 2020, s. 8).

UMS 2013'te, çevirmenlik mesleğine yönelik mevzuatlar belirtilirken "sağlık, güvenlik ve çevre ile ilgili düzenlemeler" başlığı altında, "2872 sayılı Çevre Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, İlkyardım Yönetmeliği" gibi çevirmenlerle birlikte diğer iş kollarında da uyulması gereken ortak mevzuatlar yer almaktadır (UMS, 2013, s. 7). İkinci bir kategori olarak ise "meslek ile ilgili diğer mevzuat" başlığı altında yine genel iş mevzuatı bulunmaktadır (İş Kanunu, Ceza Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Devlet Memurları Kanunu vb.). Bunlar, çevirmenlerin uzmanlık alanları gözetilmeksizin Türkiye'de çalışanların uyması gereken genel mevzuattır. Çevirmenlere ve özellikle yazın çevirmenlerine ilişkin özel bir mevzuata UMS 2013'te rastlamamaktadır. Benzer biçimde ve belki daha net bir ifadeyle, UMS 2020 revizyonunda, ilgili kısımda, mesleğe ilişkin özel bir mevzuatın bulunmadığı ve bununla birlikte "mesleğin icrasına yönelik İSG, çevre ve diğer konulardaki mevzuata uyulması esastır" ifadesi mevcuttur (UMS, 2020, s. 8). Buradan çevirmenlerin mesleklerinin özelinde mevzuat yoksunluğunun açık bir biçimde belirtildiği anlaşılmaktadır.

2013 düzenlemesinden farklı olarak UMS 2020'de "iş kazası, meslek hastalığı, yaralanma ve sağlık sorunları oluşma riskleri"ne karşın bunlar için işveren tarafından gerekli önlemlerin alınacağı ifadesi yer almaktadır (UMS, 2020, s. 9).

Mesleğe ilişkin çeşitli gerekliliklerin, örneğin, "iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çevre koruma ve ilgili önlemleri almak", "iş organizasyonunu yapmak", "çeviri öncesi hazırlık yapmak", "sözlü çeviri yapmak", "yazılı çeviri yapmak", "çeviri hizmeti ile

ilgili kalite faaliyetlerini yürütmek", mesleki gelişim faaliyetlerine katılmak" alt başlıkları ve bunların detaylı açıklama ve "mesleki bilgi ve uygulama biçimleri", UMS 2020 revizyonunda şekillerle gösterilmiştir (UMS, 2020, s. 8-21). Alt başlıkların açıklamalarında ve uygulama biçimlerinde uzmanlık alanları belirtilmeksizin çevirmenlerin genel çalışma koşullarına uyacak ifadeler bulunmaktadır. Ancak bu ifadelerin de uygulanma biçimlerine yönelik somut detaylar bulunmamaktadır. Örneğin, "mesleğinin icrasında oluşabilecek fiziksel veya psikolojik sağlık sorunlarına karşı önlemler alır veya alınmasını sağlar" (UMS, 2020, s. 8) ifadesinin özellikle yazın çevirmeni ve çevirmenin işvereni için bağlayıcılığı tartışılabilir. Benzer biçimde, "çeviri sözleşmesi yapmak", "iş organizasyonu yapmak" başlığında ele alınan bir maddedir fakat bunun uygulanış biçimine ilişkin standart bir model bulunmamaktadır (UMS, 2020, s. 11). UMS 2020'de çevirmenin görevlerinin belirtildiği şekillerin detaylarında yazın çevirmenlerine yönelik görev, açıklama ve uygulama bilgisi kısımlarına da rastlanmaktadır. Örneğin, "çeviri öncesi hazırlık yapmak" kısmında bir mesleki bilgi ve uygulama becerisi olarak "yazın çevirisi inceleme ve değerlendirme" ve aynı kısımda "yazın çevirisinde yazarı ve eseri metinler arasılık ve üslup açısından inceler" görev açıklaması bunlardan bazılarıdır (UMS, 2020, s. 14).

Dikkat çeken bir nokta olarak hem UMS 2013'te hem UMS 2020'de "yazılı çeviri yapmak" görevinde "yazın çevirisi yapmak" açıklaması yer alır (UMS, 2013, s. 16; UMS, 2020, s. 18). İlgili şeklin 2020'deki yenilenmiş halinin bir kısmı aşağıdaki gibidir:

Şekil 9. Ulusal Meslek Standardı, Çevirmen Seviye 6, Yazın Çevirisi Yapmak

Görev	**E. Yazılı çeviri yapmak**			
İşlemler		**Başarım Ölçütleri**		**Mesleki Bilgi ve Uygulama Becerileri**
Kod	**Açıklama**	**Kod**	**Açıklama**	
E.1	Özel alan çevirisi yapmak	**E.1.1**	Kaynak metni, talep, metin özellikleri, alımlama koşulları, kullanılan terimce ve alan diline uygun olarak erek (hedef) dile aktarır.	1. Çeviri sorunları 2. Çeviri sorunlarını saptayabilme 3. Çeviri sorunlarına çözümler üretebilme 4. Çeviri sorunlarına ve ortamına ilişkin çeviri seçimlerini gerekçelendirebilme 5. Özel alan çevirisinde kaynak metni uygun olarak erek (hedef) dile aktarma 6. Özel alan çevirisinde çeviri metni, erek (hedef) metni kontrol etme süreçleri 7. Özel alan çevirisi yazılımları 8. Yazın çevirisinde kaynak metni, erek (hedef) dile aktarma 9. Yazın çevirisi metni kontrol etme süreçleri 10. Yazın çevirisinin yayın süreçleri 11. Yazın çevirisinde telif hakları ve süreçleri 12. Görsel-işitsel çeviri teknikleri 13. Görsel-işitsel çeviride kaynak içeriği erek (hedef) dile çözümleme ve aktarma
		E.1.2	Çeviri metnini, kaynak metinden bağımsız şekilde, erek (hedef) dil açısından kontrol eder.	
		E.1.3	Çeviri işinin ait olduğu özel alanla ilgili bir uzman ile erek (hedef) metnin terimsel ve dilsel açıdan kontrolü için işbirliği kurar.	
		E.1.4	Çeviri işlerinde kullanılan yazılımları kullanır.	
E.2	Yazın çevirisi yapmak	**E.2.1**	Kaynak metni, yazınsal özelliklerine ve alımlama koşullarına uygun olarak erek (hedef) dile aktarır.	
		E.2.2	Çeviri metni, kaynak metinden bağımsız olarak erek (hedef) dilin kullanım normlarına uygunluğu açısından kontrol eder.	
		E.2.3	Çeviri işinin ait olduğu alt tür ve geleneğe uygunluğunu yayına hazırlayan ilgili kişilerle birlikte sağlar.	
		E.2.4	Yayın sürecinde, yayına hazırlayan (editör) ve düzeltmen (redaktör) gibi işin diğer aktörleriyle, FSEK'in ve telif sözleşmesinin maddelerine uygun şekilde eşgüdüm sağlar.	
		E.2.5	Çevirisi üzerinde, hizmet talep eden tarafından gelebilecek değişiklik taleplerini değerlendirerek değişiklik kabul etmediği yerlerde çeviri kararlarını gerekçelendirir.	

Kaynak: UMS, 2020, s. 18

Şekilde, yazın çevirmenlerinin, çeviri yapıtı yapıta yayına hazırlayan editör ve yapıtın düzeltmeni olan redaktör ve ilgili başka aktörlerle uyum içinde çalışması, bir başarım ölçütü olarak görülmektedir. Aynı biçimde, yapıtın yayına hazırlama sürecindeki diğer aşamalarda da senkronizasyon gereklidir (Bkz. Şekil 9'da E.2.3). Çeviri yapıtla ilgili değişiklik yapılıp yapılmayacağına dair son çeviri kararının, çevirmene bırakılması özellikle vurgulanmıştır. Yazın çevirmeninin mesleğini icra ederken göz önünde bulundurması ve alanın diğer eyleyicileri tarafından göz önünde bulundurulması gereken bu başarım ölçütleri, UMS'nin çevirmen uzmanlık alanlarından yazın çevirisini dikkate aldığını göstermektedir. Fakat bu standartların uygulama biçimleri ve uygulamalardaki olası aksaklıkların yaptırımlarına dair bir mevzuat henüz mevcut değildir. Örneğin, 2013 yılında yayımlanan Ulusal Meslek Standardı (UMS)'de ve revize edilen 2020 versiyonunda çevirmenlerin çalışma ortamlarına bazı ölçütler yer almaktadır. Çalışma ortamı betimlenirken *kişisel çalışma ortamı*yla kastedilen serbest çalışan çevirmenlerin ve aynı zamanda yazın çevirmenlerinin çalışma ortamının tanımıdır. Bu ortam yazılı çevirmenler için yeterli ısı ve aydınlatma sistemlerine sahip olmalı, ergonomik ekipmanı sağlamalı ve çevirmenin gerek duyduğu iletişim altyapısını sunmalıdır (UMS, 2020, s. 8). Çevirmenler özelinde gerekli çalışma koşullarının betimlenmesi oldukça önemlidir. Çevirmenlerin Türk Standartları Enstitüsü (TSE) standartları doğrultusunda gerek duyduğu ortamı, yazın çevirmenlerinin bireysel çabayla oluşturması gerekmektedir.

Çevirmenlik mesleği standardı, çevirmenliğin bir meslek olarak tanım ve profil başlıklarını hem 2013 hem de 2020 düzenlemesinde detaylı bir biçimde ele alır. 2013'teki düzenlemenin ardından 2019 yılında 6 farklı çeviri uzmanlık alanı (İşaret Dili Çevirmeni mesleki yeterliliği 2020'de son halini aldı), İstanbul Üniversitesi ve Mesleki Yeterlilik Kurumu iş birliğinde "Ulusal Yeterlilik Hazırlama İşbirliği Protokolü" çerçevesinde ilan edilmiştir: "Yerelleştirme Çevirmeni (Seviye 6), Toplum Çevirmeni (Seviye 6), Özel Alan Çevirmeni (Seviye 6), İşaret Dili Çevirmeni (Seviye 6), Konferans Çevirmeni (Seviye 6) ve İrtibat Çevirmeni (Seviye 6)" (Çevirmenlik Alanına Ait 6 Adet Taslak Yeterlilik Görüşe Çıktı, t.y.). Görünen o ki, meslek standardında meslek tanımı ve profilinde bahsi geçen yazın çevirmenliği için mesleki yeterlilikler çerçevesinde bir düzenleme yoktur. Yeterlilik aşamasının ardından gelen son aşamaya, ölçme ve değerlendirme kısmına, UMS 2013'te kısaca değinilse de 2020 düzenlemesinde bu kısım çıkarılmıştır. 2013 düzenlemesinde, yeterlilik

belgelendirmesinin "yazılı ve/veya sözlü teorik ve uygulamalı olarak değerlendirme merkezlerinde" yapılacağı ve yeterlilik ölçme ve değerlendirmesiyle ilgili sürecin "Mesleki Yeterlilik, Sınav ve Belgelendirme Yönetmeliği çerçevesinde" yürütüleceği yazmaktadır (UMS, 2013, s. 23). 2020 yılında yapılan UMS düzenlemesinde böyle bir ifade bulunmamaktadır (UMS, 2020). Özetle, ölçme ve değerlendirme aşaması için çalışmalar devam etmektedir. Ancak meslek yeterliliği kapsamında yazın çevirmenlerine ilişkin sertifika, yetki belgesi gibi ölçme ve değerlendirme sonucunda elde edilebilecek belgelendirme çalışmalarının kapsam dışında kaldığını söylemek yanlış olmaz.

Türkiye'de yazın çevirmenlerinin, hak ve sorumluluklarına ilişkin yasal düzenlemelere gelindiğinde, yazın çevirmenleri özelinde bir yasal çerçeveden değil ancak yazın çevirmenlerinin dolaylı olarak bahsinin geçtiği yasal düzenlemelerden söz edilebilir. Türkiye'de yazın çevirmenleri "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"ndan (FSEK) "işlenme eser sahibi" sıfatıyla öğrenebilmektedirler (Md.1/b). Bunun yanı sıra, Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR) tarafından oluşturulan "Tip Sözleşme", yazın çevirmenleri için bir kılavuz niteliğindedir. Türkiye Çevirmenler Derneği'nin "Çevirmenlik Yasa Taslağı" ise yasal mevzuat yoksunluğuna çözüm önerileri getirmek üzere yapılan çalışmalar kategorisinde değerlendirilebilir. Bunların yanı sıra, "Uluslararası Çevirmenler Federasyonu"nun (FIT) "Çevirmenlik Bildirgesi" ise tüm çevirmenlere yönelik uluslararası ortak bir bildirgedir. Bütün bu mevzuat ve Türkiye'de çevirmenlerin mesleki statüsüne ve çalışma koşullarına ilişkin sürdürülen çalışmalar, bu başlık altında sırasıyla ele alınacaktır.

3.1.1.1. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK)

1951'de Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu*, "ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanat, sinema eserleri" (Md. 1/B (a)); "işlenmeler ve derlemeler" (Md. 6) ve "alenileşmiş ve yayımlanmış eserleri" (Md. 7) tanımlamak ve güvence altına almak amacıyla kabul edilmiştir. Kanunda "diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilipte bu esere nispetle müstakil olmıyan ve aşağıda başlıcaları yazılı fikir ve sanat mahsulleri işlenmedir" şeklinde belirtilen kısım (Md. 6), çeviri eserlerin kanundaki tanımını ifade eder. İşlenme eserlerin tanımına giren "tercümeler" (Md. 6/1) ve "roman, hikâye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilerden bir başkasına çevrilmesi" (Md. 6/2) yazın çevirilerine

karşılık geldiğinden, kanunun işlenme eserlerle ilgili diğer maddeleri de yazın çevirmenlerini ilgilendirir. Kanunda eser, "sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini ifade eder" (Md. 1/B). Çeviri eser, "işlenme eser" (Md. 6/1) olduğundan çevirmen de *işlenme eser sahibi*dir. Çeviride hem telif hem de çeviri olmak üzere iki eser sahibinden bahsetmek gerektiğinden kanuna göre, her eser sahibi kendi eseriyle ilgili haklarla sınırlıdır. Eser sahibinin manevi ve mali hakları da kanun kapsamındadır (Md. 1/A). Manevi haklarda, eserle eser sahibinin arasındaki şahsi bağa ilişkin haklar; örneğin, çevirinin ne zaman ve nasıl yayımlanacağına ilişkin karar verme yetkisi, çeviri üzerinde yapılabilecek değişikliklerin izni eser sahibine verilmiştir. Dolayısıyla çevirisinin yayımlanma zamanı ve şekli, çevirisinin üzerinde adının yazılıp yazılmayacağı, çevirisinde yapılabilecek değişikliklerle ilgili konularda işlenme eser sahibi olan yazın çevirmeni yetkilidir (Md. 14, 15 ve 16). Kanundan, manevi hakların devredilemeyeceği ancak kullanma yetkisinin verilebileceği anlaşılmaktadır. Mali haklara ilişkin kısımda ise eserden mali olarak faydalanmakla ilgili haklar yer alır (Md. 20). Örneğin, çevirinin çoğaltılması, dağıtılması, satışa sunulması, kiralanması, işlenmesi, icra edilmesi, yayımlanması hakkı tamamen çevirmene aittir (Md. 21, 22, 23, 24 ve 25). Eserin mali haklarının "koruma süresi, eser sahibinin yaşadığı müddetçe ve ölümünden itibaren 70 yıldır" (Md. 27). Eğer eser, sahibinin ölümünden sonra alenileştiyse "koruma süresi ölüm tarihinden sonra 70 yıldır" (Md. 27). Mali haklara dair sözleşme ve tasarrufların yazılı olması ve konuları olan hakların ayrı ayrı gösterilmesi şarttır (Md. 20). Böylece, kanunen eserin ve/veya işlenme eserin tüm mali haklarının devri ve kullanma yetkisinin tümüyle verilmesinin önüne geçilmiştir. Kanuna göre ayrıca, işlenme hakkı, eserin sahibinden izin alınarak yapılmalıdır (Md. 14). Eser sahibinden izin alınmadan çeviri yapılamaz.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu 1951'de yürürlüğe girdikten sonra yıllar içerisinde çeşitli düzenlemelerle bugünkü halini almıştır. Eser kapsayıcılığı bağlamında çok kapsamlı bir kanun olarak değerlendirilebilse de içerik anlamında çevirmenler için kapsayıcılığı tartışılabilir. Yazın çevirisinin ve yazın çevirmenlerinin kanunen dayandığı tek dayanak FSEK, çevirmenliği bir meslek olarak tanımlayan ve bu mesleği icra etme tanım ve güvencelerini içeren bir meslek yasasına olan gereksinimi gösterir.

3.1.1.2. Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR) ve Tip Sözleşme

ÇEVBİR'in yazın çevirmenlerinin tabii olduğu mesleki birlik olarak Bakanlar Kurulunca onaylanan biçime uygun bir tüzüğe sahiptir. Bu tüzükten, birliğin aldığı yetki çerçevesinde eserlerin kullanım tarifelerine ilişkin sözleşme yaparken bazı ölçütlere uyulması gerektiği anlaşılmaktadır. Buna göre sözleşme, haksız rekabeti önleyici, makul sabit bir birim ücretin yer aldığı, "eserlerin kullanım sıklığı", "pazar oranı", "kullanılan her eser başına bir ücret"in belirlendiği "ölçütleri göz önünde bulundurur" (ÇEVBİR Mevzuat, t.y.). Bu ölçütler dahilinde kullanıcılarla meslek birlikleri arasında sözleşme yapılabilir.

Tip Sözleşme, ÇEVBİR'in belirlediği asgari koşullar doğrultusunda, çevirmenlere ve yayınevlerine kılavuzluk edebilecek biçimde hazırlanan örnek bir sözleşmedir. ÇEVBİR tarafından oluşturulan ve çevirmenlerin mali ve manevi haklarının takibinde başvurulabilecek bu sözleşmeye, ÇEVBİR'in web sayfasından ulaşılabilir (ÇEVBİR Tip Sözleşme, t.y.). Tip sözleşmede, sözleşmenin süresi; ücretin niteliği (tek ödeme/her baskıdan telif); eserin baskı adedi, ücretin ödenme zamanı (teslimden veya basımdan sonra avans ve/veya ara ödeme olup olmadığı); hakların üçüncü tarafa devir izni (örneğin, mali hakların devri çevirmende mi yayınevinde mi?); çevirinin kabulü (ihtilaf durumu hakem kurulu); sözleşmenin fesih hakkı gibi konular dikkat çekmektedir. Ödeme kısmında yayınevinin, "Çevirmen'e Eser'in her baskısı için, söz konusu baskının ilk satışa sunulduğu tarihteki etiket fiyatı ile baskı adedinin çarpımı üzerinden % …. net (2000 baskı üzerinden %7'ye karşılık gelecek bedelden az olmamak kaydıyla) telif ücreti ödemeyi taahhüt" edeceği kısım özellikle önemlidir, Tip Sözleşmede yazın çevirmenlerine telif ücreti almaları önerilmektedir. Ancak bunun uygulanabilirliği konusunda kontrol mekanizmalarına gerek vardır. Nitekim, ÇEVBİR Genel Sekreteri Menekşe Arık (ÇEVBİR Dünya Çeviri Günü Etkinlikleri, 2020), yazın çevirmenlerin yayınevleriyle imzalayacakları sözleşmelerde tip sözleşmenin asgari ödeme koşulunu özellikle göz önünde bulundurmaları gerektiğini vurgular. Üstelik stopaj adı altında ödenmesi gereken gelir vergisinin yazın çevirmeninin ücretinden kesilme olasılığı da bulunmaktadır. Türkiye'de yazın çevirmenlerinin telif gelirinden gelir vergisi alınmamaktadır (G.V.K., Md. 18). Stopaj vergisi, serbest çalışanların ödemekle yükümlü olduğu bir vergi türüdür ve telifli eser çevirilerinde telif gelirinden alınan stopaj oranı %17'dir. Stopaj vergisini ödemek, yayınevlerinin sorumluluğundadır (Bkz. G.V.K., Md. 94). Dolayısıyla, yazın

çevirmeninin elde edeceği gelirden bu oran düşülmektedir. Arık, benzer biçimde mali hakların devrinin yayınevinde olması durumunda, çeviri eserin çevirmene bildirilmeden başka herhangi bir yayınevinden basılma olasılığını göz ardı etmemek gerektiğini önerir. Dikkat edilmesi gereken bu konular, tip sözleşmenin kapsamında yer alır.

Tip Sözleşme, mesleğe yeni adım atan, daha önce profesyonel anlamda yazın çevirmenliği tecrübesi olmayan veya kötü tecrübeler edinen yazın çevirmenleri için mesleğe ait model bir sözleşme oluşturmak açısından özellikle hayatidir. Bu türden bir sözleşme hem çeviri ürünü hem de bu ürünün üretimini gerçekleştiren çevirmeni ve üretimi talep eden yayımcıyı güvence altına alabilir. Fakat Tip Sözleşmede bulunan %7 telif oranı ve yayınlanan baskı başına 2000 kopya bir öneridir. Yazın çevirmenlerin çalışma koşullarını tümden iyileştirmek için yasayla güvence altına alınan standart bir sözleşmenin uygulanması gerekmektedir. Böyle bir sözleşmenin dünyadaki örnek uygulamaları, Türkiye'de de yapılabilecek çalışmaların önünü açabilir[9].

3.1.1.3. Türkiye Çevirmenler Derneği (TUÇED) Yasa Taslağı

Ekim 2011'de, T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı tarafından sunulan "Türkiye'de Çevirmenlik Mesleği" adlı 69 sayfalık araştırma raporu, Türkiye'de çevirmenlik mesleğinin tanımı, çevirmenlerin görev ve sorumlulukları, çevirmenlik eğitimine dair incelemeleri, çevirmenlerin aldıkları ücretleri ve "ülkemizde tercüman ve mütercimler ile ilgili yasal mevzuat"ı incelemesi açısından son derece önemlidir (Küçükyağcı ve Avcı, 2011, s. 16). Ayrıca mahkeme çevirmenliği, Türkiye'de çeviri bürolarının sunduğu hizmetler, "Türkiye'de çevirmenlik mesleğinde çalışanların sorunları" (Küçükyağcı ve Avcı, 2011, s. 28) ve "AB Ülkelerinde çevirmenlik mesleği" (Küçükyağcı ve Avcı, 2011, s. 31) gibi başlıklar bu raporda görülebilir. Rapor, çevirmenlik mesleğinin başlı başına bir meslek olabilmesi için meslek yasasının çıkarılması, meslek odasının kurulması, meslek standartlarının oluşturulması ve "çevirmenlik mesleğini icra edecek kişilerin belirli bir yetkinliğe sahip olduğunu belirleyen yeterlilik sınavlarından geçirilmeleri" önerilerinde bulunur (Küçükyağcı ve Avcı, 2011, s. 33). Araştırma raporunun ekinde, bir "yasa taslağı çalışması" mevcuttur (Küçükyağcı ve Avcı, 2011, s. 35). Bu taslakta "çevirmenlik

[9] "Avrupa'da Yazın Çevirmenlerinin Statüsü Statüsü ve Çalışma Koşullarına Genel Bir Bakış" başlığı altında detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

mesleğini" yapabilmenin şartlarından biri de "meslek kural ve kaidelerini yerine getirmek ve haksız rekabet yaratmamak" tır (s. 38). Bu şartın, piyasanın rekabetçi koşullarında çevirmenleri korumaya yönelik geliştirildiği anlaşılmaktadır.

Türkiye Çevirmenler Derneği (TUÇED)'in oluşturduğu yasa taslağı, "Serbest ve Yeminli Çevirmenlik ve Uygulama Kanunu Taslak Çalışması" ismini taşımaktadır (Küçükyağcı ve Avcı, 2011, s. 35-67). Mesleğin konusu, meslek unvanına aykırı davranışlar, staj; "Serbest ve Yeminli Çevirmenlik Sınavı" (s. 41), "Serbest ve Yeminli Çevirmenler Odaları" (s. 44) ve bu odaların birlikleri (s. 52) gibi alt başlıklarda düzenlenen kapsamlı yasa taslağında, ne yazık ki yazın çevirmenliğine ve/veya yazın çevirmenlerine ilişkin bir düzenleme önerisi bulunmamaktadır. Taslak çalışması ise gerekli desteği bulamadığından sürüncemede kalmıştır.

Ağustos 2015'te yeniden düzenlenerek güncellenen araştırma raporunda önceki versiyonundaki alt başlıklara ek, "Çevirmen (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı" bulunmaktadır (T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, 2015, s. 26). Bu versiyonda "Türkiye'de Çevirmenlik Büroları ve Çevirmenlik Bürolarının Sunduğu Hizmetler" başlığı altında özel alan çevirilerinin kısa tanımları da mevcuttur (T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, 2015, s. 44). Yazın çevirisi "edebi çeviri" başlığındadır ve çoğunlukla "kitap çevirmenliği" olarak adlandırıldığı ifade edilir (T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, 2015, s. 47). Bu gerekçeyle, rapor Türkiye'de kitap çevirmenlerine dair kısa bilgi verir. Ağustos 2015'teki rapora göre "kitap çevirmenleri", ÇEVBİR şemsiyesi altında örgütlenmiştir ve "kayıtlı veya kayıtsız başta İstanbul, İzmir ve Ankara olmak üzere 500 kişi dolayında"dır (s. 47). Raporda kitap çevirmenlerinin editörlük de yaptığı ve yaptıkları çevirilerine "anadili kitabın çevrileceği dil olan kişi"nin çevirinin tamamlanmasının ardından daha az hatayla basılması için editör olarak sürece dahil olduğu yer alır (T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, 2015, s. 47). Son olarak Dünyadaki çeviri ve çevirmen örgütlenmelerinin listesinin verildiği Ağustos 2015'te güncellenmiş araştırma raporunda, Ekim 2011'de sunulan Türkiye Çevirmenler Derneği (TUÇED)'in oluşturduğu yasa taslağı yoktur. Ayrıca raporda, özel alan çevirisi başlığı altında yazın çevirisi ve yazın çevirmenlerini ele almak yerine genel olarak "kitap çevirmenlerinden" özet bilgi ve rakamlarla bahsedilir. Çevirmenlerin mesleklerini icra ederken karşılaştıkları genel sorunlar için sunulan bazı çözüm önerileri bu araştırma raporunda mevcuttur. Buna göre, çevirmenlik mesleğine yönelik yasal mevzuat

oluşturulması, mesleki örgütlenmenin teşvik edilmesi ve ölçme ve değerlendirme uygulamalarının geliştirilmesi, birer çözüm önerisi olarak raporun "genel değerlendirme"sinde yer alır (T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, 2015, s. 67). Rapor, özellikle dönemin Avrupa Birliği Bakanlığı öncülüğünde çevirmenlik mesleğine ilişkin değerli araştırma çalışmalarının sonucudur. Mesleğin yürütülmesine ve geliştirilmesine yönelik katkı sağlamayı amaçlayan bu tür çalışmalar, kıymetli olmakla birlikte devamlılığını yitirmemeli ve saha uygulamalarında bahsi geçen katkıları sağlama motivasyonuyla hareket etmelidir. Ülkemizde yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ilişkin henüz detaylı ve resmi bir araştırma raporu çalışması bulunmamaktadır. Kurumların denetim mekanizması oluşturma misyonu düşünüldüğünde yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına yönelik veri paylaşılması son derece gereklidir.

3.1.1.4. Uluslararası Çevirmenler Federasyonu (FIT) Çevirmenlik Bildirgesi

Uluslararası Çevirmenler Federasyonu [Fédération Internationale des Traducteurs], kısa adıyla FIT, mütercim, tercüman ve terminoloji uzmanlarının dahil olduğu uluslararası bir federasyondur. FIT, 55 ülkeden 85.000'in üzerinde çevirmeni temsil eder ve 130'un üzerinde meslek birliği ve eğitim kurumu bu oluşuma bağlıdır (FIT, t.y.). Oluşumun amacı, temsilini sunduğu disiplinlerin profesyonelliğini teşvik etmektir. Çevirmenlik mesleğinin koşullarını iyileştirmek, çevirmenlerin hak ve özgürlüklerini korumak FIT'in hedeflerinin başında gelir.

1976'da Nairobi'de, UNESCO'nun kabul ettiği "Recommendation for the Protection and Improvement of the Legal and Social Status of Translations and Translators" [Çevirilerin ve Çevirmenlerin Hukuki ve Toplumsal Durumunun Korunması ve Geliştirilmesi Önerisi] çevirmenlik mesleğinin tarihinde uluslararası bir dönüm noktası olmuştur (UNESCO, 1976). Ardından 1994'te Oslo'da kabul edilmiş, 40 maddelik ortak bir metne dayanan "Translator's Charter" [Çevirmenlik Bildirgesi]'ni, FIT'e üye olan ülkeler ve dolayısıyla Türkiye de kabul etmiştir (Çevirmenlik Bildirgesi, 1994). Bu bildirge, çevirmenin genel görevleri, hakları, ekonomik ve sosyal durumu; çevirmen dernek ve sendikaları, kuruluşları ele alır. Yazın çevirmenleri özel olarak belirtilmese de çevirmenlik mesleğinin hak ve özgürlüklerinin korunmasına dair önemli ayrıntıları içeren bildirge, "çevirmene, kendisine tanınmış toplumsal görevi etkin bir biçimde ve başı dik olarak yerine getirebilmesi için gerekli var olma

koşulları"nın sağlanması gerektiğini özellikle belirtir (Çevirmenlik Bildirgesi, 1994, s. 5; Md. 20). Ayrıca bildirge, haksız rekabeti önlemek için çevirmenlerin "adil bir ücret" alması (s. 4; Md. 8); "yaşlılık, emeklilik, hastalık, işsizlik ve aile yardımları alanlarındaki her türlü sosyal sigorta sisteminden yararlanabilme"sini vurgular (s. 5; Md. 24). Çevirmenlerin çalışma alanları doğrultusunda ulusal çapta örgütlenmelerini önerir (s. 6; Md. 33).

FIT'te Türkiye'yi temsil eden Çeviri Derneği'nin yayınladığı üzere, Çevirmenlik Bildirgesi oluşturulmadan önce 1976'da kabul edilen Nairobi Genelgesi'nde ise, çevirmenlerin yasal statüsüne bakılmaksızın adil bir ücret almaları (UNESCO, 1976, s. 9; Md. 5a); sözleşmeye bağlı olmadan çalışan çevirmenlere işletmenin geliriyle doğru orantılı bir ödemenin yapılması veya gerekirse "adil bir tazminat verilmesinin sağlanması" (s. 10; Md. 5b); çevirmenin onayı alınmadan eser üzerinde hiçbir değişikliğin yapılmaması (s. 10; Md. 5g) önerilir. Genelgeye göre, "sözleşmeli çevirmenler kadrolu çalıştırılmalı ve bu nitelikleriyle kadrolulara uygulanan sosyal haklardan yararlandırılmalıdır" (s. 12; Md. 10). Ancak Nairobi Genelgesine göre, "gelişme sürecindeki ülkeler" başlığında, bildirgede kabul edilen maddelerin bu ülkeler tarafından Bern Sözleşmesi'nin Paris Genelgesi (Bern Sözleşmesi, 1971/1979) uyarınca "kendi gereksinimlerine uygun düşecek biçimde uyarlanabilir" (UNESCO, 1976, s. 13; Md. 15). Bu muğlak ifade Nairobi Genelgesinin yasal bağlayıcılığı hakkında az çok fikir vermektedir. Nitekim daha sonrasında Nairobi Genelgesi yeniden düzenlenmiş, Oslo'da Çevirmenlik Bildirgesi (1994) yayınlanmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte bildirge, çevirmenlik mesleğine ilişkin evrensel ve insani koşulları gözeten tavsiye niteliğinde maddeler içeren son haline kavuşmuştur. Çevirmenlik Bildirgesi, çevirmenlerin sosyoekonomik hakları, çalışma koşulları, mesleki örgütlenme hakları, görev ve sorumluluklarıyla ilgili maddeler içerir. FIT'in sunduğu bu metin, "gerçekleştiği koşullar ne olursa olsun, çevirinin bugün özel ve bağımsız bir meslek olarak kabul edilmesi gerektiği" ön koşuluyla başlar (Çevirmenlik Bildirgesi, 1994). Ancak öneri niteliğindeki bu bildirgenin her ülkede tamamıyla ve eşit bir biçimde uygulanabilirliği tartışmalıdır. Üstelik çevirmenler genelinde oluşturulan bildirge, çevirmenliğin alt uzmanlık alanlarına ilişkin detaylar içermemektedir.

3.2. Avrupa'da Yazın Çevirmenlerinin Sosyoekonomik Statüsü ve Çalışma Koşullarına Genel Bir Bakış

Yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statüsü ve çalışma koşullarının, çeviri ürünleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu iddia edilebilir. Yazınsal bir eser kültürel bir üründür ve aynı zamanda yayımcılık endüstrisinin ürünüdür (Gouadec, 2007, s. 29). Yayımcılık endüstrinin ürünü olan yazınsal eserin çevirmeni, yazın çevirmeni, üretimi en iyi biçimde gerçekleştirmeye çalışırken aynı zamanda bu üretimden zaman kısıtı ve nitelikli çeviri arzusu ikileminde bir kazanç elde etmeye çalışır. Sonuçta, "çeviri açık bir ekonomik mübadele biçimidir" (Ginsburgh, Weber ve Weyers, 2011, s. 229). Bu ekonomik mübadelenin mesleki statüsü ve çalışma koşulları hakkında Türkiye dışındaki uygulamaları bilmek, yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statüsü ve çalışma koşullarına dair genel bir bakış açısı sağlar. Ayrıca bu veri, yazın çevirmenlerinin konumunu iyileştirmek ve standartlarını yükseltmek için örnek uygulamalar ve çözüm önerileri sunabilir. Yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarının tespiti, çevirmenler için sağlanacak fon, burs ve yardımlar için veri oluşturabilir. Bu amaçla kâr amacı gütmeyen kişi, kurum ve kuruluşların yazın çevirmenleri özelinde yaptığı araştırmalar, güvenilir veri içermesi bakımından son derece önemlidir. Avrupa Birliği kapsamındaki organlarla iş birliği içinde sistematik veri akışını sağlayan FIT raporları, PETRA [Avrupa Edebiyat Çeviri Platformu][10] önerileri ve CEATL araştırmaları, yazın çevirmenlerinin Avrupa'daki durumlarına dair güvenilir veri gereksinimini karşılar. Ayrıca verinin sürdürülebilirliği yıllar içerisinde karşılaştırma yapılmasını da kolaylaştırır. Veri güvenirliği, sürdürülebilir veri akışı, veriye erişim kolaylığı, Avrupa ve Türkiye'de yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statüsü ve çalışma koşullarına dair karşılaştırmanın coğrafi ve kültürel yakınlık nedeniyle diğer bölge ve kültürlere göre daha makul biçimde yapılabilmesi ve Avrupa Birliği mevzuatları gereğince örnek uygulamaların çözüm önerisi oluşturabileceği gibi öncelikler nedeniyle, bu kısımda Avrupa'da yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statüsü ve çalışma koşullarına genel bir bakış tercih edilmiştir.

Avrupa'da çevirmenlerin statüsü ve çalışma koşulları üzerine kapsamlı bir çalışma olarak Pym *vd*. (2013), Avrupa Komisyonu Tercüme Genel Müdürlüğü tarafından finanse edilen bir rapor yayımlamıştır. Rapor yazın çevirmenleri özelinde ayrı bir

[10] Avrupa Konseyinin "Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme" başlıklı yayınında böyle çevrilmiştir (Council of Europe, 2020, s. 41).

araştırma içermemekle birlikte, çevirmenlik mesleği genelinde bir araştırmayı kapsadığından yazın çevirmenlerine dair çıkarımlar yapılabilmektedir. Örneğin raporda, yazın çevirmenlerinin düşük kazançlarına değinilmekte ve Fock *vd*. (2008)'in çalışmasına atıf yapılarak Avrupa'da yazın çevirmenlerinin genel olarak asgari ücretin altında kazanç sağladığı dile getirilmektedir. Rapora göre, yazın çevirmenleri, düşük kazançlarına rağmen mevcut konumlarına ek olarak akademisyenlik, öğretmenlik, yayımcılık sektörü gibi komşu bir alanda konum elde etmek için ve "kültürel, sembolik ve sosyal" konum için bu işi sürdürmektedir (Pym *vd*. 2013, s. 3). Rapor, FIT'in Avrupa'da (2010) gerçekleştirdiği bir araştırmadan veriyi paylaşarak 23 Avrupa ülkesinden 20'sinde yazın çevirmenlerinin satın alma gücünün, "Satın Alma Gücü Standardı"ndan [Purchasing Power Standard] %60 daha az olduğunu belirtmektedir (FIT Europe, 2010, s. 70). Yalnızca iki istisnai ülkede bu Standardın üzerine çıkılmıştır: İrlanda ve Birleşik Krallık. Yazın çevirmenlerinin "iyi" kazanç elde ettikleri bu istisnai durumda da çevirmenler konferans, seminer, eğitim, kitap yayımcılığı gibi ek işlerden elde ettikleri gelirlerle iyi kazancı sağlamaktadır (Pym *vd*., 2013, s. 90). Raporda, Avrupa'da yazın çevirmenlerinin sosyal haklarına dair çıkarımlarda bulunmak da mümkündür. Örneğin, Avusturya'da, düşük gelirli yazın çevirmenleri, *Literar Mechana* adlı meslek birliklerinin özel fonu aracılığıyla sağlık sigortası desteği alabilirler. Ayrıca birlik, emeklilik, acil yardım ve engellilik gibi özel durumlar için bir defaya mahsus yardımlar sağlayabilir (Literar Mechana, 2023). İsveç Yazarlar Fonu [Swedish Authors' Fund] "başvuranın önceki faaliyetlerini" ve "mali ve sosyal durumu"nu inceleyerek yazın çevirmenlerine, fotoğrafçılara ve illüstratörlere çalışma ödeneği/bursu/hibesi vermektedir (Swedish Authors's Fund, 2019, s. 1-3). Yazın çevirmenlerine sunulan bu farklı teşvik ve destekler, çalışma koşullarına olumlu yönde katkı sağlamanın yanı sıra diğer ülkelere öneri niteliğinde uygulama örnekleri oluşturmaktadır.

PETRA, Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilen ve Avrupa'da yazın çevirisini önerilerle geliştirmek için 2013 yılında tamamlanan projenin bir sonucu olarak 2011 yılındaki Kongrede yazın çevirmenleri için önerilerini yayımlamıştır (PETRA, 2011). Yayımlanan öneri metninin giriş bölümünde Paul Buekenhout ve Bart Vonck, yazın çevirmenlerinin koşullarının iyileştirilmek için yapılması gereken çok şey olduğu belirtmiş ve PETRA'nın asıl hedefinin "Avrupa'da yazın çevirisini ve yazın çevirmenlerinin teşvik etmek ve desteklemek" olduğu vurgulamıştır (PETRA, 2011,

s. 9). PETRA Kongresi, 2011 yılı aralık ayında, AB üyesi ve AB'ye komşu 34 ülkeden 150 katılımcının, Avrupa'da "yazın çevirmenlerinin durumu, sektördeki sorunlar ve gereksinimler"ine ilişkin bir araya geldiği bir toplantıdır (PETRA, 2011, s. 10). Yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statü ve koşulları da Kongrede ele alınan temalardan biridir. Buna göre, sözleşmeye dayalı telif hakkının yasal olarak desteklenmesi ve korunması, yazın çevirmenlerinin alanda egemen olan yayımcılara karşı konumunu güçlendirecektir (PETRA, 2011, s. 17). Kongre, telif hakkının ve dijital hakların da "ekonominin temel itici gücü" olduğu vurgulamıştır ve AB üyesi ülkelerdeki "tüm hak sahipleri için adil bir ücretlendirme ve bu ücretin ilgili hak sahipleri arasında adil bir biçimde paylaştırılması (örneğin çoğaltma, özel kopya, kamu ödünç verme)" konusunu gündeme getirmiştir (PETRA, 2011, s. 18). Kongrede kitap sektörüne de ayrı önerilerde bulunulmuştur. Örneğin, yazın çevirmenlerinin isimlerinin kitap yazarının geçtiği her yerde bulunması, çevirmenleri maddi anlamda destekleyen ulusal ve uluslararası fonların çeşitlenerek daha fazla çevirmene yarar sağlaması ve kültürel alışverişin karlı bir yolu olarak daha fazla yabancı dilde eserlerin çevirilerinin basılması gerektiği bu öneriler arasındadır (PETRA, 2011, s. 22-25). Buna göre, "yazın çevirmenlerinin eğitim seviyeleri, çeviri yapıta ayırdıkları zaman, yapıtın kültürel etkisi ve kendilerinden talep edilen yaratıcılığı göz önünde bulundurulursa tüm bunlara uyacak bir ücretlendirme için yayımcılara bakılmalıdır" (PETRA, 2011, s. 26). Yayımcılar ne kadar ücretlendirme konusunda iyileştirmeye açık olsa da çeviri kitapların yayımlanabilmesi için yeterli geliri çevirmenlere sağlayamayabilirler, bunun için yazın çevirmenlere sağlanacak hibeler ve fonlar, hem makul bir gelir ve çeviriye ayrılacak zaman hem de kalite konusunda doğrudan bir katkı sağlayacaktır (PETRA, 2011, s. 26).

Ne yazık ki, 2011 yılında gerçekleştirilen PETRA Konferansı, yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik koşulları için olumlu bir tablo sunmaz. Yazın çevirisinin yılar içerisinde gelişme gösterirken yazın çevirmenleri "aç kalmışlardır" ve durumlarında 1990'lı yıllardan beri iyileşme olmamıştır (PETRA, 2011, s. 29). Bu nedenle, sayfa ya da sözcük başına aldıkları temel ücretin yanı sıra telif hakları ve diğer haklar, hibeler ve burslar gibi diğer gelir kaynakları arttırılmalıdır (PETRA, 2011, s. 29). Yazın çevirmenlerinin geçim sıkıntılarının nedenleri ise şöyle sıralanabilir:

Serbest, korumasız bir meslektir ve piyasalarda kural yoktur;

Ücretlendirme oranları yaşam maliyetine dayalı değildir;

Telif hakkı istismarcılara ayrıcalık tanır, çevirmenlerin sözleşmeye dayalı konumu edebiyat sisteminde ve piyasalarda en zayıf olanıdır;

Çevirmenler genellikle telif ücretlerinden yararlanmazlar;

Genel olarak yazın çevirmenleri halk tarafından bilinmiyor;

Yazın çevirmenleri yazarlara, ressamlara ve müzisyenlere vb. kıyasla çok daha az mali yardım ve daha az hibe, burs ve edebiyat ödülü alır (PETRA, 2011, 30).

Yazın çevirmenlerinin mesleki koşullarındaki olumsuzluklar ve refah yoksunluğu, çevirmenlerin araştırma ve seyahat etmek için gereksinim duyduğu zamana ve maddi olanaklara engel olur ve bu da yüksek kalitedeki işler için oluşturulacak zemini ortadan kaldırır (PETRA, 2011, s. 30). Ücret oranlarının artırılması, mesleki örgütlenmenin ve dayanışmanın yaygınlaşması, burs, ödül ve hibe programlarının desteklenmesi PETRA Kongresinde sunulan önerilerdir. Almanya'da, çevirmenlerin sözleşmelerinin düzeltilmesine yönelik dava açma hakkı; "Fransa, Norveç veya Hollanda'da olduğu gibi, çevirmenler ve yayımcılar arasında temel ücret ve asgari oranlarla ilgili anlaşmaların (veya en azından düzenlemelerin)" olması, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda ve Almanya gibi ülkelerdeki devlet ya da vakıf destekli çevirmen fonlarının varlığı örnek uygulamalardır (PETRA, 2011, s. 30).

Avrupa'da yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarıyla ilgili düzenli araştırmalar yapıp bunların sonuçlarını paylaşan CEATL, 2020 yılında 28 Avrupa ülkesindeki yazın çevirmenleri için çevrimiçi anket üzerinden gerçekleştirdiği çalışmasının özet raporunu web sayfasında yayımlamıştır (CEATL, 2020). Özet raporda, sözleşme başına alınan ücret, telif hakları, çevirmenin görünürlüğü gibi kategorilerde sonuçlar bulunmaktadır (CEATL, 2020). Rapora göre, "tam zamanlı çalışan tecrübeli yazın çevirmenleri bile yazın çevirisinden geçimlerini güçlükle sağlayabilmektedir" ve Birliğin "daha önce sunduğu raporla kıyaslandığında yazın çevirmenlerinin gelirleri son on yılda neredeyse hiç artmamıştır" (CEATL, 2020). Ardından Birlik, Avrupa'daki yazın çevirmenlerinin yasal statülerini 10000 yazın çevirmenini temsilen 27 katılımcıyla, Mayıs ve Temmuz 2021 arasında araştıran bir rapor daha sunmuştur. Birlik, raporun tamamını Haziran 2022'de kendi web sayfasında yayımlamıştır (CEATL, 2022). Rapor ÇEVBİR tarafından Türkçeye çevrilmiş ve web sayfasında sunulmuştur (ÇEVBİR CEATL Anketi, 2022). Raporun içeriği 5 ana maddeden oluşmaktadır: "sözleşme tipleri, yasal çerçeve ve müzakereler", "hak devri kapsamı ve

süresi", "çevirmenin manevi hakları", "ücretlendirme" ve "şeffaflık" (CEATL Legal Survey, 2022, s. 4). Buna göre, yazın çevirmenleri istisnalarla birlikte, çoğunlukla sözleşmeyi bizzat yayımcıyla imzalamaktadır (s. 7). Yasal dayanağı olan tipik sözleşme, İtalya, Fransa ve Bulgaristan gibi ülkelerde uygulanırken temsil gücü yüksek çevirmen ve yayımcı birlikleri arasında kararlaştırılan standart sözleşme, İsveç, Norveç, İzlanda, Avusturya, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerde uygulanmaktadır (s. 8). Ancak Türkiye de dahil olmak üzere, araştırmaya katılan Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda kabul edilen "tipik" veya "standart" bir çeviri sözleşmesi yoktur (s. 8). ÇEVBİR, Türkiye'de örnek bir sözleşme tavsiye etmektedir ancak bu sözleşme yasal dayanağı olan tipik ya da standart bir sözleşme değildir, örnek bir sözleşmedir (ÇEVBİR Tip Sözleşme, t.y.; CEATL Legal Survey, 2022).

Araştırmada dikkat çeken bir sonuç da tüm ülkelerde %100 oranla, "ücretlendirme"nin ana müzakere hedefi olmasıdır (CEATL Legal Survey, 2022, s. 11). Ücretlendirmeyi, "takvim" %81, "ödeme koşulları" %56 ve "lisansın kapsamı", "hukuka uygunluk", "manevi haklar" gibi daha soyut başlıklar takip etmektedir (s. 11). Müzakerelerin sonuç getirme olasılıklarını değerlendirmeleri istendiğinde, katılımcılar %92 ile takvim, %65 ile telif ücreti başlıklarını vurgulamışlardır (s. 12). Bunları %42 ile ödeme koşulları ve hukuka uygunluk başlıkları ve daha az yüzdelerle yukarda sözünü ettiğimiz daha soyut başlıklar takip etmektedir (s. 12). Yayımcı özgün eser üzerindeki haklarını kaybettiğinde kullanılacak "intikal hakkı" ve/veya "arabuluculuk uygulamaları" (s. 20) gibi çatışma durumlarında yazın çevirmenlerini güvende hissettirebilecek haklar, yine Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkelerin büyük çoğunluğunda tanınmamaktadır. Rapora göre, Türkiye dahil Avrupa ülkelerindeki yazın çevirisi sözleşmelerinin ¾'ünde, revizyon (gözden geçirme) süreci, eğer yayımcı çeviri kalitesine itiraz ederse uygulanmaktadır ve rapor, bunun birçok ülke için ender bir durum olduğunu, örneğin Finlandiya'da böyle bir uygulamanın hiç duyulmadığını vurgulamaktadır (s. 19). Ayrıca Türkiye dahil ülkelerin büyük çoğunluğunda "arabuluculuk uygulamaları" uygulanmamaktadır fakat "Fransa, İspanya veya İsviçre'de çevirmen ve yayımcı birlikleri arasında kurulmuş bir arabuluculuk sistemi" vardır (s. 20). Rapor, Avrupa Birliği (AB) Komisyonu'nun hazırladığı ve 2019'da yürürlüğe giren "AB Dijital Tek Pazar Yönergesi"ne [Directive on Copyright in the Digital Single Market Directive] gönderme yaparak 21. Maddedeki ""anlaşmazlık durumunda alternatif çözüm uygulamaları" (yani mahkeme dışı çözümler)"

geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir (DSM Directive, 2019; CEATL Legal Survey, 2022, s. 20).

Raporda, yazın çevirmenlerinin görünürlüklerini inceleyen çevirmenlerin isminin çeviri yapıtta geçip geçmediği sorusuna, katılımcı ülkelerden tüm temsilciler, "genellikle kitabın iç kapağında isimlerinin geçtiği" yanıtını vermişlerdir (s. 21). Ancak çeviri kitapların tanıtım bültenlerinde ve yayın kataloglarında yazın çevirmenlerinin görünürlüğü, henüz tartışmalı bir konudur ve "durum yayımcıdan yayımcıya değişmektedir" (CEATL Legal Survey, 2022, s. 22).

CEATL raporuna göre yazın çevirmenlerinin ana müzakere konusu, "ücretlendirme" başlığı ilginç sonuçlar sunmaktadır. Araştırmanın yapıldığı ve Türkiye'nin dahil olduğu "ülkelerin 2/3'ünde, genellikle sözleşme imzalanırken avans/ön ödeme verilmemektedir" (CEATL Legal Survey, 2022, s. 24). Rapordaki "ülkelerin yarısında, ilk ücret genellikle çeviri tesliminden sonraki 60 gün içinde" tamamen ödenmemektedir (s. 25). Türkiye bu başlıkta olumlu bir yön (60 gün içinde ödenir) göstermektedir. 27 ülkenin 16'sında yazın çevirmenleri, çeviri yapıtları çok satanlar listesine girse bile, telif ücreti almamaktadır (s. 26). Dikkat çeken bir diğer sonuçta, "ükelerin yarısında, çevirmenler ikincil kullanımlar için (ciltsiz kitap, e-kitap, sesli kitap, çevrimiçi mecralar vb.)" ekstra ücret almamaktadır (s. 28). Rapora göre, Türkiye'deki yazın çevirmenlerinin durumu bu açıdan olumludur. Son olarak, ülkelerin 2/3'ünde yasal sözleşme düzeltme mekanizması "(kitaptan elde edilen gelir karşısında ilk ücretin orantısız şekilde düşük kaldığı durumda)" bulunmamaktadır (s. 29).

Raporun son başlığı, "şeffaflık" ilginç sonuçlar sunmaktadır. Sonuçlara göre, 27 ülkenin neredeyse yarısında yazın çevirmenleri hiçbir zaman satış raporu almamakta ve bu Türkiye'de nadiren mümkün olmaktadır (s. 31). Türkiye dahil ülkelerin büyük çoğunluğunda şeffaflıkla ilgili yasal çerçeve" bulunmamaktadır (s. 32). Şeffaflıktan yoksunluk, yayımcılarla ücretler, kitapların satış rakamları konusunda pazarlığı zorlaştırmakta ve yazın çevirmenlerinin dayanışmasını engellemektedir. Bu durum, yazın çevirmenlerine belirsiz ve güvencesiz bir çalışma ortamı sunmaktadır. Rapora dahil olan ülkelerin çoğunda, ücretlendirme "adaletsiz ödeme planları"yla belirlenmekte, yazın çevirmenleri "telif ve ikincil kullanım ücreti almadan tek seferlik ödemeler"le geçinmek zorunda kalmaktadır (s. 34).

CEATL sunduğu düzenli veri akışıyla Avrupa'da ve yakın komşu ülkelerde yazın çevirmenlerinin statüleri, hakları ve çalışma koşullarıyla ilgili hem diğer ülke ve fonlara örnek oluşturmak hem de kapsamlı bilgi sağlamak açısından oldukça başarılı çalışmalar yürütmektedir. Benzer biçimde, Avrupa Komisyonu'nun 2022 yılında çevirmenlerin çalışma koşulları üzerine yayımladığı rapor, yazın çevirmenlerinin statüsünü "prekarya", bu statüyü de "mesleğin cazibesine yönelik bir tehdit" olarak belirtmiş ve "yazın çevirisi sektörünün sürdürülebilirliği" başlığıyla çözüm önerilerini sırılamıştır (European Commission, 2022, s. 40-53). Buna göre, yazın çevirmenleri güvencesiz bir konumda çalışmaktadır. Yazın çevirmenlerinin, kendilerine yakın düzeyde eğitim geçmişi bulunan bireylere göre "sosyoekonomik statüleri daha düşüktür" ve bu statü günümüz enflasyon rakamlarının altında ezilmektedir (European Commission, 2022, s. 40). Bu nedenle, çalışma koşularının iyileştirilebilmesi için bazı ilkelerin uygulanması gerekmektedir. Adaletli ödeme koşullarının sağlanması, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin benimsenmesi için "Avrupa Birliği Dijital Tek Pazar Telif Hakları Yönergesi" kabul edilmelidir (European Commission, 2022, s. 46). Yönergenin kabulü, yazın çevirmenlerinin meslektaşlarının çalışma koşullarından haberdar olmalarını sağlayarak pazarlık gücünün yükseltilmesinde (s. 44 ve s. 48) ve meslek birliklerinin güçlendirilmesinde atılacak adımlardan biridir (s. 50).

CEATL, Avrupa Komisyonu gibi AB'ye bağlı kurum ve kuruluşların veri paylaşımları, "alanda gelişmeye ket vuran bilgiye erişim eksikliğini" (European Commission, 2022, s. 40) önlemekte öncü çalışmalardır. Kurum ve kuruluşlardan edinilen verinin yanı sıra yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ilişkin uluslararası alanyazından ve basından da yararlanmak mümkündür. Örneğin Slovenya'da, önceleri Sosyalist hükümet politikaları nedeniyle yazın çevirmenleri için devletin belirlediği ücretler, zamanla politika değişiklikleri ve küresel ekonominin getirdikleri ve götürdükleriyle, Sloven çevirmenlerin yalnızca yazın çevirmenliğiyle geçinemeyeceği ücretlere doğru evirilmiştir (Gorjanc ve Pokorn, 2013, s. 23). Finlandiya'da da yazın çevirmenleri aldıkları ücretlerden memnun değillerdir (Heino, 2020, s. 141). Almanya'da da durum farklı değildir. Alman "*Frankfurter Allgemeine"* gazetesine yazan çevirmen, Michael Kleeberg, enflasyon karşısında eriyen ve 2011 yılından beri hiç artış göstermeyen çeviri ödemelerini, "Ya ben düşük ücret alıyorum ya da yazın çevirmenliği mesleğinin tamamı düşük ücret alıyor ya da daha açık bir ifadeyle:

utanmadan sömürülüyor" sözleriyle açıklamaktadır (Kleeberg, 2022). Kleeberg, yan iş olarak yaptığı yazın çevirmenliğinden, çok ağır metinleri çevirmesine rağmen, satır ücretini saat ücretine dönüştürdüğünde bu ücretin neredeyse asgari ücrete tekabül ettiğini belirtmektedir ve kitap maliyetleri hızla atarken yazın çevirmenlerine verilen ücretlerin sabit kaldığından yakınmaktadır (Kleeberg, 2022). Yazın çevirmenlerinin AB üyesi ülkeler ve AB'ye komşu ülkelerde de statüleri ve çalışma koşulları, ayrı gelenekler, ayrı kültürel bağlamlar ve kuşaklardan gelseler de benzer durumlarda olduğu ortadadır. Ancak, ülkelerin toplumsal yapı, ekonomik refah, yasal çerçeve, sivil toplum örgütü işlev düzeylerinin çevirmenlerin geçim olanaklarına da yansıyabileceği göz önünde bulundurulursa az ya da çok birbirlerinden farklı derecelerde ancak toplumsal bir gerçek olarak yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasından söz edilebilir.

3.3. Değerlendirme

Bu bölümde, yazın çevirmeninin statüsü ve çalışma koşullarını etkileyen düzenlemeler, alanyazında sıklıkla karşılaşılan prestij, saygınlık gibi sembolik ürünlerin irdelendiği bir kavrayış yerine mesleğe sosyoekonomik bir bakış açısıyla incelenmiştir (Tekgül, 2017, s. 56; Ruokonen ve Svahn, 2022, s. 860). Türkiye'de ve veri güvenirliği, şeffaflığı, veriye erişim kolaylığı ve sürdürülebilirlik ilkeleri, coğrafi ve kültürel yakınlık nedeniyle Avrupa'da yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statüsü ve çalışma koşulları, detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

Türkiye'de yazın çevirmenleri, meslek birlikleri ÇEVBİR aracılığıyla temsil edilmektedir. Mesleğin teknik boyutuyla ilgili (sözleşme, maddi ve manevi haklar, hukuki süreçler vb.) konularda izlemeleri gereken yollara, gerekli önerilere, Birlik aracılığıyla ulaşabilmektedirler. Ancak yazın çevirmenliğinin meslek yasasından yoksunluğu, sorunlar karşısında denetim ve yaptırım mekanizmalarını devre dışı bırakmaktadır. Türkiye'de yazın çevirmenleri, çevirmenlik meslek standartlarında (UMS, 2013 ve 2020) kendilerine yer bulurken yazın çevirmenliği özelinde mesleki yeterlilikleri tanımsız ve belirsiz bir mesleği icra ederler. Yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına, mesleğin uygulanış biçimleri ilişkin resmi kurum ve kuruluşlardan edinilmesi gereken veri akışının bulunmaması, mesleğin uygulanma biçimindeki istikrarsızlıklara ve etik dışı uygulamalara uygun bir zemin hazırlamaktadır. Bu güvencesiz ortam, yazın çevirmenlerinin çalışma koşulları için geliştirilecek bir düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır. Çevirmenlere yönelik kapsamlı

yasal bir mevzuatın bulunmaması, çeviri sözleşmeleriyle iş akdi sağlanan yazın çevirmenlerinin de yasal kontrol mekanizmalarından yoksun kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla anayasal sendikal haklar da yazın çevirmenlerinin elde edemediği haklardır (Gılıç, 2019, s. 204). Mesleki Yeterlilik Kurumunun Ulusal Meslek Standardı oluşturma faaliyeti kapsamında çevirmenlik mesleğine yönelik geliştirilen Çevirmen Seviye 6 standardı, belirsiz bir biçimde süregelen mesleki koşulları belirleme ve standartları oluşturma konusunda oldukça değerlidir. Çevirmen görev ve sorumluluklarını, başarım ölçütlerini ve meslek bilgi ve uygulama biçimlerini detaylı bir biçimde ele alan bu düzenleme, yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarının ifade edilmesi ve üzerine düşünülmesi için önemli bir adım ve fırsattır. Ancak 2013'te resmi mesleki statüsünü kazanabilen çevirmenlik mesleğinin tüm basamaklarıyla ölçütlerinin belirlenebilmesi için önünde uzun bir yol bulunmaktadır.

Bir yazın çevirmeni, çeviri ürünü ortaya çıkarabilmek için önce kendine uygun çalışma ortamını sağlayabilmelidir ve bunun için de yoğun emeğinin karşılığında ödemesini alacağı (ve belki de emeğinin karşılığını alamaması olasılığına dayanan) çeviri işine gereksinim duyar. Dolayısıyla bu kısır döngü yazın çevirmenine, ilk çevirisinden önce, gerekli çalışma ortamını sağlamak için kendi olanaklarıyla oluşturması gereken sermayesini zorunlu kılar. Benzer biçimde, yazın çevirmeni gerekli ortamı sağladıktan sonra yaşanacak herhangi bir aksaklıkta yine bireysel çabasına tutunmak zorundadır.

Güvencesiz çalışma koşullarından Avrupa'daki yazın çevirmenlerinin de mustarip olduğu görülmektedir. Ancak, güvencesizliğin boyutu tartışılabilir. Yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına dair yapılacak bir karşılaştırmada ilk bahsedilmesi gereken unsurlardan biri, ücretlendirmedir. Avrupa Komisyonu, yazın çevirmenlerinin gelir kaynaklarını, "birincil haklar" ve "ek ve "ikincil haklar" olarak sınıflandırmaktadır: çeviri yapıtın sözcük sayısına bağlı olarak değişen ve çevirmenin emeği karşılığında öncelikli alacağı birincil haklar, "temel ücret" ve/veya "telif hakları" ve yapıtın kullanımından elde edilecek ikincil haklar, "kamu ödünç verme hakkı", yapıtın dijital, görsel, işitsel kullanımları vb. (European Commission, 2022, s. 40). Avrupa'daki yazın çevirmenlerinin mesleki birliği CEATL ise ücreti, "temel ücret artı telif ücreti" biçiminde tanımlamaktadır (CEATL Guideline, t.y.). Buna göre, çevirmen, yapıtın kullanımından elde edilen kardan ilk baskıdan itibaren mutlaka bir pay almalıdır (Hexalogue, 2011, Md. 5). Bu pay telif ücreti ve "e-kitap, sesli kitap, kitap kulüpleri gibi ikincil kullanımlar"ı içermektedir (CEATL Guideline, t.y.).

Türkiye'de yazın çevirmenlerinin ilk ve tek mesleki birliği ÇEVBİR ise yazın çevirmenlerine tek seferlik ödemelerin yerine asgari %7 oranında telifli ödemeleri önermekte (ÇEVBİR SSS, t.y.; ÇEVBİR Tip Sözleşme, t.y.); yapılacak tek seferlik ödemelerde, çeviri yapıtın tekrarlayan baskılarında olası hak kayıplarının önüne geçmek için bu ödemenin olabildiğince en yüksek biçimde tutulması için müzakere edilmesi gerektiğini belirtmektedir (ÇEVBİR SSS, t.y.). Elbette, hem tek seferlik bir temel ücretin hem de tekrarlayan baskılarda alınacak telif ödemelerinin yapıldığı piyasa koşulları idealdir. Ancak işin uygulama boyutunda, denetim mekanizmalarının yetersizliğinin bir sonucu olarak Türkiye'de henüz bu ideal piyasa koşullarından oldukça uzak bir durumun söz konusu olduğu söylenebilir (Tekgül, 2017; Demirtaş, 2018, Ergüden, 2019; ÇEVBİR Basın Açıklamaları, 2022). Kamu ödünç verme hakkı, çevirmen evleri, burslar, hibeler, fonlar gibi diğer gelir kaynakları, emeklilik ve sigorta kapsamı gibi sosyal güvence hakları ve meslek yasası gibi yasal dayanaklar da hem yazın çevirmenlerinin hem de kurum ve kuruluşların, dernek ve birliklerin ortak bir mücadeleyle üzerinde çalışması gereken konular arasındadır. Tüm bu koşulların iyileşmesini sağlayabilmek için öncelikle detaylı ve derinlemesine çözümlemeler gereklidir. Ancak denetim mekanizmalarını harekete geçirecek detaylı ve şeffaf veri paylaşımları ve çözümlemeleri, piyasanın tüm eyleyicileri için iyileştirici sürdürülebilir yaptırımlarla sonuçlanabilir.

Kaçırılmaması gereken bir nokta olarak alanyazından edinilen veri, sahada sorun tespiti için yeni sorgulamalara kapı açar. Fakat sorunlara sürdürülebilir çözüm mekanizmaları üretmek için sorun tespiti yalnızca bir başlangıç noktasıdır. Bu başlangıç noktasından yönünü kaybetmeden iz sürmenin yolu, rehber bir yöntemsel yaklaşımla ilerleyebilmektir. Bu kısımdan itibaren, sahada sorun tespitinden önce, çeviri sosyolojisi, Bourdieu'nün kavramlarıyla tartışılacak ve yazınsal alana Borudue'nün sosyolojik bakış açısıyla yaklaşılacaktır. Bunu takiben araştırma bağlamını aktarabilmenin yöntemi olarak Bourdieu'nün alan çözümleme basamakları detaylıca irdelenecek ve araştırma kapsamına uygun biçimde açıklanacaktır.

4. ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ ODAĞINDA PREKARYALAŞAN YAZIN ÇEVİRMENİ: BOURDIEU'NÜN ALAN ÇÖZÜMLEMESİ

"(...) kuramsız araştırmanın kör,

araştırmasız kuramın boş olduğunu söyleyebilirim"

(Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 160).

Önceki bölümlerde prekarya ve prekaryalaşma kavramlarının ortaya çıkışı ve gelişimi açıklandıktan ve bir pilot saha çalışmasıyla prekarya kavramının sahadaki izlerine ilişkin ön çalışma yapılmıştı. Ardından çeviri alanında çalışılabilir bir kavram olarak prekarya kavramı yazın çevirmenliği kapsamında irdelenmiş; Türkiye'de ve Avrupa'da yazın çevirmenlerinin sosyoekonomik statüsü ve çalışma koşulları karşılaştırmalı bir incelemeyle tartışılmıştı. Bu bölümde, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasına, çağdaş Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün sosyolojiye alan temelli bakış açısıyla odaklanılacaktır. Çeviri sosyolojisinin Bourdieu'den ödünç aldığı alan, habitus, sermaye, doksa, illusio gibi kavramlarıyla saha verilerinin çözümlemesine bir zemin oluşturulacak bu bölümde, Bourdieu'nün "uygulama alanlarının yapısından kaynaklanan kısıtlamalar ve olasılıklarla ilgili olarak bireysel profesyonellerin görüşlerini ve yaşadıkları deneyimleri daha kapsamlı bir şekilde açıklamayı sağlayan" (Sahin-Dikmen, 2013, s. 11) alan temelli bakış açısından yararlanılacaktır. Saha verisinin alan çözümlemesi yöntemiyle işlenip yorumlanmasından önce, araştırmanın yöntemsel yaklaşımını açıklayacak bu bölümde, ilk olarak çeviri sosyolojisi ve Bourdieu sosyolojisi ilişkiselliği tartışılacaktır. Bourdieu sosyolojsi ve Bourdieu'nün temel kavramlarına değinildikten sonra Bourdieu'nün alan çözümlemesinin basamakları tek tek açıklanarak saha verilerine geçiş yapılacaktır.

4.1. Çeviri Sosyolojisi

Jean Marc Gouanvic'e göre, Bourdieu'nün eylem kuramı, çeviri alnına büyük ölçüde uygulanabilir: "Bir ürün olarak gerçekleşme sürecinde bir metnin sosyolojisi, ürünün

kendisinin ve toplumsal alanda ürünün tüketiminin, ilişkisel bir tavır içinde görülen bütünün sosyolojisidir" (2005, s. 148). Çeviri ürünün "üretimini ve dolaşımını belirleyen yapı ve eyleyicilere" (Bielsa, 2021, s. 6) ve çeviriyle ilgili her şeye (s. 7) ilişkin açıklamalar sunan çeviri(nin) sosyolojisi, Bourdieu'nün sosyolojik bakış açısını çeviri alanına uygulamaktadır.

Daniel Simeoni'nin Bourdieu'nün temel kavramlarından habitusu, çeviri alanına, "çevirmen habitusu" (1998) biçiminde uyarlamasıyla, çeviri sosyolojisinin alanda önde gelen yaklaşımlardan biri olmasına zemin hazırlamıştır (Conker, 2023, s. 4). Bourdieu'nün kavramlarını çeviri alanına girmesiyle çevirinin toplumsal bir eylem olarak kabulü çokça dile getirilmeye başlanmıştır. Buna göre, çeviri alanı çok boyutludur. Pek çok eyleyicinin birlikte hareket ettiği (Bogenç Demirel, 2021, s. 84 ve 2013, s. 37; Gambier, 2006, s. 34) çeviri alanında çeviri sosyolojisi, bütüncül bir bakış açısı sunar. Çeviri sürecine katılan tüm eyleyicilerin dahil olduğu çevirinin sosyolojisi, metin boyutunun dışına taşarak "çoğuldisiplinlerarası" bir ilişkiselliği ortaya çıkarır (Bogenç Demirel, 2013, s. 37). Böylelikle, "çeviriyi toplumsal bir pratik ve uluslararası kültürel alışverişin bir aracı olarak anlayabilmek için, bu sürecin tüm eyleyenlerini -bireyler ve kurumları- çözümlemeye dâhil etmek gerekir" (Heilbron ve Sapiro, 2008, s. 43). Çeviri alanında, sosyolojik bir dönüşümle birlikte çeviriye bu geniş kapsamlı yaklaşım, özne odaklı çalışmalara hız kazandırmıştır. Andrew Chesterman, çeviri alanının "insanlara, incelenebilir grup davranışlarına" (2006, s. 11) yönelim gösterdiği düşüncesinden hareketle "çeviri çalışmaları"ndan bahseder ve bunu üç alt dala ayırır: bir ürün olarak "çevirinin sosyolojisi", çevirmenin yani "çeviri sürecinin sosyolojisi" ve "çevirmenlerin sosyolojisi" (2009, s. 16). Çeviri sosyolojisinin alt alanlarını oluşturma düşüncesi, çeviri alanına metin odaklı bakış açısının dışında alandaki tüm eyleyicileri kapsayan bir yaklaşımın göstergesidir. Bu kapsayıcı yaklaşımla çeviri sosyolojisi, "çeviri ürünün nasıl ortaya çıktığını ve arkasında görünmeyen yapıların nasıl işlediğini, eyleyicilerin ne/nasıl eylediklerini araştırır" (Bogenç Demirel, 2014, s. 402-403).

Çeviri(nin) sosyolojisi, Bourdieu sosyolojisinin kavramlarını kullanarak "çevirinin tüm özellikleriyle ele alınmasına izin verir: kaynak toplumdaki çeviri üzerindeki etkilerden erek toplumdaki bir ürün olarak çeviriye, çeviri eyleyicilerine (en önemlisi çevirmen, aynı zamanda yayımcı, yayın dizisi yönetmeni, eleştirmen…) ve bir ürün olarak çeviriye" (Gouanvic, 2010, s. 128). Çeviri, alanın eyleyicileriyle birlikte,

"çevirmenler, tarafından belirli becerilerle (…) çeşitli maddi koşullar altında (kâr amaçlı ya da değil) ve statüde (akademik/bilimsel uygulamadan mesleki uygulamaya)" (Sapiro, 2014, s. 82) gerçekleştirilen toplumsal bir dolaşımdadır. Buna göre, çeviri alanı kendi iç dinamiği ve mücadelesi tarafından düzenlenir (Krş. Sela-Sheffy, 2005, s. 19). Yazınsal alan ve çeviri alanının kesişiminde, alanın diğer eyleyicileriyle birlikte önemli bir konumu işgal eden yazın çevirmenleri, kültürel üretimin önemli bir parçasıdır.

Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımının çeviri alanında kullanılması, "çevirmenin bir sosyolojik özne olarak kendisine ve çevirmen ile çevirmeni şekillendiren yapıların ilişkisine önceki çeviri kuramlarından daha çok vurgu yapmıştır" (Yılmaz Kutlay, 2019, s. 88; Krş. Inghilleri, 2003; Brisset, 2010). Böylece daha önceleri "ikincil pozisyon" etiketiyle ele alınan çevirmenler, toplumsal bir eylem olan çevirinin üreticisi olarak ön plana çıkmıştır. Sosyolojik yaklaşıma göre çevirmen de toplumsal bir eyleyici olarak içinde bulunduğu toplumdan bağımsız değildir ve "böyle bir bağlamda çeviri sürecine katılan eyleyicilerin ön plana çıkarılması" (Wolf, 2007, s. 14) çeviri sosyolojisinin yöntemidir.

Çevirmen kararları, çevirmenin çeviriye ve çevirmenliğe yaklaşımı toplumun bir ürünüdür. Dolayısıyla toplumun çeviriye ve çevirmene bakışı da alanın bir yansımasıdır. Çeviri alanı kendine özgü yapısını eyleyicilere de yansıtır. Örneğin, eğer önde gelen yazın sosyologlarından Gisèle Sapiro'nun vurguladığı üzere tıpkı yazarlarda da olduğu gibi bir deontolojik düzenlemenin yoksunluğundan bahsedilirse (Sapiro, 2019, s. 54), alanda yazın çevirmenleriyle ilgili de şimdiye kadar meslek etiği denilen deontolojik bir belirlenimde bulunulmamıştır. Teknik çevirmenlerin, konferans çevirmenlerinin aksine yazın çevirmenlerinin "profesyonel eğitim gerekliliğinin olmaması" ve "işe alım ve çalışma koşullarının büyük farklılık göstermesi" (Sapiro, 2014, s. 83) yazınsal alanın eyleyicilerinden yazın çevirmenlerine, kendine özgü yazısız kuralları ve esnek normları bulunan bir alanı sunmaktadır. Buna göre, yazın çevirmeni bazen iki alanın, çeviri ve yayımcılık alanının, ikileminde kalabilir, "örneğin, çeviriye ilişkin akademik normlar ile yayımcılık normları arasında kalır ve bu durum iş birliği zinciri içinde çatışmalara yol açabilir" (Sapiro, 2014, s. 85). Ayrıca, alana giriş şartlarına ilişkin net bir düzenlemenin yoksunluğu (Sapiro, 2019, s. 58 ve 63), mesleğin akışkanlığı (Sela-Sheffy, 2014 ve 2023) ve yazınsal pratiklerin "çoğu kez temel gelir kaynağı olmadığı"

gerçeği (Sapiro, 2019, s. 58), yazın çevirmenlerinin yazınsal alanla ilişkisel bir sosyolojik inceleme nesnesi olarak ele alınması konusundaki gereksinimi ortaya çıkarmıştır. Bourdieu sosyolojisi ve kavramlarını çeviri sosyolojisi kapsamında araçsallaştıracak bir inceleme, yazınsal alanın çok boyutlu ve katmanlı yapı ve dinamiklerini indirgemeci olmayan bir yaklaşımla sunabilecektir. Bu amaçla, çevirinin sosyolojisinde yararlanılacak Bourdieu sosyolojisi ve kavramlarını açıklamak gerekmektedir.

4.2. Bourdieu Sosyolojisi

Çağdaş Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, 1930 yılında Fransa'nın güneybatısındaki köylerden birinde başlayan yaşamına, giriş şartları oldukça ağır ve dünyanın en ünlü üniversitelerinden biri olan École Normale Supérieure'de felsefe okumayı, Cezayir'de askerliği ve Paris Sorbonne Üniversitesinde asistanlık gibi pek çok dönüm noktasını sığdırmıştır (Krş. Bourdieu, 2023, s. 1). Bourdieu, bu dönüm noktalarıyla birlikte, 2002 yılında yaşama veda edene dek onlarca yapıtı kaleme alarak "Bourdieu sosyolojisi"ni var etmiştir. Özellikle askerliği sonrasında Cezayir'de yerel halk üzerine gözlemleri, Bourdieu'nün yapısalcı inşacı sosyolojik yaklaşımına (Savage ve Silva, 2013, s. 115; Wacquant, 2014a, s. 20) doğru yolculuğunda uğradığı ilk uğraklarından biridir. Bourdieu'cü bir kavrayışla, sosyoloji görünmeyen yapıları, "bu yapıların yeniden üretimini ya da dönüşümünü sağlama eğilimi gösteren mekanizmaları" görünür kılmalıdır (Wacquant, 2014a, s. 17). Gerçek hayattan kopuk, soyut düzeydeki sosyolojinin aksine "dünyayı anlamaya, nedenini niçinini bulmaya" çalışmak sosyolojinin zorunlu gereksinimidir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 199). Bunu gerçekleştirme işini yapan sosyoloğun aynı zamanda ürünü olduğu araştırma nesnesini tanırken tespit ettiği sorunlarda kullandığı kavramlar da büyük olasılıkla o araştırma nesnesinin ürünüdür (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 241). Bourdieu'ya göre, toplumsal sorunların her biri, her an yeniden üretilir ve tartışmaya değerdir.

Bourdieu sosyolojisi, indirgemeci ikili karşıtlara karşıdır. Toplumsal olguların karmaşık yapısına uymayan ikilemci algının aksine Bourdieu sosyolojisi, eyleyicilerin alan denilen arenalarla "ilişkisel" bir birliktelik kurduğundan bahseder. Buna göre, eylem "pratiklerin, alan denilen rekabete dayalı bu arenalarla karşılaşması sonucu meydana gelir ve o karşılaşmanın yapısını yansıtır (Swartz, 2018, s. 197). Alan kavramı, Bourdieu sosyolojisinin merkezindedir. Örneğin, yazınsal alan, çeviri alanı,

yayımcılık alanı, kültürel üretim alanı gibi alan toplumsal ilişkilerin etkileşimleriyle yapılanır ve bu ilişkilerin etkileşimleri aracılığıyla yapılandırılır. Eyleyicilerin alandaki pratikleri, stratejiyi doğurur. Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımında, "strateji" kavramı, "bireylere bir 'manevra payı' bırakmayı hedefler (Sapiro, 2019, s. 103). Stratejiler eyleyicilerin habitusuna göre şekillenir ve az çok bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde eyleyicilere hareket kabiliyeti kazandırır. Stratejilerin tamamen bilinçli veya bilinçsiz pratiğe döküldüğünü iddia etmek doğru olmaz. Çünkü stratejiler, yine alanla ilişkisel bir birliktelikle yapılanan ve alanı yapılandıran pratiklerle birlikte koşullanırlar (Sapiro, 2019, s. 104). Bourdieu sosyolojisi yapısal inşacıdır, "eylemi kültüre, yapıya ve iktidara bağlayan, yapısal bir pratik kuramı geliştirir" (Swartz, 2018, s. 22). Bourdieu, determinist yapısalcı bir yaklaşım ya da inşacı bir yaklaşımı tek başına benimsemek yerine "inşacı ve yapısalcı bakış açılarını birleştirerek, bütün simgesel sistemlerin bilişsel, iletişimsel ve siyasî boyutlarını sıkı biçimde birbirine bağlayan bir simgesel iktidar kuramı ortaya koyar" (Swartz, 2018, s. 122 ve 127). Yaklaşımının yapısalcı yanı toplumsal yapılardaki derin "tahakküm" ilişkisine odaklanırken (Swartz, 2018, s. 124) inşacı yanı ise eyleyiciyi "devreye sokmaya ve gündelik pratikler ile biçimselleştirilmiş modelleri arasındaki farka işaret etmeye çalışır" (Swartz, 2018, s. 142). Bourdieu'nün alan temelli yaklaşımıyla,

> alanların bazı yapısal özelliklerini tanımlama çabası, kültürün analizinde bu kavramın piyasa kavramına kıyasla daha kullanışlı olmasını sağlar. Alanlar, piyasanın "görünmez eli''nden çok daha fazlasına işaret eder. Her şeyden önce, iktidar ilişkilerini ve hiyerarşiyi netleştirirler. Yapısal kutuplaşmalar, hiyerarşik konumlar, kıt kaynaklar için rekabet, sapkınlık ile ortodoksi arasındaki mücadele, rakipler arasında ki ortak *doxa* gibi fikirler, alanları doğuran ve özerklik kazanıp işlemelerine yardım eden içsel yapılanma mekanizmalarına işaret eder. Bu fikirler, piyasa imgesinin elverdiğinden çok daha zengin bir üretici-tüketici ilişkileri analizi yapılmasını sağlar (Swartz, 2018, s. 396).

Bourdieu, bu karşıt ilişkileri, özne/nesne ikiliği gibi kalıplaşmış ikilemci bir bakış açısından kurtarmak için ilişkisellik kavramını kullanır (Swartz, 2018, s. 90 ve 92). Buna göre, ilişkisel yöntem herhangi bir bilimsel yaklaşımın temeli olmalıdır (Swartz, 2018, s. 91). Çünkü bir bilimsel araştırmada benimsenen "ilişkisel yöntem", toplumsal yaşamın "gündelik varsayımların ve algıların bağlamından yola çıkarak, toplumsal hayatın pratik çıkarlarını yansıtan bir araştırma nesnesi oluşturur ve onu bilimsel

bilginin nesnesi haline getirir" (Swartz, 2018, s. 92; Bourdieu, Chamboredon ve Passeron, 1991, s. 253). Böylelikle, araştırma nesnesinin toplumsal yaşamdan kopuşunun önüne geçilmiş olur.

Bourdieu'ya göre, gerçek bilimsellik "düşünümsel" bir eğilimi gerektirir (Swartz, 2018, s. 25). Düşünümsel bir araştırma pratiği güdülen bir araştırmada, "sosyal bilimci kendi bilişsel ve toplumsal çıkarlarını, pratik eylemin kuramsal olmayan işleyişine yansıtma tehlikesiyle karşı karşıya" kalmadan bilimsel bilgi inşa etmeyi hedefler. (Swartz, 2018, s. 25). Düşünümsellik ilkesine uygun hareket eden araştırmacı, toplumsal düzlemdeki konumunun farkında olarak kendi düşüncelerini, değerlerini, inançlarını sorgular ve araştırma nesnesine de bu sorgulamayı yaparak eleştirel bir biçimde yaklaşır. Bu nedenle, düşünümsel bir araştırma, kendini sorgulayan, değişim ve dönüşüme açık bir araştırmadır. Bourdieu düşünümsellik ilkesini bilimsel bilginin yaratımında bireylere ve/veya toplumlara uygulayan çalışmalarıyla pratiğin bu bireyler ve toplumlar üzerinden yeniden üretilme biçimlerini sorgulamaktadır (Krş. Bourdieu, 2015b, 2015c ve 2023).

Bourdieu'cü bir yaklaşım, alanların mücadelesini merkeze alırken herhangi bir grubu ya da bireyi bu alandan ayrı düşünmemektedir. Örneğin, çalışmaya konu olan yazın çevirmenleri, içinde yazarlar, editörler, redaktörler, yayımcılar, dernekler, birlikler, akademisyenler, okurlar gibi pek çok eyleyicinin ve yazınsal alanın diğer tüm nesnelerinin (ödüller, burslar, yarışmalar, festivaller vs.) rol aldığı etkenler yazınsal alanla ilişkisel değerlendirilmelidir (Krş. Bourdieu, 2020 ve 2023). Bu değerlendirme yapılırken Bourdieu sosyolojisinin yapısal inşacı yaklaşımı odağında ürettiği temel kavramları, sosyolojik bir çözümlemenin anahtarlarıdır.

4.3. Bourdieu'nün Temel Kavramları

1970'lerin sonuna doğru ortaya koyduğu alan temelli bakış açısı, Bourdieu'nün saha uygulamalarında yararlandığı tüm yöntemsel yaklaşımların bütünsel çerçevesi niteliğindedir. Bourdieu, bu bütünselliği Bourdieu sosyolojisini oluşturan alan, habitus, sermaye, doksa, illusio gibi temel kavramlarıyla açıklamaktadır. Buna göre, alanlar kendilerine özgü sermayeleri içeren mikro evrenlerdir. Bir alanın yapısını o alana özgü sermayelerin yapısı belirlemektedir. Sermayeler, alandaki konum mücadelelerinde bireylerin özgün kozlarıdır. Hacimleri ve nitelikleri, konum mücadelelerinde eyleyicilere çeşitli manevralar kazandırır. Alandaki konumlar,

eyleyicilerin toplumsal yörüngelerine ve pozisyonlarına göre şekil alır ve dış etkilere açıktır. Bourdieu, alan temelli yaklaşımını, oyun metaforu üzerinden anlatır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 82).

> Oyun düzenlerini derin bir biçimde içselleştirmiş olan oyuncu, yapılması gerekeni, yapılması gereken anda, ama açıkça erek olarak yapılması gerekeni ortaya koymaksızın yapar. Bilinçli olarak, onu yapmak için ne yapması gerektiğini bilmeye, hele de (kimi çok kritik durumlar dışında), kimi ekonomistlerin (özellikle de oyun kuramı silahını kuşandıklarında) eyleyicilere yakıştırdıkları satranç ya da briç oyuncusu görüsünün hissettirdiği gibi, karşısındakilerin açıkça ne yanıt vereceklerini açık biçimde düşünmeye ihtiyacı yoktur (Bourdieu, 2015c, s. 174).

Oyun, oyuna katılanlara kendini dayatırken (Bourdieu, 2016, s. 181) oyuna katılma, var olma, yıkma, yenme ve koruma gibi stratejiler üzerinden oyunda olmayı meşrulaştırır. Eyleyiciler, oyuna kapıldığında buna değip değmeyeceğini sormak akıllarına gelmez: "toplumsal oyunlar, kendilerini oyun olarak unutturan oyunlardır ve illusio zihinsel yapılarla toplumsal uzamın nesnel yapıları arasındaki varlıksal suç ortaklığı ilişkisinin sonucu olan bir oyunla aramızda kurulan büyülü ilişkidir" (Bourdieu, 2015c, s. 143). Ancak alanda, oyundakinin aksine bilinçle kurulan bir düzen yoktur. Alanda formatlanmış düzenlilikler mevcuttur (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 82). Tekrar oyun benzetmesine dönülürse, "bir 'oyuncunun' stratejileri ve 'oyununu' tanımlayan her şey, (…) sermayesinin miktarının ve yapısının zaman içindeki evrimine, yani toplumsal güzergâhına ve belli bir nesnel olanaklar yapısıyla uzun süren bir bağıntıda oluşan yatkınlıklara (habitusa) bağlıdır" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 83). Oyuncuların oyun içindeki değişim ve dönüşümleri, yeniden üretimleri ve oyunun kendine özgü kurallarıyla kendini yeniden inşası, stratejilerin çeşitliliğinden, kestirilemezliğinden ve benzer biçimde bazen de tahmin edilebilirliğinden kaynaklanmaktadır. Bourdieu sosyolojisinin esasını oluşturan bu temel kavramlar, sosyal bilimlerin çoğu alanına uygulanabilirliği ve uygulandığı alanda dönüştürülebilirliğiyle özgün, esnek, dinamik ve pratik bir inşa sunmaktadır.

4.3.1. Alan

Bourdieu'nün alan temelli yaklaşımı, araştırmacılara eyleyicilerin deneyimlerini aktarırken aynı zamanda alandaki her bir eyleyicinin birbiriyle ilişkisel ağlarının haritasını ortaya çıkarır. Alan temelli yaklaşıma göre, "algılanan ve takdir edilen

gerçeklikler şeklinde kendini gösteren alanlar, toplumsal temsiller ve pratiklerdir" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 117) ve alandaki her bir eylem toplumsaldır. Bu yaklaşıma göre, biri diğerinden ayrı düşünülmeksizin alandaki tüm eyleyiciler, kısıtlar ve olasılıklar alanının birer üyesidir. Alanda mücadele toplumsal dünyanın bir parçasıdır ve eyleyiciler bu mücadelede sermayeleriyle var olurlar ve konum alırlar (Wacquant, 2014a, s. 26). Bourdieu sosyolojisinde tek bir alan yoktur, alanlar vardır. Her biri kendine özgü mantığıyla hareket eden bu mikro alanlar, kendi kurallarıyla iç ve dış dinamiklere göre eyleyiciler tarafından yapılanır ve eyleyicileri yapılandırır. Hem bir "*çatışma"*[11] hem de "*rekabet mekânı*" olan alanda, sermaye türlerinin hacmini ve dağılımı değişirse alanın yapısı da değişeceğinden alan "bir mücadele hedefi haline gelir" (Wacquant, 2014a, s. 26). Tahakküm altındakiler bunu kendi katkı ve onaylarıyla yaparlar çünkü "onları bu suç ortaklığına iten yatkınlıkların da tahakkümün somutlaşmış bir sonucu olduğunu unutmamak gerekir" (Wacquant, 1989, s. 12'den aktaran Wacquant, 2014a, s. 30). Her alanın "kendi ezenleri ve ezilenleri, koruma ya da yıkma mücadeleleri, yeniden üretim mekanizmaları" bulunmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 91-92). Alana girişte her bir eyleyicinin bu hakkı destekleyen bir kozu (sermaye), yatırımı (illusio), kendisiyle beraber alanla ilişkisellik kurduğu kodları (habitus) ve eyleyiciler tarafından kabul edilen alanın kurallarına dair ortak antlaşma (doksa) vardır.

Alan bilinçli ve kasıtlı bir biçimde oluşturulmuş bir yapı değil "üretilmeyen ve içine doğulan bir uzam"dır" (Bourdieu, 2015c, s. 155). Bu uzamda, "öyle konumlar vardır ki, bütün yapıya damgasını basar" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 248). Konumlar, "görünmez ilişkiler sistemi" üzerine kuruludur ve konumların belirlediği "kaynak ve çıkarlar", sembolik bir mücadelenin ürünüdür (s. 268). Alan da "bazı iktidar (ya da sermaye) biçimlerine gömülü konumlar arasındaki tarihsel nesnel bağlantılar bütününden ibarettir" (Wacquant, 2014a, s. 25). Eyleyicilerin güç ilişkilerinin dinamizmi, alanın yapısını şekillendirir. Alan, çatışmaların ve rekabetin ayırt ediciliğiyle "güç ilişkilerinin ve bu ilişkileri değiştirmeyi hedefleyen mücadelelerin yeridir", "sürekli değişim yeridir" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 89). Bu akışkan yapı, eyleyicilerin habituslarıyla doğrudan ilişkilidir ve görünmez ve karmaşık bir ağ yapısına sahiptir.

[11]Alıntılardaki tüm italik vurgular alıntı yapılan yapıttaki gibidir.

4.3.2. Habitus

Habitus tasnif eder, değerlendirir, inşa eder ve eyleme geçer. Bedene bürünmüş toplumsaldır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 117) ve toplumsalın yapıları tarafından yapılandırılmış, "toplumsallaşmış bir bütündür" (Bourdieu, 2015c, s. 148; Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 116). Bireyin yapmış olduğu, yapıyor olduğu ve yapacağı eylemleri olanaklı kılar (Bourdieu, 2016, s. 250). Habitus, "bir alanın yapısına ve tarihine bağlı olan *tarihsel bir aşkınlıktır*" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 190). Buna göre, bireyin bilişşsel yapısı şekillenmeye oldukça açıktır. Toplumsal yapılar tarafından şekillenen habitusun ilk toplumsallaşması aileyle başlar. Aile aracılığıyla ilk toplumsallaşmanın yapıları aktarılır. Ardından okul ve eğitim kurumları aracılığıyla ikinci toplumsallaşma gerçekleşir. Habitus, dış yapıları içselleştiren eyleyicilerin "yapılandırıcı bir mekanizma"sıdır (Wacquant, 2014a, s. 27). Hem geçmiş hem gelecek hem de şimdiyi kapsar (Wacquant, 2014a, s. 29) ve "ürünü olduğu nesnel koşullara benzer ya da özdeş koşullarla her karşılaştığında, hiçbir bilinç ya da niyete dayalı uyum çabası olmadan kusursuz bir biçimde uyum sağlar" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 120-121). Eyleyicilerin geleceğe yönelik pratikleriyle ilgili varsayımları üretir (Bourdieu, 2020, s. 553).

Mevcut toplumsal yapılar, yine toplumsal yapıların ürünü olan bilişsel yapılarla yorumlanır ve birey yeniden ürettiği kodları yapılandırarak eyleme geçer. Eyleme geçen bireyin habitusu stratejiler üretir. Ancak bu stratejilerin tamamen bilinçli ya da bilinçsiz olduğunu iddia etmek doğru olmaz; "toplumsal eyleyicilerin sahip oldukları "stratejiler"in kökeni nadiren gerçek bir stratejik niyettir" (Bourdieu, 2015c, s. 149). Birey habitusunda var olan ya da yeniden ürettiği yapılardan habitusuna kazandırdığı eylemlerle stratejiler üretmektedir (Wacquant, 2014a, s. 27). Sonsuz sayıda strateji üretecek bir habitusun varlığından söz etmek de gerçekdışı olacaktır. Ancak "toplumsal yapıyı sürekli olarak yeniden üretmeye katkıda bulunan şey, ilgili tüm eyleyicilerin hem bazen çatışmaya yol açacak kadar bağımsız, hem de uyumlu olan, sayısız yeniden üretim stratejileridir" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 132). Habitusun yapısı, "bireylerin bedenlerine zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları biçiminde 'konulmuş' bir tarihsel bağıntılar bütünü" biçimindedir (Wacquant, 2014a, s. 25). Üretilen stratejiler de "açıkça algılanan amaçlara kararlı olarak yönelmiş" (s. 31) davranışlardan öte bireyin habitusuna işlenmiş davranış kodlarıdır.

Bireyin eylemlerinin sonucunda ortaya çıkan eylem şemaları, aynı habitusta farklı alanlarda birbirine yakın ve benzer pratiklere yol açabilir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 115). Aynı şekilde, benzer koşullarda, bireyler birbirine yakın pratikler sergileyerek grup ve sınıfları oluşturabilir. Birbirine yakın eylemler, birbirine yakın habitusları yaratabilir. Bireyler birbirlerini tanımlama ve sınıflama pratiklerinde başkalarının habituslarını tanımlarken aynı zamanda kendi habituslarını da tanımlamış ve sınıflandırmış olurlar. Bu tanım ve sınıflamalar sabit değil tam aksine habitusun doğası gereği dinamiktirler ve dönüşümleri, "o yatkınlıkları doğuran ve kimi zaman doğurdukları bu yatkınlıklardan daha kısa ömürlü olan nesnel yapıların önceden ya da aynı zamanda dönüşümüyle mümkün olabilir" (Bourdieu, 2015c, s. 204). Alan habitusu yapılandırdığından ve habitus bir alanın ya da kesişen alanların "somutlaşmasının ürünü" olduğundan (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 118), habitus ile konumun kesişimi "eyleyiciyi, yapması gereken şeyi, açıkça bir hedef olarak ortaya koymadan, hesap ve bilincin ötesinde, söylem ve temsilin ötesinde yapmaya götürür" (s. 119). Böylece habitusun alanla ilişkisel bir biçimde dönüşümü gerçekleşir. Habitus bu dönüşümü sağlayacak mücadele araçlarını hem kapsar hem de bu araçlar tarafından içerilir. Ancak, tüm deneyimler bir öncekilerle algılanıp inşa edileceğinden habitusun uyaranlara karşı nispeten kayıtsızlığı iddia edilebilir. Yine de potansiyel eylem biçimlerini içeren habitus, "harekete geçirilmeyi bekleyen bir zemberek"tir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 126) ve konumlara ulaşma biçimleri habituslarda kayıtlıdır (s. 128). Potansiyel eylemler, oyunda üretilen farklı kozlarla ve sermaye biçimleriyle harekete geçirilebilirler.

4.3.3. Sermaye

Eşit olmayan bir dizilim ve dağılım gösteren sermayeler, alanın mücadele araçlarıdır ve alanda hacimleri ve niteliklerine göre sıralanırlar. Eyleyiciler, alanın kendine özgü kriterlerine göre özelliklerle karakterize olan sermayeleriyle rekabet eder ve farklı konumları elde etme ve/veya mevcut konumlarını koruma mücadelelerine girerler. Alanın yapısına göre değişen ve dönüşen aynı zamanda alanı da kendi yapısıyla farklı biçimlere sokan sermayeler, yalnızca bir alanla birlikte varlığını sürdürebilirler (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 86). Sermaye biçimlerinin sayısı, alan sayısıyla aynıdır (Swartz, 2018, s. 174). Oyunun kozu olarak da adlandırılabilecek sermayeler, farklı alanlarda hiyerarşisi farklı güçlere sahip olabilirler: "iktisadi, kültürel, toplumsal, simgesel" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 82). Bu temel sermaye

biçimleri, alanların yapısına göre güçler hiyerarşisinde koz olarak kullanılır. Sermayeler, eyleyicilerin alanda uğruna mücadele ettikleri hedeflerine ulaşabilmek için ellerinde bulundurdukları ve yenilerini bulundurmak için savaşacakları birikimlerin her biridir. Hatta aynı alanda alanın dinamiği değişkenlik gösterdikçe sermayenin türleri ve şekilleri de değişebilir.

Üç temel sermaye, iktisadi/ekonomik, kültürel, sosyal/toplumsal sermayelerin algısal biçimde kavrandıklarında büründükleri sermaye, sembolik sermayedir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 108). Bourdieu sembolik sermayeyi şöyle tanımlar (2015c, s. 153),

> en azından bir bölümüyle, ele alınan alanın nesnel yapılarının özümsenmesinin, yani ele alınan alanda sermayenin dağılım yapısının ürünü olan algı kategorilerinin ürünü olan, görü ve ayırma ilkelerine, sınıflandırma sistemlerine, sınıflandırıcı kalıplara, bilgisel kalıplara göre algılandığı andaki şekliyle herhangi bir türden (ekonomik, kültürel, okula ilişkin ya da toplumsal) sermaye.

Sembolik sermaye, "bilişsel temelli, yani bilgiye ve başkaları tarafından kabul görmeye dayalı bir sermayedir" (Bourdieu, 2015c, s. 153). Örneğin, diplomalar, sertifikalar, ödüller, burslar ve prestij sunan nitelikler, sembolik sermayenin hacmini büyütürler. Toplumsal algılama kategorilerinde sembolik etkisi olan bu nitelikler, "kendilerine otorite verilmiş, resmi yani ex officio, bir officium (publicum), devlet tarafından verilmiş bir iş ya da görev sahibi kişiler tarafından, otorite durumunda yerine getirilirler" (Bourdieu, 2015c, s. 117).

Ekonomik sermaye, eyleyicilerin sahip olduğu maddi varlıkların ve kaynakların tümüdür. Alanda başarılı olabilmek için eyleyicinin kendisinden yararlandığı tüm ekonomik birikimler, diğer sermaye türlerine ulaşmakta ve/veya diğer sermaye türlerinin hacimlerini ve niteliklerini artırmakta önemli bir rol oynamaktadır. Yazınsal alanda, çeviri yapıtlar da ekonomik işleyişin bir parçasıdır ve bu işleyişte pay sahibidir. Ekonomik kazanç ve verimlilik yayımcıların tek amacı olmasa da "onların girişimlerinin tam da varoluş şartıdır. Bazı çeviriler, tıpkı bazı yayınevleri gibi, her şeyden önce kâr amaçlıdır" (Sapiro, 2019, s. 119). Bu nedenle, ekonomik sermaye çoğu alanda olduğu gibi yazınsal alanda da söz sahibidir ve eyleyicilere hareket kabiliyeti kazandırır. Sonuçta, kültürel üretim alanında ve/veya yazınsal alanda, yazınsal ürün diye tabir edilen çeviri yapıt, kitap endüstrisinin bir ürünüdür (Gouadec, 2007, s. 29).

Kültürel sermaye, alanda değer verilen bilgi, beceri ve bunların eyleyiciye kattığı birikimleri ifade eder. Entelektüel alanın "kilit unsurudur" (Swartz, 2018, s. 174). Örneğin, dil sermayesi çevirmenlerin en açık kültürel sermaye birikimlerinden biridir. Dili yabancı bir yazarı çevirmek, özellikle bu yazar ulus ötesinde tanınmışsa, "çevirmen için bir özmeşrulaştırma formu oluşturabilir" (Sapiro, 2019, s. 119). Çevirmenin kültürel sermayesi, alanda var olma nedenlerinden belki de en büyüğüdür, sahneye çıkma nedenidir.

Sosyal ya da toplumsal sermaye, "bir bireyin ya da grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 108). Özellikle yazınsal alanda, alanın düzensizliği nedeniyle toplumsal sermayenin ilişkiler üzerinden ağ kurma ve tanınırlık oluşturma açısından son derece önemli bir etkisi bulunmaktadır (Sapiro, 2019, s. 70).

Tüm bu temel ve diğer çeşitli sermaye türleri aracılığıyla alanda mücadele, eyleyicilerin sermayelerinin "işgal ettikleri konuma ve yörüngelerine göre ya sermayenin dağılımının korunmasına ya bu dağılımın baş aşağı edilmesine yönelme eğilimi" ile sonuçlanır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 94). Sermaye hacmi büyük olanların alandaki konumunu daha koruyucu, sermaye hacmi nispeten yetersiz olanların da bu konumları yıkıcı/değiştirici eylemlerde bulunduğu söylenebilir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 94). Kültürel alanda konum değiştirmeleri, "sembolik bakımdan egemen kesimde yer alan sanatçılar için tanınma sermayesi, yaderk kesim içinde yer alanlar için ekonomik sermaye; öte yanda kesimde bir değişimi ve özgül bir sermaye türünün bir başkasına dönüşmesini" içerir (Bourdieu, 2020, s. 447). Bu konum mücadeleleri alanın kendine özgü kuralları ve benimsenen pratikleri dahilinde gerçekleşir.

4.3.4. Doksa

Doksa, eyleyicilerin bilinçsizce veya kısmen bilinçle kabul ettikleri, süregelen ve sürmesi beklenen oyun kurallarıdır; "özel bir görüş açısıdır, kendini evrensel olarak dayatan bir görüş açısı, egemen olanların görüş açısıdır" (Bourdieu, 2015c, s. 124). Eyleyicilerin- her ne kadar karşıt konumlarda da olsalar- mücadeleye değeceğine inandıkları için kabul ettikleri gizli anlaşmasıdır (Bourdieu, 2015c, s. 144-145; Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 82). Doksa, oyunu oynamaya değerli kılan şeydir

(Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 82; Swartz, 2018, s. 177). Konumlarını korumaya çalışanlarla yıkma/değiştirme mücadelesi verenler arasındaki "örtük ve temel bir mutabakat" doksadır (Swartz, 2018, s. 177). Alana girişte kabul edilen kurallar bütünü, aynı zamanda alanın meşrulaştırma biçimidir. Oyunun kurallarının farkında olanlar genellikle alanda egemen konumlardadır, farkında olmayan ise oyuna katılma çabası güden tabi konumdakilerdir (Swartz, 2018, s. 179). Alana girişi düzenleyen koşullar, alanın yapısının kurumsallığına ve/veya profesyonelliğine göre katı ya da esnek özellik gösterebilirler. Hiyerarşinin yüksek olduğu askeri alanda, örneğin, itaatsiz ve lakayt davranışlara izin verilmeyecek ve alanın bu doksasına uymayanlar alan dışında bırakılacaklardır. Tam aksine eğlence sektörüne hizmet veren alanda, daha samimi ve esnek alan kuralları geçerlidir. Çalışmaya konu yazınsal alanın ise "göreli özerkliği", alanın katı kurallarla düzenlenmemiş giriş koşullarının, esnek geçirgenliğinin yanı sıra alana katılanlar için "kendine özgü kullanım yasaları"nı sunar (Swartz, 2018, s. 180). Örneğin yazınsal alanda, özerklik yönünde bir uç kutupta "'sanat için sanat' anlayışı", diğerinde ise "meşruiyetin ve alanın dışında, kitap satışları, kamuda görünür olma, şan şeref vs. gibi biçimlerde arandığı, özerklikten uzaklaşma yönünde bir eğilim vardır" (Swartz, 2018, s. 180; Bourdieu, 1991, s. 12). Bu eğilim, dış etkenlerin alana nüfuzunu kolaylaştırır. Bourdieu'ya göre yazınsal alan gibi görece özerk alanlarda, her ne kadar içsel dinamiklerin incelendiği çözümlemelere öncelik verilmesi gerekse de "mücadelelerin, iyi ya da kötü sonuçları itibariyle, her zaman dışsal mücadelelerle sürdürebildikleri mütekabiliyete bağlı" dır (Swartz, 2018, s. 181; Bourdieu, 1991, s. 33). Dolayısıyla, doksa alanın kendine özgü yapısıyla biriciktir ve alan içindeki değişim ve dönüşümlerle kendini yapılandırır. İçsel ve dışsal etkenler, alanda değişikliklere neden olurken alana duyulan inanç, eyleyicilerin mücadelede başarılı olma motivasyonuna destek sağlar.

4.3.5. Illusio

Illusio'nun illüzyon sözcüğüyle benzerliği yalnızca sesteşlikten ileri gelmez, bu iki sözcük hakkında anlamsal olarak da benzer çıkarımlar yapılabilir. Bireylerin doksaya bağlılığına dayanan illusio, oyuna katılmaya değecek çıkarı ve/veya çıkarları ifade eder (Bourdieu, 2015c, s. 204). Toplumsal düzende her konumun bir çıkarı olduğu gibi her çıkarın da elde edilebilmesi için savaşılması gereken bir mücadele uzamı bulunmaktadır. Illusio, oyuna kapılan oyuncuların hedeflerine ulaşabilmek için rekabete girmelerine yol açan "o oyuna girmeyen açısından gereksiz şeyler gibi

görülen ve kayıtsız bırakan hedefler uğruna ölmeye hazır olanlar için mevcuttur" ve eyleyicinin oyuna yaptığı "yatırım"dır (Bourdieu, 2015c, s. 143; Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 82). Illusio, yalnızca maddi çıkarlara indirgenemez: "kavramın tarihsel değişkenliği" (Wacquant, 2014a, s. 31), salt faydacı bir çıkarım yapmanın aksine eyleyicilerin maddi olmayan yatırımlarına da gönderme yapar. Örneğin, "kültürel üretim alanında, maddi kazanç hedefleyen eylemlerin sistematik olarak değersizleştirildiği ve cezalandırıldığı" (Wacquant, 2014a, s. 32) göz önünde bulundurulursa illusio'nun kavramsal kapsamının daha net bir ayrımına varılabilir. Illusio, "kendini vermek, oyuna girmek ve oyuna kaptırmaktır. Çıkarı olmak [ilgilenmek] belirli bir toplumsal oyunun bir anlam taşıdığını, kazanılıp kaybedileceklerin önemli ve peşinde koşulmaya değer olduğunu kabul etmektir" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 105). Her alanda, alana özgü çıkarlar doğrultusunda, eyleyicilerin konumu ve eyleyiciyi "o konuma getiren yörüngeye göre" illusio, değişiklik gösterir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 106). Alanda süregelen çıkar çatışmaları, illusio'nun çarpışma ve beklentilerle artmasına ve alanın devamlılığının sağlanmasına zemin hazırlar. Eyleyicilerin alana yönelik inançları ve bağlılıklarının çıktısı olarak illusio, "aynı zamanda, en azından kısmen ürünü de olduğu düzenin işleyiş koşuludur" (Bourdieu, 2020, s. 392 ve 396). Alana dahil olma mücadelesini sergileyen yeni gelenlerin, alanda yerleşik konumda bulunan eyleyicileri kabul etmesi ve benimsemesi illusio aracılığıyla gerçekleşir (Bourdieu, 2020, s. 464). Alana girmeye duyulan inanç, giriş kodu görevi görmektedir ve alandaki düzen de eyleyicilerin bu "düzene yatırımını yaratır; düzen tarafından yaratıldığı için onun anlamını bilen bilgili katılımcı, düzeni sürdürerek böylece onu var eder" (Bourdieu, 2020, s. 493). Bu sayede illusio, alana kabulü meşrulaşır ve aynı zamanda alanda devamlılık sağlanmış olur.

Yazınsal alanda, alana katılım inancı ve yatırımı, "düzene bu ilk katılış, bir bölümüyle her zaman düzeni sürdürmek, kurguya katılmak, düzenin önvarsayımlarıyla tam bir uyum içinde olmanın neredeyse hiçbir zaman farkına varılmayan koşuludur; aynı zamanda metnin üretebileceği yazınsal *yanılsama* ve ('gerçeklik etkisi'nin değil de) inanç etkisinin koşuludur" (Bourdieu, 2020, s. 557). Yazınsal yapıtın sanatsal yönü, eyleyicilerin alana katılma inancını kamçılar ve illusio, çoğunlukla kasıtlı bir bilinç olmaksızın yazınsal alanda da eyleyicilerin varlığına anlam katar. Kültürel üretim

alanının ve dolayısıyla yazınsal alanın başat eyleyicilerinden çeviri ürüne dair koşulsuz inanç da böyle bir yazınsal yanılsamayla inşa edilir.

4.4. Bourdieu Sosyolojisi ve Yazınsal Alan

Bourdieu'cü bir yaklaşımla yazınsal alan, rekabet ve çatışma üzerine kuruludur. Kültürel üretimin gerçekleştiği kültürel alanlarda karar verme süreçleri, "büyük-ölçekli kültürel üretim alanı"nın "'popüler' ticari mantığı" ya da "sınırlı üretim alanı"nın "'entelektüel' kültürel mantığı" arasında geçer (Bourdieu, 1992 ve 2008; Sapiro, 2010; Franssen ve Kuipers, 2013). Bourdieu, yazınsal alanı, sanatsal alanla eşdeğer kategoride ele alır. Buna göre, yazınsal alanı tüm özgünlüğüyle betimleyebilmek oldukça ikircikli bir durum yaratır. Yazınsal alan ortaya çıkarken,

> olumsuz yaptırımların olumlu yaptırımlara dönüşebildiği, fiyat gerçeğinin, tabii ki, sistematik biçimde dışlandığı tersine bir dünya oluşur. Kullanılan dil tümüyle örtmecelidir. Sonuç olarak da toplumbiliminin karşısına çıkan en büyük güçlüklerden biri sözcüklerin seçimine ilişkindir: Eğer "üretici" derseniz indirgeyici bir havaya bürünür ve gerçekten de diğerlerine benzemeyen bu üretim alanının özgürlüğünü tamamen ortadan kaldırırsınız; "yaratıcı" derseniz, "yaratım" ideolojisinin, tanımsal olarak bilimin elinden kaçan "tek", "biricik" sanatçı mistisizminin kucağına düşersiniz. Bu öyle bir ideolojidir ki sanatçı havasına bürünmek ve her türden simgesel kârı elde etmek için kendisini benimsemek yeterlidir (Bourdieu, 2015c, s. 190).

Yazınsal alan da diğer tüm alanlarda olduğu gibi, ticari kaygıların yarattığı sert rekabetten nasibini alır. Ticari kaygıları yüksek yayımcılar her zaman ücreti "daha yüksek, 'iyi' yatırımlar için rekabeti daha şiddetli ve daha uzman personeli (hakların satın alınması ve transferinden sorumlu bir ya da daha fazla temsilci, çeşitli ülkelerdeki gözlemcileri)" seçerler (Bourdieu, 2008, s. 149). Elbette diğer alanlarda olduğu gibi yazınsal alanda ya da yayımcılık alanında da durumu en belirsiz olanlar alana yeni eklemlenenlerdir. Tutunup başarı sağlayıp sağlayamayacakları ya da alana dahil olamadan yok olup olmayacakları meçhuldür. Ancak yine de alanın dinamik doğasını sağlayan yeni eyleyiciler, "yazınsal inancın kaynağına geri dönerler, ster reklam ister pazarlama olsun, edebi üretimin ekonomik boyutunu çağrıştıran her şeyi (örneğin resimsiz boş kapak seçimi yoluyla) şiddetle reddederler" (Bourdieu, 2008, s. 141). Bu katıksız inançlarının, "tersine çevrilmiş ekonomik dünya olarak sanatsal dünyada"

ödüllendirilme olasılığı da hayli yüksektir: “ekonomiye en aykırı ‘çılgınlıklar’ bile belli bir bağlamda ‘rasyonel’dirler zira çıkar gütmezlik bunlarda kabul görmekte ve ödüllendirilmektedir" (Bourdieu, 2015c, s. 192-193). Çünkü, bir sanat yapıtının ticari değeri ölçülemez ancak aynı zamanda sanatçının, “düzenli geliri yoksa açlıktan nefesi kokmaktan kurtulamaz” (Bourdieu, 2020, s. 157). Paha biçilemezliğin yazınsal alanın eyleyenine sunduğu ekonomik açmaz da özellikle alana girişte, sembolik sermayeyle ters ivmelenir. Böyle bir açmazda “sanatçının sembolik alanda başarı kazanması, ancak ekonomik alanda (en azından kısa vadede) kaybetmesiyle olanaklıdır ve tersi de (en azından uzun vadede) geçerlidir” (Bourdieu, 2020, s. 159). Yazınsal alanın birikimli ilerleyen doğası (Bourdieu ve Wacquant 2014, s. 71), ekonomik birikimi elde edecek eyleyicinin sembolik birikime ve sembolik birikimi sağlaması için de ekonomik bir koza gereksinim duyması çelişkisini yaratır. Bu nedenle, sembolik sermayenin anahtarını edinmek üzere yazınsal alana giriş bileti için düzenli gelirin cepte olması (Sapiro, 2019), ekonomik sermaye kozunu oldukça güçlendirmektedir. Kültürel sermaye düzeyinin bir yarış aracından çok mevcut bir koz olarak değerlendirilebileceği yazınsal alanda, rekabet unsurları “sembolik çatışmalar düzleminde birbirleriyle karşı karşıya gelirler” (Bourdieu, 2020, s. 173). Benzer bir ilişki, yazınsal alanın kurum ve kuruluşları için de kurulabilir. Örneğin, “bir kitabın edebiyat ödüllerine, uluslararası satışlara ve eleştirilere yansıyan sembolik sermayesi, herhangi bir pazarlama aracına ve yayınevi için sembolik sermaye birikimine dönüştürülebildiği için herhangi bir destek ödeneğinden daha önemli görülmektedir” (Vimr, 2022, s. 839). Bourdieu’ya göre de sanatçının sermayesi sembolik sermayedir (Bourdieu, 2015c, s. 191). Sanatsal ve yazınsal alanı bir tutan Bourdieu’cü bir yaklaşımla, yazınsal alanın eyleyicisi olan yazın çevirmeninin ekonomik sermayesinin yok denecek kadar az ve eğer toplumsal sermayesi de bu derecede düşükse, yalnızca kültürel sermayeyle tek başına alanda var olması güçtür. Ekonomik sermayenin bir yazara, çevirmene, editöre, yayımcıya vb., genel olarak yazınsal alanın eyleyicilerine sağlayacağı olanaklar (Bourdieu, 2020, s. 175), alan içinde ortak bir özgürleştirici rol oynamakla birlikte, alanın içindeki karşıt kutuplarda karşıt dağılımlar göstermektedir. Buna göre, “yalnızca üreticilerden oluşan kısıtlı bir piyasaya yönelik olan katıksız üretim ile geniş kitlelerin beklentilerinin karşılanmasına yönelik büyük üretim arasındaki temel karşıtlık, kısıtlı üretim alanının özünde yatan, ekonomik düzenden temel kopuşu yineler” (Bourdieu, 2020, s. 223). Alanın niş üreticileri, ekonomik sermayenin güçsüzlüğüyle mücadeleleriyle ön plana çıkarken geniş kitlelere üretim

yapan ticari yayımcılığı yüksek üreticiler, ekonomik sermayelerinin nispeten güçlü oluşuyla kendilerini gösterirler. Ancak bu mücadelede, kutuplar arası devinim süreklidir. Özellikle alana girişte büyük fark yaratan ekonomik sermayenin dağılımı, alan içinde farklı sermaye türlerinin devreye girmesiyle "tersine bir ekonomi" (Bourdieu, 2015c, s. 192-193 ve 2020, s. 253) düzeninin içinde yerini alır. Alandaki öncül gereksinim olan sembolik sermaye, "uzun vadede ekonomik kazanç"ın anahtarıdır (s. 254). Bu nedenle örneğin bir yayın kuruluşu için,

> kısa vadede ortalama bir başarı durumundaysa, yapım giderleri, yazar hakkı ve dağıtım giderleri çıkarıldıktan sonra, satılamayan ciltlerin parasını çıkarabilmesi, stoklarını parasal olarak karşılayabilmesi, genel giderleri ve vergileri ödeyebilmesi için yayımcının elinde satış fiyatının yaklaşık %20'si kalmaktadır. Ama bir kitap piyasada bir yılı aşan süre kalarak "işletme değeri" kazandığında, uzun vadeli bir yatırım "politikası"nın temellerini oluşturan parasal bir "direksiyon" durumuna gelir: Birinci baskı sabit masrafları karşılandığında, kitap oldukça düşük maliyet fiyatıyla yeniden basılabilir ve böylelikle, şirket "sermayesi"nin sonunda büyümesini sağlayacak biçimde az çok riskli yatırımları finanse etmeye olanak tanıyan düzenli gelirleri (dolaysız gelirler ve yanı sıra ek gelirler, çeviriler, cep baskı kitapları, televizyona ve sinemaya satış) güvence altına alır (Bourdieu, 2020, s. 256).

Nasıl ki eyleyicinin alana girişiyle alanda var olma mücadelesi başlıyorsa, ürünün piyasaya "sürülmesiyle" de alanda benzer bir mücadele kendini gösterir. İlk baskının ardından maliyetten düşülen giderler, ki bu giderlere çevirmene ödenen telif ücreti de dahil olabilir, yinelen baskı yapma potansiyeli olan kitapların piyasaya girişini destekleyecektir. Yinelenen baskılar, alandaki tüm eyleyiciler (yayımcı, çevirmen, editör, redaktör vb.) için nispeten kolay bir gelir yoludur. Ancak farklı konumlardaki eyleyicilerin çatışmaları yönünden bakılırsa, bir yazın çevirmeni için yinelenen baskılarda telif ödemelerinin yapılmama, yinelenen baskılardan haberinin olmaması olasılığı, benzer biçimde, yayımcı için kitabın satış yapamama olasılığı ya da artan maliyetler nedeniyle baskılar arasındaki maliyet kalemlerinin yükselişi gibi olasılıklar alan içi koruma ve yıkma mücadelelerinin fitilini ateşleyebilir. Konumundan memnun olanlar veya bulunduğu konumu kaybetme riskiyle karşı karşıya kalanlar koruma stratejisi güderken konumunun değiştirmek ve/veya alanda potansiyel bir köklü değişimin mücadelesini güdenler yıkma stratejisine eğilim gösterebilirler.

Alandaki farklı kutupların farklı habituslara hitap etmesi de son derece doğal karşılanır. Örneğin, ticari kaygılarla her kesime hitap edebilen piyasada yer alan ürünlerin kabulü, niş ürünlerin okurlarının aksine, okurun eğitim düzeyinden bağımsız olması beklenir (Bourdieu, 2020, s. 264). Sınırlı sayıda üretimi bulunan ve sınırlı okur kitlesine hitap eden niş kitaplar için eğitim donanımı, bu "özel" okurun onay makamıdır. Burada klasiklerin piyasa değerinin yanı sıra sermaye hacim ve niteliklerinin potansiyeli de benzer etkiyi göstermektedir. Okul gibi kurumlar aracılığıyla onaylanan eski yapıtların "benimsenmesi", yapıtı üreten yazarın ölümünün ardından gerçekleşir ve klasikler "uzun vadeli *bestseller*'lar" arasına girer (s. 264-265). Dolayısıyla, onay makamları aracılığıyla meşrulaşan ürünlerin sembolik sermayesi güçlenir ve süregelen bu birikim ekonomik sermaye hacmini de büyütür. Alanın, "satışa yönelmiş yayımcı ve yazarlar ucunda ve bunları izleyen kitlenin gözünde başarı, özü gereği değerin güvencesidir. Pazar içinde başarıya başarı katan da budur: Baskı sayıları yayımlanarak bestseller'ların ortaya çıkmasına katkıda bulunulur" (Bourdieu, 2020, s. 265). Böylece yazınsal ürün, basit bir ticari alışveriş olmaktan çıkar. Ekonomik sermaye de sembolik sermayeyi destekler (s. 265-266). Ancak işler her zaman bu kadar net olmayabilir. Kitabın hedef kitle tarafından benimsenip benimsenmemesi, maliyetlerdeki dengesiz artışlar, baskı öncesi üretim sürecindeki ya da baskı sırasındaki olası aksaklıklar alanın belirsizliğini işaret etmektedir. Belirsizlik düzeyi yüksek olan bir alanda eyleyicilerin de bu belirsiz ortama ayak uydurmaları kolay olmayabilir. Örneğin,

> bu derin belirsizlik, bir yandan ellerinde sermaye bulunmayan yenilerin, sözü geçenlerin sembolik sermayelerini (o zamandan bu yana az çok 'ekonomik' sermayeye dönüşen) oluşturdukları değerlere dayanarak, kendilerini pazara kabul ettirmelerine yol açar; öte yandan, sembolik yatırımlarının sembolik hatta 'ekonomik' kazançlarından, yalnızca bu yadsınan düzen içinde yer alan 'ekonomik' zorunlulukları göz önünde bulundurarak hesaplarını yapanlar ve bir şeyler ortaya koyanlar yararlanabilirler (Bourdieu, 2020, s. 268).

Alanda köklü değişimlere yol açmak ancak yerleşik konumların aksine yeni konumları "*avangard olarak var etmek* ve farklılığı benimseterek zamanı üretmek"ten geçer (Bourdieu, 2020, s. 280). Yeni ve farklı olanı benimsemek konusunda böyle bir kolektif uzlaşı, esneklik ve belirsiz düzeyi yüksek olan yazınsal alan için oldukça zordur. Eyleyicilerin eşitsiz sermaye biçimleriyle mücadelede olduğu alanda, sermaye

dağılımlarının nitelik ve nicelik olarak çeşitliliği yazınsal alanda da mevcuttur. Ancak keskin olarak bilinen bir gerçek, yazınsal alanda, sanat alanında olduğu gibi, ekonomik ve kültürel sermaye karşıtlığı, Bourdieu'nün alan temelli yaklaşımında sıklıkla ele alınmıştır. Buna göre, "bir uçta, ekonomik sermayenin baskın olduğu ekonomi alanı bulunur. Karşı uçta, kültürel sermayenin merkezi etrafındaki sanatsal alan yer alır" (Swartz, 2018, s. 194). Ekonomik ve kültürel sermayenin zıt kutuplardaki varlığı, "farklı sermaye biçimleri ve bileşimleri etrafında örgütlenmiş başka mücadele arenalarını da şekillendirir (s. 193).

Benzer biçimde, yazınsal ürünün salt "maddi üretime indirgenemezliği" ve ticari karşılığının tam olarak tespit edilemezliği ve/veya hak ettiği değeri almasının olanaksızlığı, eyleyicileri alana özgü pratiklere yönlendirmektedir. Yazınsal alanın "tersine ekonomisi" (Bourdieu, 2015c, s. 192-193; Bourdieu, 2020, s. 253 ve 374), "uzun veya kısa vadelerde ekonomik kazançlara dönüşebilen sembolik kazançlara ulaşmanın da ekonomik kazançlar içerdiğini" kanıtlar (Bourdieu, 2020, s. 374). Üreticinin, ekonomik sermaye hacmini büyütebileceği ve ilerleyen zamanda sembolik sermayesini de güçlendireceği tanıtımlar, yazınsal alanda uygulanan stratejilerdir (Bourdieu, 2020, s. 303). Reklamlar, tanıtım ve eleştiri yazıları, sembolik sermayesi güçlü başka eyleyicilerin, eleştirmenlerin "benimsetme güçlerini" kullanarak yazdığı ön söz ve/veya son sözler (Bourdieu, 2020, s. 397), arka kapak yazıları gibi promosyon araçları, yazınsal alanın rekabet unsurlarıdır.

Eğitim kurumları, yarışmalar gibi meşrulaştırma makamları tarafından sunulan alanlara giriş biletlerinin sıkı düzenliliğinin olmadığı yazınsal alan gibi alanlar, "son derece düşük bir düzenlenim derecesiyle ve buna bağlı olarak sınırlarındaki aşırıya varan geçirimlilik ve içerdikleri *görevler*'e ilişkin tanımların ve aynı zamanda bu alanlar içinde birbirleriyle çatışan geçerlilik ilkelerinin aşırı çeşitliliği aracılığıyla" farklılık gösterir (Bourdieu, 2020, s. 390). Yazınsal alan, "son derece belirsiz ve aşırı dağınık gelecekler sunduğundan" (s. 390) ve alanın düzensiz ve "pek az kurumlaşmış" (s. 398) yapısı gereği "yazar veya sanatçı 'uğraş'ı, aslında bir düzene en az bağlanmış uğraşlardan birisidir" (s. 391). Alana girişin katı kurallarla biçimlendirilmediği böyle bir alanda, toplumsal ilişkiler ve ağlar önem kazanmaktadır. Özellikle alana yeni girecek eyleyicilerin, "yapıtlarının yayımlanabilmesi için (…) gerekli himayelerden yararlandığı ve bazen de yayımlama, himayecilik, öneriler vb. karşılığında [alanda yerleşik konumu bulunanların] yenilerden elde edilen minnet yazıları aracılığıyla"

karşılıklı bir kazan-kazan durumu ortaya çıkmaktadır (s. 391). Yerleşiklerin sembolik sermayeleri üzerinden yenilere sunduğu "çevre içine sokma" üstünlüğü (s. 391), karşılığında her iki kutbun da yararlandığı ve alanın devamlılığını sürdüren bu gizli bir anlaşmayı getirir. Böylelikle alandaki "düzenin bir ürünü olan *illusio*'nun aralıksız biçimde çoğaltılmasına katkıda bulunur" (s. 392). Alanın kurallarına yabancı olan acemi eyleyiciler ile profesyoneller arasındaki çatışmalar, diğer alanlara kıyasla giriş engelinin yüksek bir eşik oluşturmadığı yazınsal alanda, son derece olasıdır. Acemiler, alana girişte kendi "işlenmemiş biçimleriyle" (Bourdieu, 2020, s. 419) alana dahil olarak alanı yapılandırması ve ilerleyen süreçte alan tarafından şekillendirilip yapılandırılmasıyla bir konum elde ederler. Çıkar birlikleri ve çatışmaları, "zamansal bakımdan egemen olunan konumlardan zamansal bakımdan egemen konumlara geçildiğinde ekonomik sermaye büyürken kültürel sermayenin değişmesi gibi" (Bourdieu, 2020, s. 432) eyleyicilerin konum alma mücadelelerine ve sermaye dönüşümlerine hareketlilik kazandırır.

Yazınsal alanın karmaşık, belirsiz ve kurumsallaşmamış 'düzensiz düzen'i, tüm bu etkenlerin hem eyleyicilerin bilinçli ve bilinçsiz eylemleri hem de dışsal etkenler aracılığıyla bir bileşimidir. Bu bileşimin yarattığı alanın yapılanma sürecini, güç ilişkilerini ve alandaki eyleyicilerin davranış biçimlerini anlamlandırabilmek için yazınsal alandaki toplumsal ilişkiler ve etkileşimler çözümlenmelidir.

4.4.1. Nesnenin İnşası

Toplumsal olgular hakkında ilişkisel düşünmek Bourdieu'nün yöntemsel yaklaşımının temelini oluşturur. Bu nedenle Bourdieu, meslek kavramı gibi "doğallaştırılmış önyapıların" (Bourdieu, 1992, s. 241) reddedilmesini ve alan temelli bakış açısıyla araştırma nesnesinin inşasını, "uzun soluklu ve büyük titizlik isteyen bir çalışma" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 232) ve araştırmanın en önemli aşaması olarak tanımlamıştır (s. 224). Burada, "sıradan temsiller bir yana bırakılarak, nesnel yapılar (konumların mekânları), etkileşimler ve temsiller üzerindeki dışsal kısıtlamaları tanımlayan toplumsal olarak verimli kaynakların dağılımı inşa edilir" (Wacquant, 2014a, s. 20). Nesnenin inşası, toplumsal olarak önem atfedilmeyen nesnelerin "bilimsel nesneler olarak inşa" edilebilmesini sağlar (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 224).

Sorgulamadan kabul edilen toplumsal sorunlar, araştırmanın nesnel nesneleştirme sürecine zarar verecektir. Bu nedenle araştırmacı, daha öncesinde "inşa edilmiş bir nesnenin toplumsal inşasını nesne olarak" kabul etmeden (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 233 ve 234) her bir detayı inşa sürecine dahil eder. Sistemli bir inşa sürecinin sonunda araştırmanın da kendiliğinden inşası ortaya çıkacaktır (s. 237-238).

Yazınsal alan toplumsal bir alan olmanın yanı sıra, birçok belirleyiciden etkilenir. Kendine özgü kurallara ve işleyişe sahiptir. Hiçbir belirleyici, örneğin sembolik sermaye unsurlarından alınan ödüller, satış rakamları; ekonomik sermaye unsurlarından telif oranları ya da toplumsal kültürel sermaye unsurlarından eyleyicinin entelektüel geçmişi gibi etkenler, tek başına nesnenin inşasında indirgeyici olamaz. Ancak her bir etken, alanı kendi etki düzeyinde yapılandırarak alanın kendine özgü değer, kural ve normlarını oluşturur.

Nesnenin inşasında, alanın kapsamının net bir biçimde ortaya konulması, sınırlarının belirlenip eyleyicilerin kimler oldukları, amaç ve hedeflerinin neler olduğu ve alanda mücadele unsurlarının ne biçimde işlediği üzerine detaylı bir haritalandırma yapılması gerekmektedir. Alanın temel özelliklerinin bir röntgeninin çekileceği bu aşama, çözümlemeye hangi unsurların dahil edilip hangilerinin dışarda bırakılacağı, çözümleme yönteminin iyi anlaşılabilmesi ve çözümlenen verinin yorumlanabilmesini içermektedir.

4.4.2. Bourdieu'nün Alan Çözümlemesi

Bourdieu'nün alan çözümlemesi, alanların yapılarını ve yapılandırılmalarını detaylı bir biçimde ele alır. Yazarlara ve sanatçılara odaklanan kültürel alanlara ilişkin ampirik çalışmalarında (Bourdieu, 1977 ve 1992) ve entelektüel bir meslek grubu olarak akademisyenleri ele alan Bourdieu (1988), meslek gruplarını, alan temelli bir yaklaşımla incelemiştir. Çünkü, Bourdieu'ya göre bir mesleği salt o mesleki gruba odaklanarak çözümlemek oldukça tehlikeli, tek boyutlu ve sınırlı sonuçlar sunabilir. Meslek, "bir grubun ve bu gruba ilişkin bir *temsil*in toplumsal inşa süreciyle ortaya çıkmış *toplumsal bir üründür*, o gruba ilişkin bilimin diline de âdeta fark edilmeksizin sızmıştır" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 247). Dolayısıyla bir meslek grubunu inceleme nesnesi olarak ele alınırken nesne inşa sürecinde "bir rekabet alanı haline getiren iktisadi, toplumsal ve etnik farklılıkları aşarak ya da silerek oluşturulmuş, toplumsal olarak üretilmiş bir kategoridir bu" (s. 247-248). Ancak bu tek boyutlu

meslek kavram nesnesi, "alan, yani toplumsal kuvvetlerin ve mücadelelerin bir mekânı" olarak incelenirse meslek kavramı "bir çözümleme nesnesi olarak değil, bir çözümleme aracı" haline gelir (s. 248). İncelenecek alanda, "grubun birliğini ve homojenliğini varsayan 'meslek' kavramından farklı olarak, 'alan' kavramı, nispeten özerk entelektüel ve kültürel faaliyet alanlarını şekillendiren ilkelerin kavranmasına" olanak sağlar (Sapiro, 2019, s. 68). Zihinlerde yer edenden kopuş, "*bakışın dönüşüme uğraması* anlamına gelir" ve alan çözümlemesiyle "'yeni bir bakış'", *sosyolojik bir göz* yaratmak söz konusudur" (s. 258). Bu sosyolojik gözle yapılacak üç basamaklı bir alan çözümlemesi hem yapısalcı hem de inşacı yaklaşımı bir araya getirir:

> İlk olarak alanın konumu iktidar alanına göre çözümlenmelidir. (…). İkinci olarak, bu alanda rekabet halinde olan eyleyicilerin ya da kurumların işgal ettikleri konumlar arasındaki bağıntıların nesnel yapısı kurulmalıdır. Üçüncü olarak, eyleyicilerin habitusu, yani belirli bir toplumsal ve iktisadi koşul türünün içselleştirilmesi yoluyla edindikleri ve söz konusu alanın içinde tanımlanmış bir yörüngede az ya da çok gerçekleşme fırsatı bulan farklı yatkınlıklar sistemi çözümlenmelidir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 90).

Bourdieu'nün bu üç basamaklı çözümleme yöntemi, yazınsal alana uygulandığında, öncelikle alanın güç alanına göre inşa edilmesi, ardından "iç yapısının, bir başka deyişle yazınsal alan içinde benimsenmek amacıyla rekabete giren birey veya toplulukların konumları arasındaki nesnel ilişkilerin yapısının incelenmesi; son olarak da bu konumda bulunanların habitus'larının, (…) az çok elverişli bir olanak bulan düşünce dizgelerinin oluşumunun incelenmesi" adımlarını içerir (Bourdieu, 2020, s. 371). Alan çözümlemesi, yazın çevirmenliği odaklı okunduğunda, "mesleki bir alanı oluşturan maddi ve düşünsel pratiklerle birlikte bu pratikleri oluşturan iç dinamikleri incelememizi sağlar" (Sahin-Dikmen, 2013, s. 20). Mesleği bir alan olarak ele almak, onu "toplumsal kuvvetlerin ve mücadelelerin bir mekânı olarak" yorumlamak (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 248), bu araştırmanın yöntemsel yaklaşımını özetlemektedir. Buna göre, bir alanın dinamiği ancak o alanın yapısı çözümlenerek kavranabilir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 74). Nesnenin tam ve ayrıntılı bir inşasını yapmadan, alanın diğer alanlarla ve güç alanıyla çekişmelerini ve eyleyicilerinin habituslarını mercek altına almadan yapılan bir inceleme, birbirine sıkı sıkıya bağlı bu üç uğrağın mantığını bozacak ve alan çözümlemesinden oldukça uzak olacaktır.

4.4.2.1. Alanın Güç[12] Alanına Göre Konumu

Bourdieu'cü alan çözümlemesinin ilk basamağı, alanın güç alanına göre konumunun inşa edilmesidir. Yazınsal alana uygulandığında, güç alanını yaratan toplumsal, ekonomik, kültürel, politik unsurların tümü, yazınsal yapıtın bir ürün olarak ortaya çıkmasında ve dolaşıma girmesinde etkendir. Alandaki üretimi ve tüketimi yapılandıran güç dinamikleri, eyleyicilerin konum almalarına göre hacim alırlar.

Kültürel üretim alanının özerk olmadığını ifade eden Bourdieu'ye göre, yazınsal alanın "sunduğu konumlar pek fazla kurumlaşmamış, yasal bakımdan hiçbir güvence altına alınmamış olduklarından, dolayısıyla sembolik karşı çıkarlardan hemen etkilendiklerinden ve kalıtçıları bulunmadığından -özgül aktarım biçimlerinin var olmasına karşın- 'görev'in yeniden tanımlanması için verilen savaşların öncelikli bir alanıdır" (Bourdieu, 2020, s. 442-443). Bu savaş alanında, yazınsal alanın eyleyicileri arasındaki güç mücadelesi sadece yapıtın üreticileri ve yazınsal ürün arasında değil daha geniş bir toplumsal bir bağlamda da gerçekleşir.

Yazınsal alanın eyleyicilerinden olan yapıtın üreticileri, yapıta değer kazandıran unsurlardan yalnızca birkaçıdır. Yapıtın değerine katkıda bulunanlar arasında piyasada, "gerek ekonomik üstünlüklerle (satın almalar, ödenekler, ödüller, burslar vb.) desteklenen ya da desteklenmeyen benimsetme kararlarıyla gerek düzenleyici önlemlerle (mesenlere veya koleksiyonculara tanınan vergi kolaylıkları vb.) etkili olabilen, sanat konularında yetkili siyasal ve yönetimsel merciler" bulunmaktadır (Bourdieu, 2020, s. 395). Bu unsurlar, yazınsal alanın güç ilişkilerinde ve konum alma mücadelelerinde sembolik sermaye kapasitesini güçlendirdiklerinden ve doğrudan ya da dolaylı yönden ekonomik sermayeyi desteklediklerinden önemli bir rol almaktadırlar. Örneğin, eyleyiciyi görünür kılan sembolik sermayenin bu unsurlarının, fonlar ve hibe ödemeleri gibi ekonomik sermaye dönüştürücüleri, basın aracılığıyla ağ oluşturma gibi toplumsal sermaye destekleyicileri aracılığıyla elde edilmesi güç dinamiklerinin alan içindeki dağılımına bağlı olabilir. Benzer biçimde, basımı yapılacak yapıtın seçimi, içerik düzenlemesi ve dağıtımı; yayımcıların güç alanına göre konum, yazarın ve çevirmenin toplumsal ilişkileri ve kitleler üzerindeki etkisi (tanınırlık, yazma biçemi, ideolojik duruşu vb.) alanın güç alanına göre konum

[12] Bu çalışmada, Bourdieu'nün "champ du pouvoir" kavramı, "güç alanı" olarak çevrilmiştir. Çeşitli kaynaklarda "iktidar alanı" biçiminde çevrildiği de görülebilir. Çalışmadaki tercihin nedeni, "iktidar" kavramının daha çok politik bir söylemi, "güç alanı" kavramının ise içinde eşitsiz dağılımlı pek çok unsuru bulunduran, gücü elinde bulunduran alanlar bütününü çağrıştırdığı düşüncesidir.

hareketlerinin şekillendirebilir. Hem yazınsal yapıtlar hem de bu yapıtların üreticileri, beslendikleri alanın bakış açısına dahildirler (Sapiro, 2019, s. 76-77). Dolayısıyla yazarlar ve çevirmenler, ister istemez güç alanına göre bir konum almış olurlar. Bourdieu, yazınsal alanın, özellikle "sanatçılar ve yazarlar [ve çevirmenler] söz konusu olduğunda, (…) gömülü olduğu iktidar [güç] alanı içerisinde tâbi bir konumda bulunduğunu" ifade eder (Swartz, 2018, s. 199; Bourdieu, 1983 ve 2020). Yazınsal alanın güç alanına göre konumu, egemen olan değil, egemen olunan taraftadır. Bu nedenle, alanın eyleyicileri, örneğin çevirmenler, alanın yayın tarzına veya politikasına tabi bir tutum sergilerlerse alana kabul edilme şanslarını artırmış olurlar. Eyleyicinin alandaki görünürlüğünü artıran sembolik sermaye unsurları, örneğin, bir dergide, kültürel bir tanıtım köşesinde çıkan bir yazının güç alanına göre hareket kabiliyeti, eyleyiciye de konum mücadelelerinde başarı sağlayabilmek için hareket manevraları kazandırabilir. Mücadele alanında, konumundan memnun olan ve mevcut "güç ilişkileri için mücadele edenler", alana yeni girenlerin "kendilerini ortaya koyma" mücadeleleriyle çatışır (Sapiro, 2019, s. 90). Böylelikle, alanda konumların ve güç ilişkilerinin sürekli mücadelesi devam eder.

Bourdieu'ye göre, alanda mücadelede üç farklı strateji bulunmaktadır. Birinci stratejiyi, "muhafaza" stratejisini, alanda egemen konuma sahip yerleşikler kullanmaktadır. İkinci olarak izleme stratejisini, çoğunlukla alana dahil olmak isteyen yeniler benimsemektedir. Üçüncü, bozgun stratejisini ise adından da anlaşılacağı üzere, alandaki egemen konumlardan çok da beklentisi olmayanlar kullanmaktadır (Swartz, 2018, s. 177). Tüm bu mücadeleler sonunda, güç ilişkileriyle ilişkisel az ya da çok egemen konumlardan kopuşlar yaşanır ve alandaki konumlar, bu güç ilişkileri doğrultusunda yeniden yapılanır.

4.4.2.2. Alandaki Konumlar ve Güç İlişkileri

Alan çözümlemesinin alandaki konumların ve güç ilişkilerin çözümlendiği ikinci basamağında, "eyleyicilerin doğrudan deneyimlerini devreye sokar, böylece eyleyicilerin eylemlerini içeriden yapılandıran temsillerini (*konumlanmalarını*), beğeni (*eğilim*) ve algı kategorilerini açığa çıkarır" (Wacquant, 2014a, s. 20). Konumlar, habitusla çift yönlü bir ilişkisellikle hareket eder. Eyleyicilerin konumlarında mevcut olan potansiyelleri, bu konumlara bir biçimde uyum sağlamış habituslarıyla pratikleşir (Bourdieu, 2020, s. 456). Benzer konumda olanlar

birbirlerine yaklaşabilir ancak yazınsal alan özelinde bu yaklaşma, "az çok gürültülü kopuşlar içinde ve bunlar aracılığıyla dağılmalarına kadar büyük kazançlar bile elde ettiği *birlik etkisi*'nin ortaya çıkma koşulu olan bir birlik içinde bir araya gelinmesini sağlamaya yetmez" (Bourdieu, 2020, s. 459). Birlik etkisinin yetersizliğine rağmen alanda herkes her şeyden kolayca haberdar olabilir. Ağlar bilgi alışverişinin taşıyıcılarıdır ve "bu bilgiler kurumları -akademiler, dergiler, yayımcılar vb.- ve kişileri, bunların fiziksel görünümlerini ve kurumlarla olan bağlantılarını, karşılıklı ilişkilerini, dostluk ve kavgalarını ve içinde bulundukları çağın olgularına bağlayan her şeyi" içerir (Bourdieu, 2020, s. 521). Böylelikle, alanda konumların yapısı, heterojen sermaye dağılımları, karmaşık ilişki ağları ve alanda benimsenen kurallar bütünü tarafından belirlenir.

Bourdieu, toplumsal yasaların ve kuralların kurumsal koşulların sürmesine el verdiği sürece var olduğu ve "zamanla ve mekânla sınırlı "olduğunu ifade eder (Wacquant, 2014a, s. 45). Alanda koruma, izleme ya da yıkma mücadelesinde, alana girenler,

> alanın içindeki güç ilişkilerini yıkmak isteyebilirler ama bununla bile hedefleri bir anlamda kabul ederler/tanırlar; onlara karşı kayıtsız değildirler. Bir alanda devrim yapmak istemek, o alan tarafından zımni olarak istenen şeyin özünün, yani alanın önemli olduğunun, orada olup bitenin devrim yapma arzusu uyandıracak kadar önemli olduğunun kabulüdür (Bourdieu, 2015c, 144).

Böylelikle alanda dönüşüm isteği, alanı özümseyip benimsemek ve bu niyetle konumu yenilemek manevralarıyla gerçekleşmiş olur. Konum değiştirirken riskli konumlara yönelme eğilimi ve bu konumları

> ekonomik çıkarın dışında tutabilme yetisi, büyük oranda, önemli bir ekonomik ve sembolik sermayeye sahip olunmasına bağlı kalır. Bunun nedeni, öncelikle ekonomik sermayenin, ekonomik zorunluluk karşısında özgürlük koşullarını sağlamasıdır ve hazır gelir de kuşkusuz satışın yerini alabilecek en yetkin seçeneklerden birisidir. Gerçekten de en tehlikeli konumlarda, bu konumların sağlayabileceği sembolik kazançları elde edebilmek için yeterince kalmayı başarabilenler, temelde, aynı zamanda yaşamlarını sürdürebilmek için ikinci bir uğraşa atılmak zorunluluğu bulunmayan en tuzu kurular arasından çıkar (Bourdieu, 2020, s. 449).

Genellikle, "yeni konumlara ilk yönelenler, ekonomik, kültürel ve toplumsal sermaye bakımından en zengin olanlardır" ve bu sav tüm alanlarda doğrulanmıştır (Bourdieu, 2020, s. 450-451).

Alan, güçler arasındaki tüm ilişkileri sorguladığından (Sapiro, 2019, s. 44) konumlar ve davranışsal örüntüleri birbirinden ayrı düşünülmemelidir: "Konumların alanı, yöntembilimsel olarak, eyleyicilerin ifade ve pratiklerinin yapılandırılmış sistemi olarak anlaşılan tavır almaların alanından ayrılamaz" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 90). Bu nedenle, yazınsal alanın mesleki terminolojisi, özgünlüğünü piyasa ekonomisinin diline de yansıtır, "dilsel piyasa ise, simgesel bir kuvvet ilişkiler sistemidir, özgül bir yaptırım ve sansür sistemiyle kendini dayatır" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 141). Piyasanın "dilsel habitus"u (s. 140), eyleyicilerinin diline pelesenk olan bir dizi dilsel eğilimin dışavurumundan ibarettir. Dilin tahakkümü, "simgesel iktidar"ı yaratır: "kelimelerin ve onları söyleyen kişilerin meşruiyetine inancı yaratan belirli bir ilişkide ve bu ilişki tarafından tanımlanır ve bu iktidara maruz kalanlar, ona sahip olanların meşruiyetini tanıdığı ölçüde devam eder" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 144). Simgesel iktidar, simgesel şiddeti doğurur. Simgesel şiddet, eyleyicilerin "kendi suç ortalığıyla uygulanan şiddet biçimi"dir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 166). Daha açık bir ifadeyle, eyleyicilerin farkında olsalar dahi onay ve kabulleriyle, egemen olanın gücünü kendi üzerlerinden yeniden üretime soktukları bir şiddettir.

Konumların eyleyicilere "iktidar tekeli mücadelesine girebilmelerine imkân" tanıyan toplumsal güç ya da sermaye, alandaki güç mücadelesinin önemli ve kritik bir noktasını meşrulaştırır: iktidarın/gücün tanınması (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 234). Bu noktada, güç alanındaki karmaşık ağlarda konumların sıkı sıkıya rekabet ve çatışmayla birbirlerine nasıl bağlı oldukları görülebilir. Alanda "etkili olmak, ister basit direniş isterse dışlama tepkileri söz konusu olsun, bu alan içinde bulunmaktır" (Bourdieu, 2020, s. 389). Eyleyiciler alanda, yazınsal alan da dahil olmak üzere, "neyin değerli kabul edileceğini belirlemek için mücadele ederler. (…) alanlar meşruiyet mücadelesi arenalarıdır. Bourdieu'nün diliyle söylersek, 'simgesel şiddet' kullanma hakkını tekeline alma mücadelesi" (Swartz, 2018, s. 174). Bourdieu'ya göre, konumların belirlenimi, alandaki eyleyicilerin yalnızca karakter özelliklerine göre değil (bir dereceye kadar habituslarıyla) sermaye hacimlerinin eşitsiz dağılımlarına

göre yapılır (Swartz, 2018, s. 175). Kültürel üretim alanı, yazınsal alan, entelektüel alan ya da bunlar gibi alanlar,

> güç hattı sisteminden oluşan bir manyetik alan gibi, birbirinden yalıtılmış faillerin basitçe yan yana konmuş unsurların toplamına indirgenemez. Başka deyişle, alanı oluşturan failler ya da faillik sistemleri, karşıtlık ya da birliktelik gibi varoluşlarıyla zaman içinde belirli bir anda o sistemin özgül yapısını belirleyen çok sayıda kuvvet olarak betimlenebilir. Buna mukabil, bu faillerin her biri alan içerisindeki tekil konumuyla tanımlanır ve bu konum, içsel özelliklere indirgenemez, konumsal özelliklerini o alandan devşirir (Swartz, 2018, s. 175).

Bu nedenle, konumların mücadelesi, alanın karmaşık ağ yapısıyla yapılanır. Bourdieu diğer alanlara kıyasla, "konumlar ve eğilimler arasındaki sürtüşmelerin yazınsal ve sanatsal alandan daha sürekli ve belirsiz olduğu başka bir alan" olmadığını ifade eder (Bourdieu, 2020, s. 442). Bu belirsiz, esnek ve kırılgan alanın, "hâkim konumdakileri tabi konumdakilerle karşı karşıya" getiren mücadeleleri çözümlenirken (Swartz, 2018, s. 176), güçler hiyerarşisi, çatışma ve uzlaşılar doğrultusunda konum almaların yapısı, alandaki sermaye kaynaklarının niteliği ve hacminin dağılımı detaylı bir biçimde incelenmelidir. Alan, bir "ihtimaller alanı"dır ve sorulması gereken sorular bu ihtimaller alanının yapısını ortaya koymaktadır: "Şu ya da bu kültürel üretici, belli bir andaki pozisyonlar alanını ve ihtimaller alanını nasıl algılar? Kendini hangi pozisyonlara, hangi pozisyon alışlara göre tanımlar? Sahip olduğu sermaye tiplerine göre ona sunulan seçenekler nelerdir?" (Sapiro, 2019, s. 99). Tüm bu soruların yanıtları, inceleme nesnesi olan eyleyicinin, çevirmenin habitusuna ilişkin yanıtları araştırmacıya sunacaktır.

4.4.2.3. Çevirmenin Habitusu[13]

Habitus, eyleyicilerinin pratiklerinin kaynağı ve aynı zamanda sonucudur. Alandaki toplumsal yapılarla ilişkisel özellik göstermektedir ve bir biçimde eyleyicilerin "bedenlerine ve zihinlerine gömülüdür" (Sela-Sheffy, 2014, s. 51). Gouanvic'e göre, çevirmenin pratiklerinin sonucunda inşa edilen veya çevirmenin inşa ettiği habitusu ve çeviri sürecinde inşa edilen habitus arasında fark vardır. Buna göre, çeviri stratejileri

[13] Bourdieu'nün "alan çözümlemesi" yönteminin üçüncü basamağı, "eyleyicilerin habitusu" bu tez çalışmasında "çevirmenin habitusu" biçiminde uyarlanmıştır. Saha verileri çözümlenirken alan araştırmasında odak noktası olan yazın çevirmenlerinin, diğer alan eyleyicileri/nesneleriyle ilişkisel bir çözümlemesine gidilecektir.

çevirmenin habitusuyla açıklanabilir: "bu habitus, diğer aktörlerinkiyle birlikte ilgili alanı yapılandırır ve karşılığında alanın kendisi tarafından yapılandırılır" (Wolf, 2007, s. 19; Gouanvic, 2005, s. 157-158; Krş. Inghilleri, 2005, s. 143).

Habitus, eyleyicilerin alana dahil olabilmeleri için uyum sağlayabildikleri donanımların tamamıdır. Eyleyiciler habitusları aracılığıyla alanı tanır, anlar ve benimserler. Bu uyum sürecinde, koruma ve yıkma mücadeleleri eyleyicinin çıkarları doğrultusunda devreye girer. Ancak en başında eyleyicinin alanla uyumu, alana katılmanın gereğidir. Uyum sağlayan eyleyici, çıkarları ve elinde bulunduğu sermayeleri doğrultusunda "habituslarına göre algıladıkları duruma uygun hareket tarzları oluştururlar (kuşkusuz içinde yer aldıkları alanı oluşturan kuvvet ilişkilerinde kayıtlı zorunluluklar ve kendilerini karşı karşıya getiren çatışmaların sınırları dahilinde)" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 132). Bunu yaparken eyleyici yine alanla uyumu ve karşılığında kazanacağı çıkarlarla ilişkisel bir yeniden üretim sürecine girer. Böylelikle karşılıklı yapılandırma, eyleyicilerin habituslarının ürünü olan stratejileriyle biçimlenir.

Çevirmenlerin habitusu daima oluşum halindedir ve asla sona ermez (Simeoni, 1998, s. 31). Ancak Simeoni'ye göre, yüzyıllardır süregelen çevirmenlerin egemen olana tabii durumu, başka deyişle yazara ikincil konumları, çevirmen habituslarının "düşük bir toplumsal prestij" sergilemektedir (1998, s. 6). Özellikle yazın çevirmenlerinin, herhangi bir profesyonel meslek üyesine kıyasla, "düşük ve güvencesiz gelir, istikrarsızlık ve düzensiz çalışma koşulları, editörlere veya müşterilere güvensizlik" gibi "belirsiz mesleki statüleri", habituslarının daha çok sembolik sermaye odaklı hareket etmesine neden olur (Sela-Sheffy, 2014, s. 50). İsrailli çeviri çalışmaları profesörü Sela-Sheffy, İsrail'deki yazın çevirmenleri üzerine yaptığı çalışmasında, "aşağı yukarı benzer bir entelektüel habitusu paylaşan, yüksek kültürel zevke ve edebiyat dünyasına doğrudan erişime sahip (…) yaklaşık 30 seçkin" yazın çevirmeninin yüksek sembolik sermayelerini korumak amacıyla üç çevirmen rolünü benimsediklerinden bahsetmektedir: "kültürel kapı bekçisi", "kültürel aracı" ve "sanatçı" (Sela-Sheffy, 2014, s. 50). Sela-Sheffy, bu rolleri benimseyen yüksek sembolik sermaye hacmine sahip yazın çevirmenlerinin, "kendi gözlerinde, yalnızca maddi kaygılarla bu işi yapan meslektaşlarından ayrılarak" yazınsal çeviri daha çok bir sanat ve kendilerini de "doğuştan gelen üstün yetenekleriyle" bir "sanatçı" olarak tanımladıklarını belirtmektedir (2014, s. 51). Dolayısıyla kendilerini üst basamaklara

konumlandıran bu seçkin yazın çevirmenleri, "sembolik bir Pazar" anlayışını kendilerine yakın bulmaktadırlar (s. 52). İsrailli çevirmenler örneğinde bu durum, bir diğer kutupta seçkin olmayan yazın çevirmenlerinin aradaki hiyerarşiyi kırmadan sembolik sermaye hacmi büyük seçkin yazın çevirmenlerinin ayrıcalıklı statülerini talep etmelerine ve bulanık bir alan yapısına neden olmaktadır (s. 52). Bu nedenle, yüksek sembolik sermayeleriyle seçkin statülü yazın çevirmenleri ve sembolik sermayesi nispeten düşük ve yazın çevirmenliğini geçim kaygılarıyla sürdürmeye çalışan seçkin olmayan çevirmenler arasında meslek algısı farklılaşabilmektedir.

Yine de bu ikilem, alanın keskin ve zıt yalnızca iki uçtan oluştuğunu iddia etmez. Aksine mevcut ve gelecek çatışmalar, alandaki konum farklılıklarından doğar ve çeşitlenir. Çünkü, alandaki karmaşık ilişkiler bütünü, eyleyicilerin habituslarının belli ön kabulleriyle oluşur. Ön kabuller, alanda mücadeleye duyulan inancı pekiştirerek her bir karmaşık konumun çatışma yörüngesine zemin hazırlar. Yazın çevirmenlerinin habitusu,

> belirli bir yazın alanına (veya duruma göre genel yazın alanına) uygun yöntem ve tarzın teknik edimine dayanır, ancak aynı zamanda üreticilerin toplumsal konumuna da ilişkisel bir biçimde dayanır. Pratikler arasındaki ayrımlara dayanan çevirmen habitusu, diğer yayınevlerinin çevirileriyle rekabeti üzerine kuruludur" (Gouanvic, 2010, s. 125).

Rekabet ortamını oluşturan konumlar uzamı, olası konumları eyleyicilerin algısına sunar ve "talep edilen özellikleri ve dolayısıyla çekebilecekleri ve her şeyden önce tutabilecekleri eyleyici kategorilerini belirlemeye yardımcı olur" (Bourdieu, 1983, s. 345). Bu nedenle, potansiyel konumların algılanması mekanik ilişkilerle değil tam aksine eyleyicilerin habituslarıyla sağlanır (s. 345). Eyleyicilerin alandaki mücadeleye rıza göstermeleri ve savaşmak için konum almaları eyleyiciye zorunlu bir yaptırımın aksine karşılıklı kabulle kendiliğinden ve elbette eyleyicilerin habituslarının alanı benimsemesi ve alana tutunmasıyla gerçekleşir. Hatta alanda benzer konumdaki eyleyenler ortak davranış kalıpları geliştirerek benzer habituslara sahip olabilirler (Bourdieu, 2022, s. 190-194). Bireysel olandan toplumsala dönüşüm (Hanna, 2014, s. 63), benzer konumlardaki yazın çevirmenlerinin benzer habituslarında tespit edilebilir. Örneğin, doğduğundan beri yazın çevirisine yatkın olduğunu dile getiren ve "doğası gereği" çeviriye yeteneği olduğunu savunan çevirmen bireylerin habitusu birlikte "çeviride profesyonelleşmeyi reddeden" seçkin bir çevirmen grubu habitusunu

oluşturabilir (Krş. Sela-Sheffy, 2023, s. 97). Alanda standartlaşmanın ve gerekli düzenlemelerin karşı konumunda olan bu grup (Bourdieu, 2020), yazın çevirisini "ilahileştiren" bir bakış açısıyla mesleğin erişim eşiğini yükseltir ve böylece mesleğin öğrenilebilir, eğitilebilir bakış açısından uzaklaşıp saf sanatsal beceri ilkeleriyle anılmasından yana bir konum almış olur. Hatta bazen bu yüksek sanatsal inançla yazın çevirisinden geçimini sağlayamadığını iddia eden seçkin gruptaki "acemiler" bulunmaktadır (Sela-Sheffy, 2023, s. 98; Shwimmer, 2014). Ancak yine de seçkin grubun bu sanatsal anlayışla ekonomik kazanç kaygısını bir araya getirmesi kabul edilmez (Sela-Sheffy, 2023, s. 98). Karşıt konumda, yazın çevirisine ekonomik kazanç sağladıkları bir iş gözüyle bakanlar ise mesleğin standartlaşmasının mesleği icra koşullarını iyileştireceğini savunan tarafta konumunu alır. Dolayısıyla sembolik sermayeyi yükselterek yücelten seçkin çevirmen habitusu, ekonomik sermayesini yüceltmek isteyen sembolik sermayesi düşük çevirmen habitusuyla karşı karşıyadır. Burada alanın onay makamları ve kutsama mekanizmaları olarak işlev gören diğer eyleyicileri (yayımcılar, eleştirmenler, akademisyenler, seçkin okurlar, ödül jürileri vs.) sembolik sermaye hacmi oldukça yüksek grubu yaratmakta önemli bir görev üstlenirler (Sela-Sheffy, 2023, s. 99). Bir diğer tarafta ise sembolik sermaye hacmiyle onay mekanizmalarından gerekli kabulü alamayan seçkin olmayan çevirmenler ise toplumsal sermaye hacimlerini güçlendirerek dayanışma ve mesleki örgütlenme yolunu seçebilirler. Her iki tarafın da sermayesi ekonomik sermayeye dönüşebilir. Ancak yazınsal alanın başat sermayesi sembolik sermaye, alanın düzensizliğinin devamını sağlamakta oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Böylelikle doğuştan yetenek üzerine kurulu profesyonelleşme karşıtlığı, küçük bir grupla olsa da resmi profesyonelleşmeye göre ağır basmaktadır (Sela-Sheffy, 2023, s. 99). Mesleki düzenlemenin yoksunluğu da bu inancı (illusioyu) pekiştirmektedir.

Yazınsal alanın karmaşık yapısı ve kendine özgü iç dinamikleri, sosyolojik bir incelemeyle alandaki katmanları ve ikili mücadeleleri daha açık ve net bir biçimde ortaya koyacaktır.

4.4.2.4. Verinin Çözümlenmesi

Bourdieu'nün alan çözümlemesi, özellikle özne/nesne, yapı/eylem gibi kalıplaşmış ikilemleri aşmak için geliştirdiği sosyolojik yaklaşımının bir yöntemidir. Alana katılmaya duyulan inanç ve alanın kendisinin sundukları arasındaki çift yönlü ilişki,

Bourdieu'nin alan temelli yaklaşımının temelidir (Savage ve Silva, 2013, s. 113). Eyleyicilerin alana katılmaları için alanı tanımaları, çıkarları doğrultusunda alanın kendileri için değerinin bilincinde olmaları gerekir. Dolayısıyla alanı çözümleme yöntemi araştırmacıyı, "karşıt görüşler arasındaki rekabetin bütünleştirici mantığını açığa çıkarabilecek bir analiz düzeyini yöneltir" ve böylelikle "karşı karşıya gelen tarafların paylaştığı temel varsayımları belirlemeye teşvik eder" (Swartz, 2018, s. 178). Alan çözümlemesi, sosyal bilimlerin gereksinim duyduğu kuramsal ve yöntemsel yaklaşımı birlikte kapsadığından sahadan edinilecek görgül veriye bütüncül bir bakış açısı sağlar. Çünkü, kuram ve araştırma birbirinin olmazsa olmazıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 160). Bourdieu sosyolojisinin kavramları ise bu çözümleme yönteminin "araç kiti"dir (Savage ve Silva, 2013, s. 115). Her alanın kendi kavramlarını oluşturduğu bu yaklaşım, pek çok alana uyarlanabilir.

Alan çözümlemesinin çıkış noktası, alandaki güç mücadelesidir ve "iktidar ve ayrıcalık için farklı sermaye tipleri etrafında süren mücadelenin arenalarının yapısal haritasını sunması bakımından caziptir" (Swartz, 2018, s. 398). Araştırmacının yapması gereken bu haritanın yorumlamasını, herhangi mevcut bir şablona oturtmadan düşünümsel bir pratikle sergilemesidir. Nitekim, araştırmacı da kendi habitusunun farkına vararak kendi eylem mantığını konumlandırmalıdır. Dolayısıyla araştırmacının öncelikle kendi konumunu nesnelleştirmesi ve bunu bilerek alanı çözümleme pratiğini gerçekleştirmesi gereklidir. Araştırmacının kendisi de mevcut toplumsal yapıların bir ürünü olan habitusu ve bilişsel yapısıyla eyleme geçer ve saha verisini çözümlerken bu yapıyı üzerinde çalıştığı alanla ilişkisel bir biçimde yeniden üretir. Bu nedenle, araştırmacı saha verisini çözümlerken ne kendini yok saymalı ne de tamamıyla kendini verinin içinde konumlandırmalıdır.

Saha verisini Bourdieu'cü bir yaklaşımla çözümleme, toplumsal yapılar, eyleyiciler ve sembolik mekanizmaların etkileşimlerini kapsamaktadır. Buna bağlı olarak alanı yapılandıran pek çok unsur ve toplumsal dinamik, alanda eşitsiz dağılım gösteren hiyerarşi ve güç ilişkileriyle birlikte hesaba katılmalıdır.

4.5. Değerlendirme

Bu bölümde, tez çalışmasının saha verisini değerlendirmeden önce veriyi inceleyecek yöntemsel yaklaşım ele alınmıştır. Bölümde öncelikle Pierre Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı ve Bourdieu sosyolojisinin temel kavramları irdelenmiştir. Bourdieu

sosyolojisine ilişkin bir çerçeve sunulduktan sonra Bourdieu'cü yaklaşımın çeviri alanında kullanımıyla birlikte çeviriye sosyolojisi yaklaşımı incelenmiştir. Çeviri sosyolojisinin çeviriyi, çevirmeni ve alandaki diğer eyleyenleri inceleme biçimi ve yazınsal alanın Bourdieu sosyolojisiyle ilişkisel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmanın çözümleme bölümüne adım adım hazırlık süreci niteliğindeki tüm bu değerlendirmelerin ardından, Bourdieu'nün alan çözümlemesi yöntemi ve yöntemin üç basamağı detaylı bir biçimde açıklanmıştır.

Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı, yazınsal alan da dahil olmak üzere toplumu ilgilendiren çeşitli alanlardaki alanın yapısını ve dinamiklerini ve güç ilişkilerini anlamlandırmakta bütünsel bir bakış açısı sunmaktadır. Alan, habitus, sermaye, doksa ve illusio gibi temel kavramları, çeviri alanı, yayımcılık alanı ve yazınsal alanın kesişimindeki yazın çevirmenlerinin konumu, etkileşimleri ve mücadeleleri incelemek için değerli araçlardır. Bourdieu sosyolojisinin çeviri alanına uygulanması, çevirinin toplumsal bir ürün ve eylem ve çevirmenin bu eylemin toplumsal bir üreticisi ve eyleyicisi olarak rolüne açıklık getirmektedir.

Bourdieu'nün üç basamaklı alan çözümleme yöntemi, çeviri sosyolojisi odağında yazınsal alanı incelemek için sistematik bir çerçeve sunmaktadır. Alanın güç alanı karşısındaki konumu, alanı yapılandıran güç ağını anlamlandırmaya ve güç dinamiklerinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. İkinci basamakta alanın eyleyicilerinin konumlarını belirlemek, alan içindeki mücadeleyi ve bu mücadeleyi sürdürmeye yarayan sermaye hacimleri ve dağılımları, eyleyicilerinin konumlarını koruma, değiştirme ve yıkma stratejilerini haritalandırmaktadır. Son olarak çevirmenlerin habitusunu inceleyen basamak, çevirmenlerin çeviriye ve mesleklerine olan bakış açılarını, çevirmen eğilimlerini ve deneyimlerini anlamakta yardımcı olur. Çevirmenlerin alanın diğer eyleyicileriyle etkileşimini ilişkisel bir incelemeye alır.

Özetlenirse, Bourdieu sosyolojisi yazın çevirmeninin yazınsal ve yayımcılık alanının kesişimindeki rolüne ve alanın yapı ve dinamiklerine ilişkin değerli bir kavrayış yöntemi sunmaktadır. Üç basamaklı yöntem, sırasıyla alanın güç alanı karşısındaki konumu, eyleyicilerin konumları ve habituslarını çözümleyerek alanı yapılandıran güç mücadelelerini, alanda devamlılığı sağlayan toplumsal süreç ve sistemleri hakkında derin iç görü oluşturmaktadır. Böylece sahadan doğrudan edinilen veri, toplumsal bir alan çözümlemesine tabi tutulmaktadır.

5. SAHA ÇALIŞMASI: EYLEYİCİLERLE GÖRÜŞMELER

"Benim için sosyoloji, (başta kendim olmak üzere) daha önceleri dayanılmaz bulduğum şeyleri anlamaya ve onlara tahammül etmeye yardım eden bir tür toplum çözümlemesi rolü oynadı"

(Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 213).

Sosyal bilimlerde sahadan doğrudan edinilen ampirik verinin değeri yadsınamaz. Eyleyicilerin gömülü pratiklerine, olay ve olguları algılama biçimlerine, süreçler ve ağlarına ilişkin paylaşımlarına erişim olanağı sunan saha verisi, eyleyici eylemlerinin ve deneyimlerinin pratik bilgisine odaklanmayı gerektirir. Böyle bir bakış açısıyla, araştırmacının veriye düşünümsel bir odakla yaklaşıp kendi konumunun farkında olması, araştırmanın gerçek bilimsel bir uygulama niteliği kazanmasında oldukça değerlidir.

Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak araştırmanın "veri üretim yöntemi", yani bir sonraki alt başlıkta da açıklanacağı üzere inşa edilen nesnenin veri toplama yöntemi (Wacquant, 2014a, s. 34) ele alınacaktır. Araştırmacının sahaya giriş biçimi ve sonrasında çeşitli veri kaynaklarından topladığı veriyi bir araya getirme sürecinin işleneceği bu kısımda amaç, şeffaf ve hesap verilebilir bir araştırma ortamının detaylarını sunmaktır. Ardından sahaya girmeden önce araştırmanın etik açıdan herhangi bir ihlale neden olmayacağına dair gerekli raporun ve araştırmanın zaman çizelgesinin sunumuyla sürecin bir yol haritası çıkarılmaktadır. Sonraki adımlarda, saha verisinin detaylı bir biçimde incelenip yorumlanması, bulguların çözümlemesi ve tartışılması ve son olarak sorun tespitlerini takiben çözüm önerilerinin geliştirilmesi aşamalarına geçilmektedir.

Alanın paydaşlarını geniş bir bakış açısıyla değerlendirmeyi hedefleyen alan araştırmasının alana katkısı, pratiğe dökülebilme mantığıdır. Bourdieu'cü deyişle, alan araştırması yeniden üretir ve yapılanırken yapılandırır (Krş. Bogenç Demirel, 2014; Bourdieu ve Wacquant, 2014).

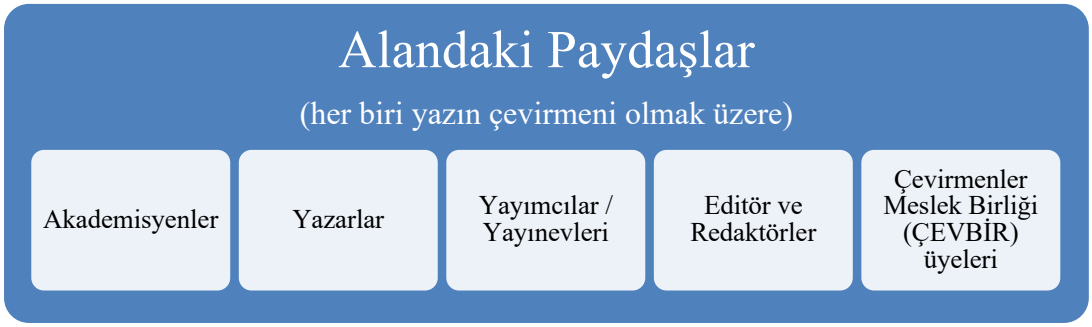
5.1. Veri Üretim Yöntemi

Veri üretimi, Wacquant tarafından "daha kesin bir ifadeyle" veri toplamanın yerine kullanılır ve nesnenin kuramsal inşasına bağlanır (2014a, s. 34). Nesneyi inşanın bir yolu olarak veri üretimi, sahadan edinilen gerçek verileri kullanmakla ilişkiseldir. Bu yaklaşımla çalışmada, katılımcıların öznel deneyimlerine, bakış açılarına ve algılarına ulaşılabilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, karşılıklı konuşma tarzıyla katılımcıların içselleştirebileceği ve hatta içselleştirdiğinden hissedemediği sansür etkisini (Bourdieu, 2022, s. 27) önleme potansiyeli bulunduğundan oldukça değerlidir. Böylelikle araştırmacı ve katılımcı arasındaki hiyerarşi oluşumunun önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Katılımcının olabildiğince çekinmeden, çoktan seçmeli soruların bulunduğu anketlerde olduğu gibi kendini herhangi bir yanıta sınırlamadan ya da açık uçlu bir soruya istenen aralıkta kısıtlı bir yanıt vermeye mecbur bırakılmadan istediği süre ve yeterlilikte paylaşımda bulunabilmesi yarı yapılandırılmış görüşmelerin avantajlarındandır. Yapılandırılmış görüşme tekniği, soruların daha katı bir görüşme formatında önceden belirlendiği bir formatı içerirken yapılandırılmamış görüşmelerde hem araştırmacının hem de katılımcının odağının dağılma olasılığı nispeten yüksektir. Yarı yapılandırılmış görüşme formatı, araştırmacıyı planlı bir görüşme sürecine odaklarken katılımcıyı da sohbet havasında araştırmaya dahil olmaya davet etmektedir. Bu nedenle, saha verisi toplanırken yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Görüşme sorularını hazırlamak ve "nesnenin yeterli bilgisine" sahip olabilmek için (Wacquant, 2012, s. 72) yazınsal alan ve çeviri alanı kesişiminde yazın çevirmenleri üzerine alanyazın derinlemesine taranmıştır. Belge incelemeleri, ilgili bilimsel toplantı ve çalışmaların ve alan pratiklerinin takibiyle görüşme formu ve yönergeleri oluşturulmuştur (Bkz. Ek. 2, Ek. 3 ve Ek. 4). Görüşme formları oluşturulduktan sonra, uzmanlığı çeviri alanının yazın çevirisi alt alanından olan 3 uzmandan görüş alınmıştır. Bu süreçte görüşme formu, biri kuramsal yazın çevirisi bilgisi diğeri nitel araştırma deneyimine sahip olmak üzere iki katılımcıya pilot olarak uygulanmıştır. Tekrar eden veya alakasız sorular olup olmadığına ilişkin görüşme formunun kontrolü sağlanmıştır.

Katılımcılara ulaşmak üzere e-posta ve sosyal medya araçları aracılığıyla gönderilen davet metninde çalışmanın amacı, kapsamı ve içeriğiyle ilgili bilgilendirici bir yazı oluşturulmuştur. Araştırmacıya dair bilgiler de yine bu yazıda yer almıştır. Sahaya çıkmadan önce, alanı bütünüyle ele almanın zorluğunun farkında ve çeviri sosyolojisi odağında ele alınacak bütünü oluşturulurken alandaki tüm eyleyicilerin çalışmaya dahil edilmesi gerektiğinin bilincinde olarak veri üretiminde, bir meslek yerine alana odaklanılmıştır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 265-267). Bu amaçla, katılımcılar arasında ilişkisel bir ağ örülmeye çalışılmıştır. Tüm katılımcıların ortak paydaları, her birinin yazın çevirmeni olmalarıdır. Ancak bunun yanı sıra katılımcılar arasında, yayımcılık, editörlük, redaktörlük yapan ve/veya ÇEVBİR'de aktif üye olarak rol alanlar da bulunmaktadır. Saha çalışmasına dahil olan ve bu kapsamda kendileriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılan katılımcılar aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Şekil 10. Alanın Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yapılan Paydaşları

Kartopu örnekleme yöntemiyle (Gill, 2020) katılımcılara, araştırmaya katkı sunabilecek, faydalı olabilecek, en az üç adet yazınsal yapıtın çevirisi yapmış olan bir çevirmeni tanıyıp tanımadıkları sorulmuştur ve böylelikle yeni katılımcılara ulaşılmıştır. Ayrıca, ÇEVBİR'den araştırmaya gönüllü katılımcı bulunabilmesi konusunda destekleri talep edilmiştir. ÇEVBİR kendi üyelerine araştırmaya ilişkin bir duyuru yaptıktan sonra, araştırmadan haberdar olup saha çalışmasına dahil olan katılımcılar da olmuştur. Görüşmeler 2021 yılının eylül, ekim ve kasım ayları boyunca üç ayda tamamlanmıştır.

Görüşmeler sırasında veri kaybını önlemek için katılımcıların izni dahilinde her bir görüşmenin ses kaydı alınmıştır. Her bir katılımcıya görüşme sorularına ilişkin değerlendirme ve dönütü sorulmuş ve bu doğrultuda düşünümsel bir araştırma yolunda ilerleme amacı güdülmüştür. Toplamda 1919 dakikalık (32 saat, 28 dakika) ses kaydı verisi elde edilmiş ve bu verinin tamamı yazıya aktarılıp deşifre edilmiştir. Deşifre edilmiş ses kayıtlarıyla kodlama süreci başlatılmıştır.

Veri çözümlemesi öncesinde ilk olarak katılımcıların isimleri rumuzlandırılmıştır (Ç1, Ç2…). Veri çözümlemesinde, olayları, olguları ve katılımcıların bakış açılarını derinlemesine algılamayı sağlayan nitel içerik çözümlemesi tercih edilmiştir (Mayring, 2004). 325 sayfa uzunluğundaki ses kayıt deşifreleri harfi harfine "MAXQDA profesyonel veri çözümleme yazılımı"na aktarılmıştır. Veriler tekrarlı okunarak bağımsız tekrar eden temalara kodlar atanmıştır. Temalar, alt temalar ve kodlar arasındaki örüntüler belirlenmiştir. Böylece veri üretimi gerçekleştirilmiştir.

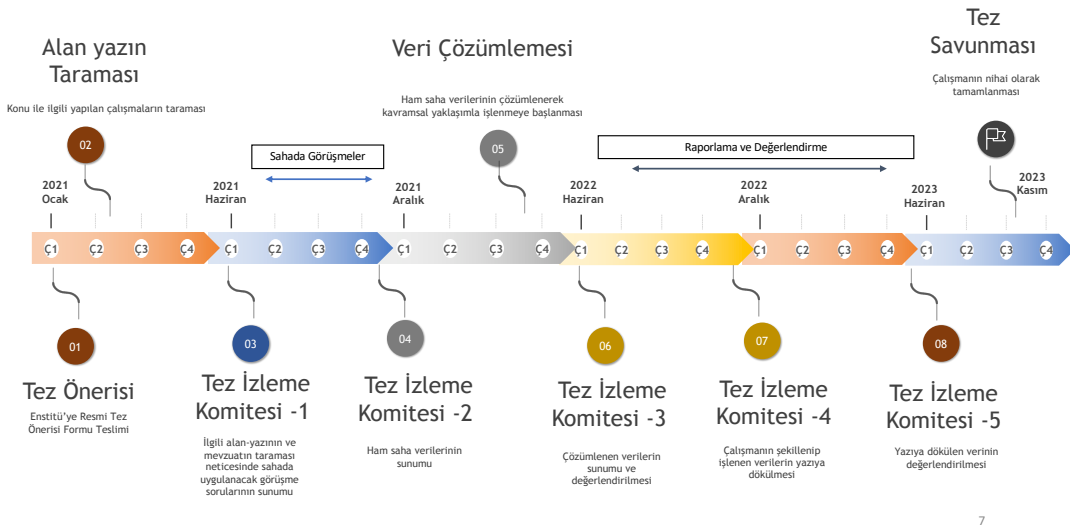
5.2. Etik Kurul Kararı

Araştırmanın saha çalışması insan katılımcılarla birebir görüşmeleri içermektedir. Katılımcılara prekaryalaşma bağlamında hem kendilerinin hem de meslektaşlarının çalışma koşulları ve meslek algıları sorulduğundan araştırma hassas bir konuyu irdelemektedir. Bu durum, konunun araştırılmasını daha da önemli kılmaktadır (Riondel, 2022). Bu nedenle saha çalışmasından önce, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Yönergesi gereğince Etik Kuruluna, araştırmanın veri toplama araçları ve yöntemini belirten dosyalarla birlikte başvurulmuştur. 24.06.2021 tarihli Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Toplantı Kararında çalışmaya ve çalışmada kullanılacak veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgilerde etiğe aykırı herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (Toplantı No.2021/4; Bkz. Ek. 1).

5.3. Zaman Çizelgesi

Araştırmanın planlı bir biçimde ilerlemesine katkı sağlaması ve araştırmanın süreç yönetimini şeffaf bir biçimde sunabilmesi açısından zaman çizelgesi büyük önem arz etmektedir. Araştırmanın zaman çizelgesi şekilde sunulmuştur.

Şekil 11. Araştırmanın Zaman Çizelgesi

Tez araştırmasının tez önerisinde bulunmakla başlayan süreci sırasıyla alanyazın taraması, görüşme sorularının hazırlanması, saha araştırması, saha verisinin sunumu ve işlenmesi, verinin raporlanması ve değerlendirilmesi gibi aşamaları içeren beş Tez İzleme Komitesi toplantısı ve sonuçta araştırmanın tamamlanmasıyla son bulmuştur.

5.4. Araştırmacının Yansıtıcı Günlüğü

Düşünümsel bir yol izlemeyi amaçlayan bu araştırmada, algı, deneyim ve yaklaşımlarıyla araştırmacı konumunun farkında olmak ve bunu sürekli sorgulamak için (Gambier, 2006, 35) araştırma süreci boyunca yansıtıcı günlük tutulmuştur. Araştırmacının araştırma etiği gereği özdüşünümsel kavrayışla edindiği bu pratik, kendi konumuna, araştırma yöntem ve veri toplama araçlarına, sorgulama ve yorumlama deneyimine bir üst bakış niteliğindedir. Buna göre yansıtıcı günlükte, araştırmanın seyrini adım adım takip etmek, araştırmacının düşünce ve çıkarım süreçlerine tanık olmak mümkündür. Ayrıca, yansıtıcı günlük sayesinde, katılımcılarla iletişim ve etkileşim aşamaları sahadan verilerle doğrudan takip edilebilir. Saha bilgisinin tekrarlı temaslarla kontrolünü kolaylaştırır. Katılımcılarla görüşmelere ilişkin tutulan yansıtıcı günlüğün bir kısmının örneği şekildeki gibidir.

Şekil 12. Araştırmacının Yansıtıcı Günlüğü

Şekilde görüldüğü üzere, araştırmacının katılımcılarla iletişim kurma biçimleri ve görüşmelere dair detaylar ve notlar, araştırmacının yansıtıcı günlüğündedir. Yapılanan ve yapılandıran nesne olarak araştırmacının tamamen araştırmanın dışında ve araştırmadan bağımsız konumlanması mümkün değildir ve bu nedenle her aşamada kendini ve konumunu sorgulayarak ilerlemesi yerinde olacaktır. Araştırmada yansıtıcı günlük tutmanın düşünümsel ve ilişkisel bir doğrultuda ilerlemeyi kolaylaştırdığı düşünülmektedir.

5.5. Nesnenin İnşası: Yazınsal Alan ve Yazın Çevirmenleri

Alan çözümleme yönteminin basamaklarına geçmeden önce, atılacak ilk adım nesnenin inşasıdır. Bu adım, araştırmacının neyi, neden ve nasıl yaptığının bir tür şemasını oluşturur. Bu nedenle çalışmada, kaygan ve karmaşık bir yapıdan oluşan alanın yapı ve dinamiklerini en güncel haliyle çözümlemek için doğrudan katılımcılardan edinilen saha verisine başvurulmuştur. Çalışmanın bu kısmında katılımcıların kendi sözlerine ve zihin çerçevelerine, kullandıkları bakış açılarına maksimum düzeyde erişim sağlamak için görüşme sırasında edinilen bilgiler olabildiğince paylaşılacaktır. Fakat öncesinde katılımcılara dair temel bilgilerden bahsetmek gerekmektedir.

5.5.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Saha çalışmasının katılımcılarına ilişkin temel bilgiler aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 5. Katılımcılara İlişkin Temel Bilgiler

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Görüşme Süresi (dk)
Ç1	Erkek	61	-
Ç2	Kadın	44	51
Ç3	Kadın	48	80
Ç4	Kadın	43	110
Ç5	Erkek	50	120
Ç6	Erkek	44	45
Ç7	Kadın	49	60
Ç8	Erkek	49	85
Ç9	Kadın	45	70
Ç10	Kadın	40	60
Ç11	Kadın	35	75
Ç12	Kadın	34	100
Ç13	Kadın	30	70
Ç14	Erkek	69	68
Ç15	Erkek	65	-
Ç16	Erkek	46	-
Ç17	Kadın	50	75
Ç18	Kadın	42	55
Ç19	Kadın	51	100
Ç20	Kadın	66	120
Ç21	Kadın	52	75
Ç22	Kadın	24	60
Ç23	Erkek	63	60
Ç24	Kadın	42	100
Ç25	Kadın	55	60
Ç26	Kadın	49	65
Ç27	Kadın	28	60
Ç28	Kadın	40	95

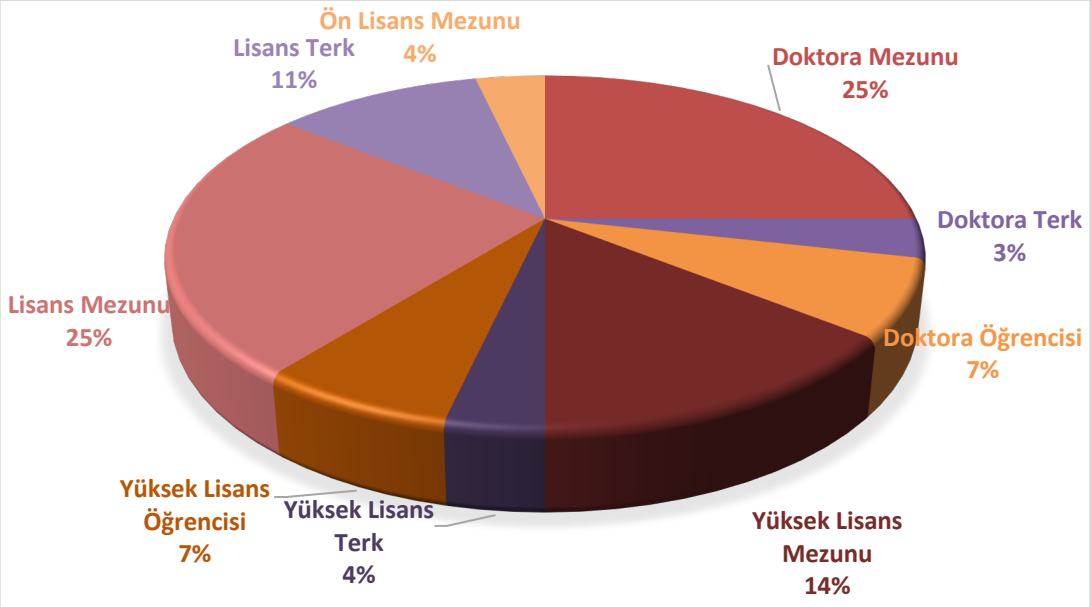
Araştırma kapsamında her biri yazın çevirmeni olmak üzere 28 katılımcıyla görüşülmüştür. Görüşmeler, 25 katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşme formatında çevrimiçi usulle yapılmıştır. 3 katılımcının talebi üzerine ise sağlık sorunu, internet erişim problemi, kendini yazılı dilde ifade etme isteği gibi nedenlerden görüşmeler e-posta üzerinden yazışma usulüyle gerçekleştirilmiştir. Bu durumda, katılımcıların toplam görüşme süresinin ortalaması 25 katılımcı üzerinden alınmış ve 76,76 dakikalık bir ortalamaya ulaşılmıştır. Beklenenin üzerinde olan bu ortalama, katılımcıların görüşmelere katılma ve deneyimlerini paylaşma konusunda cömert olduklarını göstermektedir.

Tüm katılımcıların yaş ortalaması 46-47 yaş aralığına karşılık gelmektedir. Orta yaş kategorisinde değerlendirilebilecek katılımcıların yaş ortalaması, yazın çevirmenliğinin tercih sebeplerinden biri olarak da kabul edilebilir. Örneğin, bir katılımcı, yaşının kendisi için avantaj oluşturduğundan bahsetmektedir: "Ben bu mesleği birebir yani tam zamanlı olgun bir yaşta yapmaya başladım. Ekonomik anlamda, dediğim gibi emekliliğimi garanti altına aldıktan sonra ve sosyal anlamda da belli bir yaştan sonra tam zamanlı bu işe başladığım için kendimi şanslı addediyorum" (Ç20). Benzer biçimde, yazın çevirisi yapma nedenlerinden biri olarak mesleğin yaşam tarzıyla uyumunu başka bir katılımcı şöyle açıklamaktadır: "Şu anda evet yirmili yaşlarımın ortalarında olsam çok daha hareketli bir iş tercih ederdim. Yani bu kadar yıl boyunca şunu düşündüm aslında bu iş benim doğama uygun" (Ç25). Dolayısıyla, katılımcıların yaş ortalamalarının mesleğin yaşam tarzı ve şartlarıyla ilişkiselliği buradan kurulabilir.

Katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin veri, 28 katılımcının 20'si yani yüzde 71,42'sinin kadın, 8'i yani yüzde 28,57'sinin erkek olduğunu işaret etmektedir. Tabloda dikkat çeken bir unsur, kadın katılımcıların çoğunlukta olmasıdır. Katılımcılara kartopu veri toplama yöntemiyle (Gill, 2020) ulaşıldığı için katılımcı cinsiyet, yaş, eğitim durumu vb. kategorilerinin hiçbirine müdahale olmaksızın katılımcılara ulaşma süreci doğal süreçte, her bir katılımcının bir diğerini önermesi yöntemiyle ilerlenmiştir. Yazın çevirmenlerinin mesleki örgütlenme boyutunda da kadın üyelerin çoğunlukta olduğu ÇEVBİR üyesi ile yapılan görüşmeden anlaşılmaktadır: "Sayımız beş yüz civarı sanırım. Evet beş yüz altı. Şu an itibariyle kadınlar çoğunluklu. Yüzde altmış küsur kadın üyemiz var" (Ç9). ÇEVBİR üyelerinin de kadın çoğunlukta olması, mesleğin kadın egemen icra edildiğinin bir göstergesi olabilir. Kadın katılımcıların çoğunlukta olması ÇEVBİR kadın üyelerinin çoğunlukta olmasıyla örtüşmektedir.

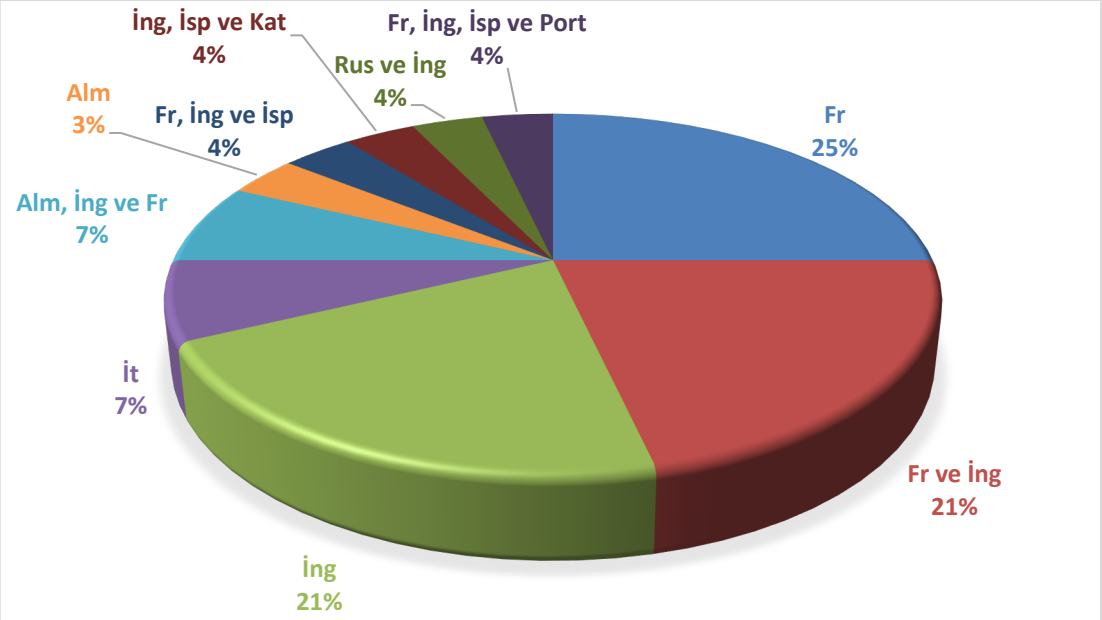
Katılımcılara ilişkin diğer bilgilerin tablo biçiminde açıklanması, katılımcıların gizliliğine ve araştırmanın etik değerlerine zarar verebileceğinden detaylı demografik bilgilere ilişkin veri tüm katılımcıların birlikte değerlendirilebileceği şekil ve grafiklerle açıklanması uygun görülmüştür. Örneğin, katılımcıların eğitim durumlarının dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 13. Katılımcıların Eğitim Durumlarının Dağılımı

Şekilde, en büyük dilime sahip iki değer, %25'lik oranlarla lisans mezunu ve doktora mezunu katılımcılardır. Bunu takiben %14 yüksek lisans mezunu ve sırasıyla %11 lisans terk, %4 yüksek lisans terk ve %4 ön lisans mezunu, son olarak %3 ile doktora terk eğitim öyküsü bulunan katılımcılar yer almaktadır. Çeviri alanı, kültürel sermayenin ön koşul olarak değerlendirilebileceği özel bir alandır. Dolayısıyla, yazın çevirmenlerinin kültürel sermayelerinin yüksek olması beklenmektedir. Kültürel sermayenin kurumlarca meşrulaştırılan başat göstergelerinden okul/eğitim seviyesi, saha verisinde görüldüğü üzere, yüksek bir eğilim göstermektedir. Kültürel sermaye hacmini büyüten bir diğer sermaye biçimi dil sermayesidir. Yazın çevirmenlerinin dil sermayeleriyle alana giriş bileti elde ettiği düşünülürse, araştırmanın saha verisinde de dil sermaye hacminin yüksek olması öngörülebilirdir. Şekilde, katılımcıların dil sermaye hacim ve dağılımları verilmiştir.

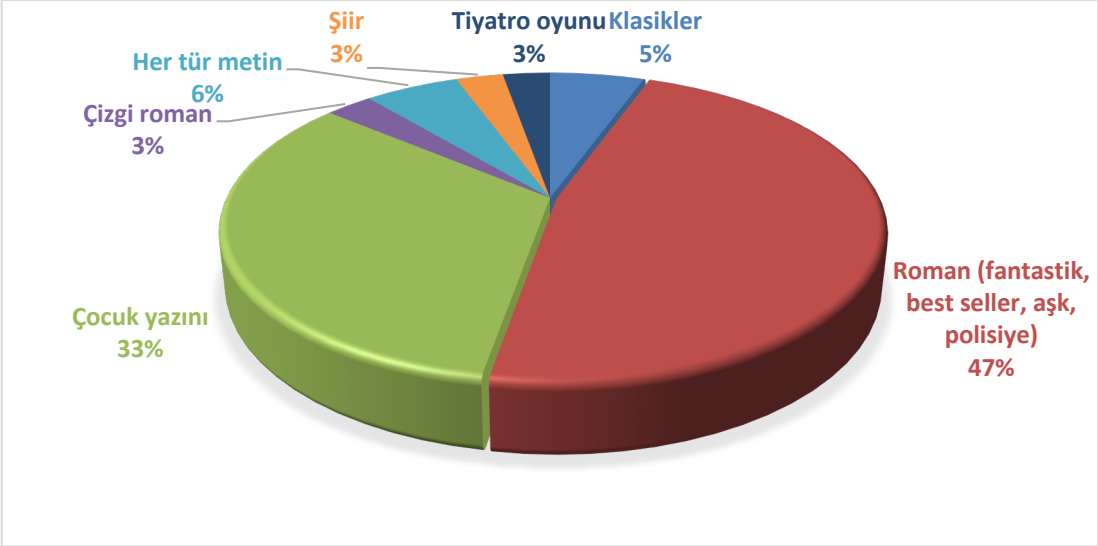
Şekil 14. Katılımcıların Dil Sermayelerinin Hacmi ve Dağılımı

Şekilde katılımcıların hangi dilden/dillerden Türkçeye yazın çevirisi yaptıkları gösterilmiştir. Buna göre, katılımcıların dil sermayeleri arasında en yüksek oran %25 ile Fransızcadır. Bunu takiben, Fransızca ve İngilizce dillerinin ikisinden de ve yalnızca İngilizceden yazın çevirisi yapan katılımcılar %21 oranındadır. Şekil katılımcıların dil sermayelerini simgeleyen bir pasta olarak düşünülürse en büyük dilime Fransızca ve İngilizce dilleri sahiptir. Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Katalanca, Portekizceden Türkçeye yazın çevirisi yapan katılımcıların oranı, İngilizce ve Fransızcadan çeviri yapan katılımcılara göre oldukça düşüktür. Bu durum, İngilizcenin dünyada ortak dil olarak kullanılması ve İngilizcenin Türkiye'deki eğitim programlarında Türkçeden sonra en çok öğretilen dil olmasından kaynaklanabilir. Fransızcanın katılımcılar arasındaki baskınlığı ise benzer biçimde bir zamanlar Türkiye'de en çok kullanılan birinci yabancı dil olarak öğretilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Bütünsel olarak değerlendirildiğinde, katılımcılar çok çeşitli dil sermayelerine sahiptir. Hatta birden fazla dil sermayesine sahip katılımcıların sayısı azımsanmayacak bir ölçüdedir. Katılımcıların kültürel sermayesini oluşturan etmenlerden biri olarak dil sermayesinin yüksek bir hacme sahip olduğu söylenebilir.

Bir yazın çevirmeni için alana girişte dil sermayesi öncüldür ancak bu öncülü koz olarak kullanırken çevrilen yazın türü de dil sermayesi kadar önemlidir.

Şekil 15. Katılımcıların Çeviri Yaptıkları Yazın Türleri

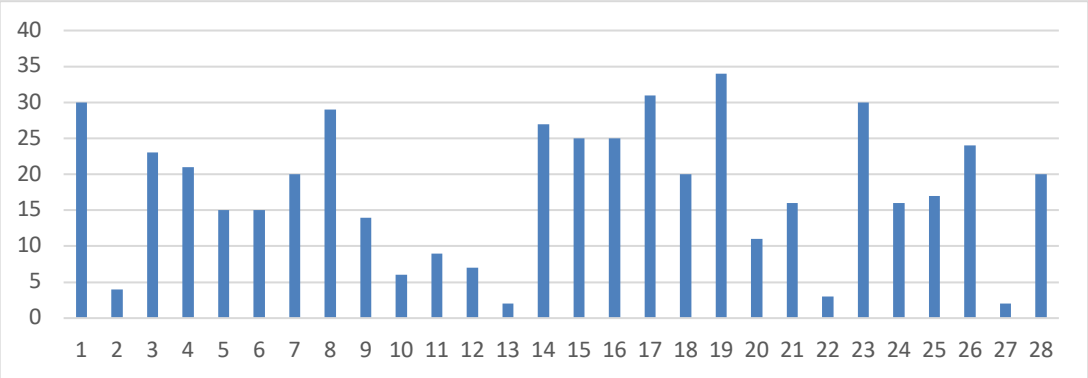
Katılımcıların çeşitli alt türlerde yazın çevirisi yaptığı şekilden anlaşılmaktadır. Özellikle roman ve çocuk yazını türleri, şekilde görüldüğü üzere pastadan büyük pay almaktadır. Dikkat çeken bir nokta olarak "her türlü metni çeviriyorum" yanıtını veren katılımcılar da %6'lık bir orana sahiptir. Alanda mücadele edebilmek için katılımcıların farklı stratejilerle öne geçme manevralarında bulunmaları son derece doğaldır. Metin türünde seçici davranmamak ya da her türden çeviri yapabildiğini belirtmek de bu stratejilerden biridir. Seçici davranmamak, yazınsal çeviride uzmanlaş(a)mamayı ya da bunu tercih etmemeyi işaret eder. Eyleyicinin bulundukları konumları her ne kadar kesin bir bilinçle seçtiklerini ya da böyle bir "lükslerinin" olduğunu iddia etmek yanlış olacaksa konum yörüngelerinin tamamen bilinçsiz bir biçimde şekil aldığını savunmak da o denli yanlış olacaktır. Örneğin, geçim kaygısıyla metin türü tercihinde bulun(a)mamak, katılımcının ekonomik güvencesizliğini göstermektedir. Bir başka örnekte, alana giriş mücadelesinde sermaye hacmini artırmak isteyen bir yazın çevirmeni, çevrilecek yapıtın metin türüne kendi karar ver(e)meyebilir. Öte yandan, yayımcının kurumsal sermayesiyle çevirmen üzerindeki tahakkümü, metin türü seçimi ayrıcalığını yayımcıya tanıyabilir. Ancak sembolik sermayesiyle kendini ispat etmiş yazın çevirmenlerinin seçim ayrıcalığını elinde bulundurması daha olasıdır. Örneğin, klasik diye nitelendirilen yapıtların çevirisi, telifi bitmiş kitaplar kategorisinde yer alır ve yazarın ölümünün ardından 70 yıl geçtikten sonra artık o yapıt kamuya mal olur (FSEK, 1951, Md. 27). Bu nedenle, yayımcının yazara telif ücreti ödeme zorunluğu ortadan kalktığı gibi (Ç20) artık telif sahibi yapıtın çevirmenidir. Dolayısıyla, çevirmenlerin seçim haklarını eğer böyle bir kozu ellerinde

bulundurabiliyorlarsa, klasiklerden yana kullanmaları son derece beklenen bir durumdur. Bir katılımcı durumu şöyle açıklamaktadır: "Ben, telifi bitmiş kitapları çeviriyorum hep. Klasikler bu kategoride, (…) Telif problemi ortadan kalkmış oluyor. Ben onları çeviriyorum ve bu ülkede o eserin telifi çevirmene ait. Telif sahibisiniz, yani kıymetli bir şey bu aslında" (Ç2). Böylelikle katılımcı hem ekonomik hem de sembolik sermaye kozunu güçlendirmektedir. Benzer biçimde başka bir katılımcı, klasik yapıtların çevirisine ilişkin görüşlerini şöyle açıklamaktadır: "Ben klasik dışında çeviri yapmam. Her akıllı insanın klasik çevirmesi lazım" (Ç5). Buradan anlaşılıyor ki, eğer yazın çevirmeninin bir seçim şansı ve elbette gücü varsa klasik yapıtların çevirisi kendisine avantaj sağlamaktadır. Ancak çevirmenin bu seçim gücünü elde edebilmesi de yine alandaki konum mücadelelerinin sonucunda çevirmenin elinde bulundurduğu kozların hacim ve niteliğine ve karşı mücadele verdiği eyleyici(ler)in kozlarına bağlıdır. Bir diğer katılımcı, uzun yıllar ve uğraşlar sonucu koruduğu konumuyla elde ettiği kozu şöyle ifade etmektedir:

> Bir zaman sonra kendine bir challenge olarak gördüğün bir kitap varsa o, ona yöneliyorsun, onu yapmak çevirmek istiyorsun. Ya da işte senin için gerçekten çok büyük bir tutku olan bir şeyi ve tam da istediğin yayıneviyse onunla yapmak istiyorum. Ama bunu ben diyebiliyorum. Çünkü benim başka bir gelirim var. Bunu diyemeyenlerden bu cevabı muhtemelen alamayacaksın (Ç4).

Dolayısıyla, çevirmenin maddi koşullarının niteliği, alanda metin türü açısından özgür seçim şansını oldukça artırmaktadır. Yine deneyim, tanınırlık, ilişkiler gibi etmenler alanda söz sahibi olmayı desteklemektedir. Metin türünün yanında deneyim de eyleyicilerin koruma ve yıkma mücadelecinde başvurdukları potansiyellerinden biridir.

Şekil 16. Katılımcıların Deneyim (Yıl) Dağılımları

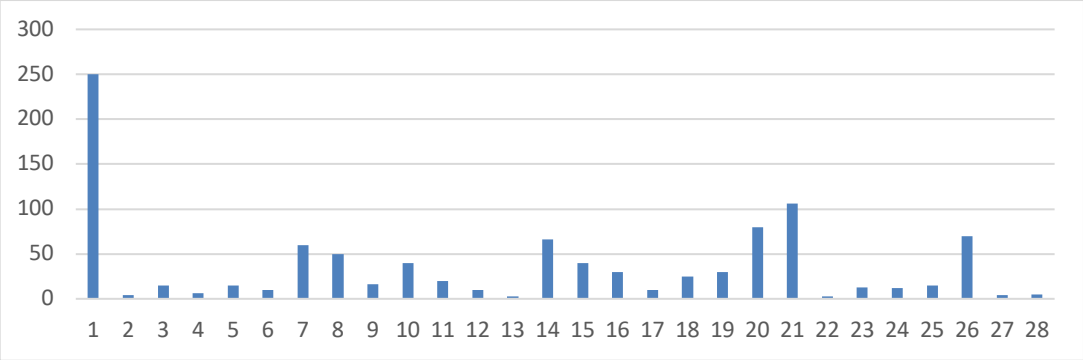

Şekilde dikey düzlem deneyim yılını gösterirken yatay düzlem katılımcı sayısını göstermektedir. Şekilde görüldüğü üzere, katılımcılar arasında 2 yıldan 34 yıla kadar değişen bir deneyim skalası bulunmaktadır. Buna göre, araştırmanın katılımcılarının deneyim yılı ortalaması 17,71 yıldır. Yazın çevirisi bağlamında, bir çevirmenin deneyimi alandaki konumlanmasında oldukça önemlidir. Deneyim, eyleyicilerin alana ilişkin ipuçlarını biriktirmesine yardımcı olur. Çevrilecek metin türü, çalışılacak yayınevi, editör vs. gibi toplumsal ağlara katılmakta seçici bir anlayış geliştirmeyi sağlar. Örneğin, alanda belli bir çevre edinen çevirmen rakiplerine göre daha sağlam bir konuma sahip olur. Daha tanınırdır ve daha kolay iş alabilir. Ancak sınırlı bir deneyim ile görünürlük kazanmak, baştan bir toplumsal ağ yaratmak, saygın projelerde yer almak konusunda zorluklarla karşılaşmak daha olasıdır. Bu nedenle, sembolik sermaye ile deneyim arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Sembolik sermaye hacmini yükselten önemli etmenlerden biri deneyimdir ve deneyimi artıran da sembolik sermayenin varlığıdır. Eyleyicinin konumlanışı deneyiminden doğrudan etkilenir. Güç ilişkileri, arz ve talep oranları, çalışma koşulları gibi alanın yapısını şekillendiren etmenlerin de eyleyicinin deneyimi üzerinde etkisi bulunmaktadır. Şekilde katılımcılar arasında bariz deneyim farklılıkları olduğu açıkça görülmektedir. Ancak ortalamaya bakıldığında hatırı sayılır bir deneyim yılı göze çarpmaktadır.

Katılımcıların deneyimin alanın dinamiklerinde oynadığı role ilişkin söyledikleri, alanın yapısıyla ilgili çeşitli bilgiler sunmaktadır. Örneğin bir katılımcı, yayınevlerinin "ucuza getirmek için deneyimsiz çevirmenlerle çalıştığından" (Ç2) bahsederken başka bir katılımcı, deneyimsiz çevirmenin elinden çıkan bir kitabı asla ikinci kez okuyamayacağını ifade etmektedir (Ç4). Burada farklı kutup ve konumlarda yer alan yayımcıların, okurların ve çevirmenlerin deneyim konusuna bakış farklılığı görülmektedir. Bir diğer katılımcı, redaktörlük yaptığı süreçten yeni başvurulardan çok deneyimli çevirmenleri tercih ettiklerini şöyle ifade etmektedir: "bir redaktörün yüzlerce kişi içinden bir tanesini seçmesi ve ona sıra gelmesi zor ve öyle onlarca deneme çevresi düşünün" (Ç28). Bu nedenle katılımcı, deneyim sermayesini elinde bulunduramayan çevirmenlere toplumsal ağ kurma kozunu işaret etmektedir: "bir tanıdık işi hızlandırır, yani o zaman daha çabuk bakabilir" (Ç28). Alanda deneyim elde edebilmek için önce alana katılıp bir konum alması gereken eyleyici, giriş bileti olarak toplumsal ilişkiler ağından yararlanmalıdır. Yazın çevirmeni, sembolik sermaye hacmini, toplumsal sermayesiyle destekleyebilmektedir.

Katılımcıların deneyimini yıllarla sınırlamak çevirdikleri yapıt sayısını görmezden gelmeye neden olabilir. Örneğin uzun yıllardır yazın çevirisi yaptığını belirten bir katılımcının basılan çeviri yapıt sayısı üzerinden kazandığı deneyimle, daha kısa sürede daha çok çeviri kitabı bulunan bir yazın çevirmeninin deneyim hacmi ve niteliği aynı olamaz.

Şekil 17. Katılımcıların Yayımlanan Çeviri Kitap Sayısı

Şekilde görüldüğü üzere, katılımcılar arasında üç çeviri kitaptan (saha araştırması yapılırken 'en az üç yazın çevirisi bulunmak' sınırlamasıyla katılımcılara ulaşılmıştı) 250 çeviri kitaba kadar değişen bir skala bulunmaktadır. Katılımcıların çevirdikleri yazınsal yapıt sayısı genelde ortalama bir seyir seyrederken birkaç katılımcının (Ç1, Ç7, Ç8, Ç14, Ç20, Ç21 ve Ç26). Özellikle bir katılımcı (Ç1), 30 yıllık deneyim ve 250 çeviri kitapla, yüksek üretkenlik göstermektedir. Öte yandan dört yıllık deneyime sahip dört çeviri kitabı bulunan çevirmen, daha az üretkenlik göstermiştir. Bunun nedenini kesin ifadelerle belirtmek mümkün değildir. Ancak çeşitli etkenler sıralanabilir. Örneğin, güçlü toplumsal ağlar, çevirmene yeni çeviriler sağlayabilir. Tam aksine sınırlı deneyim ve ilişkiler bunu güçleştirebilir. Çevirinin içeriği ve niteliği, bireysel ve yaşamsal koşul ve tercihler de yazın çevirmeninin çeviri kitap sayısını etkileyebilmektedir.

Katılımcıların deneyim yılı ve çeviri kitap sayısı arasında bir bağlantı oluşturmak istenirse zayıf düzeyde pozitif bir ilişki kurulabilir. Buna göre, deneyimli çevirmenlerin yayınlanmış çeviri kitap sayısının biraz daha yüksek olması yönünde hafif bir eğilim bulunmaktadır. Alana katılma mücadelesi veren katılımcılarla konumunu koruma mücadelesi veren katılımcıların farkı buradan anlaşılabilmektedir. Ancak her bir katılımcı için aynı doğrusallığı kurmak doğru olmaz. Yalnızca iki değişken üzerine kurulu kısıtlı bir nedensellik sosyolojik bakış açısına ait olamaz. Bu nedenledir ki altta yatan diğer faktörleri ve mekanizmaları keşfetmek çeviri(nin)

sosyolojisinin başat amacıdır. Piyasa koşulları, talepler, çevirinin kalitesi, toplumsal ağlar ve katılımcıların bireysel koşulları gibi etmenler de çevirmenlerin çevirdikleri kitap sayılarını etkileyebilmektedir.

Yaş, cinsiyet, eğitim bilgileri, dil, yazın türü ve deneyim gibi kültürel, toplumsal ve sembolik sermayenin türleri alanın işleyiş koşullarına ve katılımcı yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ve mesleki statülerine ilişkin küçük bir izlenim yaratsa da katılımcıların sosyoekonomik statüleriyle ilgili bir kavrayış için başka sosyoekonomik göstergelere de gereksinim vardır. Bunun için alanın yapısı ve dinamikleri ilişkisel göstergelerle inşa edilmelidir.

5.5.2. Alanın Yapısı ve Dinamikleri

Alana bütünsel bir bakış açısıyla yapı ve dinamiklerin ayrıştırılması ve tüm bu yapı ve dinamiklerin ilişkisel bir yorumlamasının yapılması, araştırma nesnesini inşa etmenin gereklerindendir.

Yazınsal alan ve çeviri alanı kesişiminde eğer bir mikro alan olarak nitelendirilebilirse yazınsal çeviri alanı, pek çok dinamiğin birlikte hareket ederek bir araya geldiği çok boyutlu bir yapıdan oluşur. Yazın çevirmenleri, yayımcılar (yayın yönetmenleri, koordinatörler vs.), editörler, redaktörler, yazarlar, okurlar ve belki de işin içine yayım aşaması eklemlenirse matbaacılar ve dağıtımcılar gibi pek çoğu alanın eyleyicileridir. Çalışmada, yazın çevirmenlerine çeviri sosyolojisi odağında odaklanılacağından bu kısımda ortak paydası yazın çevirisi olan çevirmen katılımcıların (ve yazın çevirisinin yanında editörlük, yayımcılık, redaktörlük, yazarlık vs. işleriyle) alana ilişkin betimlemeleriyle alanın yapı ve dinamiklerin inşası gerçekleştirilecektir. Eyleyicilerin de farklı habituslarıyla ve bu habitusların kendi içerisinde çeşitli bakış açısı ve yaklaşımlarla alana yaklaşacağı düşünülürse, katılımcıların çeşitli yorumlarda bulunarak alanın çok boyutlu yapı ve dinamiklerini betimleyeceği öngörülmektedir.

Yazın çevirisi alanının "çok geniş bir alan" (Ç5) olduğu ve sözleşmelerle bu alanın kurallarının belirlendiği katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir (Ç1, Ç3-Ç5, Ç18 ve Ç21). Sözleşmeler, alanın yapısını inşa eden kurallar niteliğinde, müzakere süreçlerinin bir sonucu ve ürünüdür (Ç1). Dolayısıyla sözleşmeler, katı ve değişmez kurallardan oluşmaz. Bazen de müzakere, bir seçenek olmaktan çıkıp tek tip sözleşme usulüyle, yayınevinin sunduğu bir anlaşma halini almaktadır: "Yani ortak hazırlanan bir sözleşme değil. Yayınevi diyor ki benim bir tek sözleşmem var. İşte herkese de

aynı sözleşmeyi uyguluyorum. Buyurun sözleşme, buyurun imzalayın diyor mesela. Siz o sözleşmede bir şey bile söyleyemiyorsunuz" (Ç4). Sözleşmeler içerik ve kapsam açısından yeterli bulunmadığında, sözleşmenin dışında uygulamaların farklılaştığını ise bir katılımcının şu sözlerinden anlaşılmaktadır: "Yazılı olmayan, basılı olmayan kurallar hala çok baskın ve çok yaygın olarak bu alanda geçerli. Onu söyleyebilirim. Sözleşmeler var ama çok daha baskın bir şekilde kendi aramızdaki sözü mutabakatla ilerliyor her şey" (Ç3). Alanın esnekliği ve kayganlığıyla değerlendirilebilecek bu ifadeler başka katılımcıların görüşleriyle de desteklenir niteliktedir: "Bizim iş tanımımız tam olarak nedir? Neyi yapabiliriz, neyi yapamayız? Biz ne kadar temsil ediliriz, edilmeyiz. Haklarımız nedir? Sözleşmelerimizde bunlar tam bir belirsizlik süreci aslında. Herkes bu alanda hala bunca yıldır biraz el yordamıyla ilerliyor" (Ç21). Alanın yazısız kuralları, işleyişi kendine özgü düzensiz bir düzende koşullanmasına neden olmaktadır: "(…) bu alan her şeyin çok açık olduğu, hiçbir şeyin açıkça konuşulmadığı bir alan" (Ç5). Çevirmenler için yazınsal alan her ne kadar sözleşme koşullarıyla düzenlenmeye çalışılsa da alanın standart yazılı kurallarla düzenlendiğini iddia etmek doğru olmayacaktır. Buna neden olan etmenlerden birini katılımcı şöyle açıklamaktadır:

> Ben şey hikayelerini de biliyorum, 'sen kaç alıyorsun? Ama ben söyleyemem'. Birbirine telif oranlarını söyleyememe… Halbuki bizim bunları artık sabitleştirip 'biz sadece bu şekilde çalışırız, başka da bir şekilde çalışmayız. Gidin o zaman başka birini bulun'. Dememiz lazım. Ama demiyoruz (Ç11).

Sözleşmeler, çevirmen ve yayımcı arasında imzalanan, çevirmenin ve yayımcının şartlarına göre (dil, tecrübe, ekonomik koşul, çeviriye yaklaşım vb.) değişebilen sözleşmeler olduklarından yazın çevirmenlerinin alanda güçlü bir konum almalarını zorlaştırmaktadır. Yayınevinin kurumsal olarak ya da yayımcının elinin başta ekonomik olmak üzere toplumsal, sembolik sermaye gibi sermaye türlerinin daha güçlü olduğu bu alan, esnek ve değişken bir dinamik kazanmaktadır. Böyle bir alanda, bireysel sözleşmelerin, güçlü sermaye hacimleri karşısında tahakküme girme potansiyeli hayli yüksektir. Böylelikle eyleyiciler sermaye hacim ve dağılımları doğrultusunda sürekli yeniden üretilen bir yapıyı inşa etmektedirler. Örneğin, daha önce alanda hiçbir şeyin açıkça konuşulmadığını üzülerek ifade eden bir diğer katılımcı bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Bu alanı şekillendiren çevirmen davranışları var. Şimdi bu alanı mesela benim yüzde yedide diretmem

şekillendirmiyor. Ben yüzde yedi de yüzde sekiz de diretirsem bana kimse çeviri vermez. Yüzde dört var. Yani niye yüzde yediye olsun?" (Ç5). Dolayısıyla alanın değişken yapısının kaynaklarından biri de yazın çevirmenleri arasındaki kıyasıya rekabettir.

Alanda rekabetin, ücret konusunda dengesiz bir skalayı işaret ettiği ortadadır. Fakat bu durum aynı zamanda hem yazın çevirmenlerine hem de sözleşmenin diğer tarafında yayımcılara hareket kabiliyeti yüksek koşullar sağlamaktadır: "Şimdiye kadar 'ya ben bir iki hafta daha alabilir miyim?' dediğim zaman hiçbir şekilde hiçbir yayınevi bir problem çıkarmadı bana. Öyle bir avantajı da var. Çünkü onlar da zaten kitabı aldıkları anda başlayamıyorlar genellikle" (Ç12). Hatta İtalyancadan Türkçeye yazın çevirisi yapan katılımcı, koşulları karşılıklı "esnekleştirme"nin, alanda devamlılığın nedenlerinden biri olduğunu şöyle iade etmektedir: "Acaba bir iki hafta daha, bir kere daha bir üstünden geçsem de size versem falan dediğimde bir sorun yaşamadım yani o bir avantaj bence. Yani devam ettirebilmemizin koşullarından biri belki" (Ç12). Katılımcının sözleri, iki taraflı imzalanan sözleşmenin, aslında karşılıklı kabul edilen yazısız kurallarını işaret etmektedir. Buna göre, çevirmenin çeviriyi geciktirme konusundaki kural ihlali herhangi bir cezaya tabii tutulmamaktadır. Burada yayımcılar için İtalyancadan Türkçeye çeviri yapan yazın çevirmeni bulmanın İngilizce, Fransızca, Almanca gibi daha çok konuşulan dillerde yazın çevirmeni bulmaktan daha zor olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Bu nedenle, İtalyancanın sözü geçen dillere göre talep fazlalığı ve arz eksikliğinin, çevirmenin pazarlık gücünü artırdığı yorumu yapılabilir. Katılımcı ayrıca, belki de yazın çevirisi yapma nedenlerinden birinin kendisine sunulan esnekliğin olduğunu belirtmektedir. Böylelikle, alanda esneklik doksası, gizliden ve karşılıklı bir ön kabul oluşmaktadır. Benzer bir paylaşımı başka bir katılımcıdan da duymak mümkündür: "Her iki tarafın da karşılıklı anlayış çerçevesinde sözleşmenin dışına çıktığı oluyor. Çevirmen hastalık, başka işler, hayatın getirdiği sorunlar nedeniyle saptanan sürede çeviriyi teslim edemeyebilir. Yayınevi de baskı tarihini programının akışı içinde değiştirmek zorunda kalabilir, kimi zaman ödemeyi geciktirebilir" (Ç1).

Bireysel sözleşmelerin beraberinde getirdiği uygulama farklılıkları, yazın çevirisi alanının karmaşık işleyişinin somut örneğidir. Ayrıca alanın esnek işleyişi ve standartlaşmadan uzaklığı farklı katılımcılar tarafından vurgulanmış ve gerekçelendirilmiştir (Ç5-Ç7, Ç9, Ç11, Ç18, Ç25 ve Ç28). Katılımcılar, mesleğe yeni

başlayanların tecrübeli çevirmenlere göre çok daha zor koşullarda yazın çevirisi yapmasından (Ç5), ücret dengesizliklerinden (Ç6), yayınevlerinin sunduğu koşulların farklılığından (Ç7), alan içindeki fikir ayrılıklarından (Ç11) ve alanın dağınık ve kopukluğundan (Ç18) bahsederek alana ilişkin zemini kaygan, belirsiz ve dengesiz bir atmosfer çizmektedir. Katılımcıların birbirini tamamlayan bu ortak görüşleri, alanda düzenleyici standartlaşma etkinlikleri konusunda birbirinden ayrılmaktadır. Örneğin, sertifikasyon sisteminin yazın çevirmenliği için olanaksızlığı (Ç9 ve Ç28) ve sertifikasyon sisteminin gerekliliğinden (Ç25) bahsederek alanın değişken yapı ve dinamiklerini ortaya koymaktadırlar. Katılımcıların farklı habitusları, olgulara yaklaşımlarını da farklılaştırmaktadır. Ç9 ve Ç28, yazın çevirisinin herhangi bir lisansla ya da sınavla ölçülemeyeceğini dile getirirken Ç25 alandaki uygulama serbestisinin çalışma koşullarına ciddi zarar verdiğinden şikâyet etmektedir. Karşı iki noktada konumlanan eyleyiciler, bulundukları konumu koruma ve karşı durdukları konumu yıkma mücadelelerini beden dilleriyle, örneğin, Ç9'un çevirinin yaratıcı boyutunu ifade ediş tarzı, "Biz işin biraz daha yaratıcı boyutuyla ilgilendiğimiz için bunlar bize çok yakın gelmiyor" ve bunu başı ve dik duruş pozisyonuyla onaylaması, konumunu koruma refleksini işaret etmektedir. Aksine Ç25'in egemen olan işleyişi yıkma mücadelesini, "Bırakın yeterlilik sınavına tabi olmayı. Onlar çerçeveyi kendi alanları doğrultusunda kullanıp şekillendirmeyi ve kendi mesleklerini o çerçeveyle tanınmayı tanımlamayı baştan reddettiler. Temel problem bu. Belki kullansalardı kendi konumlarına uygun yeterlilik yazabileceklerdi" sözleriyle ve yükselen ses tonuyla mevcut konumu değiştirme isteğini kendinden emin bir biçimde açıklamaktadır.

Bir diğer tarafta yıllar içerisinde kendi standardını oluşturup yayınevleriyle bu standartlar doğrultusunda sözleşme imzaladığını belirten katılımcılar da vardır (Ç5-Ç7, Ç11, Ç12, Ç21, Ç25, Ç27 ve Ç28). Fakat sözü geçen katılımcılar yıllar içerisinde elde ettikleri konuma gelebilmek için mücadele etmeleri gerektiğini belirtmektedirler:

> (…) bunların içinde şimdi o kadar geniş bir kapsam oluyor ki gençler var mesela. Çevirin de nasıl yaparsam yapayım diyen mesela işte asıl tuzu çok kuru olanlar var. Hani çeviriyle yaşamayanlar var. Ondan sonra yani alan bu anlamda hani mücadele tırnak içinde mücadeleye uygun mudur, değil midir? Yapılırsa nasıl yapılabilir? O yüzden biraz ne demek lazım? Çetrefilli, benim kim olduğum ya da bir şekilde işte ateş hattında olmamla alakalı (Ç5).

Ancak bu mücadele biçimi eyleyicinin alandaki konumuna göre yapılanmaktadır. Sorgulayan bir bakış açısıyla katılımcının belirttiği üzere, alana katılabilmek için ilk adımı atmak ve bu adımı atarken kendi standardını oluşturmak oldukça zordur. Ancak yılların getirdiği tecrübe ve sebatla, yazın çevirmeni konumunu güçlendirebilmektedir. Dolayısıyla eyleyicilerin yazın çevirisi alanına girebilmek için çeşitli taktik ve stratejilere başvurması gerekebilmektedir: "Bir yazar tanıyordum, (…) 'nereden başlamalıyım' diye bir yazara sordum. O bana İstanbul'daki bir kitap ajansını adres gösterdi. Oraya mail atabilirsin dedi. Ben de bu ajansa kendimi tanıtan bir mail attım. Onlar da bana geri döndüler. Önerebileceğim kitapları sordular" (Ç13). Böylelikle, Ç13 alana katılmak için toplumsal sermaye kozundan yararlanmaktadır.

İlişkiler, sosyal ağlar gibi toplumsal sermaye öğeleri, yazın çevirisi alanına dahil olmakta ve toplumsal konumu devam ettirmek ve/veya iyileştirmekte önemlidir (Ç1-Ç8, Ç10-Ç13, Ç18-Ç21 ve Ç24). Katılımcıların büyük çoğunluğu tanıdık aracılığıyla alana dahil olduğunu belirtirken toplumsal ilişkilerin yeni çeviri sözleşmeleri imzalamaya olanak sağladığını ifade etmektedir: "Benim işim genelde networkle ilerliyor. Yani kimse bana 'ah sayın Ç10, biz sizinle çalışmayı çok isteriz' diye gelmedi şimdiye kadar" (Ç10). Alana girebilmek yazın çevirmenleri için meşakkatlidir fakat bazı katılımcılar severek yaptıkları yazın çevirisini, bir hobi olarak değil de bir mesleğe dönüştürmenin hazzına değeceğini düşünerek mücadele ettiklerinden bahsetmektedirler (Ç2, Ç8, Ç12 ve Ç21).

5.5.3. Yazın Çevirmenlerinin Çeviriye Bakışı

Bir önceki kısımda alanın yapısı ve dinamiklerine ilişkin saha notları ve katılımcıların görüşleriyle birlikte bir çerçeve çizilmiştir. Bu başlık altında, ortak paydası yazın çevirmenliği olan katılımcıların görüşmeler sırasındaki jest ve mimikleri, hal ve tavırları gibi saha notları ve görüşme sorularına verdikleri yanıtlardan hareketle yazın çevirisine bakışları yorumlanacaktır.

Görüşmeler sırasında katılımcılar, çeviri sürecinde, çeviriye duydukları tutkudan sıklıkla söz etmektedirler: "Yazılı çeviri yapmayı çok seviyorum ve özellikle edebiyat alanında çalışmaktan keyif alıyorum" (Ç10). Çeviri tutkusunu kimi katılımcılar yeni bir şeyler öğrenmek, kendini geliştirmekle pekiştirmektedir. Bir katılımcı, "O dünyadan çok şey öğreniyorsunuz, mekân öğreniyorsunuz. Genel kültür açısından da çeviri kesinlikle çok kıymetli bir alan" (Ç13) sözleriyle yazın çevirisinin kendisi için

değerini oldukça pozitif jest ve mimiklerle açıklamaktadır. Diğer bir katılımcı yazın çevirisine olan tutkusunu gülümseyerek şöyle dile getirmektedir: "Çeviri yaparken… O kadar da muhteşem tabii. Sizi alıyor, gezdiriyor. Ben Google şeyle haritayla ya bu neymiş? Neresiymiş bu diye baktığım yerleri hatırlıyorum. Gittiğim zaman da tabii canlı olarak oralara baktığımı hatırlıyorum" (Ç20). Yazın çevirisinin dünya bilgisi ve genel kültüre olan katkısının katılımcı için önemi buradan anlaşılmaktadır. Çevirinin hakkını vermenin kendisi için en büyük haz kaynağı olduğunu bir katılımcı şöyle ifade etmektedir: "Tek düşündüğünüz o kitabı doğru düzgün çevirmek. Ben hep 'alnımın akıyla şunu tamamlamayı nasip et' derim kitaba başlayınca. (…) tek derdimiz o oluyor gerçekten yani doğru düzgün bir kitap yani yazarın hakkını veren bir çeviriyle tamamlamak" (Ç3). Katılımcının adanmış ifadesinden yazın çevirisinin, odaklanma ve yaratıcılık gibi özverileri beraberinde gerektirdiği ve katılımcının bunlara büyük önem atfettiği anlaşılmaktadır. Çeviri süreci sonrasında ortaya ürün koymanın verdiği mutluluktan bahseden coşkuyla bir başka katılımcı, "Ama bittiğinde de müthiş güzel bir şey. Harika bir şey o kitabı elimize almak. Bütün o zorluğa değiyor. Onu kitapçılarda falan görmek çok müthiş keyifli bir şey. O haz da tabii paha biçilemez" (Ç2), sözleriyle yazın çevirisinin zorluklarının rağmen çeviriden duyduğu hazzı ifade etmektedir. Pek çok katılımcı yazın çevirisine bakışını benzer biçimde dile getirmektedir (Ç3, Ç4, Ç11, Ç12, Ç17, Ç19, Ç21, Ç27 ve Ç28). Ancak işin maddi boyutu düşünüldüğünde, bu ortak görüşte kırılmalar yaşanmaktadır. Örneğin çocuk yazını çevirisi yapan katılımcıya, "bugün yine olsa yine aynı işi yapar mıydınız?" sorusu sorulduğunda, ise yazınsal çeviriye duyduğu hazzı, işin maddi boyutuyla kıyaslamadığında kendisini iyi hissettiğini şu sözlerle anlatmaktadır: "Maddi boyutu ortadan kaldırdığımızda bir saniye bile düşünmezdim. Yine aynı şeyi yapardım. Sabit ve iyi yani geçinebileceğim bir rakamda bir kazancım olsa hiç düşünmem çünkü verdiği haz paha biçilemez bir şeye dönüşüyor" (Ç11). Benzer biçimde bir diğer katılımcı, "sevdiğim halde yazınsal çeviriyi yapmıyorum. Çünkü verdiğim emeğin karşılığı yok" (Ç23) ifadesiyle yoğun duygusal emeğinin karşılığında maddi kazancının yetersizliği nedeniyle yazın çevirisinden uzaklaştığını üzülerek dile getirmektedir. Katılımcılar yazın çevirisini hisleriyle, duygusal bir bakış açısıyla değerlendirdiğinde oldukça olumlu tepkiler vermektedir. Tepkilerini dile getirirken kullandıkları sözcükler, olumlu beden dilleriyle birbirini tamamlamaktadır. Ancak yazın çevrisini karşılığında maddi kazanç sağladıkları bir meslek olarak

değerlendirdiklerinde katılımcıların yazın çevirisine olumlu bakışları tam aksi, olumsuz bir yöne dönüşmektedir.

5.5.4. Yazın Çevirmenlerinin Mesleklerine Bakışı

Katılımcılar, yaptıkları işi, yazın çevirisini profesyonel anlamda, bu işi yapan ve bundan kazanç sağlayan bir profesyonel olarak değerlendirdiklerinde, yaratım düzeyi ve duygusal emeği yüksek yazın çevirmenliğine, halen mesleki statüsünü ispat mücadelesinde bir değer atfekmektedirler. Örneğin, bir katılımcı yazın çevirmenliğine bakış açısını "aşkla yapılacak bir iş" (Ç3) ve "bu kadar emeğin sonrasında çok daha iyi bir yerde olması gereken bir meslekti diye düşünüyorum. Yazın çevirmenleri henüz hak ettikleri yerde değiller" (Ç3) ifadeleriyle değerlendirmektedir. Katılımcının sözlerinden, mesleğe dair algısını duygusal emek boyutuyla yorumladığı ve profesyonel anlamda mesleğin konumunu yetersiz bulduğu görülmektedir. Yazın çevirmenliğini metaforik bir benzetmeyle, aşkla tanımlaması, katılımcının kendi dünyasında mesleğine yaklaşım biçimini işaret etmektedir. Benzer biçimde ve belki daha kesin ifadelerle başka bir katılımcı, yazın çevirmenliği yerine başka bir mesleği tercih edip etmeyeceği sorulduğunda, bakış açısını şöyle betimlemektedir:

> Pişmanlığım yok, o kadar akıllı değilim [Gülüyor]. Zevk alıyorum çünkü. Ne diyeyim? Şimdi gidip başka çevirmenlere de sorsanız aynı şeyi der. Aslında ilk başladığı nokta kitlede çevirmenlik anlamında profesyonel bir alan çok yeni açılmaya başladığı için yok bunu herkes özellikle benim kuşağımdaki, benim yaşlarımdaki herkes zevk için, kendi keyfi için, kendi edebiyat sevgisini ya da okur keyfini takdir etmek için yapıyoruz. Dolayısıyla meslek olarak yapar mıydınız derseniz? Hayır yapmazdım. Ama zevk için yapardım (Ç17).

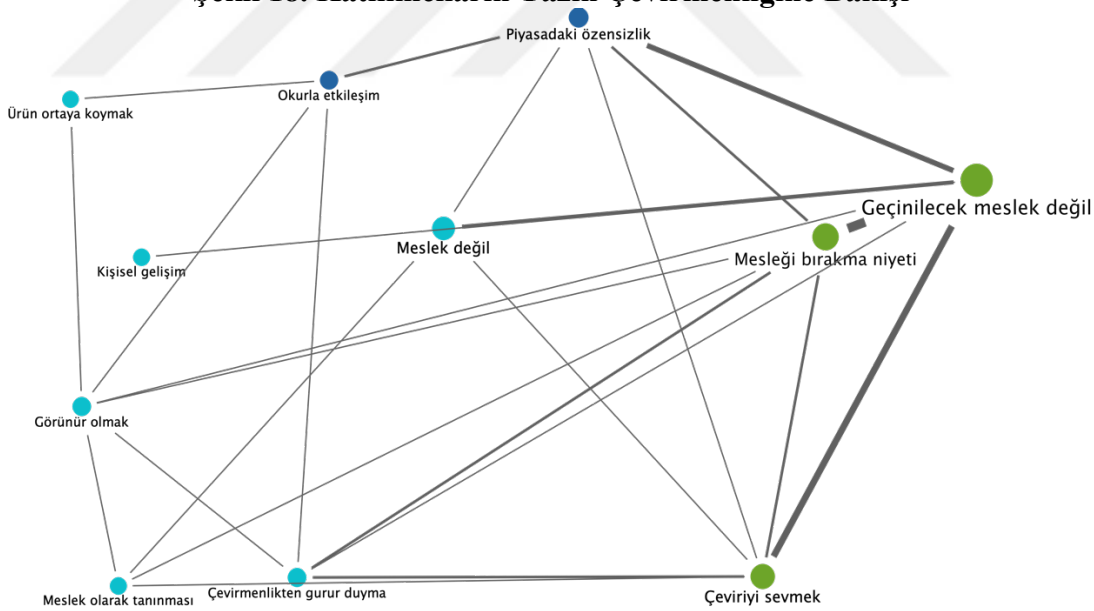
Buradan katılımcının, yazın çevirmenliğine yönelik algısının, hayatını idame ettirebileceği bir meslek olarak değil ancak sevdiği için yapabileceği bir uğraş biçiminde olduğu görülmektedir. Bu görüşün, yazın çevirmenlerinin ödeme koşulları, mesleğin icra biçimi gibi nedenlerle ilgili olduğu düşünülebilir. Başka bir katılımcı ise yazın çevirmenlerinin meslekten çok uğraş, hobi gibi nitelendirmelerle mesleğe zarar verdiklerini ifade etmektedir: "Ben bunu keyif için yapıyorum diyen insanlar çıkıyor ya da benim asıl mesleğim şu, bunu da hobi olarak yapıyorum diyen insanlar çıkıyor. Onların zaten umurunda değil çevirmen görünmemiş, varmış, yokmuş... Dolayısıyla sonuç mesleğe zarar veriyor" (Ç24).

Öte yandan, başka bir katılımcı yazın çevirmenliğinin çalışma koşullarını kendi lehine çevirdiğini ve bundan memnuniyetini şöyle açıklamaktadır:

> Ruhsal olarak, ki artık herkes evde çalışıyor, böyle sosyal açıdan da kısıtlanmış durumdasın. Çok yalnız bir hayat yani o manada. Benim ondan şikâyetim yok. Ben onu bilakis seçtim de belki ama normalde bir insanı rahatsız edebilir tabii ki o kadar münzevi bir hayat yaşamak. Benim o açıdan bir sıkıntım yok açıkçası (Ç19).

Benzer biçimde, evden çalışmak, esnek çalışma saatleri ve koşulları açısından durumu kendi zamanının hâkimi olmanın avantajıyla değerlendiren pek çok katılımcı da bulunmaktadır (Ç1, Ç7, Ç19, Ç21 ve Ç28). Fakat yazın çevirmenlerinin izole bir hayat biçiminden mustarip olduğunu bazı katılımcılar, "çok yalnız bırakan bir iş" (Ç26), "asosyal iş" (Ç20) betimlemeleriyle ve benzer yaklaşımlarla ifade etmektedir (Ç9, Ç21, Ç25, Ç28). Katılımcıların aynı mesleği icra biçimlerini farklı bakış açılarıyla değerlendirmeleri, farklı habitusların farklı beğeni ve zevkleriyle yorumlanabilir. Aşağıdaki kod haritasında katılımcıların yazın çevirmenliğini çeşitli değerlendirme biçimleri gösterilmektedir:

Şekil 18. Katılımcıların Yazın Çevirmenliğine Bakışı

Buna göre, katılımcılar yazın çevirmenliğinin bir meslek olarak görünürlüğünün artmasıyla, mesleğe ilişkin olumlu bir bakış açısı geliştirmektedir. Çevirmenlikten gurur duyma, ürün ortaya koyma, okurla etkileşim gibi duygusal çıktılar katılımcıların yazın çevirmenliğine ilişkin motivasyonunu artırmaktadır. Yazın çevirmenlerinin görünürlüklerinin artmasıyla mesleklerine dair olumlu algılarının arttığını bir katılımcı şöyle ifade etmektedir: "O kitabın üzerinde adınızı görmek bile inanılmaz gurur

veriyor ve sadece sizi değil annenizi, babanızı da gururlandırıyor. Yeni tanıştığınız insanlara veriyorsunuz. İş görüşmelerinde sizi bir adım öteye taşıyor" (Ç22). Katılımcının bir eser ortaya çıkarmanın verdiği hazla yaptığı işten gurur duyduğu ve hatta yazın çevirmenliğinin başka iş görüşmelerinde kendisini bir adım öteye taşıdığı hem sözlerinden hem de sözlerini desteklediği beden dilinden anlaşılmaktadır. Aksi kutupta, katılımcılar yazın çevirmenliğini geçinilecek bir meslek olarak değerlendirmediklerinde bunu ya yalnızca sevdikleri için (bir geçim kaynağı olarak değil) devam ettirmekte ya da mesleği bırakma niyetiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Piyasadaki özensizlik ve yazın çevirmenliğinin bir meslek olarak tanınmamasına dair inanç, yazın çevirmenlerinin mesleklerine olan bakış açılarını oldukça olumsuz etkilemektedir. Böyle düşünen katılımcıların çokluğu, şekilde sağ kutupta bulunan bağlantı oklarının kalınlığından anlaşılabilmektedir.

Yazın çevirmenlerinin meslek algıları belki de daha fazla derine inilmesi ve detaylı araştırılması gereken bir konu olmakla birlikte, bu başlık altında, araştırma nesnesinin inşasında, saha verisini çözümlemeden önce bir giriş niteliğinde sunulmaktadır. Ancak saha verisinin tematik çözümlemesinde (Braun ve Clarke, 2012), katılımcıların yazın çevirmenliğine ilişkin mesleki kavrayışlarıyla birlikte ortaya çıkan kodlar ve temalar detaylı bir biçimde yorumlanacaktır.

5.5.5. Sermayeler ve Güç Mücadeleleri

Katılımcıların alandaki güç mücadelelerinde ileri sürdükleri kozları, sermayeleridir. Yazınsal alanın eyleyicileri yazın çevirmenlerinin, alana katılma kozu olarak ellerinde bulundurdukları, dilsel sermayeleri ve bununla birlikte kültürel sermayeleri, hacim ve dağılım farklılıklarıyla bir rekabet unsuru olabilir. Daha önce katılımcılara ilişkin temel bilgilerin ele alındığı kısımda, katılımcıların kültürel sermayelerinin bir unsuru olarak eğitim sermayelerinin (Bkz. Şekil 13) ve dil sermayelerinin (Bkz. Şekil 14) hacim ve dağılımları incelenmişti. Ayrıca katılımcıların çeviri yaptıkları yazın türleri (Bkz. Şekil 15), yazın çevirisi üzerine deneyimleri (Bkz. Şekil 16) çevirdikleri kitap sayıları (Bkz. Şekil 17) kültürel sermayenin hacmini artıran ve niteliğini çeşitlendiren unsurlar olarak değerlendirilebilir. Temel sermaye türlerinden kültürel sermayenin yanında katılımcıların toplumsal, ekonomik ve sonuç olarak sembolik sermaye hacim ve niteliklerini, bunların yanı sıra kurumsal, profesyonel, hukuki ve psikolojik sermayelerini etkileyen unsurlar bu başlık altında irdelenmiştir.

Katılımcıların oluşturdukları ve katıldıkları toplumsal ağlar, toplumsal sermayelerini güçlendirmektedir. Yazınsal alan, kendine özgü esnek ve akışkan yapısıyla net biçimde belirlenmiş alana giriş kurallarının aksine toplumsal ilişkiler ve tanınırlığın özellikle alana girişte ve sonrasında ağ kurmakta oldukça önemli olduğu bir alandır. Saha verisine göre, alana katılabilmek için toplumsal ağından yararlandığını ifade eden pek çok katılımcı bulunmaktadır (Ç4-Ç8, Ç17, Ç20, Ç21, Ç27 ve Ç28). Örneğin bir katılımcı alana giriş sürecini şöyle betimlemektedir: "İlk çeviri için tanınma süreci belki zorlayıcı olabilir. Yayınevi de sizi tanıdıktan sonra belki daha kolay" (Ç6). Alana katılım sürecinde, giriş biletlerini ellerinde bulunduran alandaki konum sahipleri, yeni eyleyicilere bu bileti sunarken hem alandaki konumlarını meşrulaştırmakta hem de bu meşrulaştırma işini yaparken konumlarını korumaktadırlar. Nitekim başka bir katılımcı, ilk çevirisini yapmadan önce nasıl bir adım attığını şu sözleriyle ifade etmektedir: "Orada bir tanıdık editör vardı. Çeviri yapmak istiyorum deyince onlardan bir çeviri aldım" (Ç7). Ancak çoğunlukla tanıdık aracılığıyla ilk çeviriyi "elde etme ölçütü" alana girişin koşulu olarak her zaman toplumsal ağların kullanılacağı anlamına gelmemektedir. Örneğin, bir katılımcı kitap çevirisine başlama durumunu şöyle açıklamaktadır: "sevdiğim yayınevlerine doğrudan bir mesaj, mail gönderiyorum. Geri dönüşler oluyor, benden deneme çevirisi isteyenler oluyor. Her zaman tanıdıklarla değil, bazen doğrudan bir tanışma mailiyle de olabiliyor" (Ç13). Katılımcılara göre, nispeten az bir oranla olsa da aracı bir tanıdık olmaksızın yayımcılarla doğrudan iletişime geçmek de alana girişte etkili olabilmektedir.

Toplumsal sermaye yalnızca alana katılma kozu değil aynı zamanda alandaki koruma/yıkma mücadelelerinde eyleyicilerin sermayesidir. Örneğin bir katılımcı, toplumsal sermayenin hem yeni çeviri sözleşmesi yap(tır)mak hem de bu sözleşmeyi tanıdık ve güvenilir bir çevirmenle yapmak konusundaki etkisini biraz da sitem ederek şu sözlerle aktarmaktadır:

> Bu iş daha ziyade tanıdıklar üzerinden ilerler. Ben derim ki, 'şöyle bir genç var. Var mı senin bir ihtiyacın, çevirmen arıyor musun?' O da 'aramıyorum ama sen rica ediyorsan bakayım' der. Böyle olur genelde. Çünkü editör kendisine yayınevi tarafından 'bu işi ucuza yaptır' denmiyorsa oturup çevirmen filan aramaz. Çünkü onun kafasında vardır zaten kime çevirteceği (Ç5).

Katılımcı, yazınsal alanda kurumsal sermayesiyle tahakküm sahibi olan ve bu tahakkümü editörler aracılığıyla uygulayan yayınevinin, yazın çevirmeninin alana

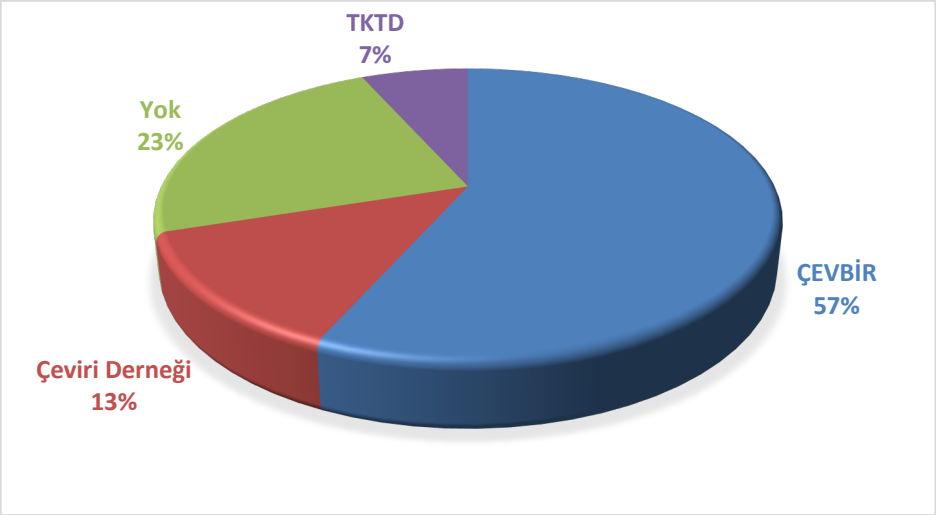
giriş mücadelesi üzerinden kurduğu ilişkisini kendi sözleriyle özetlemektedir. Söz arasında, işin daha düşük bir ücretle yaptırılması çıkarından bahseden katılımcı, yayınevinin bu konudaki illusiosunu vurgulamaktadır. Buna göre, ancak yayınevinin işi daha ucuza yaptırma çıkarı devreye girerse editör alana yeni giriş yapacak tecrübesiz ve acemi bir yazın çevirmeni arayışına girecektir (Krş. Bourdieu, 2020, s. 419). Sonuçta, çevrilecek kitap yayınevinin finansal yatırımıdır. Ekonomik çıkarın yanı sıra çeviri kalitesi açısından ve zaman yönetimi açısından güvenilir ve tanıdık bir yazın çevirmeni yayınevinin ve editörün önceliği olacaktır. Bunun dışında yayınevi için alanın dışından yeni bir eyleyicinin alana girişi birçok riski de beraberinde getirebilir. Benzer biçimde, daha önce birlikte çalıştığı bir yayınevinden farklı olarak başka bir yayıneviyle yeni bir sözleşme imzalamak da hem çevirmen hem de yayınevi için riskler doğurabilir.

Toplumsal sermaye, deneyimli eyleyicilere başvuru sermayesi olarak da değerlendirilebileceğinden başka bir deyişle, deneyimli insan sermayesi olduğundan acemi eyleyicilerin alana girişte başvuru kozudur. Bir katılımcı bu durumu şöyle ifade etmektedir:

> Örneğin bir kitap çevireceksiniz. Hiçbir tecrübeniz yok. Biliyorsunuz da belki bunun haksız bir sözleşme olduğunu. Siz bunu kabul etmezseniz yapacak biri illaki olursa. Siz ilk çevirinizi nasıl yapacaksınız? Mümkün mertebe biri olsun, bir kurum olsun arada. Her zaman mümkün değil bu. Ama size saygı duymaları için böyle bir şey olması gerekiyor (Ç20).

Çoğu alanda olduğu gibi yazınsal alanda da birikim eyleyicilerin mücadele kozlarından biridir. Alana yönelik bilgi birikimi, eyleyicilerin mesleki deneyimleridir. Bu nedenle, alana yeni giren acemi bir eyleyici, deneyimi yüksek bir eyleyiciden konum edinme sürecinde destek alabilir. Çünkü yaşayarak öğrenme, maddi ve manevi tatminsizliklerle sonuçlanabilir. Toplumsal sermayeyle kurulan bağlar, eyleyicilerin alana ilişkin inançlarını, illusiolarını kuvvetlendirmektedir. Nitekim, mesleki örgütlenme, eyleyicilerin mesleki deneyimlerini paylaşabileceği ve alana ilişkin düzenlemelere birlikte karar verebileceği bir platform olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil 19. Katılımcıların Mesleki Örgütlenme Dağılımları

Şekilde, katılımcıların mesleki örgütlenme hacim ve niteliklerinin dağılım oranı verilmektedir. Buna göre, katılımcıların yarıdan fazlası telifli eserlerin mesleki temsilciliğini yapan ÇEVBİR (Çevirmenler Meslek Birliği)'in üyesidir. Bunun en başat nedenlerinden biri, katılımcılara ulaşırken Birlikten alınan destek olabilir. ÇEVBİR'in üyelerine yaptığı duyurunun ardından saha araştırmasına katılan eyleyiciler, bu oranı artırmıştır. Ancak yine de tüm katılımcıların mesleki örgütlenme oranlarına bakılırsa bu oran hatırı sayılır bir orana ulaşılmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun üyesi bulunduğu ÇEVBİR'in yazın çevirmenlerini temsiliyet durumunu Birlik üyesi katılımcılar şöyle yorumlamaktadır: "Ülkemizde de yanlış bilmiyorsam genel olarak örgütlenme, sendikalaşma, yüzde sekizlerde. Yani onun altında değiliz. Ama keşke daha yukarı çıkabilsek tabii" (Ç9 ve çok benzer biçimde Ç7). Katılımcı, yazın çevirmenlerinin örgütlenme düzeylerini yeterli bulsa da bu oranın yükselmesinin yazın çevirmenlerinin toplumsal sermayesine olan katkısını ve güvencesizlik düzeyini düşürmeye yönelik olumlu etkisini şöyle açıklamaktadır:

> Mesleki örgütlenme çatısının altında olmak bile bir destektir güvencesizlik kaygı konusunda aynı sorunları yaşayan çevirmenlerle birlikte olmak. Örneğin, ödemesi gecikmiş, vesaire. Yalnızken, örgütsüzken yapacağın hiçbir şey yok. Yayınevine telefon edip mail atıp duruyorsun. Diğer türlü insan en azından azından danışabileceğini, yol gösteren insanlar olacağını veya onun adına hareket eden insanlar olabileceğini biliyor. Bu da bu da çok büyük bir fark insan hayatında (Ç9).

Katılımcı alanın güç mücadelelerinde mesleki dayanışmanın toplumsal sermaye hacmine olan olumlu etkisini özetlemektedir. Öyle ki, yazın çevirmeninin birey olarak yayınevinin kurumsal sermayesiyle güç mücadelesinde, toplumsal sermaye de edinmek üzere başka bir kurumsal sermayeye başvurması, elindeki kozları güçlendirmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca benzer kaygıları yaşayan eyleyicilerin dayanışma duygusu, psikolojik sermayelerine de katkıda bulunmaktadır. Mesleki örgütlenmenin güç mücadelesindeki olumlu etkisinden pek çok katılımcı bahsetmektedir (Ç2, Ç5-Ç7, Ç9, Ç10, Ç12-Ç16, Ç18, Ç20-Ç25, Ç27 ve Ç28). Örneğin, mesleki örgütlenmenin bilgilendirici atölyeleri ve sunduğu hukuki destekler (Ç7 ve Ç18), danışma desteği (Ç13, Ç27 ve Ç28), yeni baskıları haber verme konusundaki iletişim desteği (Ç14), çeviri ücretleri konusunda mali hakları artırma desteği (Ç16), yayımcılara karşı baskı oluşturabilmesi (Ç23 ve Ç27) toplumsal sermayenin yanı sıra kültürel, profesyonel, ekonomik ve hukuki sermayeleri de artırmanın bir yoludur. ÇEVBİR haricinde Çeviri Derneği, Türkiye Konferans Tercümanları Derneği gibi diğer mesleki örgütlenme biçimlerinin de alana katkısı, katılımcıların mesleki örgütlenme oranlarından çıkarılmaktadır. Pazarlık gücünü artırma, hukuki destek alma ve toplumsal ağını genişletme gibi avantajlarının yanı sıra güvencesiz koşullarla mücadelede toplumsal dayanışma sunma, konumunu koruma ya da iyileştirme yönünden mesleki örgütlenme toplumsal sermaye hacmini büyütmenin önde gelen unsurlarındandır.

Katılımcıların çoğu alana girişte toplumsal ilişkilerinin aracılığından faydalandıklarını ve ilk çeviri sözleşmelerini bu sayede imzaladıklarını belirtse de zamanla yayınevleriyle doğrudan iletişime geçip kendi standartlarını oluşturduğunu belirten katılımcılar da yadsınamaz (Ç5-Ç7, Ç11, Ç12, Ç21, Ç25, Ç27 ve Ç28). Burada zamanla katılımcıların sembolik sermaye birikimlerini güçlendirerek konumlarını koruma güdüsünde oldukları anlaşılmaktadır. Yazınsal alanın kendine özgü birikim gerektiren doğası (Bourdieu ve Wacquant 2014, s. 71), sembolik sermayenin alanın öncül kozlarından biri olduğunu işaret etmektedir. Bu nedenle, uzun vadede gerçekleşecek bu birikim (Bourdieu, 2020, s. 159), ekonomik, toplumsal ve kurumsal sermaye gibi diğer sermaye türlerinin desteğine gereksinim duymaktadır.

Katılımcıların %23'ü ise herhangi bir mesleki örgütlenme üyesi değildir. Bazı katılımcılar hiçbir zaman böyle bir arayışa girmediğini ifade ederken bazıları daha önce katıldıkları profesyonel ağlardan sonraları çeşitli nedenlerle ayrıldıklarını ve

bazıları da içinde bulundukları mesleki örgütlenme biçiminden memnuniyet duymadığını ifade etmektedir. Mesleki örgütlenmenin alanda mücadelede gereken gücü sağlamadığını öne süren katılımcılar (Ç1, Ç3, Ç4, Ç8, Ç11, Ç17, Ç19 ve Ç25), bu görüşlerini bazı alt kategorilerle gerekçelendirmektedirler. Örneğin katılımcılar, yaşadıkları problemlerde gereken desteği alamadıklarını (Ç1), böyle bir desteğin sunulacağına baştan inanmadıklarını (Ç11), yeterli dayanışma ortamına ulaşamadıklarını (Ç1, Ç3, Ç4, Ç25), hukuki yaptırımların olmadığı (Ç8, Ç10, Ç17 ve Ç19), yeni söz sahiplerine alan açılmadığı (Ç19) ve ekonomik kazanımlar konusunda gereken desteği sağlayamadığı (Ç26) konusundaki görüşlerini dile getirmektedirler.

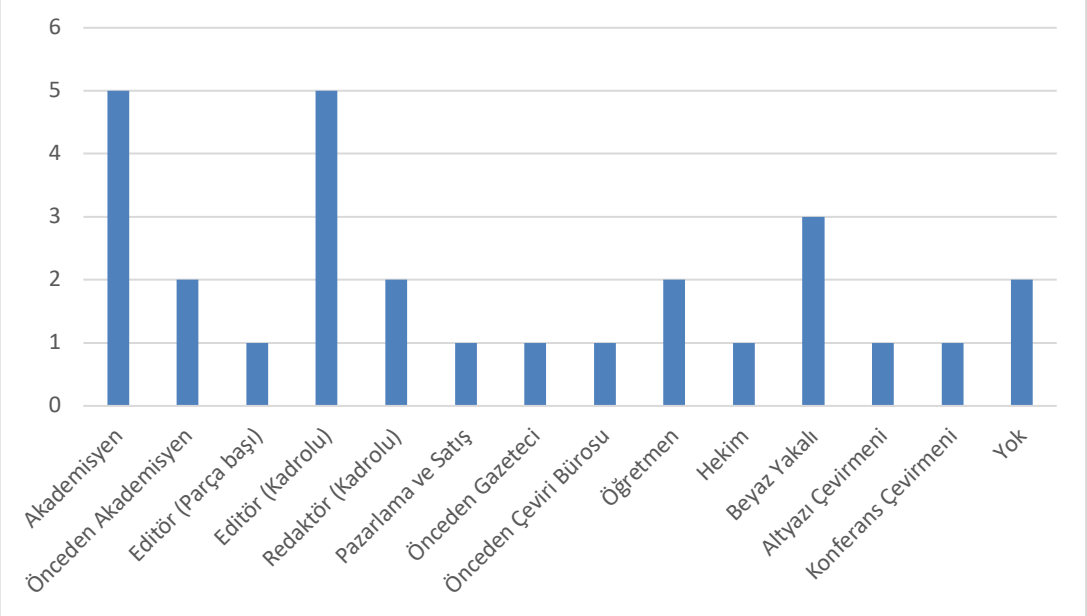
Mesleki örgütlenme, toplumsal sermayeye büyük katkı sağlarken bir birliğe, derneğe, sivil toplum örgütü gibi resmi bir organizasyona, kurum ve kuruluşa üye olmak ya da bunlarda faaliyet göstermek, eyleyicilerin hem toplumsal ağlar kurması hem de mesleki faaliyetlerini bir kurum aracılığıyla meşrulaştırmaları anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, eyleyicilerin bireysel çabalarının yanında mesleki örgütlenmenin kurumsal sermayesinden yararlanması, konumları koruma, iyileştirme ya da daha iyi bir konum almak için var olanı yıkma mücadelelerinde kendisine avantaj kazandıracaktır. Örneğin, var olan konumunu kaybedecekken kurumsal sermaye manevrasıyla daha iyi bir konum elde ettiğini açıklayan katılımcı durumu şöyle ifade etmektedir:

> Ajansların çevirmenleri de temsil ettiklerini öğrendim ve bunun üstüne [X] ajansa kendilerine danışmak istediğini söyledim. Ben yayıneviyle çalışmaktan vazgeçme noktasındaydım. Sağ olsunlar gerçekten benim muhtemelen hiç yürütemeyeceğim vazgeçeceğim bir durumda sözleşmeyi onlar devraldılar, haklarımı onlara devrettim. Yayıneviyle onlar görüştüler ve bana ilk başta teklif edilenden çok daha iyi şartlarda sözleşme onlarla sağladılar. Bunun üstüne benim hayatım çok kolaylaştı (Ç21).

Katılımcının kurumsal sermayesiyle önde olan bir telif ajansının gücünü, üzerinde tahakküm kurmak isteyen eyleyiciye karşı üstünlük kurmak üzere koz olarak kullanması, alandaki mücadele gücünü artırmıştır. Böylelikle katılımcı, konumunu korumakla kalmamış, kendini daha iyi bir konuma yükseltecek bir manevrada bulunmuştur. Dolayısıyla hem toplumsal hem kurumsal sermaye hacmini yükseltmiştir.

Eyleyicilerin ekonomik sermaye unsurlarından elde ettikleri hareket kabiliyetlerine gelinirse, yazınsal alan eyleyicilere özellikle ilk başta yüksek bir ekonomik kazanç sunmamaktadır. Ancak birikimli ilerleyen doğası sayesinde yazınsal alan (Bourdieu ve Wacquant 2014, s. 71), önceleri toplumsal sermayesi yoluyla alanda konum alma mücadelesi elde eden eyleyiciye zamanla sembolik ve belki ekonomik sermaye hacmini büyütme olanağı sunabilir. Bu nedenle, ekonomik sermaye kozunu güçlendirebilmek için eyleyicinin alanda kendini kanıtlamaya ve aslında yine mevcut bir ekonomik sermayeye gereksinimi bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere (Bkz. 4.4. Bourdieu Sosyolojisi ve Yazınsal Alan) alanyazına bakılırsa Sapiro (2019) da yazınsal alana giriş biletini sağlanması için düzenli bir gelir gereksinimini vurgulamaktadır. Bu nedenle, alana ilk adımlarda yazınsal alanın ekonomik sermaye kozunu sunması beklenmemektedir. Ancak halihazırda başka ek gelirlere sahip eyleyiciler, alana girmeleri için gereken ekonomik sermayelerini ellerinde bulundurduklarında ya da alanda mücadelede yazın çevirisinden elde edecekleri ekonomik sermayeleri dışındaki gelir kaynaklarıyla, diğer eyleyicilere karşı koz öne sürebilirler.

Şekil 20. Katılımcıların Yaptıkları Diğer İşlerinin Dağılımları

Şekilde, katılımcıların yazın çevirisi dışında gelir elde ettikleri işlerinin dağılımı bulunmaktadır. Buna göre katılımcıların çok büyük oranda, yazın çevirmenliğinin yanında başka gelir kaynaklarıyla yaşamlarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Şekilde belirtilen meslek/iş grupları, katılımcıların kendi ifadeleriyle belirtilmektedir. Katılımcıların yazın çevirmenliğinden başka gelir kaynakları şekilde görüldüğü üzere,

çoğunlukla yazın çevirisine komşu/yakın iş ve meslek kollarıdır. Katılımcılar bu iş ve meslekleri, halen ya da kariyerlerinin bir kısmında yazın çevirmenliğiyle birlikte yürüttüklerinden bahsetmektedirler. Katılımcılar arasında çevirmenliğin diğer alt türleri, yazı ve eğitimle ilgili iş ve mesleklerin yanı sıra hekimlik, pazarlama ve satış yapan katılımcılar da mevcuttur. Öte yandan, 28 katılımcının yalnızca 2'si, yazın çevirmenliğiyle geçimini sağladığını ifade etmektedir. Bu katılımcıların, kira ödemediklerini, eş/mira gibi desteklerinin bulunduğunu, yazın çevirmenliği deneyiminin uzun yıllara dayandığını ve özellikle klasik yapıtların yeniden basımlarıyla geçindiklerini paylaşmak yerinde olacaktır. Bir katılımcı, yazın çevirisinin ekonomik sermayeyle ilişkisini şöyle açıklamaktadır: "Ben yazın çevirmeniyim ve profesyonel olarak yaptığım çevirmenlik işiyle bir evin kirasını ödeyebiliyorum. Bir çocuğa bakabiliyorum. Bir ev geçindirebiliyorum' demek mümkün değil maalesef" (Ç17). Dolayısıyla, tersine bir ekonominin sürdüğü yazınsal alanda, maddi koz elde etme amacı oldukça geri planda kalmaktadır. Ancak eyleyiciye güvende hissettirecek düzenli bir gelir kaynağı, yaratım boyutu yüksek bu mesleği ekonomik olarak desteklerken yazın çevirisine ayrılan zamanı sınırlandırabilir:

> Bir ek gelirinizin olması lazım. Evinizin kira olmaması lazım. Zaten ben şimdi bunu [çeviriyi] bir an önce vereyim, evimin kirasını ödeyeyim kaygısındaysanız bu sizin işinize yansıyor. Ya da bütün bu kaygıları bırakıp aşkla işinizi yapıyorsunuz. O zaman da geçinemiyorsunuz. Öyle bir kısır döngü (Ç20).

Katılımcının sözleri, yazınsal alanın ekonomik sermayeyle tersine ilişkisini ortaya koymaktadır. Güvencesizliğin ekonomik boyutu, katılımcıyı geçimini sağlamak üzere ek bir gelir elde etmeye mecbur bırakmaktadır. Çünkü yazınsal çeviri, düzenin en aza indirgendiği işlerden biridir (Bourdieu, 2020, s. 391). Ancak geçim kaygısı ortadan kalktığında katılımcı, haz duyarak yazın çevirmenliği yapabildiğini işaret etmektedir. Asıl gelirin yanında ek bir gelir sağlayacak bir iş ya da uğraş, "ortaya atılan kimlik, sözgelimi okutmanlık veya yayınevlerinde düzeltmenlik gibi bu uğraş alanı içinde ya da gazetecilik, televizyon, radyo vb. gibi yakın uğraşlarda, nafaka mesleği denilen tüm küçük mesleklerle yetinilmesine olanak sağladığından" (Bourdieu, 2020, s. 391), eyleyicilere ikili ekonomik getiri seçeneğini zorunlu kılmaktadır. Yazın çevirmeninin prekaryalaşması, böylelikle ekonomik güvencesizlikle kendini göstermektedir. Temel harcamaların kaygı unsuru haline gelmesi, yazın çevirmeninin yüksek bilişsel odak ve emek isteyen bu mesleği sürdürebilme gücünü olumsuz etkileyebilmektedir. Başka bir

katılımcı, yazın çevirmenliğinin çalışma koşullarının barınma koşullarına etkisini içtenlikle şöyle ifade etmektedir:

> Ben burada [sahil kasabası] şu anda 1850 lira kirayla bir tarafı orman bir tarafı deniz olan bir yerde oturuyorum. Bu inanılır gibi bir şey değil benim için. İstanbul'daki koşullardan sonra benim hayatımı bazı açılardan küçültme, bu işi yapabilir hale getirmeye çalışmanın bir parçası da evli olmam. Ekonomik anlamda destek iki kişilik bütçe. Tek başıma ve başka bir yerde yaşıyor olsaydım benim için çok daha yapılamaz bir şey olarak kalabilirdi (Ç28).

Katılımcı, ekonomik sermayesini evlilik ile güçlendirdiğini dile getirirken aynı zamanda İstanbul gibi yaşam koşulları maddi açıdan zorlayıcı bir metropolün ardından yerleştiği sahil kasabasındaki barınma giderinin düşmesiyle yazın çevirmeni olarak hayatını idame ettirmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, büyüyen toplumsal sermayesiyle hacmi küçük ekonomik sermayesini desteklemektedir. Alanda var olmanın koşulu, doğru konumu doğru yörüngede almaktır. Bir başka katılımcı, alanın güç mücadelesindeki katı hiyerarşiyi şöyle yorumlamaktadır:

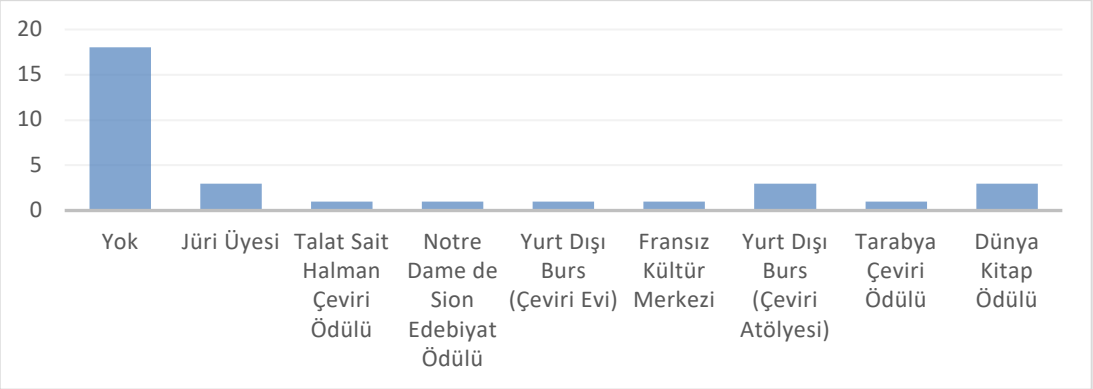
> Eğer tuzu kuruysanız kira ödemiyorsanız, aileden kalma bir eviniz varsa işte bir de ailenizin bir ikinci evi var. Oradan da kira geliriniz varsa. Ya da işte babanızın bir fabrikası varsa oradan paracıklar yatıyorsa hesabınıza her ay. Ya da işte başka bir şekilde varlıklı bir ailenin çocuğuysanız prestij için yaparsanız tabii. Evde boş oturmaktansa iyi bir kitabı çevirip iyi bir kitabın çevirmeni olarak işte sosyetik toplantılarda boy göstermek hoş olabilir. Ama sıradan normal bir insansanız, her ay bir kira ödemeniz lazımsa, çocuğunuzun okul taksitini ödemeniz lazımsa, işte mutfak masrafınızı karşılamanız lazımsa, işte sigorta, hastalık şeylerinizi yatırmanız gerekiyorsa o zaman prestijle karın doymuyor. O yüzden bu tür meslekleri eğer geçerli bir ücret politikası, sosyal haklar yoksa ancak işte tuzu kuru aristokratlar, burjuva çocukları falan yapabiliyor (Ç23).

Katılımcı, yazın çevirisinin başka bir ekonomik sermaye getirisi olmadan yapmanın mümkün olmadığını sert bir üslupla dile getirmektedir. Alanda sınıfsal bir kıyaslamaya giden katılımcı, ancak sembolik sermaye değeri yüksek konumlardaki eyleyicilerin ya da ekonomik sermaye hacmi büyük olanların yazın çevirmenliğini prestij için yapabileceğini ifade etmektedir. Sembolik sermayeyi yücelten bir eylem olarak yazın çevirisi, katılımcıya göre, eyleyicinin alandaki konumunu iyileştirip güçlendirebilir.

Aksi halde, tersine ekonomik düzen eyleyicinin güç mücadelesinde yıkıma uğrayacağını işaret etmektedir.

Yazınsal alanda sembolik sermayenin yüksek geçerliliği (Bourdieu, 2020; Sapiro, 2019), eyleyicileri bu sermayelerini güçlendirmeye yöneltmektedir. Başka eyleyiciler tarafından takdir ve kabul görme isteği, eyleyicilerin yazınsal alanda en çok kullandıkları kozlarındandır. Kültürel, toplumsal ve ekonomik sermayenin birlikte oluşturduğu sembolik sermaye, tüm bu varlıkları sembolleştirmekte ve güce itaati meşrulaştırmaktadır. Onaylanmış otoritelerce kabul gören diploma, sertifika, burs, ödül, yarışma gibi sembolik sermaye unsurları, alanın güç mücadelelerinde eyleyicilerin ellerindeki kozu güçlendirmektedir.

Şekil 21. Katılımcıların Kazandıkları Ödül ve Bursların Dağılımları

Şekilde, katılımcıların sembolik sermaye unsurlarından ödüller, burslar ve katılımcıların düzenlenen bu ödül ve burs komisyonlarındaki jüri üyelikleri gösterilmektedir. Buna göre, 28 katılımcının 18'i, yani yaklaşık yüzde 64'ü herhangi bir burs ya da ödül sahibi olmadığını ifade etmektedir. Sembolik sermayenin bu unsurlarından en az birine ya da birden fazlasına sahip olan katılımcı sayısı ise 10'dir ve bu oran katılımcıların yaklaşık yüzde 36'sına denk gelmektedir (Ç1, Ç3, Ç8, Ç11, Ç18, Ç19, Ç20, Ç23, Ç24 ve Ç25). Saha verisinin, alanın genelini temsil etme zarureti bulunmamaktadır (Cohen *vd*., 2017). Ancak şekilde verildiği üzere, araştırma nın katılımcıları prestij göstergesi olan ödül ve burslardan çoğunlukla yararlanmamaktadır.

Katılımcılara daha önce herhangi bir ödül ve/veya burs kazanıp kazanmadıkları ve bu sembolik sermaye unsurlarıyla ilgili ne düşündükleri sorulduklarında farklı bakış açılarıyla çeşitli değerlendirmelerde bulunmaktadırlar. Örneğin bir katılımcı, alanın meşrulaştırma araçlarından ödülleri samimi bulmadığını şu sözleriyle dile

getirmektedir: “Biri ödül aldığında müthiş işler yapıyorsa seviniyorsunuz. Değer yargılarını ciddiye aldığınız biri. Ancak o ödüllerin güvenirliği de tartışılır zaten. Hep özel birileri almıyor” (Ç28). Benzer bir görüşü başka bir katılımcıdan da dinlemek mümkündür: “Ödüller kimin verdiğine, o seçici kuruldaki kişilerin kim olduğuna bağlı. Hiç güvenmediğim bir yerden ödül alsam hoşuma gitmez. Değer verdiğim bir yerden bir ödül gelse tabii ki hoşuma gider. Ödüllerle kendi yayınevinin kitap satışını artırmaya çalışanların dedikodularını duyuyoruz” (Ç6). Yine çok benzer bir yaklaşımla, diğer bir katılımcı ödüllere güvenmediğini şöyle ifade etmektedir: “Ödül mekanizması ahbap çavuş ilişkisiyle ilerliyor. Benim çevirilerim dışında hiçbir referansım yok. Genellikle sınıf arkadaşı, çalışma arkadaşı ödül alanlar. Benim öyle bir bağlantım yok” (Ç14). Buradan anlaşılana göre, otoritelerin meşrulaştırma tahakkümü kimi katılımcıların onayından geçmeyebilir. Otorite gücünün, alanın her kesiminden kabul al(a)mayacağı gibi otoritesini alanın tüm eyleyicilerine kabul ettirme çabasını gösterme zorunluluğu da yoktur. Jüri, komisyon gibi oluşumların güçlü kurumsal ve sembolik sermayeleriyle tahakküm edenler, zayıf sembolik sermayeleriyle kendi başına var olmaya çalışan eyleyicilere göre alanda bir konuma sahiptir. Öyle ki katılımcı, “kimse özellikle ödül kazanmak için çeviri yapmıyordur” (Ç6), sözleriyle hem ödüllerin alandaki gücüne hem de yazın çevirmenlerine olası katkısına inanç duymadığını içtenlikle ifade etmektedir. Buradan katılımcının sembolik sermayenin bir unsuru olarak ödüllere zayıf bir illusio oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer katılımcı, ödüllerden önce yazın çevirmenlerinin hak ettikleri ödemeleri aldıklarında zaten gerekli motivasyonu elde ettiklerinden bahsetmektedir: “yazın çevirmenleri bu işi seven insanlar çoğunlukla. Hakkını verseniz zaten mutlu olacak” ve ekonomik sermayenin yoksunluğunun sembolik sermayeye duyulan gereksinimin önüne geçtiğinden “güvencesizlik, maddi sıkıntılardan kurtulmak lazım. En iyi motivasyon o olur bence” (Ç9) sözleriyle açıklamaktadır.

Öte yandan, ödül ve burslar kazanan katılımcılardan biri, aldığı bursların kariyeri boyunca kendine olumlu katkı sağladığını şöyle ifade etmektedir: “Bu burslar sayesinde Fransa’da bulunmam mümkün olabildi, (…) atölyeler yönettim (…) bunlar elbet insana iyi gelen şeyler…” (Ç1). Katılımcı, aldığı burslar sayesinde, çeviri yaptığı dilin kültürünü daha yakından tanıma fırsatı olduğunu ve bursların sembolik katkısıyla çeviri atölyelerinde yöneticilik yaptığını belirtmektedir. Böylelikle katılımcı, sembolik

sermayesini toplumsal ve kültürel sermayesiyle yeniden üretebilmiştir. Bir diğer katılımcı, çeviri ödüllerinin "bir nebze manevi takdir sağlayabildiğini" ve çevirmenin "kitabın altından başarıyla kalktığı için bir takdir görmesi" gerektiğini vurgulamaktadır (Ç3). Buradan takdir görmenin yazın çevirmeninin bir gereksinimi olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir katılımcı, burs olarak kazandığı çeviri atölyesinin kendisi için muhteşem bir deneyim olduğunu ve "özellikle okuldan yeni mezunların bu tür atölyelere gidip tecrübe edinmesi gerektiği"ni (Ç11) belirtmektedir. Katılımcının, sembolik sermayesini kültürel ve toplumsal sermayesine dönüştürerek yeniden ürettiği, böylelikle alandaki konumunu iyileştirdiği anlaşılmaktadır.

Ödüllerin prestij, tanınırlık gibi saygınlığı artıran etkilerinin yanında eyleyicilerin ekonomik kozlarını artırdığı da bir gerçektir. Bir katılımcı, ödüllerin maddi katkısını şu sözleriyle açıklamaktadır: "Ödüllerin özellikle para kısmının bir çevirmen için çok değerli olduğunu düşünüyorum. Manevi kısım elbette ama maddi kısmı da çok rahatlatıcı oluyor. Meblağa bağlı tabii, en az altı ayını ya da sekiz ayını, bir senesini daha az kaygılı geçirmesini sağlayabilir bir çevirmenin" (Ç17). Sembolik sermayeyle birlikte ekonomik sermaye hacmini de büyüten ödüller, yazın çevirmenlerinin güvencesizliğine kısa süreliğine de olsa bir çözüm niteliğindedir. Sembolik varlık, maddi bir varlığa dönüşerek sahibinin konumunu güçlendirmekte ve sağlamlaştırmaktadır.

Ödül ve burslardan başka, diploma, sertifika gibi somut varlıklar ya da takdir, beğeni, kabul görme gibi sembolik sermaye unsurları yazınsal alanda eyleyicilerin konum mücadelelerinde başvurdukları kozlardandır. Bazı katılımcılar ödülden çok çevirilerinin okurlar tarafından beğenildiğine dair dönüt aldıklarında, çevirileri çok sattığında ya da yeniden basıldığında bunu kendilerine bir ödül gibi gördüklerini ifade etmektedirler (Ç2, Ç5, Ç12 ve Ç21). Böylelikle, eyleyiciye duyulan beğeni algısının yükselmesi, sembolik sermayeyi artırmanın bir yoludur. Bir katılımcı ise, sembolik sermaye hacmini artırdıkça, yayınevlerinin çevirmesi için kendisine teklifte bulunduğu kitaplardaki değişikliği şöyle aktarmaktadır: "İyi bir çeviri yaptığınız zaman size de bir süre sonra satabilecek kitapları önermeye başlıyorlar (…) editörler de sizden memnunsa tabii, yavaş yavaş daha fazla satabilecek ya da ilk defa Türkçeye çevrilecek kitapları size önermeye başlıyorlar" (Ç12). Dolayısıyla, eyleyicilerin güç ve konum mücadelelerinde eyleyici sermayelerinin birbirlerinin hacim ve tiplerine olumlu katkısı, koruma ve yıkma eylemlerini doğrudan yapılandırmaktadır.

Bu kısma kadar nesnenin inşası, saha çalışmasının gerçekleştirildiği yazınsal alanın yapı ve dinamiklerine, her biri yazın çevirmeni olan katılımcıların çeviriye ve mesleklerine bakış açılarına, alandaki sermaye ve güç mücadelelerine ilişkin öncül bir yapı çözümlemesi sunmaktadır. Bu kısımdan itibaren Bourdieu'nün alan çözümleme yönteminin üç basamağından yararlanılarak çeviri sosyolojisi odağında yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması irdelenmeye devam edilecektir.

5.6. Çeviri Sosyolojisi Odağında Yazın Çevirmenleri: Saha Verisinin Yorumlanması

Çeviri sosyolojisinin bütüncül bakış açısıyla Türkiye'de yazın çevirmenlerinin prekarya kavramı üzerinden incelendiği bu araştırmada, Bourdieu'nün alan temelli yaklaşımı benimsenmektedir. Bu nedenle, prekaryalaşma bağlamında yazın çevirmenlerinin alanın diğer eyleyicileriyle ilişkisel bir biçimde irdelenmesi, araştırmanın özünü oluşturmaktadır. Bourdieu'nün alanı anlamak, kavramak, açıklamak ve saha verisi ışığında işleyip yorumlamak üzere öne sürdüğü üç basamaklı *alan çözümleme yöntemi*, bu araştırma alanının saha verisini çözümleme aracıdır. Bu aşamada, öncelikle alanın güç alanına göre konumu inşa edilecektir. Ardından eyleyicilerin birbirleri arasındaki konum mücadeleleri ilişkisel bir çerçevede yorumlanacak ve son olarak çeviri sosyolojisi odağında bu konumda bulunanların, yazın çevirmenlerinin habituslarına yakından bakılacaktır.

5.6.1. Yazınsal Alanın Güç Alanına Göre Konumu

Yazınsal alanın dahil edilebileceği "kültürel üretim alanları, iktidar alanı içerisinde egemen olmayan bir konum işgal ederler (…) sanatçıların, yazarların veyahut daha genel olarak entelektüellerin, egemen sınıfın hükmedilen bir fraksiyonu olduğu" söylenebilir (Bourdieu, 2022, s. 217). Daha çok piyasanın etkisiyle alanın genel işleyişi üzerinden gerçekleşen ekonomik ve politik güç alanlarının bu hakimiyeti, yazınsal alanın konum mücadelelerindeki kaygan zemini açıklamaktadır.

Herhangi bir alanın güç alanına göre özerkliği, güç tahakkümüne dayanıklılığıyla kendini gösterir. Buna göre, alan kendisine dayatılan baskılara dayanıklıysa özerk, değilse özerklikten uzak, yani bağımlıdır. Alanın özerkliği, sembolik sermaye ve saygınlıkla ise ters ivmelenir. Örneğin, yazınsal "alan özerkleşip kendi mantığını kabul ettirdikçe, bu türler [yazınsal], ellerinde bulundurdukları ve sundukları, ekonomik

kazancın ters yönünde değişme eğilimi gösteren tam anlamıyla sembolik saygınlığa bağlı olarak, giderek daha belirgin biçimde birbirlerinden ayrılır" (Bourdieu, 2020, s. 215). Başka bir ifadeyle, "kültürel bir etkinliğe bağlanan saygınlık, kitlenin hacminin büyümesiyle ve özellikle de toplumsal dağılımıyla azalma eğilimine girer" (Bourdieu, 2020, s. 215). Artan tüketim tüketicide yani alıcıda ve/veya okurda değerleme yeteneğinin düşmesine ve niteliğin dönüşmesine neden olur. Dolayısıyla seri üretimin yabancılaşmaya götüren etkisi, alanda sembolik sermaye ve saygınlığın yerini ekonomik sermaye ve kazanca bırakmasıyla dengelenir. Ekonomik ve kültürel sermayenin tersine rekabetinin nedeni de budur:

> Göreceli bir özerklik taşıyan bu evren [sanatsal alan veya yazınsal alan] (bu aynı zamanda ekonomik alana ve siyasal alana göreceli bağımlılık anlamına gelir) yerini, kendi özgül mantığı içinde iki yanlı gerçeklikler olan, gerçek sembolik değerlerinin ve ticari değerlerinin göreceli olarak bağımsızlıklarını koruduğu mallar ve anlamlar niteliğindeki sembolik iyeliklerin niteliklerini temel alan tersine bir ekonomiye bırakır (Bourdieu, 2020, s. 253).

Ekonomik ve kültürel sermayenin bu karşıtlık mücadelesi, yazınsal alanın, güç alanına göre konumunda da devreye girmektedir. Bir katılımcı, güç alanının ekonomik ve kurumsal sermayesinin yazınsal alan üzerindeki hegemonyasını şöyle betimlemektedir:

> Copyright Levy'ye gelince, bunun Türkiye'deki adı yanılmıyorsam özel kopyalama harcı ya da ona benzer bir şey. Mantığı şu: bir kitabın fotokopisinin çekilmesi ya da bir plaktan teybe kopyalama yapılması gibi sistemli olmayan, bireysel kopyalamalarda eser sahibinin hak kaybına uğramasının önüne geçilmesi. Batı ülkelerinde buna çözüm olarak, her türlü kopyalama cihaz ve ortamının imal ve ithalinden bir fona kesinti yapılması, bu fonda toplanan paranın da (yazar, çevirmen, müzisyen, sinemacı, grafiker, fotoğrafçı, vs. gibi) eser sahiplerine dağıtılması düşünülmüş. Mesela Belçika'da bir aralar eser sahiplerine adam başı yılda 1500 Euro gibi bir meblağ ödeniyordu, güncel rakamı bilmiyorum ama o civarda bir şeydir. Her türlü fotokopi cihazı, yazıcı, matbaa makinesi, CD/DVD kaydedici, kâğıt, boş CD/DVD, kaset gibi cihaz ve ortamların ithal ve imalinden yanılmıyorsam bir harç kesiliyor. (…) Bu paraların meslek birlikleri aracılığıyla hak sahiplerine dağıtılması gerekiyor (Ç15).

Gücü elinde bulunduran kurumlar, özellikle ekonomik alanda hem kurumsal hem sembolik ve bunlardan kaynaklanan ekonomik sermayeleri aracılığıyla, yazınsal alan gibi ekonomik sermaye hacminin aksine kültürel sermaye hacminin yüksek olduğu alanlarda alanın özerkliğini zedeleyebilir. Gücün kaynağı dağıtım ve denetim mekanizmalarının da kaynağı olduğunda alanın güç alanı karşısındaki konumu göreceli bir özerkliğe evrilir. Ancak bireysel gücün ötesinde toplumsal sermayenin bir ürünü olarak dayanışma unsurları, örneğin mesleki dernekler ve birlikler de kurumsallaşabildiğinde kendi kurumsal sermayeleriyle uzlaşı gücünü elde edebilirler. Yazın çevirmenleri açısından mesleki dayanışma örgütlerinin işlevini bir katılımcı şöyle açıklamaktadır:

> Çevirmenler Meslek Birliği 2006'da kurulmuş resmen. Resmi bir meslek birliği statüsündeyiz. (…) Faaliyetlerini iki ayrı grupta inceleyebiliriz aslında. Biri meslek adına yaptıkları, biri de üye adına yaptıkları şeklinde. Meslek adına olanlara baktığımızda aslında mesleğin resmi temsilcisi yani eser sahibi çevirmenlerin, kitap çevirmenlerini (…) temsil etmeye yetkili tek meslek birliği ÇEVBİR. Dolayısıyla devletle iletişimimiz var, yöneticilerle iletişimimiz var. Yeri geldiğinde fikir beyan etme şansımız var. Bu önemli bir nokta (Ç9).

Katılımcının sözlerinden anlaşılacağı gibi, mesleki bir birliğin kurumsal sermaye gücü, kültürel ve toplumsal gücünün yanı sıra temsil gücünü içinde barındıran sembolik sermayesi ve devletin kurumlara sunduğu ekonomik sermaye gücünden ileri gelmektedir. Yazın çevirmenlerini temsilen vekalet gücünü elinde bulunduran mesleki dernek ve birlikler, "kendisini tayin edenlerin varlığının ifade eden, ortaya koyan pasif veya nesnel bir gösterge olarak temsilci veya grubun kendisi olarak *in effigie* [gıyabında], iş görebilir" (Bourdieu, 2022, s. 235). Aynı zamanda meslek birliklerinin üyelik şartları, kendilerine ellerinde bulundurdukları sermaye birikimlerini yeniden üretip gücü meşrulaştırma yani sembolik sermaye dönüştürme kozunu vermektedir. Örneğin, bir katılımcı bu gücü şöyle belirtmektedir: "Meslek örgütüne üye olmak için sizin çevirmen olarak basılı bir tane eserinizin olması şartı var. Kültür Bakanlığı'ndan bandrol alınmış bir tane eserde çevirmen olarak gözükmeniz yeter meslek örgütü üyeliği için" (Ç19). Bu çift yönlü meşrulaştırma hali hem üyenin eser sahipliğini onaylarken hem de meslek birliğine çevirmenin eser sahipliğini onaylama ve kabul etme gücünü sunmaktadır. Böylelikle çevirmen konumunu koruma altına alabileceği bir destekten yararlanabilecekken mesleki birlik de temsil gücünü elde edecektir. Güç

alanına doğrudan erişimi sağlayabilecek bu temsil, bireylerin tek tek ulaşamayacağı müzakere kozuna, bir başka deyişle, ortak güce vekalet ederek güç alanından taleplerde bulunabilecektir. Dolayısıyla, alanın güç alanı karşısındaki hak arama mücadelesi daha kolay bir hale gelebilecektir. Örneğin Bakanlıkların dernek ve birliklere ayırdığı ödenekler, mesleğin koşullarının iyileştirilmesi, üyelerin hukuki mücadelelerinde destek olması ve konferanslar, sempozyumlar gibi mesleki gelişime yarar sağlayan organizasyonların düzenlenmesi açısından gerekli ve önemlidir. Böylelikle güç alanı ekonomik sermayesi aracılığıyla kurumlar hegemonyasını oluşturmaktadır. Özellikle yazınsal alan gibi kültürel üretimin tersine ekonomiyle işlediği alanlarda ekonomik alana yakınlık alanın özerkliği için önemlidir. Ayrıca, mesleki birlikler için uluslararası toplumda bir konum elde edebilmek, bu konum üzerinden fonlar ve burslar gibi ekonomik sermaye unsurları, uluslararası anlaşma ve sözleşmeler gibi hukuk sermayesi unsurları, çevirinin olmazsa olmazı uluslararası yayınevleri, kurum ve kuruluşlar, yazar ve çevirmenler gibi toplumsal sermaye unsurları ve en önemlisi bu kuruluşlar tarafından onaylanmanın getireceği sembolik sermaye unsurları büyük önem taşır. Böyle bir konum, alanın güç alanı karşısındaki konumunu da güçlendirecektir. Bu nedenle, yazınsal alanın kurumsal alanla kurduğu ilişki, yazınsal alanı güç alanına yaklaştırmıştır. Aynı zamanda, alanın işleyiş kurallarına uyulması da sembolik yetkiyi beraberinde getirmiştir (Bourdieu, 2020, s. 381). Bu yüzden, güç alanının onayını alan çeviri ürünler, alıcı ya da okur üzerinde ayrıcalıklı bir konum elde etme şansına sahip olmaktadırlar: “Millî Eğitim Bakanlığı'nın tavsiye edilenler listesine girmiş kitaplar nasıl olsa satacak. İçerik ne olursa olsun. O zaman daha kötü bir çeviri olsa da satacak nasıl olsa. Daha düşük yüzdeyle, daha kötü çeviri de satacak” (Ç23). Katılımcının ifadesi, güç alanının güç aktarımını bir “tavsiye edilenler listesi” hazırlayarak yazınsal alanı kendisine bağlayan bir konuma taşıdığını belirtmektedir. Böyle bir konumda çeviri yapıtın konumu, güç alanının doğrudan müdahalesine göre inşa edilmektedir. Buna ek olarak kurumsal sermaye desteği sağlama olanağını elinde bulunduran meslek birlikleri, alanın kuralsız kurallar bütününü biçimlendirmektedir. Biçimlendirme yönü, kurumsal sermayenin güç alanını temsil yetkisinin hacmi ve dağılımıyla belirlenmektedir.

Alanı düzenleme ve denetleme girişimleri, alanın güç alanı karşısındaki konumu ve eyleyicilerin bu güce karşı ellerinde bulundurdukları sermayeleri, beraberlerinde getirdikleri habitusları, alana duydukları inanç ve alanda kabul edilen gizli kabullerin

kesişiminde, alan eyleyici için bir çatışma noktasıdır. Yazınsal alanın güç alanı karşısındaki konumu görece özerk ancak alanın tam bağımsızlaşmamasından kaynaklanan esnek, geçirgen ve görece kuralsız yapısıyla "içine giren herkes üzerinde etkili olan bir güçler alanıdır" (Bourdieu, 2020, s. 400). Katılımcılar görüş ortaklığında, yazınsal alanın güç alanı karşısındaki konumunu iyileştirebilmenin yolunun hakkını aramaktan geçtiğini ifade etmektedir (Ç4-Ç6, Ç8, Ç10, Ç11, Ç16, Ç18, Ç21, Ç22 ve Ç23). Bir katılımcı bu görüşünü şöyle sunmaktadır:

> İnsanlar hep bir araya gelse alan daha fazla güçlü olur. Şu anda bile yeterince güçlü, çeşitli davalarda, kazanılan davalar oluyor. Haklı çıkılan davalar oluyor özellikle intihal konularında ya da ödeme sonu falan haklı çıkan ödemeden alınabildiği yeniden davada oluyor. O yüzden hakkını arayan çevirmen sayısı artsa çok daha iyi olur. (Ç6).

İlk adım olarak güç alanı karşısında hak iddia edebilmek alanın bulunduğu konumu meşrulaştırır. Ancak aynı zamanda güçten pay alabilmek için girilecek konum mücadelesinde, yazınsal alanın yad erklikten özerkliğe giden yolculuğunda, uzun bir zaman ve mücadele ruhuna gereksinim duyulmaktadır.

5.6.2. Eyleyicilerin Konum Mücadeleleri ve Konumlarının İlişkiselliği

Yazınsal alan, her şeyden önce eyleyicilerin az çok tanınma, beğeni ve takdir aracılığıyla "yavaş yavaş piyasaya da kendilerini benimsettirme eğilimi göster[dikleri]" yerdir (Bourdieu, 2020, s. 284). Yazın alanın eyleyicilerinin, esnek koşulların, sert rekabet ve mücadelenin alanın kuralsız kurallarını belirlediği böyle bir yerde, alanla ilişkisel ağları ve bağlantıları, alanın yapısını "korumayı ve dönüştürmeyi amaçlayan çatışmaları"nı (Bourdieu, 2020, s. 359) çözümlemek alanın haritasını çıkarmakta oldukça önemli bir adımdır.

Alanda egemen olan/egemen olunan arasındaki konum mücadelesi, hiyerarşik yapı, baskı ve itaat unsurları, sermaye çatışmaları ve sınıfsal tabakalaşmalar ve tüm bunların ilişki ağları, yazınsal alanın yapı ve dinamiklerini inşa etmektedir. Bir başlangıç noktası olarak alanın tahakküm ilişkilerini betimlemek yerinde olacaktır. Bir katılımcının sözlerinden yazınsal alandaki tahakküm ilişkilerine ilişkin çıkarım yapmak mümkündür:

> Kurallara bağlayalım derken ister istemez bu kurallar içerisinde en güçlü olanlar, kurallarda kendilerini daha iyi koruyabiliyorlar. En güçlü olanlar

> yayınevleri, sonuçta şeyin sermayenin sahipleri, şu bu editörler bile o güçlüler arasındayken ezilenler arasında kalıyor ister istemez tabii. Onlar daha aracı oluyorlar. Çevirmenler en çok ezilenler oluyor bu arada. Kural koyucular en çok kendilerini koruyan kuralları koyuyorlar aslında (Ç8).

Buna göre, ekonomik sermaye gücüyle kurumsal sermayenin bireyler üzerindeki tahakkümü, yayınevlerinin alanın kural koyuculuk görevini üstlenmelerine neden olmaktadır. Böyle bir rol dağılımında katılımcı, editör, redaktör gibi eyleyicilere göre, çevirmenlerin yazınsal alanın en çok ezilenleri olduğunu belirtmiştir. Editörler yayınevleri ve çevirmenler arasında aracı konumundadır. Başka bir katılımcı, yayımcı kurum karşısında tek başınalığın yarattığı hiyerarşiyi şu sözleriyle ifade etmektedir:

> Tek başıma uğraşacak sendikam, örgütlülüğüm, bir arada çalıştığım mesai arkadaşlarım bile yok. Bir ofiste üç beş kişi bile değiliz. Ben tek başımayım, karşımda kurumsal bir sermaye var. Bir şirketin, kurumsallığın, örgütlülüğün gücü var karşımda. Onun karşısında benim herhangi bir statüm bile yok (Ç19).

Katılımcının ifade ettiği üzere, tekil konumların yayımcı kuruluşlarla konum mücadelelerinde pek bir şansı yoktur. Kurumsal, ekonomik ve sembolik sermaye gibi güçleri elinde bulunduran yayınevi, bu güç üzerinden kendi kurallarını koyduğunda tahakküm altındaki çevirmeninin buna itiraz edecek güce erişimi oldukça kısıtlıdır. Aynı zamanda ortaya konan kurallar da kuralları koyan gücü korumaktadır: "Çeviri yaparken bileğimde bir sorun çıktı yahut gözümde bir sorun çıktı mesela. Bir ay gecikmek zorunda kaldım. Bunu telafi edebilecek bir şey yapıyor mu? Sözleşmede böyle bir şey var mı? Genel sözleşme kalıplarında benim bildiğim kadarıyla yok" (Ç8). Benzer yaklaşımla yayınevleriyle aralarındaki konum ilişkilerini betimleyen katılımcılar (Ç1, Ç12 ve Ç23), kural koyucularla dostane ilişkiler kurdukları sürece herhangi bir cezaya ya da kısıtlamaya tabii olmadıklarını belirtmektedirler. Örneğin katılımcılardan biri, "her iki tarafın da karşılıklı anlayış çerçevesinde sözleşme dışına çıktığı oluyor. Çevirmen hayatın getirdiği sorunlar nedeniyle saptanan sürede çeviriyi teslim edemeyebilir, yayınevi de baskı tarihini programının akışı içinde değiştirmek zorunda kalabilir, kimi zaman ödemeyi geciktirebilir" (Ç1), sözleriyle çevirmenin yayıneviyle karşılıklı konum ilişkiselliği aktarmaktadır. Buna göre, karşılıklı kazan-kazan durumu, çevirmenin çeviriyi geciktirdiği koşulda yayınevinin bir yaptırımda bulunmadığı, benzer biçimde yayınevinin ödemeyi geciktirdiği koşulda çevirmenin bir yaptırım gücü olmadığı anlaşılmaktadır.

Yayınevlerinin yazın çevirmeninin karşısındaki ayrıcalıklı konumu, örneğin çevirmenlere istediği ödeme koşullarını dayatabilmesine, bunun karşılığında çevirmenin çeviriyi esnek zaman yönetiminde teslim edebilmesi zemin hazırlamaktadır. Alanın doksası haline gelen bu durum, çevirmenlerin güvencesiz çalışma koşullarını kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır. Buna rağmen, karşılıklı çıkar ilişkileri, alana duyulan inancı pekiştirmektedir.

Yayımcıların çeviri ürün hakkında verdiği reklamlar, yorum ve eleştiri yazıları, çevirmenin konumunu hem yeniden üretmekte hem de çevirmeni ve çeviri yapıtı dolaşımda tutmaktadır. Bu nedenle, yayımcının gösterdiği bu "sembolik üretim çalışması" (Bourdieu, 2020, s. 303), her zaman çevirmeni kendine daha bağımlı kılmakta ve yayımcının çeviri ürün üzerindeki hakimiyetini pekiştirmektedir. Ancak bir yandan çevirmenin konumunu kendi üzerinden meşrulaştıran yayımcı bir yandan da çevirmenin sembolik sermayesine de olumlu katkı sunmaktadır. Böylelikle, "geçerli kültürel üretim biçiminin tanımını tekelde tutmak için sürdürülen çalışmalar, düzene duyulan inancın, çıkarın ve beklentilerin, yine düzenin bir ürünü olan *illusio*'nun aralıksız biçimde çoğaltılmasına katkıda bulunur" (Bourdieu, 2020, s. 392). Örneğin, çevirmenlerin tüm olumsuzluklara rağmen yazın çevirisine duydukları hazları ifade ediş biçimleri bu düşünceyi desteklemektedir: "Pişman değilim ama koşullar daha iyi olabilirdi. Çok severek yapıyorum gerçekten yaptığım işi. Yoksa yapamazsınız. Çok sevmeden yapılabilecek bir değil. O kadar saatler boyunca o metninle, sevmediğiniz bir iş olduğunda mümkün değil yapmanız" (Ç2). Benzer biçimde birçok katılımcı, çevirmenliğin olumsuz koşullarına, güvencesiz hissettirmesine rağmen yine de severek çeviri yaptığını altını çizerek belirtmektedir (Ç3-Ç5, Ç11, Ç12, Ç17, Ç19-Ç21). Başka bir katılımcı, kendi dahil tüm yazın çevirmenleri adına yazın çevirisinden aldığı hazzı şöyle ifade etmektedir: "Pişmanlığım yok, o kadar akıllı değilim. (Gülüyor). Zevk alıyorum çünkü. Ne diyeyim? Şimdi gidip başka çevirmenlere de sorsanız aynı şeyi der" (Ç17). Ancak sevdiği halde bu işi artık yapmak istemediğini ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Örneğin, "sevdiğim halde yazınsal çeviriyi yapmıyorum. Çünkü verdiğim emeğin karşılığı yok. Oraya harcayacağım zamanı kendi kitabımı yazmaya harcıyorum. Konferans çevirmenliği yapıyorum. Keyif için, hoşuma giden ve çok fazla zamanımı almayan projeler olunca kabul ediyorum" (Ç23). Burada katılımcının sınıfsal konumu devreye girmektedir. Katılımcının konferans çevirmenliği gibi

halihazırda hayatını idame ettirmesini sağlayan bir mesleği bulunduğundan yazın çevirisini artık yalnızca çok özel projeler için zevk için yapmakta, sevdiği halde yazın çevirmenliğini yapmak istememektedir. Bu yüzden katılımcıların biricik habitusları ve özel beğeni ve tercihleri, oyuna duyduğu inanç ve çıkar çatışmalarında örtüktür. Buna göre, alana "aidiyet inşa edilir, müzakere edilir, oynanır-sergilenir, aidiyetin pazarlığı yapılır" (Bourdieu, 2022, s. 123). Eyleyicilerin duruma, olaya, zamana ve mekâna göre biçimlenen çıkarları, oyunun cazibesine kapılma güdüsü doğrultusunda hareket eder. Çıkarlar oyunun hem ürünü hem de öncülüdür. Yazınsal alanda çevirmenlerin çıkarları da rekabeti sağlar, artırır ve aynı zamanda alanı inşa eder. Yazın çevirmenlerinin konumlarını koruma ve/veya yıkma mücadelelerinde, eyleyicilerin alanın devamlılığına dair kabul ettikleri "gizli anlaşmanın", "(…) karşı karşıya getiren rekabeti temellendirdiği ve düzenin kendisini oluşturduğu da bir gerçektir" (Bourdieu, 2020, s. 392). Bunun yanı sıra, eyleyicilerin biricik habitusları sermaye hacim ve dağılımlarına göre toplumsal uzamda konum ve bu konumlara göre mesafe almalarını sağlamaktadır (Bourdieu, 2022, s. 123).

Eyleyicilerin alandaki konumu, öncelikle sermayelerinin toplamını içeren sermaye havuzuna, ardından ekonomik ve kültürel sermayelerinin toplam hacminin büyüklüğüne göre belirlenmektedir (Bourdieu, 2022, s. 195). Dolayısıyla yazınsal alanın öncül koşut kültürel sermayeyi gerektirdiği düşünülürse eyleyicilerin konum hiyerarşisinde ekonomik sermayeleriyle önemli yerlere geleceği saptanabilir. Bu nedenle, "ekonomik sermayeyle kültürel sermayeye hemen hemen aynı düzeyde sahip olan, saygınlık alanı içinde merkez konumlardan kaynaklanan yazarlar, (…), yazınsal alan içinde de türdeş bir konumu ellerinde bulundurmaya yatkın görünürler" (Bourdieu, 2020, s. 164). Ç23'ün benzeri bir yaklaşımı, benzer konumdaki başka bir katılımcıdan da dinlemek mümkündür: "doğrudan yazın çevirisine bağlı olsaydım ilginç olabilirdi. Zor anlarda yazın çevirisini bırakıyorum. Altyazı çevirisi yapıyorum. Mesela şimdilerde yine yazın çevirisini bir kenara bırakacağım. Bir tane belgeselin çevirisini yapacağım. Çünkü altyazı çevirisinden daha fazla para alıyorum" (Ç5). Böylelikle benzer sermaye birikimleriyle benzer konumlarda mücadele veren eyleyicilerin benzer stratejiler ürettiği anlaşılmaktadır. Gelir güvencesi, katılımcılara düzenli kazanç olanakları sunduğunda yazın çevirisi alternatif bir seçeneğe dönüşmektedir. Eyleyicilerin ilişkisel konumları, "birbirilerine yakın oldukları ölçüde müşterek özelliklere, uzak oldukları ölçüde ise daha az ortak noktalara sahip"

olmalarını açıklamaktadır (Bourdieu, 2022, s. 194). Ortak stratejik eğilimlerin "başarıya ulaşma şansı, kısmen de olsa, her zaman şu ya da bu tarafın dış güçler içinde bulabileceği desteğe (sözgelimi yeni alıcılara) bağlıdır" (Bourdieu, 2020, s. 403). Yazınsal alanın diğer sermaye unsurları arasında, eyleyicilerin ödül ve burslarla edinecekleri tüm sermaye birikimleriyle birlikte konum üstünlüğü sağlayabilecek ekonomik ve sembolik sermaye birikim desteği ya da katılımcıların habituslarıyla getirdikleri sınıfsal üstünlükleri sayılabilir. Her bir katılımcının eşit bir düzlemde yarıştığını ve eşit özelliklere sahip olduğunu söylemek kesinlikle doğru değildir.

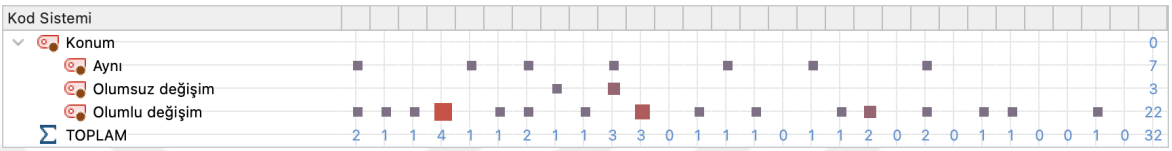
Ödül ve bursların vadettiği ekonomik sermaye birikiminin (Bourdieu, 2020, s. 395), konum mücadelelerinde katılımcılara önemli bir üstünlük sağladığı bir katılımcıların sözlerinden şöyle anlaşılmaktadır: "Fransa'dan, Kültür Bakanlığına bağlı çeşitli kurumlardan burslar aldım. Bu burslar sayesinde Fransa'da bulunmam mümkün olabildi, keza Fransa Kültür Bakanlığıyla Türkiye'dekinin iş birliği içinde olduğu dönemde kimi ortak atölyelerin yöneticiliğini yaptım" (Ç1). Atölye bursu, katılımcıya çeviri yaptığı kültürü yerinde görme fırsatı sunarken aynı zamanda atölye yöneticiliği gibi çevirmenin kültürel ve toplumsal sermaye hacimlerinin yanı sıra sembolik sermaye hacminin ağırlığını da artıracağı bir fırsat yaratmaktadır. Böylelikle çevirmen, bu kozları elinde bulundurmayan diğer çevirmenlere göre daha avantajlı bir konum elde etmektedir.

Çevirmenler çeşitli manevralarla konum üstünlüğü edinip her ne kadar rakiplerine göre farklı konumlar elde edebilse de yazın çevirmenleri yayınevleri tarafından tahakküm edilen bir konumdadır. Bunu katılımcıların söylemlerinden anlamak mümkündür: "Geçimini bu işten sağlayan meslektaşlarımızın direnmek gibi bir lüksü yok. Yayınevlerini küstürmemek zorundalar. Böyle bir de güç ilişkisi var yayıneviyle çevirmen arasında. Çok sevimsiz" (Ç23). Örneğin, bir başka katılımcı, kendi sınıfsal konumunun ödeme koşullarını müzakere etmesinin önüne nasıl geçtiğini şöyle bir serzenişle anlatmaktadır: "Bir hoca olarak yayıneviyle çeviri pazarlığı yapmaya utanıyorsun. Ne oluyor? Pastanın üçte ikisini alan yayınevleri, diğerleri üzerindeki sömürü ve baskıyı arttırıp onların durumlarını bence güçsüzleştiriyorlar diye düşünüyorum" (Ç25). Buna göre katılımcı, yazın çevirmeni kimliğinin yanında bir akademisyen de olduğu için çevireceği yapıttan elde edeceği ödemeye ilişkin bir pazarlığa çekinmektedir. Dolayısıyla katılımcı aslında ekonomik sermaye hacmi bakımından avantajlı bulunan sınıfsal konumu nedeniyle, yayınevi karşısında

tahakküm altına girmekte ve yazınsal çevirinin daha çok sembolik sermayesine katkı sunmaktadır. Böylelikle, güvencesiz çalışma koşulları alanın doksasına dönüşmektedir.

Matrisler, verinin tematik örüntüleri sunmakta oldukça açıklayıcı modeller oluşturduğundan (Liamputtong, 2013) aşağıda katılımcıların konumlarının değişimine ilişkin çözümleme matris ile verilmektedir ve veri çözümlemesi boyunca çeşitli matrislerle tematik örüntü modelleri oluşturulacaktır.

Şekil 22. Katılımcıların Konumlarının Değişim Matrisi

Matriste görüldüğü üzere katılımcılar, konumlarında çoğunlukla olumlu bir değişim yaşandığını belirtmektedir[14]. Bu durumun nedenleriyle ilgili katılımcıların söylemlerinden çıkarımlar yapılabilir. Örneğin, konum değişimini olumlu gören katılımcılardan çoğu konumunun iyileşmesini yazın çevirmenlerinin görünürlüğünün artmasına (Ç1-Ç4, Ç7, Ç9, Ç11, Ç13, Ç15, Ç21, Ç23 ve Ç24), bazıları yıllar içinde kendi saygınlığının ve tanınırlığının artmasına (Ç2, Ç6, Ç18, Ç19 ve Ç27) bağladığı anlaşılmaktadır. Buna karşın, ekonomik özgürlük konusunda durumun vahametini artırdığını ve giderek kötüleşen bir konum değişimi yaşadığını belirten katılımcılar da bulunmaktadır (Ç5 ve Ç8). Birkaç katılımcı ise konumlarında herhangi bir değişim yaşanmadığını, "eskiden nasılsa şimdi de öyle" (Ç10) diyerek ifade etmektedir (ve benzeri ifadelerle Ç14 ve Ç17). Buna göre, katılımcılar konum değişimlerini sembolik sermaye hacimlerinin ağırlığına göre değerlendirmektedir. Çevirmenler, yıllar içinde artan deneyimleriyle birlikte tanınırlık ve görünürlüklerinin de arttığı ve konumlarında iyileşme olduğunu belirtmektedirler. Ancak yazın çevirisinin ekonomik sermaye hacmine getirisinin olmadığını ifade eden kimi katılımcılar, konumlarında herhangi bir değişim yaşanmadığını ve hatta sermaye hacminin daralarak kötüye giden bir değişimi gözlemlediğini paylaşmaktadırlar. Buradan konum mücadelelerindeki değişkenliğin alanın esnek ve kuralsız biçimiyle ve eyleyicilerin bireysel çabalarıyla bu mücadelelerde savaş vermesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

[14] Nitel içerik çözümlemesinde aynı sütün çizgisinde yer alan noktalardan, katılımcının sözleri bütünsel olarak değerlendirildiğinde, baskın olduğu düşünülen yanıt baz alınmıştır.

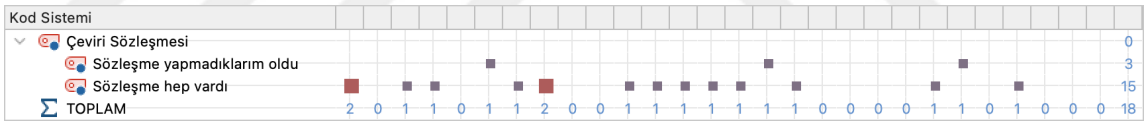
Yazınsal alanda "kuralsızlığın kurumlaşması, bir değişmez yargı olasılığını da ortadan kaldırmış ve ancak bu savaşın sonucunda elde edilip tanınabilecek bir onama yetkesine sahip olabilmeleri için sanatçıları [yazar ve çevirmenleri] bitmek tükenmek bilmeyen bir çatışmanın içine itmiştir" (Bourdieu, 2020, s. 396-397). Alanın "pek az kurumlaşmış bir evren içinde" (Bourdieu, 2020, s. 398) devamlılığı, eyleyicilerin kolektif bir biçimde hareket edememesine ve sert rekabet içinde konum savaşlarına girmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, kurumlaşmış, standartları görece belli büyük yayınevlerinin uygulamaları bu kuralsız alanda, yazın çevirmenlerinin konum almak istedikleri, birlikte çalışmak istedikleri yerlerdir: "Daha büyük, daha kurumsal yayınevleri daha avantajlı oluyor. (…) büyük yayınevleri, kurumsal çalışan, ciddi ve büyük yayınevleri sizden habersiz bir şey yapmıyor" (Ç2; benzer görüşte Ç21 ve Ç24). Katılımcılar, kurumsallaşan yayınevlerinin sözleşmeye aykırı ya da çevirmenden habersiz bir eylemden bulunmayacağını ifade etmektedir. Ç2 kararlı bir ses tonuyla, kurumsal bir yayıneviyle çalışmaya duyduğu güveni özellikle belirtmektedir. Alanın kurumsallaşmış yayınevlerinin sayılı olduğu düşünülürse çevirmenlerin konum çatışmalarının şiddeti de öngörülebilir. Yazın çevirmenlerinin tek iş akdi çeviri sözleşmelerini, güven duymak istediği bir tarafla imzalamak istemesinden daha doğal bir şey olamaz. Tahakküm altındaki çevirmen, yayınevine güvenmek ve güvene dayalı bir konum ilişkisine girmek zorundadır.

Bir diğer yandan kendini şanslı gören katılımcılar ise bulunduklarından daha kötü bir konumda olmayı şöyle betimlemektedirler: "Biraz daha şanslı konumda bir insanım. Aileden yana. Sadece geliriniz eğer yazın çevirisiyse hızlı hızlı bazı şeyleri istemeden geçebilirsiniz. Bu da tamamen ekonomik nedendendir. Teslim edip paramı alayım" (Ç20). Buna göre, katılımcı ailesinden devraldığı yüksek ekonomik sermaye hacmiyle ilişkisel biçimde, kendisi konumunu ekonomik sermaye hacmi düşüklüğü nedeniyle daha fazla para kazanma gereksinimi duyan çevirmenlerle karşılaştırdığında çeviriye daha çok zaman ayırabildiğini üzülerek ifade etmektedir. Dolayısıyla, aileden gelen ekonomik sermaye desteği, yazınsal alanda bir şans olarak nitelendirilmektedir. Aksi halde, ekonomik gerekçeler yazın çevirisini bir geçim aracı olarak yapan çevirmenler için çevirinin önüne geçebilmektedir. Başka bir katılımcı ise yine kendini diğer yazın çevirmenlerinden ayrı bir konumda değerlendirerek şanslı olduğu şöyle dile getirmektedir: "Benim şansım ben hep kurumsal yerlerle çalıştım yani her şeyi çok netti" (Ç24). Katılımcıya göre, kurumsallaşmış yerlerle çalışabilmek yazınsal alanda

bir şanstır. Benzer biçimde bulunduğu konumu şanslı gören ve kendini diğer eyleyicilere göre ayrıcalıklı bir konumda hisseden katılımcıların gerekçeleri şöyle sıralanabilir: çevirdiği kitapların çok satması (Ç2 ve Ç26), az çevrilen dillerden birine çeviri yapmak (Ç6), tanıdık editörlerle çalışmak (Ç7), ev kirası vermemek (Ç7), yaptığı çevirilerden para alabilmek (Ç8 ve Ç18), yayınevlerinden teklif gelmesi (Ç9), başka bir ülkede yaşam kurmak (Ç12), iyi editörle çalışmak (Ç18 ve Ç21) ve iyi yayıneviyle çalışmak (28).

Alanın değişken koşullarında ayakta kalabilmenin yöntemini ve kendini bu konuda şanslı hissetmenin tanımlarını yapan katılımcılar, hem alanın güvencesizliğine ilişkin ipuçları vermekte hem de güvencesiz koşullarla mücadelede konum koruma ve yıkma stratejilerini betimlemektedirler. Böylelikle alanda standart çalışma koşullarından bahsetmek mümkün değildir. Ancak farklı güvencesizlik derecelerini farklı konum ilişkisellikleriyle deneyimlemek mümkündür. Kuralsız kurallar bütünün hüküm sürdüğü yazınsal alanın belki de tek yazılı kurallı örneği, çeviri sözleşmeleridir. Çeviri sözleşmelerindeki standart dışı uygulamalar da katılımcıların güvencesizlik derecelerini yansıtan pratiklerdir.

Şekil 23. Katılımcıların Çeviri Sözleşmesi Matrisi

Matriste katılımcıların çok büyük bir kısmı yayımcıyla mutlaka bir çeviri sözleşmesi yaptığını ifade etmiştir. Buradan özellikle alanda sözü geçen mesleki birlik ÇEVBİR'in tip sözleşme vurgusunun ve hem yayımcıları hem de çevirmenleri bu konuda ısrarlı teşviklerinin sahaya yansıdığı anlaşılmaktadır. Ancak katılımcıların sözleşmelerine ilişkin ifadelerine bakıldığında sorunun sözleşme yoksunluğu yerine sözleşme içeriğindeki yoksunluklar olduğu daha net kavranmaktadır. Örneğin bir katılımcı, çeviri sözleşmesindeki iki tarafın, yayınevinin ve çevirmenini konum ilişkilerini biraz sesini yükselterek şöyle ifade etmektedir:

> Türkiye'de sözleşmeler sözleşme hukukuna bağlıdır. Şimdi size şöyle deniyor: 'Senin telif hakları yasasına göre hakların var'. Peki, var. Telif yasasında yazıyor. Şöyle güzel hakkım var. Böyle tatlı hakkım var. İyi de o hak hangi sözleşmeyle korunacak? Sözleşme hukukuna göre. Şimdi sözleşme hukuku işin içine girdi mi olayın rengi değişir. Çünkü sözleşme hukukunda taraflar eşit kabul edilir. Oğlum

sen eşitsin. O senin işverenin değil. Peki gerçekte sen yayıneviyle eşit misin? Değilsin. (Ç5).

Katılımcının sert bir üslupla ve hezeyanla dile getirdiği bu düşünceleri, çeviri sözleşmelerindeki sorunların asıl kaynağını ortaya koymaktadır: tarafların eşitsizliği. Ekonomik ve hukuki sermaye hacimlerinin ağırlığı bakımından, örneğin yayınevinin avukat tutmak konusundaki ekonomik sermayesi, işveren konumunda olması, buna karşın hukuki mücadelenin zaman ve para gerektirmesi gibi gerekçeler buna örnektir. Bu nedenle, yazılı hukuk hem çevirmen hem de yayınevi için pratikte farklılaşabilir:

Bütün sözleşmelerde şu yazar: 'çevirmen şu tarihte bu çeviriyi teslim edecektir' diye bir madde muhakkak oluyor. Ve onun karşılığında da işte 'bu eser bir yıl içinde muhakkak basılacaktır' maddesi oluyor. Ve 'bu basıldıktan en geç üç ay içinde de telif ücreti ödenecektir' diye ve işte 'tekrar basımlarda şu kadar yüzde verilecektir'. 'Şu kadar adet basılacaktır.' Bunun gibi maddelerimiz muhakkak oluyor sözleşmelerde. Ama dediğim gibi mesela biz genelde o tarihte teslim edemiyoruz. Yayınevi de üç ay içinde değil dört ya da beş ay içinde ödüyor. Yayıneviyle itilafa düşmemeye çalışıyorsunuz o yüzden. Yani çünkü siz deseniz ki 'bana üç ay içinde ödemedin. Veriyorum seni mahkemeye'. Yayınevi de 'ama sen de çeviriyi geç teslim ettin' diyebilir ya da sonraki baskılarda belki sizi mağdur edebilir (Ç3).

Katılımcının sözlerinden, sözleşmedeki mağduriyetlerden karşılıklı bir kazanç durumunun olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, çevirmenin çeviri teslimini geciktirip yayınevini mağdur etmesi karşılığında yayınevinin çevirmene ödemeyi geciktirmesine hoşgörü gösterilmektedir. Böylece, pratik, yazılı olandan epey farklılaşmakta ve karşılıklı güvencesizlikler doğmaktadır. Buna karşın, alanda kendini ispat eden kimi katılımcıların özel maddelerle, bazı açılardan konumunu sağlama aldığı görülmektedir: "Ben özellikle rica ettim. Yani editörle birlikte hani editörden geçtikten sonra lütfen bana bilgi verirsin. Bir herhangi bir düzeltme varsa lütfen bana gelsin diye" (Ç24). Buna göre katılımcı, çeviri yapıtta yapılan düzeltmelerin kendi izni olmaksızın basımını engellemek için çeviri sözleşmesine özel bir madde ekletmektedir. Çevirisindeki düzeltmeleri görüp onayladıktan sonra basıma hazırlanması çevirmene güvende hissettirmektedir. Ayrıca yayınevi karşısında konumunu sağlamlaştırmaktadır. Ancak bir çevirmen konumu gereği bunu yapamıyorsa, öncelikle alanda konum edinmeye çalışmalıdır.

Alana yeni adım atmış genç çevirmenlerin sağlam bir konum alabilmesinin zamanı vardır. Çünkü yayımcının her bir yayında tekrarlayan sabit giderleri düşünüldüğünde yayımcı kendisine kar ettirecek ya da en azından giderlerini karşılayabilecek bir çeviriyi dolaşıma sokmak isteyecektir. Bunun için de çok satacak bir çeviriye dolayısıyla çevirmenine güvenebilmelidir.

> Bir kitap piyasada bir yılı aşan süre kalarak 'işletme değeri' kazandığında, uzun vadeli bir yatırım 'politikası'nın temellerini oluşturan parasal bir 'direksiyon' durumuna gelir: Birinci baskı sabit masrafları karşıladığında, kitap oldukça düşük maliyet fiyatıyla yeniden basılabilir ve böylelikle, şirket 'sermayesi'nin sonunda büyümesini sağlayacak biçimde az çok riskli yatırımları finanse etmeye olanak tanıyan düzenli gelirleri (dolaysız gelirler ve yanı sıra ek gelirler, çeviriler, cep kitabı baskıları, televizyona ve sinemaya satış) güvence altına alınır (Bourdieu, 2020, s. 256).

Satışını güvence altına alabilen yayımcı, nispeten riskli gördüğü yatırımlara, genç çevirmenlerin çevirilerine, alışılmışın dışındaki metin türlerine ya da farklı içeriklere yatırım yapabilme lüksüne sahip olur. Hatta sunduğu sözleşmelerde güvendiği yapıtlar için özel maddeler koyabilir. Benzer bir konum alma yazın çevirmeni için de geçerlidir. Örneğin, kendini "ispatlamış" bir yazın çevirmeninin bulunduğu konumu koruma ve belki de iyileştirme güdüsüyle sözleşmesine özel şartlar ekletmesi ya da uygun görmediği maddelerin değiştirilmesini istemesi anlaşılabilir.

> Bazen maddelerin değiştirilmesini istediğimiz de oluyor. (…) Şöyle bir madde vardı: 'Çevirmen, haklarının meslek birlikleri aracılığıyla temsil edilmesinden feragat etmektedir'. O dönemde ben de X mesleki organizasyonun yönetim kurulu başkanıydım ve Y mesleki organizasyonun da kurucu üyelerinden biriyim. Telefon ettim ve bu madde burada olduğu sürece ben doksan sayfamı çöpe atarım yine de sözleşmeyi imzalamam ya bunu düzeltirsiniz ya bu çeviriye devam etmem diye. Mesela böyle bir şart koşmuştum (Ç25).

Burada katılımcının sözlerinden anlaşıldığı üzere, katılımcının mesleki organizasyonlardaki idarecilik görevleri ve muhtemelen alanda sözü geçen bir yazın çevirmeni olması nedeniyle yayınevine değişmesini istediği maddeler için rest çekebilmiştir. Üstelik "satışa yönelmiş yayımcı ve yazarlar ucunda ve bunları izleyen kitlenin gözünde başarı, özü gereği değerin güvencesidir" (Bourdieu, 2020, s. 265).

Satış değeri güvencesi, çok satacak bir yapıtla birlikte bir çevirmenin yayınevine sunabileceği kaçırılmayacak bir fırsattır. Bu durumda çevirmenin konumu, yayımcı için vazgeçilmez olabilir. Yazınsal alanda ticari eylemler için gerekli ekonomik sermaye ancak sembolik sermayeye dönüşebildiğinde kâr getirebilir (Bourdieu, 2020, s. 266). Bu nedenle, diğer sermaye türlerinin özüyle birikimi uzun zaman alan sembolik sermayenin konum sağlamlaştırma, iyileştirme, koruma ve yıkma gücü yazınsal alanda söz söylemeye yetecek cinstendir.

5.6.3. Yazın Çevirmeninin Habitusu

Habitusun alanla arasındaki sıkı ilişki (Bourdieu, 2020, s. 160), kendini dinamik bir yeniden üretime sokar ve habitus "kimi durumlarda sermaye gibi işlev taşıyan bir iyeliktir" (Bourdieu, 2020, s. 314). Eyleyicilerin "pratikte işleyen yatkınlıklar sistemi olarak habitus, düzenli davranışların, yani davranışların düzenliliğinin nesnel bir temelidir" (Bourdieu, 2022, s. 127). Toplumsal uzamda tarihin bir ürünü olarak ortaya çıkan habitus (Bourdieu, 2022, s. 47), kaynağı olduğu pratiklerin aynı zamanda ürünüdür. Dolayısıyla, "hem pratiklerin üretim şemalarının sistemi hem de pratiklerin değerlendirme ve idrak şemalarının sistemidir. Her iki durumda da, habitusun işlemleri, içerisinde vücuda geldiği sosyal konumu ifade eder" (Bourdieu, 2012, s. 200). Ancak habitusun ürünlerinde gereğinden fazla mantık aranmamalıdır (Bourdieu, 2022, s. 129). Alanla ilişkisel konumlanan habitus, her zaman mantıklı olanı üretmez; alanın gereksinimleri doğrultusunda inşa edilir.

Katılımcıların söylemlerinden yola çıkarak oluşturulan aşağıdaki sözcük bulutu görseli, çevirmenlerin habitusuna ilişkin kısa bir ön izlenim sunmaktadır.

Şekil 24. Katılımcıların Sözcük Frekans Bulutu

Görsele göre, katılımcıların görüşmeler boyunca sıklıkla dile getirdiği sözcükler bir frekans bulutu oluşturmaktadır. Örneğin görselde, "çok", "çeviri", "yazın" "kitap", "meslek", "sosyal", "zaman" "çevirmen", "yayınevi", "baskı", "yayın", "yüzde" ve "iş" sözcükleri dikkat çekmektedir. Yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarını betimlerken sıklıkla kullandıkları bu sözcükler, habituslarını yansıtmaktadır. Ödeme koşullarına ilişkin telif yüzdeleri, işveren konumundaki yayınevleri, çeviri ürünün baskısı, çevirmenlerin kişisel yaşamlarında çeviriye ve özel yaşamlarına ayırdıkları zaman, sosyal hak ve güvencelere ilişkin görüşleri ve hepsini bir araya getirdiklerinde yaptıkları işin meslekleşme durumunu sorguladıkları söylemler, yazın çevirmeni habitusunu oluşturmaktadır.

Alanın gerektirdiklerini kabul etmekle başlayan alana giriş mücadelesi, eyleyicilerin çıkar ilişkileri doğrultusunda yerini konum alma, konumunu koruma ve/veya başka konumları yıkma mücadelelerine bırakır. Böylece, alana uyumlu habituslar hayatta kalırken uyum sağlayamayanlar alan dışına itilir. Yazınsal alanın gerektirdiklerine uyum sağlayabilen yazın çevirmeni habitusları da buna örnek gösterilebilir. Alanla ilişkisel bu mücadeleyi bir katılımcı şu sözleriyle aktarmaktadır:

> Herkes bu alanda hala bunca yıldır biraz el yordamıyla ilerliyor. Ve yayınevleri, bir çevirmen çoğu zaman neye tamam demişse o şekilde devam ediyorlar. O yüzden bizim aslında birbirimizi güçlendirmemiz lazım. 'Tamam' dediğimiz şeylerin sınırlarını daha iyi belirlememiz, 'hayır dediğimiz' şeylerin sınırlarını daha iyi belirlememiz ve böylece birbirimize de destek olarak bu işi daha netleştirip sağlam durmamız gerekiyor bu piyasada, bu sektörde (Ç21).

Katılımcıya göre, alanın esnek yapısı ve değişken dinamiği, mücadeleci bir yazın çevirmeni habitusunu gerektirmektedir. Sınırlarını belirleyemeyen çevirmenlerin alanda hayatta kalmak mücadelesi riske girmektedir. Aksi durumda, kendi koşullarını müzakere etmeyen çevirmenlerin kendinden öncekilerin koşullarına ayak uydurması ve habitusunu onlara göre yapılandırması gerekir.

Başka bir katılımcı, yazın çevirmeni habitusunu biraz da şikâyet edercesine yüksek ses tonuyla şöyle betimlemektedir:

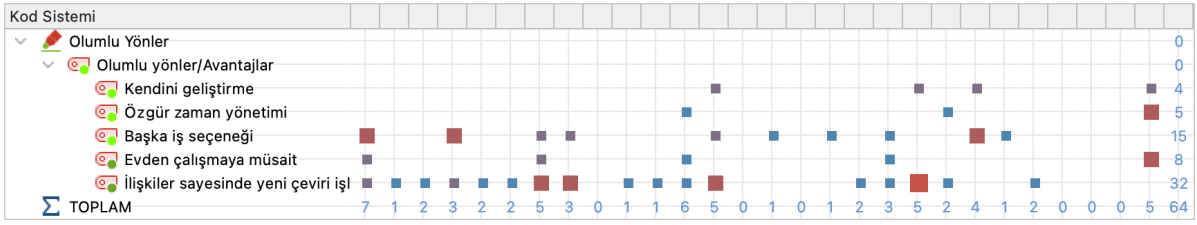
> Senin tatilin filan olamaz. Çevirmensin tatil filan yok. Günde oturup belli bir iş üretmen lazım. Belli bir iş yani çok zor bir iş o sürekliliği sağlamak. Şimdi ben bir günde mesela on sayfa yapıyorum ya da yirmi sayfa. Yaptım oluyor. Sonraki gün

> iki sayfa. Sonraki gün bir sayfa. Ne oldu? Üç günün toplamı beş sayfaya kadar indi. Bir gün on sayfa, on beşe, öbür gün iki sayfa, bir sayfa. E oluyor ama. Ya bu kafada her gün böyle inanılmaz sağlıklı olmuyor ve ben makine değilim ki (Ç5).

Katılımcı kendinden beklenene "makine" metaforuyla karşı çıkmaktadır. Buna göre, alanda devamlılığı sağlamak isteyen bir yazın çevirmeni, kendi öz disiplinini tutturmalı ve çeviriyi süreklilik esasına göre planlamalıdır. Bu plan doğrultusunda pratikte de istikrarlı olmalıdır. Ancak esnek koşullar, zaman yetersizliği, tatile ve dinlenmeye zaman yaratamamak iç motivasyonu oldukça düşüren etmenlerdir. Bu nedenle, yazın çevirmeninin habitusu, sürekliliği esas alabilmelidir. Bunun yanı sıra, bir diğer katılımcı, çeviri motivasyonuyla ilgili şunları söylemektedir: "Çevirmenler biraz böyle gönül hatırla yapıyor sanki çeviriyi. Hani maddi beklentiyi ilk sıraya pek koyduklarını sanmıyorum" (Ç13). Katılımcı, kendisini dahil etmeden diğer çevirmenler üzerinden, belki biraz da çekinerek çevirmenlerin maddi beklenti olmaksızın daha çok ahbaplık ilişkileriyle çeviri yaptığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, toplumsal ilişkileri ön planda tutan çevirmen habitusu, alanın getirdiklerinden olsa da maddi karşılığını önemsemeyen ya da bunu (yeterince) alamayan bir yazın çevirmeni, ekonomik çıkarlar açısından güvencesiz ve belirsiz bir habitus inşa etmektedir.

Öte yandan, alanla uyum içerisinde konum almanın yolu, alana yönelik çıkar ilişkileri geliştirmek ve bu doğrultuda stratejiler üretmektir. Aşağıdaki matriste katılımcıların yazın çevirmeni habituslarını alana uyumlulaştırma kodlarını görmek mümkündür.

Şekil 25. Katılımcılara Göre Yazın Çevirmenliğinin Olumlu Yönleri Matrisi

Matrise göre, katılımcılar en çok toplumsal ağlar aracılığıyla yeni çeviri işleri edinebildiklerini ifade etmektedirler. Örneğin bir katılımcı, çeviri yaptığı dilin alanda pek yaygın olmadığını dile getirmekte ve bu sayede geliştirdiği toplumsal ağı (Ç6) kendisi için bir "avantaj" olarak görmektedir. Başka bir katılımcı, "benim işim genelde networkle ilerliyor. Kimse bana 'ah sayın Ç10, biz sizinle çalışmayı çok isteriz' diye gelmedi şimdiye kadar" sözleriyle, ilişkilerin yazın çevirmeni habitusu için önemini

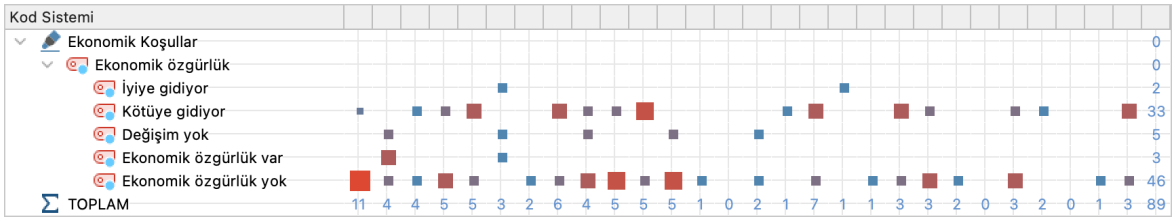
vurgulamaktadır. Ayrıca birçok katılımcı alana girişinin de yine ilişkiler aracılığıyla olduğunu belirtmektedir (Ç2-Ç4, Ç6-Ç8, Ç10-Ç13, Ç18-Ç21 ve Ç24). Ardından esnek çalışma koşullarının sunduğu ve yalnızca yazın çevirmenliğiyle hayatını idame ettirememenin belki de zorunlu kıldığı yazın çevirisinin yanında başka iş yapabilme ya da yapma, katılımcıların sıklıkla dile getirdiği bir unsurdur. Yazın çevirisinin özellikle bakmakla yükümlü olduğu çocuk, aile büyükleri, evcil hayvanı ya da sağlık sorunları bulunan katılımcılar için (Ç1, Ç7, Ç11, Ç12, Ç14 ve Ç15) çalışma ortamını seçebilme, evden çalışabilme olanağını sunması, çevirmen habituslarına evlerini iş ortamlarına dönüştürdükleri bir yapı kazandırmaktadır. Bunun yanı sıra, kültürel sermaye hacim ağırlığının artmasıyla habitusunu bu yönde geliştirdiğini belirten katılımcılar da bulunmaktadır: "İyi ki bu işe girmişim diyorum. Çünkü benim için çok ufuk açıcı oldu. Çok farklı bir alanda tecrübe edinmiş oldum. Bana kattığı şeyler çok fazla" (Ç13). Katılımcı, formasyonunun olmadığı çeviri alanında edindiği deneyimin habitusuna katkısını mutlulukla ifade etmektedir. Bütün olarak değerlendirilirse, yazın çevirmenlerinin görünürlüklerinin artmasıyla mesleki habituslarının olumlu yönde yeniden üretildiğini söylemek mümkündür (Ç2, Ç4, Ç14, Ç15, Ç22 ve Ç26). Ayrıca yazın çevirmenliğinin emek yoğun bir iş olarak toplumsal düzeyde görünürlük kazanması da bu üretime katkı sağlamaktadır (Ç3, Ç4, Ç11, Ç20-Ç22).

Çalışma koşulları gereği yazın çevirmenleri, "serbest" çalışma ortamlarını kendileri yaratmaktadır. Çeviri ürünün üretim aşamasında bireysel bir "iş yaşamı" öyküsüne sahiptirler. Ancak çevirmenlerin okurla etkileşimi, habituslarını çift yönlü olumlu bir inşa sürecine taşımaktadır. Örneğin bir katılımcı, yayımcının düzeltmeleri yapmadan sehven baskıya gönderdiği çevirisine ilişkin bir deneyimini okurla etkileşiminin çevirmen habitusuna katkısı üzerinden şu sözleriyle içtenlikle ifade etmektedir: " 'Çevirinizi okuyoruz. Bunu siz yapmış olamazsınız, bu kadar hata yapmış olamazsınız. Bu sizin çeviriniz değil herhalde. Sizin adınızı mı bastı bu yayınevi?' diye okurlardan mailler gelmişti. Ben de hepsini yayınevine göndermiştim. Mesela bunlar güzel şeyler" (Ç3). Bu sözleriyle katılımcı, okurdan aldığı dönütün hem yayımcıya hem de üretim sürecindeki işleyişe dair yapıcı etkisini dile getirmektedir. Katılımcı devamında şu sözleriyle çevirmen habitusunun alanla ilişkisel gelişimini açıklamaktadır: "Orada bir değerimizin olduğunu gösteriyor. Okurlarla temas etmek, onlardan böyle mailler almak çok güzel tabii ki. Sizi tanıyan, özümseyen bir okuyucu kitleniz var o ve bunlar yaptığınız işi doğru yaptığınızı gösteren şeyler" (Ç3). Bir yazın çevirmeninin

toplumsal sermaye bakımından belki de en büyük kısıtlarından biri okurundan dönüt alabilmekken sosyal medyanın etkisiyle bu kısıtın geçmişe göre ortadan kalktığından bahseden katılımcıların çevirmen habituslarının olumlu biçimde yeniden üretildiği anlaşılmaktadır (Ç2, Ç3, Ç13 ve Ç21).

Yazın çevirmenlerinin yaptıkları işin doğasını ve çalışma koşullarını avantaja dönüştürerek çevirmen habituslarını bu yönde ürettikleri de iddia edilebilir. Şekilde görüldüğü üzere, kültürel sermayenin yeniden üretimiyle kendini geliştirme (Ç13, Ç20, Ç22 ve Ç28); zaman yönetimini özgürleştirmesi (Ç12, Ç21 ve Ç28), başka bir iş yapmaya elverişli olması (Ç1, Ç4, Ç7, Ç8, Ç13, Ç15, Ç17, Ç19, Ç22 ve Ç23) ve evden çalışmaya müsait olması (Ç1, Ç7, Ç12, Ç19 ve Ç28) ve son olarak toplumsal sermayenin yeniden üretimiyle toplumsal ilişkilerin yeni çeviri olanaklarını doğurması (Ç1-Ç8, Ç10-Ç13, Ç18-Ç21 ve Ç24) katılımcıların çevirmen habituslarını alanla bütünleşik bir uyum sürecine taşımaktadır. Alanın esnek, geçirgen ve belirsiz yapısı, bu yapıya uyum sağlayabilen çevirmen habitusunu gerektirmektedir. Kültürel sermayeyle birlikte toplumsal sermayenin alandaki geçerliliği, eyleyicilerin bu sermayeler aracılığıyla konumlarını koruma ya da daha avantajlı gördükleri yeni konumlar elde edebilmek için rakiplerinin mevcut konumlarını yıkma mücadelesini işaret etmektedir. Yazınsal alan da dahil olmak üzere kültürel üretim alanlarındaki ekonomik sermayenin dar hacmi, eyleyicileri kültürel ve toplumsal sermayenin kendini yeniden üreterek ekonomik sermayeye dönüşecek yeni fırsatlara yönlendirmektedir. Yazın çevirmeninin habitusu, "sanatla para arasındaki karşıtlığın" (Bourdieu, 2020, s. 175) farkında olarak ve bundan etkilenerek kendini yeniden üretmektedir.

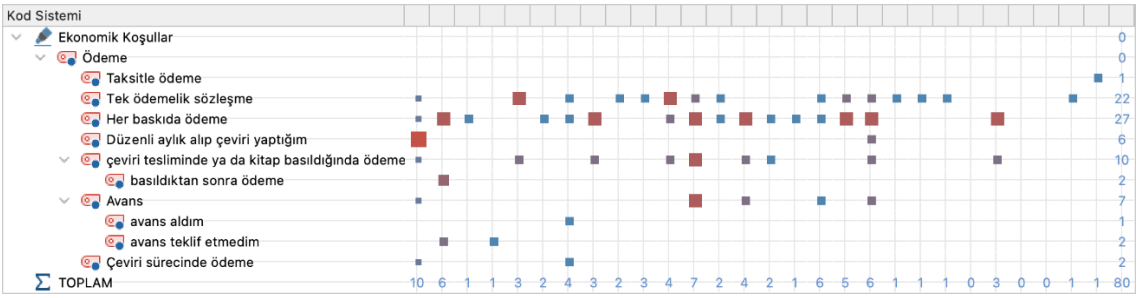
Şekil 26. Katılımcılara Göre Yazın Çevirmenlerinin Ekonomik Özgürlüğü Matrisi

Matriste görüldüğü üzere, katılımcılar çok büyük çoğunlukla çevirmen habituslarının ekonomik özgürlükle örtüşmediğini ve bu durumun yıllar içinde kötüye gittiğini belirtmişlerdir (Ç1-Ç5, Ç8-Ç12, Ç15-Ç17, Ç20 ve Ç21). Katılımcılar, habituslarındaki ekonomik sermaye hacminin düşüklüğünü "Kitap çevirmenliği imkânsız bir hayattır.

Asla ekonomik özgürlük sağlamaz" (Ç1); "Bir mucize olmazsa kitap çevirisiyle geçinemezsiniz" (Ç4); "Yazınsal çeviriden para kazanmanın bir koşulu yok" (Ç5); "Çalışma hayatımın en büyük sorunu para kazanamamak" (Ç10); "Maddi değil manevi getirisi olduğunu düşünüyorum" (Ç12); "Kitap çevirmenliği ekonomik özgürlük sağlamıyor" (Ç15); "sadece çeviri yaparak yaşamak bir hayat kurmak ve bir ev geçindirmek mümkün değil" (Ç17); "Açlık sınırının altına inmeyecek biçimde sizi yaşatıyorlar" (Ç20); "Yazın çevirmenliğiyle herhangi bir biçimde hayatınızı idame ettiremezsiniz" (Ç21 ve Ç22); " 'Kitap çevirmenliğinden para kazanamayacağım' varsayımıyla yola çıktım" (Ç28) ifadeleriyle kesin bir dille açıklamaktadırlar. Öyle ki, bir katılımcı çarpıcı bir benzetmeyle yazın çevirmeninin habitusunun ekonomik alanla tersine ilişkisini şöyle dile getirmektedir: "Ben hayatımda yazınsal çeviri kadar emek yoğun iş görmedim. İğneyle kuyu kazmaktır, deli işidir. Bu kadar büyük bir emek verdiğiniz zaman kaldırımda mendil satan insan kadar para kazanamayacaksınız" (Ç19). Yazın çevirisinin yoğun bilişsel emek gerektiren doğası, entelektüel vasıf gerektirmeyen uğraşlarla kıyaslandığında yeterli ve hatta asgari ekonomik özgürlüğü sağlayamaması, güvencesiz çevirmen habitusunu inşa etmektedir. Prekarya statüsü ortak payda olduğunda istisnai habituslar alandan dışlanması istenebilir. Örneğin durum "tehlike arz ettiğinde" (Bourdieu, 2022, s. 127) ve "pratik olmanın mantığı, mantıklı olmanın pratik olmayı son erdirdiği nokta"da (s. 129), habitusun beklenenden farklı tepki vermesi olağandır: "Öyle kendi tuzu kuru olup zengin çocuğu olup da baba parası yahut koca parası yiyip de bu işi keyfe keder yapan insanların aslında buradaki emek mücadelesini baltaladığına inanıyorum. Çünkü onların böyle bir derdi yok" (Ç19). Katılımcının sözlerinin devamından, alanın deyim yerindeyse ayrık otları tarafından dayanışma ve kolektif hareket etme bilincine ket vurulduğu ve dolayısıyla mücadeleci habitusun gelişmesinin önüne geçildiği anlaşılmaktadır. Belli bir sosyoekonomik çevreye mensup eyleyicilerin, halihazırda geniş ekonomik sermaye hacimleriyle, alandaki tersine ekonomiye karşı topyekûn mücadelede saf tutmak istememesi son derece olasıdır. Aynı alanın eyleyicileri, alana duydukları çeşitli inançları, değişen nitelik ve hacimdeki sermayeleriyle yakın toplumsal uzamda yer alsalar da farklı ve biricik habituslar geliştirirler. Ancak farklılaşan habitusların ortak uzamda düzenli davranışlar göstermesi de beklenen bir durumdur.

Şekil 27. Katılımcıların Ödeme Dağılım Matrisi

Yukarıdaki matriste katılımcıların yazın çevirisinden elde ettikleri maddi kazancı elde etme biçimleri görülmektedir. Buna göre, alanın esnekliği çevirmenlere sunulan esnek ödeme biçimleriyle kendini göstermektedir. Tek ödemeli sözleşmeler ve her baskıda ödeme kodları, matriste çoğunluktadır. Ayıca çeviri tesliminde ya da kitap basıldıktan sonra yapılan ödemeler de katılımcıların sıklıkla bahsettiği ödeme biçimleridir. Ancak avans ödemeleri, taksitle ödeme gibi seçeneklerden pek bahsedilmediği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, yayınevlerinde kadrolu çalışan özel birkaç örnek dışında düzenli aylık alıp çeviri yapan yazın çevirmeleri de yok denecek kadar azdır. Katılımcıların yanıtlarda yoğunlaştığı "tek ödeme" ve "her baskıda ödeme" koşulları, habituslarını ekonomik güvence bakımından eksi ya da artı yönde etkileyecek biçimdedir. Öyle ki, "ekonomik sermayenin özel 'gücü", (Bourdieu, 2022, s. 169), yazın çevirmeninin alana tutunma ve alanda devamlılığı sağlama mücadelesini doğrudan etkilemektedir:

> Bilinen bir yayımcıyla eskiden büyük olan bir yayımcıyla mahkememiz sürüyor. Ben bir yapıtı onlara tek ödemeyle vermişim. Ne yazık ki gençlere yapıyorlar bunu. Yapılmaması gereken, kanunen de yasak. Fakat yapan bir kişi bile yapsa yayımcı bundan güç alıp devam ediyor. Hiç kimseye tavsiye etmem. Tek ödeme demek, kitapla vedalaşmak demek. Her türlü o kitapla vedalaşmış oluyorsunuz (Ç20).

Katılımcının sözlerinden, çeviri yapıtın yinelenen baskılarında alacağı ödemeleri tercih ve tavsiye ettiği ve tek seferlik ödemenin yapıldığı sözleşmelerden uzak durulmasını önerdiği anlaşılmaktadır. Buna göre, çevirmenin tekrar basımlarda başarı ödülü, her baskıdan alacağı telif ödemesi olacakken tek sefer yapılan ödemelerde çevirinin çok satıp satmaması çevirmen için pek önem arz etmemektedir. Alanda kendini ispatlamaya çalışan genç çevirmenlerin özellikle bir konum edinene kadar ödeme konusunda bir seçim yapamayacağı katılımcının sözlerinden çıkarılabilir. Bu nedenle, genç yazın çevirmeninin habitusu, konumunu sağlama alana dek ekonomik

çıkarları arka planda bırakmak zorunda kalabilir. Katılımcı da gençken kabul etmek zorunda kaldığı tek ödeme koşulundan pişmanlık duymakta ve yargı yoluna gittiğini belirtmektedir. Başka bir katılımcı ise ödeme biçiminden çok miktarından dert yanmakta ve sembolik sermayesinin ekonomik sermaye hacmine pek de destek olmadığını şöyle aktarmaktadır: "Bana çevirtme konusunda çok istekliler. Ama paraya gelince para yok. Şöyle söyleyeyim, iş sıkıntısı çekmiyorum. Ama para sıkıntısı bu işle ilgili olarak çekiliyor. Verdiğim emeğin karşılığını alamıyorum" (Ç25). Buradan anlaşılan, katılımcının çevirmen habitusu çeviriye ulaşmak konusunda kültürel, toplumsal ve bunların özü sembolik sermaye hacmi ağırlığı bakımından sorun yaşamazken ekonomik sermaye hacminin ağırlığını artırmak konusunda sorun yaşamaktadır. Bu nedenle, çevirmen habitusu prekaryalaşmaktadır.

5.6.4. Prekaryalaşma Sorunsalı Etrafında Verinin Tematik Çözümlemesi

Tez araştırmasının bu bölüme kadar verili kısmında, yazınsal alan Bourdieu'nün alan çözümleme basamaklarıyla irdelenmiştir. Bu kısımda, çevirmenin prekaryalaşma sorunsalı etrafında araştırma verisinin tematik çözümlemesi (Braun ve Clarke, 2012; Liamputtong, 2013) gerçekleştirilecektir. Nitel içerik çözümlemesi doğrultusunda prekaryalaşma sorununa ilişkin ulaşılan temalar, bu temaların altında kategoriler ve kategorileri oluşturan kodlar, MAXQDA nitel içerik çözümleme yazılımının görsel desteğiyle matris ve haritalarla sunulacaktır. Burada amaç, yazın çevirmeninin prekaryalaşmasını derinlemesine ve detaylı bir biçimde incelemektir. Böylelikle, sorun tespitlerinin ardından katılımcıların geliştirdiği stratejiler anlaşılacak ve sorunlara sürdürülebilir çözüm önerileri üretilebilecektir.

5.6.4.1. Temalar, Kategoriler ve Kodlar

Araştırmaya konu yazın çevirmenleri, içinde bulundukları emek mücadelesinde prekaryalaşma sorunsalıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu kısımda, yazın çevirmeninin prekaryalaşması sorunsalına ilişkin saha çalışması verisinin farklı kodları, bu kodların bir araya gelerek oluşturdukları kategoriler ve son olarak kategorilerin birleşerek oluşturduğu temalar yer almaktadır.

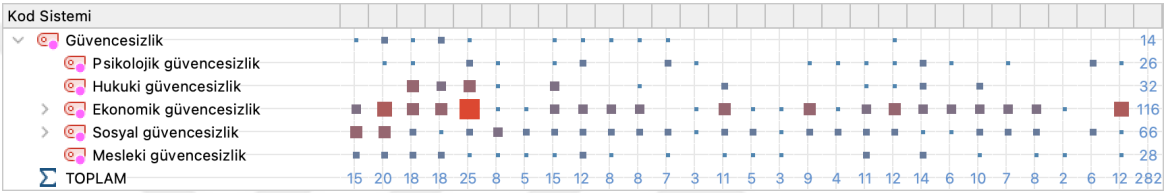
Buna göre, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması bağlamında 5 temaya ulaşılmıştır.

Tablo 6. Yazın Çevirmeninin Prekaryalaşması Bağlamında Ulaşılan Temalar

Sayı	Tema
1	Yazın Çevirmenlerinin Prekaryalaşma Biçimleri
2	Yazın Çevirmenlerinin Karşılaştıkları Kısıtlar
3	Yazın Çevirmenlerinin Mesleki Tatminleri
4	Yazın Çevirmenlerinin Prekaryalaşma Bağlamında Ürettikleri Stratejileri
5	Yazın Çevirmenlerinin Prekaryalaşma Bağlamında Ürettikleri Çözüm Önerileri

Saha araştırması yürütülürken çevirmenler, kendileriyle gerçekleştirilen görüşmelerde çeşitli güvencesizlik biçimlerinden bahsetmişlerdir. Ulaşılan temalardan biri yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma ya da başka bir ifadeyle güvencesizleşme biçimleridir.

Şekil 28. Tema 1: Yazın Çevirmenlerinin Prekaryalaşma Biçimleri Matrisi

Şekilde, veri çözümlemesinin ilk teması, "yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma biçimleri"ni oluşturan 5 kategori ve bu tematik örüntünün matrisi verilmektedir. Yazın çevirmenlerinin psikolojik, hukuki, ekonomik, sosyal ve mesleki güvencesizlikleri, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma biçimleri temasının 5 kategorisidir. Matriste görüldüğü üzere, ekonomik güvencesizlik en sık dile getirilen kategoridir. Ekonomik güvencesizliği takiben sosyal güvencesizlik ve ardından diğer kategoriler, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma biçimleri temasını oluşturmaktadır.

Ekonomik güvencesizlik, katılımcıların en çok vurguladığı prekaryalaşma biçimidir ve ekonomik güvencesizlik katılımcılar tarafından bazen sitemle, bazen öfkeyle bazen de sakin bir kabullenişle ifade edilmektedir. Örneğin bir katılımcı, ekonomik güvencesizliğini şöyle aktarmaktadır: "bu ücretlerle bir ayda çevirmenin hayatını idame ettirmesi veya rahat yaşayabilmesi mümkün değil. Hemen hemen herkesin ikinci bir uğraşı var. Aynı zamanda sözlü çeviri ve teknik çeviri yapıyorsunuz. Sadece kitap çevirerek sanmıyorum çok azdır örneği" (Ç3). Başka bir katılımcı, ekonomik güvencesizliğini sitemli bir biçimde şöyle dile getirmektedir: "Çalışma hayatımdaki en büyük sorun para kazanamamak. Ben hayatımı çeviri yaparak kazanmak istiyorum. Çevirmenlik yapmayı çok seviyorum ve büyük bir zevk alıyorum yaptığım işten. Ama istemediğim, ilgi duymadığım halde, sırf para kazanacağım diye başka işler yapmak zorunda kalıyorum" (Ç10). Tek başına yazın çevirisinin hayat idame ettirecek

ekonomik güvenceyi sunmadığı, katılımcının sözlerinden anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, ekonomik güvencesizliğini yaşam biçimine uyarlayan bir diğer katılımcı, bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Eşim yurt dışında yaşıyor. Ben de senede altı ay yurt dışında yaşıyorum. Altı ay burada. Benim kazancım mesela yurt dışında yaşamak için makul bir mantıklı bir kazanç değil" (Ç25). Yazın çevirisinden kazandığının yurt dışında yaşayacak ve böylelikle aile birliğini sağlayacak olanakları sunmadığını üzülerek dile getiren katılımcı, yaşam standartlarını ekonomik güvencesizliğine uyarlamaktadır.

Güvencesiz koşullarla mücadele etmek gerektiğini belirten meslek birliğinin üyelerinden bir katılımcı, ekonomik güvencesizliği somut bir örnekle şu biçimde aktarmaktadır:

> Bizim mücadelemizin en önemli noktalarından biri, çevirmenlerin iyi koşullarda, iyi sözleşmelerde, iyi telif oranlarıyla yani adilane bir maddi getiri karşılığında çalışması. Bizim mesela tip sözleşmemizde önerdiğimiz minimum koşul ilk baskının minimum iki bin yapılması ve minimum yüzde yedi gibi bir telif ücreti ödenmesi, etiket fiyatı üzerinden. Şimdi buna baktığımız zaman şöyle bir sorun var. Mesela bir insan dört ay diyelim ki, üç ay hadi olsun, çalışıyor. Kitabı çeviriyor. Kitap basılıyor ve işte atıyorum dört bin lira gibi bir telif alıyor. Birinci baskı karşılığında iki bin. E şimdi dönüp baktığınız zaman bu kişi üç ayını verdi ve asgari ücretin yarısını alamadı (Ç9).

Matriste büyük kırmızı karede görüldüğü üzere, ekonomik güvencesizlikten sıklıkla bahseden katılımcı (Ç5), yazın çevirisiyle hayat idam ettirmenin zorun ötesinde imkânsız olduğunu kızgın ve sert bir üslupla şöyle dile getirmektedir:

> Ancak köy koşullarında. O da var mı? Var. Kırsalda yaşayarak çeviri yapıp yanında da bir iki ufak başka bir şey yaparak hayatını idame ettiren. Ancak o şekilde olabilir ama şehirde bir eviniz yoksa ya da başka bir yerden düzenli bir geliriniz vesaireniz yoksa ya da zamanında çalışıp böyle bir kendinizi rahat ettirecek paraya kavuşmuş olup bugün çeviri yapmaya başlamışsınız. Bir entelektüel bir şey yapayım bana uygun diyerek bu işe başlamadıysanız çeviriyle hayatınızı idame ettiremezsiniz.

Emek yoğun ve yaratım değeri yüksek yazın çevirisinin, katılımcıların çokça ekonomik güvencesizlikten bahsettiği bir pratiğe dönüştüğü anlaşılmaktadır. Yazın çevirmenliğini "imkânsız bir hayattır. Asla ekonomik özgürlük sağlamaz" (Ç1) gibi

umutsuz ifadelerle betimleyen katılımcıların (Ç3-Ç5, Ç8-Ç11, Ç17, Ç19, Ç22-Ç25) yanı sıra (görece az da olsa) ekonomik güvencesizliğe ilişkin ılımlı ifadelerini dile getiren katılımcılar da bulunmaktadır: "ancak bir 10 yıldan sonra, 10-12 yıl sonra o olmaya başlıyor. Biraz şey yapmak gerekiyor galiba çok seviyorsanız, koşullar zor, çok sebat etmek gerekiyor" (Ç7 ve benzer ifadelerle Ç2, Ç13 ve Ç27).

Bilinen bir gerçek var ki, düzenli gelir yaşamı sürdürmenin öncül koşullarından biridir (Bourdieu, 2020; Sapiro, 2019). Bu nedenle, gelir düzensizliği de katılımcıların ekonomik güvencesizlik düzeyini artıran bir etmendir. Bir katılımcı, yazın çevirisinden kazandığı gelirin yıllar içinde ancak düzenli bir hâl alabildiğini şu sözleriyle ifade etmektedir: "Nasıl geçinebilirim diye düşündüm. Uzun yıllar boyunca düzenli olarak çeviri yapmam gerekiyor ki ve hepsinden telif hakkım olması gerekiyor ve onların basılmış olması gerekiyor ki oradan bana düzenli bir gelir gelsin. Öbür türlü eğer bir yayınevinin kadrolu çevirmeni ya da ya da herhangi bir şey değilseniz, yazın çevirmenliğinde geçinebilmek biraz yıllar alan bir süreç. Stajyer gibi çalışıyorsunuz daha doğrusu. Düzenli bir geliriniz olmuyor" (Ç27). Katılımcı, düzenli gelir elde edebilmenin düzenli maaş alabileceği yayınevinde bir pozisyondan ya da telifle çeviri yaptığı uzun yılların ardından mümkün olduğunu belirtmektedir. Aksi halde, yazın çevirmenliğinin çalışma koşullarını stajyerliğe benzetmektedir. Katılımcı, stajyerlerin özlük haklarının yoksunluğunu metaforik olarak yazın çevirmenliğiyle eş tutmaktadır. Başka bir katılımcı da yazın çevirmenlerinin ekonomik güvencesizliğini dile getirirken benzer biçimde metaforik ifadelerle, ancak bu kez beden emeğinin zihin emeğine göre daha çok kullanıldığı işlerle kıyaslamalarda bulunmaktadır:

> Yazınsal çeviriden daha rezil bir iş tanımıyorum. Bundan daha kötü çalışma koşulları olan ne var? Kaldırımda mendil satmak daha iyi. En azından zihinsel olarak bu kadar yıpranmıyorsunuz. Evlere temizliğe gidin daha iyi. (…) Hiçbir yazın çevirmeni bu parayı bir günde kazanamıyor (Ç19).

Katılımcı, sesini yükselterek ve sitem ederek söylediği bu sözlerle alanın ekonomik koşullarına duyduğu öfkeyi dışarı vurmaktadır.

Prekaryalaşma biçimleri temasının bir diğer kategorisi hukuki güvencesizlik, doğrudan yazın çevirisine ilişkin bir hukuki düzenlemenin yoksunluğu ve yazın çevirmenlerinin özlük haklarıyla birlikte sorumluluklarının belirsizliği ya da arada kalmışlığıyla ilgilidir. Bir katılımcı, hukuki güvencelere ilişkin düşüncelerini samimi

bir ifadeyle şöyle aktarmaktadır: "Sözleşmeler yapıyoruz ama dediğim gibi o sözleşmelere uyulmadığında veya paranızı alamadığınızda başvuracak mercileriniz olsa bile onlara inanmıyoruz herhalde ki başvurmuyoruz diye düşünüyorum ben. Benim genel olarak gördüğüm bu. Kesinlikle yaptırım olmalı kesinlikle" (Ç3). Katılımcıya göre, hukuki mücadeleye girmeye değecek olan hukuki yaptırımlara duyulan inanç, yazın çevirmenleri için hayli düşüktür. Bir başka ifadeyle, yazın çevirmenlerinin yazınsal alanda hukuki güvence illusiosu, mücadeleye girmek için yeterli değildir. Benzer bir yaklaşımla, çeviri sözleşmelerinin hukuki güvenceyi sağlamadığını bir katılımcı şöyle ifade etmektedir: "Sözleşmeler de kâğıt üzerinde var da işte gerisi ne kadar var? Ne kadar ne yapabiliyorsunuz o sözleşmelerle? O da çok önemli bir boyutu işin açıkçası. Elinizde sözleşmeler oluyor ama onu ne kadar kullanabiliyorsunuz?" (Ç4). Yazın çevirmenlerinin çeviriye başlamadan yayımcıyla arasında imzaladığı çeviri sözleşmesi, hukuki düzlemde yazılı bir akittir. Ancak bu iş akdinin hukuki pratiklerde karşılığını görememesi, güvencesiz bir alan yaratmaktadır.

Öte yandan alanın sıkı ilişkiler ağı ve eyleyicilerin, özellikle daha kırılgan konumda bulunun eyleyicilerin, bu ilişkiler ağını bozmamak için hassasiyetle hareket etme eğilimi, hukuki mücadelede güvence arayışlarını sonuçsuz bırakmakta ya da hiç başlamadan rafa kaldırmaktadır. Bu durumu, kendisine iletilen bir sorundan hareketle açık ve somut bir örnekle aktaran katılımcı,

> Bir gün birisi aramıştı sorunuyla ilgili. Diyor ki işte 'bana böyle yapıldı, şöyle yapıldı'. 'Tamam' diyorum. 'Kitabınızın yetki belgesini verin'. 'Ben yetki belgesini verirsem, yayınevinin haberi olacak mı? Diyor mesela. E diyorum konuşacağız sizin adınızı vermem lazım. Konuşmadan yapabilirsiniz' diyor. Senin hakkını, senin ismini ve yaptığın işi vermeden ben yayınevine karşı nasıl savunacağım? Olur mu böyle saçma bir şey? Ne yapayım? Yayınevini arayıp yetkilisini çevirmenlere ne yapıyorsunuz diye azarlayayım mı? Bu kadar korkuyorsan niye bir şey savunmak istiyorsun ki? (…) Şöyle istiyor. Kendilerinin adı hiç geçmeyecek. Ama birileri onları sorununu çözecek. Nasıl olacak bu? Hangi sihirli yöntemle olacak? (Ç5).

Bu örnekten anlaşıldığı üzere, alanın eşik bekçileri, büyük sermaye sahipleridir. Dolayısıyla, alandan dışlanma olasılığını riske atmak istemeyen yazın çevirmeni, risk alamadığından eylemsizliği seçmekte ya da eylemsizliğe mecbur kalmaktadır.

Farklı bir yaklaşımla, geçmişe kıyasla içeriği zenginleşen ve artan çeviri sözleşmelerine rağmen, ceza yaptırımları sözleşmelere yazıldığından, yazın çevirmenlerinin hukuki güvencelerinin daha da azaldığını bir katılımcı şöyle dile getirmektedir:

> Eskiden birçok şey daha sözlüydü. Sözleşmenin içinde çok ayrıntılı şeyler yoktu. Ama iş yürüdüğü zaman para da gelirdi. Süreler daha rahat olurdu. 'Bitiremiyoruz, ne yapacağız?' gibi konuşurduk böyle. 'Biraz uzatırız, şöyle yaparız, böyle yaparız' denirdi. Şimdiyse 'bitiremiyorsan paranı keserim'. Rahatsız edici bir stres oluşuyor sanki (Ç8).

Zaman baskısı, yetiştirememe kaygısının çevirmen üzerinde baskı oluşturduğu ortadadır ancak sözleşmenin taraflarından diğeri olan yayımcının haklarının korunması da gereklidir. Çünkü, çevirmenin yapıtı teslimi geciktirdiği durumda yayımcının hak ihlali doğmaktadır. Bu nedenle, sözleşmenin her iki tarafı da koruyan bir anlaşma olması gerekmektedir. Yine de yayımcının ödemeyi geciktirdiği durumda da çevirmenin hak ihlaliyle karşı karşıya kalınmaktadır. Hukuki güvencesizliğin her iki sözleşme tarafını da etkilediği açıktır. Üstelik editör, redaktör gibi parça başı sözleşme usulü çalışan yazınsal alanın diğer emekçileri için de bu etkiler potansiyel bir güvencesizlik unsurudur.

Katılımcıların neredeyse her birinin az ya da çok belirttiği sosyal güvencesizlik, alanın yaygın prekaryalaşma biçimlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Emeklilik ve sağlık güvencesi başka bir deyişle "iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigorta kollarını kapsayan kısa vadeli sigorta kolları ile, malullük, ölüm ve yaşlılık sigorta kollarını kapsayan uzun vadeli sigorta kolları" (SGK, t.y.) sosyal güvenlik kapsamındadır. Buna göre, bireylerin bu hizmetlerin genel sağlık sigortası kapsamında bir kısmından ya da tamamından yararlanabilmeleri için aylık prim yatırmaları veyahut "sigorta yardımı" (SGK, t.y.) kapsamından yararlanmaları gerekmektedir. Olası kaza, hastalık, ölüm gibi durumlarda bireylerin kendilerini güvenceli hissedebilecekleri ve emeklilik durumuyla yaşlılık süreçlerinde düzenli gelir elde edebilecekleri sosyal güvence kapsamları gelecekle ilgili belirsizliklerden kaynaklanan kaygı ve endişeleri en aza indirgeme amacı güderken bireylerin hayatlarını toplumsal açıdan güvence altına almaktadır.

Matrise bakıldığında, her bir katılımcının prekaryalaşma biçimi olarak sosyal güvencesizliğe değindiği anlaşılmaktadır. Bunun nedenlerini anlamanın yolu, katılımcıların ifadelerinden geçmektedir. Örneğin bir katılımcı, "emekliliğiniz için parayı ayrıca ödüyor olmanız, sağlık sigortanızın olması… Bunların hepsi dışarıdan halledilmesi gereken şeyler. Yapılır mı? Oldukça zor" (Ç18) sözleriyle ekonomik güvencesizliğin sosyal güvencesizliğe doğrudan etkisini belirtmektedir. Başka bir katılımcı, "Hem sosyal güvenceniz yok. Siz yapmadığınız sürece size bir sigorta yapılmıyor haliyle. Siz kendiniz yapacaksınız ama o da kazandığınızla maalesef mümkün olmuyor" (Ç27) diyerek sosyal güvencesizliğini dile getirmektedir.

Sosyal güvencesizliğin bir psikolojik güvencesizlik unsuru da olabileceği, bir katılımcının, endişelerini paylaştığı şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

> Aldığım para ürküttüğüm kurbağaya değmiyor. Bir yandan da hiçbir sosyal güvencem yok. Çalışıyorum, saatler geçiyor. Ve hastaneye gitmeyi vesaire tamamen geçtim bu arada. Bu bir opsiyon böyle kısıtlı bir zaman diliminde. Emeklilik hayatımla ilgili hiçbir plan, program yapamıyorum. Ya eninde sonunda bir gün yaşlanacağım ve o gün neye güveneceğim ben? Yani artık çalışamayacak hale geldiğimde. Bunlar çok çok insanı yaralayıcı şeyler, kendini çok değersiz hissettiren şeyler (Ç11).

Buradan, pek çok çıkarım yapılabilir. Örneğin, yazın çevirisinin müthiş odaklanma isteyen doğası, zaman yetersizliğinden, katılımcının sağlık durumuyla ilgili sıkıntılarını arka plana atmasına zemin hazırlamaktadır. Bunun yanında sosyal güvencesizlik belirsizlikle birlikte gelecek kaygısına neden olmakta (Ç6, Ç8 ve Ç20) ve belki de bilişsel emeğe ket vurmaktadır. Katılımcının kendini değersiz hissettiğinden bahsetmesi, bunun zihinsel süreçlere yansımasından ayrı düşünülmesi anlamına gelmemektedir. Yazın çevirisinin yaratım gücü yüksek özellikte emeğe gereksinim duyması, yazın çevirmeninin özgür bir zihinle görece rahat ve verim alarak gerçekleştireceği bir çeviri süreciyle ilişkisellik barındırmaktadır. Aslında, prekaryalaşma biçimlerinin her biri, her bir kategori şu veya bu bakımdan birbiriyle ilişkiseldir ve bunu katılımcılar da ifade etmektedir (Ç2, Ç5, Ç9, Ç11 ve Ç27). Örneğin bir diğer katılımcı, "Elimde mesleki güvence diye bir şey hiçbir açıdan yok. Sigortanız yok, sağlık priminiz yok. İş güvenceniz yok. Bugün aldığınız işi yaptınız, yarın var mı yok mu bilmiyorsunuz. Emeklilik yine aynı şekilde. O manada tam bir prekaryadır yazın çevirmenliği" (Ç19) sözleriyle sosyal ve mesleki güvencesizliği birlikte

değerlendirmektedir. Başka bir katılımcı ise, "Bir hastalık oldu, bir şey oldu, iş yapmaya devam ediyorsanız ücreti alıyorsunuz. Böyle durumlarda mesela bu da bir güvencesizlik örneğidir. Hukuki diyebiliriz, ekonomik diyebiliriz. İşte onun için herhalde genel bir yasa çıkması lazım" (Ç6) sözleriyle sosyal güvencenin, ekonomik ve hukuki güvenceyle ilişkiselliğini vurgulamaktadır. Çeşitli metinleri bir arada çevirerek geçimi sağlamaya çalışmaktan zaman baskısı ya da görev tanımı belirsizliği gibi editör-redaktör-çevirmen ilişkilerindeki belirsizlikler (Ç3, Ç5, Ç9, Ç11 ve Ç27) birbiriyle iç içe geçmektedir. Ayrıca, alanın düzensizliği ve hukuki güvencesizlikler, dayanışma eksikliği gibi nedenlerle ödeme alamama endişesi (Ç5, Ç12, Ç21 ve Ç24) ile ilişkiseldir.

Katılımcıların, işlerini gereğine uygun yapamadıkları için deneyimledikleri mesleki güvencesizlikleri, zihinsel ve ruhsal hazır bulunuşluklarını olumsuz yönde etkileyen güvencesizlikler, mesleki güvencesizliklerini oluşturmaktadır. Matriste mesleki güvencesizliklerin daha az dile getirildiğini görmek mümkündür. Her ne kadar hakkında birçok tartışma olsa da Maslow'un "ihtiyaçlar hiyerarşisi" (McLeod, 2007) düşünülürse, katılımcıların önce temel gereksinimlerine ve ardından sırasıyla "güvenlik, sevgi ve aidiyet, saygı ve kendini gerçekleştirme gereksinimlerine" öncelik verdiği anlaşılmaktadır. Buna göre, ekonomik güvenceyle birlikte hukuki ve sosyal güvence, bunlardan sonra mesleki ve psikolojik güvence katılımcıların üzerinde durduğu prekaryalaşma biçimleridir. Örneğin katılımcılardan biri mesleki güvencesizlikleri, "temel başvuru kaynaklarının yetersizliği, ücretlerin düşüklüğü, yayıncıların ve editörlerin bir kısmının iş ahlakına aykırı davranışlar" (Ç16) biçiminde ifade etmektedir. Yazın çevirisinin detaylı okumayı, anlamayı, odaklanmayı ve araştırmayı gerektiren yapısı için yeterli kaynak sağlanamaması, katılımcının bahsettiği mesleki güvencesizlik biçimidir. Bunun yanında yazınsal alanın eyleyicilerinin deontolojik eksiklikleri ve ekonomik güvencesizlikle birlikte değerlendirilebilecek düşük ödemeler, katılımcının mesleki güvencesizlik tanımına girmektedir. Başka bir katılımcı, "Biraz ara vermeniz gerekiyor. Kesinlikle. Ona çok dikkat etmeye çalışıyorum. Ama iş öyle bir iş ki eğer o an içine girmezseniz de verimli olamıyorsunuz. İstediğimiz kadar titiz olalım. Yaptığımız iş karşısında gerçekten çok az para aldığımız için hızlı çalışıyoruz" (Ç20) sözleriyle, yazın çevirmenliğini kendi belirlediği biçimde gereğine uygun yapamadığında bunu mesleki güvencesizlikle birlikte değerlendirmektedir. Mesleğini gerektiği biçimde ya da gereğine uygun

yapmadığını düşündüğünde katılımcı, yüksek odak yerine yüksek hızla hareket ettiğini ifade etmektedir. Bunu da ekonomik güvencesizliğe bağlamaktadır. Başka bir katılımcı, mesleki güvencesizliklerin olumsuz psikolojik sonuçlar doğurduğunu şöyle aktarmaktadır:

> Evde oturarak yazın çevirisi yapmak dışarıdan böyle harika eğlenceli bir iş gibi görünebilir. Birçok insan belli bir saatte işinden çıkar, evine gelir, kafasından olabildiğince işini çıkarmaya çalışır. Ama biz çoğu evden çalışan çevirmenler, biz kafamızdan işimizi hiçbir zaman çıkartamayız. Çok yıpratıcı bir şey. Çünkü bitene kadar bütün dünyam o kitap oluyor. Ve eğer çeviri teslim tarihlerimiz insaflı değilse veyahut da kitap tahminimizden uzun sürüyorsa çeviri süreci, yine yıpratıcı bir sürece giriyoruz. (…) Sosyal hayattan insanı çok izole eden, gerçekten yani en yakın çevrenizden bazen sizi izole eden, zorlayıcı bir meslek çünkü kapatıp kalkamıyorsunuz başından kolay kolay. Teslim etmeniz gereken bir tarih var. Titizlikle çalışmanız gereken bir iş var. (…) Yorucu ve yıpratıcı bir süreç olabiliyor çevirmenlik (Ç21).

Yazın çevirisinin ciddi odak ve bolca zaman gerektirmesi, katılımcının sosyal hayatını sınırlandırmasına ve hatta kendini sosyal çevresinden uzaklaştırmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Mesleki gereksinimler karşılanamadığında ya da riske girdiğinde katılımcı için güvencesizliklere dönüşmekte ve psikolojik güvencesizlikleri de beraberinde getirmektedir. Katılımcıların samimiyetle aktardıkları ve açık yüreklilikle paylaştıkları psikolojik güvencesizlik biçimleri, ilk temanın son kategorisini oluşturmaktadır. Örneğin bir katılımcı, yalnızca yazın çevirisi yaptığı dönemde psikolojik açıdan kendini güvencesiz hissettiğini belirtmekte ve bunu şu cümlelerle açıklamaktadır:

> Şu anda sabit bir kurumda çalışmasam intihar eşiğine gelirdim muhtemelen. Ya da başka bir şey yapardım. Çünkü bir sosyal güvencem olmazdı ki bunu böyle bir sene falan yapmak zorunda kaldım. Zaten doğrudan depresyona girdim çünkü panik atak halinde, 'ne yapacağım ben? Bu şekilde zaten geçinemiyorum' diye kaygılanıyordum (Ç11).

Katılımcı (Ç11), görüşmeler boyunca, yazın çevirisiyle hayatını idame ettirme çabası süresince sıklıkla psikolojik açıdan zor zamanlar geçirdiğini ve bunun özellikle

güvencesiz hissetmekle bir arada yaşadığını kesin ifadelerle birkaç kez dile getirmiştir. Örneğin, bir diğer ifadesi şöyledir:

> Para oranının çok düşük olması ya da işte sosyal güvencesizlik, emeklilikle alakalı planların olmayışı dahi daha yoğun ve kafanın içerisinde bir bulanıklık yaratan bir şey. Çünkü sürekli aklınıza gelen ve işte nasıl olacak bu işler deyip beyninize ket vurduran bir şey. Bu da dolayısıyla düşünememenizi sağlıyor. Düşünemediğinizde iyi kelimeler ve iyi cümleler üretemezsiniz. Bu da otomatikman çevirinizin kalitesine yansır (Ç11).

Güvencesizliklerin çeviri sürecine ket vurduğunu belirten katılımcı, çeviri kalitesinin de bundan etkilenebileceğini açıkça aktarmaktadır. Benzer bir yaklaşımla başka bir katılımcı, "24 saat masa başında oturup çeviri yapan arkadaşlarım var. Nefes almaya vakitleri yok. Bu bir süre sonra tabii ister istemez çeviriye de yansıyor. Kafanız yoruldukça, beyninizin fonksiyonları zorlanmaya başladıkça bu çevirinin kalitesine de yansıyor. Bu verilen yüzdelerle mümkün değil" (Ç17) sözleriyle prekaryalaşmanın yazın çevirmeniyle birlikte ve doğal bir sonuç olarak çeviri ürüne de yansıdığını vurgulamaktadır. Seri üretim ve yaratıcı emek, Bourdieu'nün ekonomik ve sembolik sermayeleri zıt kutuplara yerleştirdiği yazınsal alanda (2020) bir araya geldiğinde prekaryalaşma olgusunu daha da net ortaya çıkarmaktadır.

Başka bir katılımcı, yazın çevirisiyle geleceğini planlamakta zorlandığını ve bunu kendine zaman zaman sorduğunu ve sosyal çevresinden de benzer biçimlerde sorular aldığını şöyle ifade etmektedir: "Bu nereye varacak ki? Etrafımdaki herkes de bu şekilde söylüyor. Bu kadar zaman harcıyorsun da değer mi? Bir, zaten bir kitle bunu okumayacak zaten. Kaç kişi okuyacak? İki, işte ne kadar para alacaksın? Üç, nereye kadar sürecek?" (Ç8). Katılımcının kendisine sorduğu bu sorular, esnek, belirsiz ve kırılgan çalışma ve sonuçta yaşam koşullarının yol açtığı geleceğini kurgulayamamak, plan yapamamak ve toplum içinde kendini değerli bir konumda görememek gibi psikolojik güvencesizlik çıktılarını doğurmaktadır. Örneğin başka bir katılımcıya göre, ekonomik güvencesizlik hissedilmese de gösterilen emeğin karşılığını alamama olasılığı mesleki güvencesizlikle birlikte psikolojik güvencesizliği de tetiklemektedir: "Bazı yan gelirler sayesinde, çeviri gelirine muhtaç değilim, ama o kadar yoğun bir emeğin ardından karşılığını alamama olasılığı, ki bu olasılık her zaman için mevcut, insanı kaygılandırıyor" (Ç15). Katılımcının sözlerinden, emeğinin karşılığını alamamak düşüncesiyle kaygı hissinin çeviri ürünün üretim sürecinde ve sonrasında

bir olasılık olarak zihnini meşgul ettiği anlaşılmaktadır. Alanda karşılaşılan kısıtların, bu olasılığı artırması da son derece beklenen bir durumdur.

Yazın çevirmenlerinin karşılaştıkları kısıtlar, tematik çözümlemenin ikinci temasını oluşturmaktadır. Aşağıdaki şekilde, yazın çevirmenlerinin alanda karşılaştıkları kısıtların matrisi verilmektedir.

Şekil 29. Tema 2: Yazın Çevirmenlerinin Karşılaştıkları Kısıtların Matrisi

Prekarya kavramı odağında katılımcıların, kendilerini güvencesizliğe iten kısıtların çeşitliliği bireysel habituslarıyla ilişkilendirilebilir. Öyle ki, "farklı tercih sistemi sınıfları, farklı varoluş koşulu sınıflarına, dolayısıyla farklı idrak, değerlendirme ve şemaları dayatan sosyoekonomik belirlenmelere tekabül eder. Bireysel habituslar kısmi olarak bağımsız nedensel dizilerin kesişiminin ürünüdür" (Bourdieu, 2022, s. 167). Ancak alanın sistemsiz sistemler bütününün kısıtları, katılımcıların bireysel habituslarıyla kesişiminde incelendiğinde bu kısıtları ve kısıtlara neden olan olay ve olguları anlamak mümkün olacaktır.

Matriste görüldüğü üzere, ikinci tema, yazın çevirmenlerinin karşılaştıkları kısıtlar teması, üç kategoriye ayrılmaktadır: mesleki, sözleşmeye ilişkin ve sözleşme ihlali. Bu ana kategoriler de alt kategorilere ve bunları da oluşturan onlarca koda ayrılmakta ve bu birimler birlikte hareket ederek bütünleri oluşturmaktadır. Örneğin, mesleki kısıtlar kategorisi, ek iş/yan iş statüsü, haksız rekabet, kayırmacılık, istikrarsızlık, görünmezlik ve sistemsizlik alt kategorileri olmak üzere yediye ayrılmaktadır. Kısıtlar temasının bir diğer kategorisi, sözleşmeye ilişkin kısıtlar alt kategorisi, hakların devri ve kapsayıcı olmayan sözleşmeler olarak ikiye ve sözleşme ihlali kategorisi de yayınevi kaynaklı ve çevirmen kaynaklı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sözleşme ihlali alt kategorisi, geniş bir kodlar çeşitliğinden oluşmaktadır: sözleşmede değişiklik, sözleşmenin feshi, bandrol yolsuzluğu, çevirinin başka yayınevine devri, çevirmenin isminin yazmaması, çeviriye müdahale, iflas, örnek baskının gönderilmemesi, iletişim eksikliği, intihal, editör eksikliği/yoksunluğu, basım yapılmaması, yeni baskıdan haberdar edilmemek, baskıda gecikme/öteleme, ödemelerdeki kısıtlar ve maliyetlerde artış yayınevi kaynaklı sözleşme ihlali alt kategorisini oluşturan kodlardır ve ödemelerdeki kısıtlar da teliflerin düşürülmesi, ödemelerde gecikme/öteleme ve ödeme yapılmaması. Çevirmen kaynaklı sözleşme ihlali kısıtları ise, takipsizlik, iletişim eksikliği ve çeviri tesliminde gecikme/öteleme olarak üçe ayrılmaktadır.

Yazın çevirmenlerinin karşılaştıkları kısıtlar, içerik açısından oldukça geniş kapsamlı bir tematik örüntüye sahiptir. Matrise göre katılımcılar arasında, mesleki kısıtlar, sözleşmeye ilişkin kısıtlar ve sözleşme ihlalinde ödemelerdeki kısıtlar yoğun bir dağılım göstermektedir. Buna göre, yazınsal çevirinin tek başına bir geçim kaynağı olarak yetersizliği, ek iş ya da yan iş olarak görülmesine ve/veya icra edilmesine zemin hazırlamaktadır. Örneğin bir katılımcı, "Yazınsal çeviriye ancak bir ek gelir olarak bakılıyor. Bu çok büyük bir emek fakat en ucuz emeklerden biridir" (Ç14) sözleriyle,

çeviri emeğinin karşılığı alınamadığında hayatını idame ettirebilmenin koşulunu ek iş ya da işler yapmak veya yazın çevirisini ek bir iş olarak yapmaya bağlamaktadır. Bunun nedeni yalnızca ekonomik koşullar da olmayabilir. Ancak yazın çevirisinin ek iş statüsünde icra edilmesi, yazın çevirmenleri arasındaki dayanışmayı azaltmakta, yazın çevirisini uğruna mücadele edilecek bir meslek olmaktan çıkarabilmektedir. Örneğin başka bir katılımcı, yazın çevirisinin bir uğraş ya da hobi olarak yapılmasının ve bunun dile getirilmesinin mesleğe zarar verdiğini düşünmektedir: "'Ben onu çeviririm, para almasam da olur'. Bunu söyleyememesi gerekiyor. Tamamen mesleğe saygısızlık, çok zarar veriyor. Sevebilirsin o yazarı, para vermeseler de yaparım dersin ama bunu içinden söyleyip o parayı almak zorundasın. Deme hobi olarak çeviri yaptığını" (Ç24). Alanın çok parçalı yapısı, çeşitli kısıt fraksiyonlarına ayrılmakta ve eyleyiciler arasında, bu yapısal bölünmelerde, sert ve haksız rekabete yol açmaktadır. Alanın rekabetçi yapısından kaynaklanan kısıtları bir katılımcı şöyle ifade etmektedir: "Bazı yayınevleri daha düşük yüzdeyle, daha kötü çeviriyi satıyor. Şimdi o düşük yüzdeyle çeviri yapmayı kabul eden çevirmene sormak lazım. Niye bir meslektaşının emeğini hiçe saydıracak, yayınevinin bütün çevirmenlerin aleyhine olan eylemine sen de hizmet ediyorsun kabul ederek?" (Ç23). Düşük yüzdeyle çeviri yapmayı kabul eden çevirmenlerin ve buna önayak olan yayınevlerinin haksız rekabeti körüklediğini belirten katılımcı sözlerine devam etmektedir:

> Kimse kabul etmese bunu yapmayı, yayınevleri de bu tür uygulamalara giremeyecekler. Maalesef çevirmenler kendi aralarında rekabet içinde oldukları için 'o yayınevine böyle bir çeviri yaparsam oradan bana düzenli iş gelir' diye düşünüyor. Çeviriyi düşük yüzdeyle yapmaya razı oluyor. E zaten daha önceden yapılmış bir çeviri de var. Zorlukları oradan bakıp kontrol etmesi de mümkün. İş de kolay. Bunlar hoş olmayan uygulamalar (Ç23).

Katılımcı, çevirmenler arasındaki rekabetçi mücadelenin alana zarar verdiğini çevirmen bakış açısıyla aktarmaktadır. Serbest piyasa koşulları ve çeviri ürünlerin ticari eylemlerin birer parçaları olmaları (Gambier, 1999/2000), yayınevlerini, işletmelerine maksimum karı getirecek ve minimum zararla işe devam edebilecekleri yöntemlere yönlendirebilmektedir. Alanda sistemli kurallar bütünüyle hareket eden mekanizmaların eksikliği, alana zarar verebilecek uygulamaların ve kısıtların önünü açabilmektedir.

Yazınsal alanda, toplumsal sermaye hacminin ağırlığının konum alma, koruma ve yıkma mücadelelerinde ne denli söz sahibi olduğu alan çözümleme basamaklarında sıklıkla dile getirilmişti. Katılımcıların bu sermaye biçiminin "dost, ahbap ilişkisi zaten kimi şeyler öyle ilerliyor bu işlerde" (Ç4) gibi ve benzer tanımlamalarla (Ç1, Ç4, Ç5, Ç8, Ç10, Ç12-Ç14, Ç19, Ç20 ve Ç23) betimlediği bu etken kimi zaman alanda kısıt biçimine, kayırmacılık olgusuna, dönüşebilmektedir. Örneğin bir katılımcı herhangi bir tanıdık, eş, dost veya ahbap aracılığı olmaksızın alana kabul edilebilmenin güçlüğünden, biraz da sert bir üslupla, şöyle bahsetmektedir:

> Farklı isimlerle bir yayınevine 'ben size çeviri yapmak istiyorum' diye mail atın. Ama iyi bir yayınevinde, tırnak içinde iyi bir yayınevi. Size hiç dönüş yapacaklar mı? Yapmazlar. Deneme çevirisi vermezler. Çok basit çünkü sizin gibi elli tane insan mail atıyor oraya. Bu yayınevi çevirmen yetiştirme yeri değil ki sana deneme çevirsin. Oradaki editör işiyle mi uğraşacak? Senin çevirini düzeltmekle mi uğraşacak? Ya da sana çeviri vermekle mi uğraşacak yoksa seninle mi? Bu daha ziyade tanıdıklar üzerinden ilerler. Ben derim ki 'bak şöyle bir genç var. Var mı senin bir ihtiyacın, çevirmen arıyor musun?'. O da 'aramıyorum ama sen rica ediyorsan bakayım' der. Böyle olur genelde (Ç5).

Katılımcının sözlerinden alana giriş yapmak isteyen eyleyicilerin mutlaka bir tanıdık aracılığıyla elini güçlendirmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Böylelikle, tanıdığı olmayan bir eyleyici için kısıt olarak değerlendirebilecek bu yoksunluk, kayırmacılık olarak da adlandırılabilir. Örneğin, benzer bir yaklaşımla başka bir katılımcı, kendi deneyimlerinden hareketle, "internet sitelerine bakın yayınevlerinin. 'Hiçbir şekilde çevirmen aramıyoruz. Sakın gelmeyin. Dosya yollamayın. CV yollamayın' yazıyordur. Ama aslında içeride arıyorlar. Bir çevirmen arayışı söz konusu ama kendi web sitelerine baktığınızda 'hiçbir ihtiyacımız yok' şeklinde ilerliyorlar" (Ç12) sözleriyle kayırmacılığın alanda bir kısıt olarak karşısına çıktığından söz etmektedir.

Öte yandan bazı katılımcılar için kayırmacılık kısıtı olarak nitelendirilebilecek olgu, başka katılımcılar için ağ kurmak, tanıdık vasıtasıyla çalışmak gibi kolaylaştırıcı çözüm olarak nitelendirilebilir. Birçok katılımcı, özellikle alana girişte toplumsal sermaye hacminin ağırlığının önem kazandığını aktarmaktadır (Ç3-Ç5, Ç8, Ç10, Ç12-Ç14, Ç19, Ç20 ve Ç23). Ayrıca, yayınevlerinin ve editörlerin deneyimli ya da deneyimi olmasa da tanıdığı çevirmenlerle çalışmayı tercih etmesi beklenen bir

durumdur. Alana katılma mücadelesi veren çevirmenlerin kayırmacılıkla alan dışına itildiği durumlarda, bu bir kısıta dönüşebilmektedir.

Kısıtlar temasının bir diğer alt kategorisi, alandaki istikrarsız uygulamalar, katılımcıların prekaryalaşma bağlamında karşılaştıkları ve deneyimledikleri süreksiz, yarım kalan, değişen, belirsiz süreçleri betimlemektedir. Örneğin, yarım kalan bir çeviri çalışmasıyla (Ç4), "sözleşmem yenilendi. Bir süre sonra bir kopuş yaşadık. O dönemde editör ve oradaki yönetim değişti ve o dönemde yapılan birçok çalışma da yarım kaldı" sözleriyle yayınevinin değişen yönetim ve editörleriyle birlikte kendi dahil birçok yazın çevirmeninin işinin yarım kaldığını aktarmaktadır. Böylelikle alandaki istikrarsız pratikler yine alana, ancak bir kısıt olarak daha yıkıcı bir biçimde dönmektedir. Tamamlanamayan çeviriler (Ç4), daha önce çevirisi yapılan yapıtı başka bir çevirmene yeniden gönderilmesi (Ç3), teslimin ardından haber alınamayan çeviriler (Ç7), yanlış çevirmen ismiyle basılan çeviriler (Ç10), "kurum içi çekişmeler dolayısıyla reddedilen "çeviri"ler (Ç15), yayınevi yönetim değişikliği nedeniyle değişen yayımcı politikaları ve editörler (Ç17), habersiz baskılar (Ç21) ve kaynak yapıtın gönderilmemesi (Ç25) yazın çevirmenlerinin alandaki istikrarsız pratikler nedeniyle karşılaştıkları kısıtlardan bazılarıdır. Bu kısıtlar, az ya da çok hem alanın işleyişine ve devamlılığına zarar vermekte hem de eyleyicilerin güvencesizliklerini pekiştirmektedirler.

Yazınsal alanın kendine özgü ve belki de en ciddi kısıtlarından biri intihal, matriste görüldüğü üzere, yazın çevirmenlerinin alanda karşılaştıkları kısıtların başında gelmese de kanıtlanması ve farkında olunması zor bir uygulama olduğundan, çeviri yapıtları, çevirmenleri, yayımcıları ve yazarları güç durumlar içine sokmaktadır. Eyleyicilerin ÇEVBİR'e ve ardından eğer intihal tespit edilirse mahkemeye başvurarak haklarını savunabileceklerini aktaran bir katılımcı (Ç2), bu tür vakaların çokça klasiklerde yaşandığını belirtmektedir. Klasik yapıtların tekrarlanan yeniden çevirileri ve kimi zaman yeniden çevirilerde önceki basım çevirilerden, hak sahibi olmaksızın kopyalan kısımlar, intihal vakalarına örnek oluşturmaktadır. İntihali tespit etmenin ve ardından hukuki yollara başvurma sürecinin yoruculuğuna değinen Ç3, süreci şöyle ifade etmektedir: "Buna zaman ayıracak bilirkişi bulmak çok kolay değil. Çünkü en ağır işlerden biridir çeviri karşılaştırması. Çeviri yapmaktan çok daha zor bir iştir. Üstüne üstlük bir de iki çeviri karşılaştırıyorsunuz. Bilirkişi raporu bir türlü tamamlanamıyor ve bir türlü sonuç alınamıyor". Katılımcının sözlerinden intihali hem

tespit etmenin hem de kanıtlamanın oldukça karmaşık ve yorucu bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Ardından dava sürecinin maddi ve manevi külfeti de bu yorucu sürecin bir parçasıdır (Ç20). Dolayısıyla intihal, alanda mücadelede yazın çevirmenlerinin karşılaştıkları kısıtlardan biridir ve halihazırda bu kısıtı çözüme ulaştıracak pratiklerin henüz olgunlaşamadığı ortadadır.

Alanın bir diğer kısıt, görünmezlik, matrise göre, yazın çevirmenlerinin az da olsa kısıt olarak nitelendirdikleri bir durumdur (Ç3, Ç8, Ç12, Ç14, Ç23 ve Ç24). Örneğin Ç3 geçmişe kıyasla yazın çevirmenlerinin daha görünür olduğunu ve daha fazla konuşulabildiğini ancak yine de konferans çevirmenleriyle karşılaştırdığında görünmezliğin alanda karşılaştığı kısıtlardan biri olduğunu ifade etmektedir. Benzer biçimde ancak daha somut bir örnekle Ç8, bir yayınevinin basımı yapılan çeviri kitaba, çevirmen olarak kendi ismini yazmayı unuttuğunda yaşadığı şaşkınlığı şöyle dile getirmektedir: "Bir yayınevi aradı beni. 'Çok özür dilerim adınızı yazmayı unuttuk kitabın içine çevirmen olarak sizin adınızı' dedi. 'Öyle mi?' dedim şaşırdım tabii. 'Değiştirin o zaman' dedim. 'Artık gitti' dediler. Çok inandırıcı gelmedi bana" (Ç8). Katılımcı, çeviri hakkının kendisinde bulunduğu çeviri yapıta isminin yazılmasının unutulduğunu şaşkın ve oldukça üzgün bir beden diliyle aktarmaktadır. Basımı yapılan bir kitapta değişiklik yapılamayacağına ilişkin savı, inandırıcı bulmadığını dile getiren katılımcının görünmezliği, çeviri ürünün basım sürecindeki aksaklıklarla bir kısıta dönüşmektedir. Diğer katılımcılarsa, çevirmenin ancak hata avcılığında günah keçisi olarak görünür olduğunu, takdir edilmek üzere görünürlük elde edemediğini aktarmaktadırlar (Ç14, Ç23 ve Ç24). Yazın çevirmenlerinin görünmezliği alanın hala çözülemeyen kısıtlarından biridir. Bunun yanı sıra ve bununla ilişkili olarak alandaki sistemsizlik, katılımcıların belirttikleri kısıtların başında gelmektedir (Ç3-Ç5, Ç7, Ç9-Ç13, Ç18-Ç28). Örneğin, telif ödemelerinde anlaşılan yüzdelerin yayınevine, çevirmene, çeviriye, dile, kaynak yapıta ve benzeri birçok etkene göre değiştiğinden yakınan Ç5, bunun alan içinde sistemsizlikten kaynaklandığını dile getirmektedir. Sözleşme biçimlerinin çok değiştiğini ifade eden Ç9, çeşitli kötü sözleşme örnekleriyle karşılaştığını ve meslek birliğiyle bunları çözüme kavuşturduğunu belirtmektedir. Tip sözleşmeyi uygulatmakta sorun yaşadığını ifade eden Ç12, yayınevlerinin kendi hazırladıkları sözleşmeleri sunduklarından bahsetmektedir. Alanda sistemli bir işleyişe ket vuran bu uygulamalar, mesleki kısıtlardan bazılarıdır. Matriste görüldüğü

üzere, prekaryalaşma bağlamında, katılımcıların neredeyse her biri sistemsizliği bir kısıt olarak belirtmektedir.

Farklı sözleşme biçimleri ve uygulamaları, sözleşmelere ilişkin kısıtları gündeme getirmektedir. Çeviri sözleşmelerinin hak devir sözleşmeleri olduğunu Ç4 şöyle açıklamaktadır: "Siz yazın çevirmeni olarak hakkınızı yayınevine devrederken mesela filme alınması, sahnelenmesi gibi haklarınızı da devretmiş oluyorsunuz. Sizin çevirinizden çeviri bir film yapılırsa, bir dizi yapılırsa ya da o sahnelenirse onun parasını da yayınevi alıyor" (Ç4). Tip sözleşmede belirtildiği üzere (ÇEVBİR Tip Sözleşme, t.y.), olması gereken çeviri telifinden türeyen tüm hakların (sesli kitap, tiyatro, e-book vb.) karşılığının maddi anlamda çevirmenlere verilmesidir. Ancak katılımcı, kendi deneyimlerinden bunun pratiğe uygulanmadığından şikâyet etmektedir. Daha keskin bir yaklaşımla, Ç5 çeviri sözleşmelerinin "bir hak çalınma sözleşmesi" olduğundan, Ç7 ve Ç8 çeviri sözleşmesinde kendi isteğinin dışında hak devirleri gerçekleştiğinden, Ç9, Ç12 ve Ç13 ve Ç20 ömür boyu ya da süresiz hak devrini kapsayan çeviri sözleşmeleriyle karşılaştığından bahsetmektedir. Ç9 ancak bireysel ya da ÇEVBİR desteğiyle haklarını arayan çevirmenlerin haksız devir sözleşmelerini feshedebileceğini aktarmaktadır.

Çeviri sözleşmelerinin içeriğinin yetersizliği, kapsayıcı olmayan çeviri sözleşmelerinin yazın çevirmenlerinin karşılaştıkları bir kısıt olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bir katılımcı bu durumu, "'Çevirmene baskı yapıldığı zaman haber verilir' maddesi yok sözleşmede. Sözleşmeler genelde yayınevlerini korur. (…) Mümkün mertebe yayıneviyle itilafa düşmemeye çalışıyorsunuz o yüzden. Çünkü genelde onlar kendilerini çok iyi koruyabiliyorlar" (Ç4) sözleriyle ifade etmektedir. Buradan katılımcının çevirmen haklarını kapsam dışı bırakan sözleşmelerde yayınevleriyle sorun yaşamamak için bu sözleşmeleri kabul etmek mecburiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Alandaki konum hiyerarşisi, katılımcının sözlerine yansımaktadır. Başka bir katılımcı, "Hakkını elde edememek ne demek çevirmen için? Sadece parasını alamamak demek. Başka bir hakkı yok ki zaten" (Ç8), sözleriyle yazın çevirmenleri için sözleşmelerin yalnızca maddi hakları içerdiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra sözleşme süresinin yazılmaması (Ç9), baskı zamanının sözleşmede belirtilmemesi (Ç11), yayınevine kitap basmama hakkının verilmesi (Ç24) ve çevirmen kopya sayısının belirtilmemesi (Ç27) gibi kısıtlar, kapsayıcı olmayan sözleşmelerden ileri gelmektedir. Çeviri sözleşmelerinin kapsamını Ç15, "Söz konusu

sözleşme bir sipariş sözleşmesi olduğu için, sosyal hakları kapsaması mümkün değil ancak 5846'dan doğan eser sahipliği hakları geçerli" biçiminde tanımlamaktadır. Buna göre, eser sahipliğinden doğan hakların da eksik uygulamaları, yazın çevirmenlerinin mağduriyetine neden olmaktadır.

Çeviri sözleşmelerindeki ihlaller, katılımcılara göre, matriste görüldüğü üzere hem yayınevi hem de çevirmen kaynaklı olabilmektedir. Saha araştırmasının katılımcılarının tümünün yazın çevirmeni olduğu ve katılımcılar arasında çeşitli iş ve meslek gruplarından kişiler olmakla birlikte sözleşmenin taraflarından diğerinin, katılımcılar arasında yayımcıların görece az olduğu düşünülürse, matriste çevirmen kaynaklı kısıtların neden çok daha az yer kapladığı anlaşılmaktadır. Yayınevi kaynaklı kısıtlardan sözleşmelerdeki haberli ya da habersiz değişikliklere, katılımcılar sıklıkla değindiğinden bu kısıt, mesleki ve sözleşmelere ilişkin kısıtlarda da kategorileşmektedir. Bunun yanında örneğin bir katılımcı, sözleşme feshinin telif ödemesini düşürmek amacıyla bir araç olarak kullanıldığını şu sözlerle aktarmaktadır: "Çevirmenlerle yapılmış sözleşmeleri feshedip daha düşük yüzdelerle yeni sözleşmeler yapmaya zorluyorlar. Bunu büyük yayınevleri yapıyor, diğer yayınevleri de yapıyor. Ben de yaşadım" (Ç17). Ayrıca beğenilmeyen çevirilerin iade edilip sözleşmelerin feshedilmesi hem çevirmen (Ç20) hem de yayımcı (Ç26) bakış açısıyla değerlendirilebilir. Örneğin katılımcı, çevirmen arkadaşının çevirisinin iade edilmesine duyduğu şaşkınlığı şöyle belirtmektedir: "Benim çevirimi beğenmeyip iade etti diyen bir iki arkadaşı hatırlıyorum. 'Yayınevi beğenmediği için iade etti, kendi bilir' dedi. İptal oldu sözleşme" (Ç20). Öte yandan yazın çevirmenliğinin yanında yayım koordinatörlüğü yapan Ç26, yaşadığı bir sözleşme feshi olayını şöyle açıklamaktadır:

> Çevirmeni de çok tanımıyoruz. İki editör birden uğraştılar. Yine de olmadı. Çünkü hiç özenilmemiş bir çeviriyi iyi çeviri haline getiremezsiniz. Çevirmen önce 'evet haklısınız çok çalışmış editör. Ben de iyi yapmamışım. İkiye bölelim bunun telifini' dedi. Biz de 'gerçekten bu editörümüz için çok uygun' dedik. İki çevirmen ismiyle çıkacak. Telif de ikiye bölünecek. Çünkü o üç ayda çevrilmiş. Editör altı ayda zor düzeltti. Fakat sonra çevirmen vazgeçti bundan. (…) O zaman 'onun yaptıklarını hiç dikkate almadan 20 gün içinde çevirin, düzeltin, gönderin' dedik. Daha geç gönderdi ve metin bizim editörümüzün düzeltmelerinin olduğu metindi. İddiası şu:

‘Hayır ben bunu kendim düzelttim. Kendi metnim artık. Editörün adı hiçbir şekilde yazılmasın. Bölüşmek de istemiyorum ücretimi’. O yüzden feshettik (Ç26).

Böylelikle hem çevirmen hem yayımcı cephesinden sözleşmenin feshinin alanda bir kısıt olabileceği anlaşılmaktadır. Her ne kadar yayınevi kaynaklı bir alt kategori olarak matriste gösterilse de sözleşme feshi çevirmen kaynaklı da olabilir. İki taraf arasında çıkan anlaşmazlıklar, editör, redaktör gibi sürece dahil olan diğer eyleyicilerle yaşanan uzlaşı sorunları, sözleşme feshini bir kısıt olarak eyleyicilerin karşısına çıkmaktadır. Katılımcıların sözünü ettiği diğer kısıtlar arasında bandrol yolsuzluğu bulunmaktadır: “Diyelim iki yüz tane bastı, iki bin tane bandrol alındı. (…) Ama 200 tane basıldı, çabucak bitti ve o bandroller başka kitap için kullanıldı ve bu kitaba yazık oldu. Ben bu şekilde mağdur oldum. Çok uğraştım, o emeğime acıyorum.” (Ç14). Buna göre, bir kitap için alınan bandroller başka kitaplara basıldığında yazar, çevirmen, editör gibi hak sahipleri bandrol yolsuzluğu olarak adlandırılabilecek bu etik dışı uygulama nedeniyle mağdur olabilmektedir.

Çevirmenin bilgisi olmadan çevirinin başka yayınevine devri (Ç12 ve Ç14), yapıta çevirmen isminin yazılmaması (Ç8 ve Ç23), “kabul edilemeyecek birtakım düzeltmelerin yapıldığı” çeviriye müdahaleler (Ç4 ve benzer ifadelerle Ç5, Ç6, Ç8, Ç10, Ç11, Ç14, Ç18, Ç20, Ç21 ve Ç28) yazınsal alanda çevirmenlerin karşılaştıkları bazı kısıtlardır. Bunların yanında, yayınevinin iflası da yarım kalıp yayımlanamayan çevirilere neden olabilmektedir: “Bir iki kez yayınevi battığı için çevirim yayınlanmadı ama böyle şeyler oluyor maalesef” (Ç15).

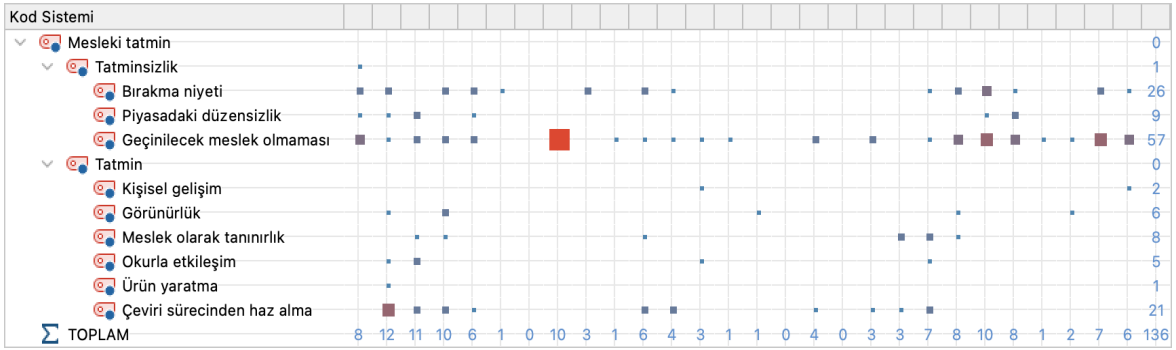
Çevirmene kitabın örnek baskısının gönderilmemesi (Ç4), çeviri ürünün üretim sürecine katılan eyleyiciler arasında iletişim eksikliği (Ç3, Ç4, Ç5, Ç7, Ç11, Ç17, Ç26-Ç28), yayınevi kaynaklı intihal (Ç3, Ç10 ve Ç23) ve editör eksikliği/yoksunluğu (Ç3, Ç4, Ç7, Ç13, Ç17, Ç18, Ç22 ve Ç28), bir çeviri sözleşmesi ihlali olarak basımın yapılmaması (Ç2-Ç4, Ç21, Ç23, Ç25 ve Ç26), çevirmenin yeni baskıdan haberdar edilmemesi (Ç1, Ç3, Ç4, Ç11, Ç14, Ç21 ve Ç23), baskıda gecikme/öteleme (Ç1, Ç6, Ç7, Ç12 ve Ç17) matriste görülen diğer kısıtlardır. Ödemelerdeki kısıtlar, telifin düşürülmesi (Ç1, Ç5, Ç6, Ç8, Ç12, Ç14, Ç17, Ç19, Ç20-Ç25), ödemelerde gecikme/öteleme (Ç1, Ç3-Ç5, Ç7, Ç9, Ç11, Ç12, Ç16-Ç18, Ç21, Ç23, Ç27 ve Ç28), ödeme yapılmaması (Ç1-Ç8, Ç11, Ç14, Ç15, Ç18, Ç20, Ç23 ve Ç28) kodlarıyla birlikte hemen hemen tüm katılımcıların dile getirdiği yayınevi kaynaklı kısıtlardandır. Son olarak maliyetlerdeki artış, (Ç2-Ç4, Ç6, Ç8, Ç10, Ç11, Ç13, Ç14, Ç26 ve Ç28)

her ne kadar yayınevi kaynaklı kısıtlar altında kategorileşse de aslında ekonomik parametrelerin değişiminin yayınevlerine yansımasıyla çevirmenlerin de karşısına bir kısıt olarak çıkmasıdır.

Öte yandan matrise göre, yazın çevirmenlerden kaynaklı kısıtlar, takipsizlik (Ç17), iletişim eksikliği (Ç4 ve Ç11) ve çeviri tesliminde gecikme/ötelemedir (Ç3, Ç8, Ç11, Ç13, Ç18 ve Ç27). Katılımcılardan biri, kendisinden kaynaklı olduğunu belirttiği iletişim eksikliğinin çeviri ürünün sonuçlanmamasındaki etkisini şöyle açıklamaktadır: "O dönemde hiç peşinden de koşmamıştım. Daha sonra başka kişiler vasıtasıyla iletişime girmeye çalışmıştım ama hiçbir sonuç alamamıştım" (Ç4). Başka bir katılımcı, çeviri tesliminde yaşadığı bir sıkıntıyı şu sözlerle dile getirmektedir: "En son çevirdiğim kitapta beklenmeyecek bir şey oldu. Babam çok rahatsızlandı. Hastanede kaldı. (…) Ben de onunla kaldım. (…) Zaten kafanızın açık olması lazım güzel bir şey çıkması için. Yayınevine vakitlice söyledim. Onlar da sağ olsunlar, çok anlayış gösterdiler" (Ç18). Benzer biçimde Ç27, "Sözleşmede üç ay sonunda teslim eder diyordu. Ama hastalık sebebiyle yapamamıştım onu" sözleriyle sağlıkla ilgili gerekçe nedeniyle çeviri teslimini geciktirdiğini ifade etmektedir. Bir diğer katılımcı ise samimi bir biçimde, "Ben de itirafta bulunayım. Mesela ben de diyorum ki mayısta teslim edeceğim. Ama ağustosta teslim ediyorum. Yani biz de teslim tarihlerine pek uymuyoruz. O yüzden böyle bir karşılıklı anlaşma da var gibi" (Ç3) çeviri teslimini geciktirmesine rağmen yayınevlerinin herhangi bir yaptırım uygulamadığını belirtmektedir ve bu konuda çeviri tesliminde gecikme/ötemele kısıtından bahseden tüm çevirmenlerin hemfikir olduğu görülmektedir (Ç3, Ç8, Ç11, Ç13, Ç18 ve Ç27). Böylelikle daha önce bahsedildiği ve Ç3'ün samimiyetle ifade ettiği üzere, alanda karşılıklı kabule dayanan bir doksalaşmanın olduğu anlaşılmaktadır. Buradan, sözleşme taraflarının, yazın çevirmenleri ve yayınevlerinin, çeviri teslimi ve ödemenin yapılması konusunda karşılıklı gecikme ve/veya ötelemede bulunduğu ve bununla ilgili birbirlerine herhangi bir yaptırım uygulamadığı ya da uygulatmadığı çıkarılmaktadır.

Yazın çevirmenlerinin mesleki tatminleri, tematik çözümlemenin üçüncü temasını oluşturmaktadır. Aşağıdaki şekilde, yazın çevirmenlerinin mesleki tatminlerinin matrisi verilmektedir.

Şekil 30. Tema 3. Yazın Çevirmenlerinin Mesleki Tatminlerinin Matrisi

Matriste yazın çevirmenlerinin mesleki tatminlerinin (olumlu) ve mesleki tatminsizliklerinin (olumsuz) dağılımı, alt kategoriler aracılığıyla gösterilmektedir. Buna göre, katılımcıların mesleki tatminsizliklerinin mesleki tatminlerine nispeten daha fazla yoğunluk gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak birkaç alt kategoride katılımcıların mesleki tatminlerinin (olumlu) yoğunlaştığı görülmektedir. Bırakma niyeti, matriste dağılımı en çok gösterilen alt kategorilerden biridir (Ç1, Ç2, Ç4-Ç6, Ç9, Ç11, Ç12, Ç21-Ç24, Ç27 ve Ç28). Buna göre, katılımcılar yazın çevirmenliğini bırakma niyetini, "Eski yoğunlukta çeviri yapmıyorum, yapmak da istemiyorum, daha seçerek ve belki de ilk kez zevk için çeviri yapma arzusundayım. Ama kimseye çevirmen olmasını önermem" (Ç1), "Artık yapacak gücüm yok. Çok severek yapmak istediğim kimi yazarlar var. Bir tek onları çeviririm artık. Çünkü bana ne maddi bir getirisi var ne bir şeyi var" (Ç4) gibi sözlerle açıklamaktadır. Bırakma niyetinde, yazın çevirisinin maddi getirisinin düşük olmasının oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun, katılımcıların yalnızca "severek" çevirdikleri yazarların yapıtlarını çevirmeye, "zevk için çeviri" yapmalarına neden olduğu çıkarılabilir. Başka bir katılımcı, "Artık çok fazla insanın yazın çevirisine girmeyi düşündüğünü zannetmiyorum. Şu an yeni başlamak üzere veya yeni başlamış olanlardan bile yakın zamanda, bir iki sene içinde vazgeçme ihtimallerini yüksek görüyorum" (Ç9) sözleriyle üzülerek çevresinde bulunan yazın çevirisini bırakma niyetindeki çevirmenlerden bahsetmektedir. Yazın çevirmenliğinin geçinilecek bir meslek olmaması, matrise göre, katılımcıların en sık biçimde dile getirdiği alt kategoridir (Ç1-Ç8, Ç10-Ç14, Ç17, Ç19, Ç21-Ç28).

Bir katılımcı, "Çünkü meslek olarak yapılacak bir hali yok çevirmenliğin. "Ben yazın çevirmeniyim ve profesyonel olarak yaptığım çevirmenlik işiyle bir evin kirasını ödeyebiliyorum. Bir çocuğa bakabiliyorum. Bir ev geçindirebiliyorum' demek mümkün değil maalesef" (Ç17) sözleriyle yazın çevirmenliğiyle geçinmenin mümkün

olmadığını sesi titreyerek dile getirmektedir. Yazın çevirisinin ekonomik güvencesini sağlayan ayrıcalıklı bir grup tarafından yapılabileceğini öne süren başka bir katılımcı durumu şöyle aktarmaktadır: "Bu işi yapabilen insanın ailesinden, eşinden, dostundan bir yaşam standardı vardır, keyfe keder çalışıyordur. Yaşamak için çalışmak zorunda değildir. Benim gibi böyle emeklilik gibi kendine bir sistem kurmuştur. Başka işten, güçten kazanıyordur. Genç arkadaşların hiçbirine önermem. Yapılacak iş değil" (Ç19). Katılımcı ekonomik güvencesizliğin beraberinde getirdiği mesleki tatminsizliği ifade etmektedir. Kendisine göre, yazın çevirisine devam etmenin yolu, ekonomik güvence unsurlarını sağlamaktır.

Matristeki büyük kırmızı kare, Ç8'in mesleki tatminsizlik kategorilerinden "geçinilecek meslek olmaması" alt kategorisini ne kadar çok sıklıkla dile getirdiğini işaret etmektedir. Katılımcı örneğin, "Eskiden öyle değildi. Sanki bir çeviriyle, bir bilgisayar alınabiliyordu. İş gören bir şey oluyordu. Şimdi öyle tek bir çeviriyle alınan bilgisayar, dertli bir bilgisayar olabilir gibime geliyor" (Ç8) sözleriyle yazın çevirisinden edinilen kazancın o çeviriyi yapmak için gereken iyi bir bilgisayarı almaya artık yetmediğini üzülerek belirtmektedir. Katılımcıya göre, yazın çevirisi için gereken fiziki donanımı sağlamak artık yazın çevirisi geliriyle pek mümkün değildir. Dolayısıyla bu durum, matriste katılımcının mesleki tatminsizlik düzeyinin oldukça düşük çıkmasını açıklamaktadır. Bunun yanında piyasadaki düzensizlik, katılımcıların mesleki tatmin düzeyini düşürmektedir (Ç1-Ç3, Ç5, Ç23 ve Ç24).

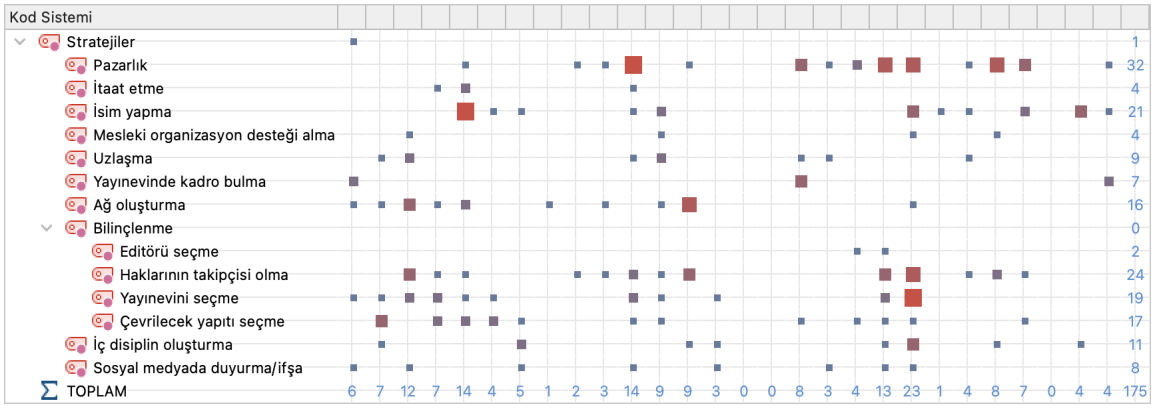
Öte yandan, katılımcıların mesleki tatminlerini artıran unsurlar, yazın çevirisinin kişisel gelişimi artırması (Ç13 ve Ç28), görünürlük (Ç2, Ç4, Ç15, Ç22 ve Ç26), yazın çevirmenliğinin meslek olarak tanınırlık (Ç3, Ç4, Ç11, Ç20-Ç22), okurla etkileşim (Ç2, Ç3, Ç13 ve Ç21), ürün yaratma (Ç2) ve matriste diğer alt kategorilere göre daha sık gösterilen çeviri sürecinden haz alma alt kategorileridir (Ç2-Ç5, Ç11, Ç12, Ç17, Ç19-Ç21). Örneğin bir katılımcı, "Pişman değilim ama koşullar daha iyi olabilirdi. Çok severek yapıyorum gerçekten yaptığım işi. Yoksa yapamazsınız. Çok sevmeden yapılabilecek bir değil. O kadar saatler boyunca o metinle uğraşmak… Sevmediğiniz bir iş olduğunda mümkün değil yapmanız" (Ç2) sözleriyle çalışma koşullarındaki olumsuzluklara rağmen çeviri sürecinden haz alma duygusunun kendisini motive ettiğini ve bunun ancak sevilerek yapılacak bir iş olduğunu gülümseyen bir yüzle dile getirmektedir. Başka bir katılımcı, yazın çevirisi yaparken duyduğu hazzı heyecanla, şu sözlerle ifade etmektedir:

> Bu şahane bir şey. Maaş yok, sosyal güvencesi yok falan ama zaten bu manevi haz bunu yaptırıyor. Yoksa bin liraya hiçbir şey yapmazsınız. O kitabın üzerinde adınızı görmek bile... Bu arada ben sözleşmelerde onu özellikle belirtiyordum. Kapağında olacak adım diye. Onu görmek inanılmaz gurur veriyor ve sadece size vermiyor. Annenize, babanıza, çevirinizin üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen erkek arkadaşınıza gurur veriyor. İş görüşmelerinde sizi bir adım öteye taşıyor. Çünkü bu sıradan edinilen bir tecrübe değil (Ç22).

Katılımcıya göre, yazın çevirmenliğinin ekonomik ve sosyal güvencesizlik kısıtları, ondan mesleki tatmin duymaya, çeviri sürecinden ve sonrasından haz almaya engel değildir. Ürün ortaya koymak, yazın çevirmeni olarak tanınmak ve görünür olmak da katılımcının mesleki tatminini artırmaktadır. Hatta katılımcı, yazın çevirmeni olarak tanınmasının iş görüşmelerinde kendisini bir adım öteye taşıdığını belirtmektedir. Buradan, yazın çevirisinin kendisi ve çevresi için bir gurur kaynağı olduğu ve böylelikle bu durumun katılımcının mesleki tatminini artırdığı anlaşılmaktadır.

Yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma bağlamında ürettikleri stratejiler, tematik çözümlemenin dördüncü temasını oluşturmaktadır. Aşağıdaki şekilde, yazın çevirmenlerinin ürettikleri stratejilerin matrisi verilmektedir.

Şekil 31. Tema 4: Yazın Çevirmenlerinin Ürettikleri Stratejilerin Matrisi

Matriste, katılımcıların prekaryalaşma bağlamında alanda hayatta kalma, konum alma, yıkma ya da konumunu koruma mücadelelerinde ürettikleri stratejilerin dağılımları görülmektedir. Bourdieu'ye göre (2022), "Strateji, ne bilinçdışı bir programın tezahürüdür ne de bilinçli ve rasyonel bir hesabın ürünüdür. Oyun sezgisi gibi pratik sezginin bir sonucudur" (s. 108). Bu nedenle, yapısalcı inşacı bir yaklaşımla stratejiler, katılımcıların ne tam olarak bilinçli bir iradeyle ne de bilinçsizce, tamamen farkında olmadan ürettikleri taktiklerdir.

Matriste görüldüğü üzere, pazarlık (Ç5, Ç9-Ç11, Ç13, Ç17-Ç21, Ç23-Ç25 ve Ç28), itaat etme (Ç4, Ç5 ve Ç11), isim yapma (Ç5, Ç7, Ç11, Ç12, Ç21-Ç23, Ç25, Ç27 ve Ç28), mesleki organizasyon desteği alma (Ç3, Ç12, Ç21 ve Ç24), uzlaşma (Ç2, Ç3, Ç11, Ç12, Ç17, Ç18 ve Ç23), yayınevinde kadro bulma (Ç1, Ç17 ve Ç28), ağ oluşturma (Ç1-Ç5, Ç8, Ç10, Ç12, Ç13 ve Ç21), iç disiplin oluşturma (Ç2, Ç7, Ç13, Ç14, Ç20, Ç21, Ç24 ve Ç27) ve sosyal medyada duyurma/ifşa (Ç1, Ç3, Ç7, Ç11, Ç14, Ç18, Ç20 ve Ç21) "yazın çevirmenlerinin ürettiği stratejiler" temasının alt kategorileridir. Bu temaya dahil olan diğer bir diğer kategori, bilinçlenme, editörü seçme (Ç19 ve Ç20), haklarının takipçisi olma (Ç3-Ç5, Ç9-Ç13, Ç20, Ç21, Ç23- Ç25), yayınevini seçme (Ç1, Ç3-Ç6, Ç11, Ç12, Ç14, Ç20 ve Ç21) ve son olarak çevrilecek yapıtı seçme (Ç2, Ç4-Ç7, Ç11, Ç12, Ç17, Ç19, Ç20, Ç21 ve Ç25) alt kategorilerinden oluşmaktadır. Buna göre matristen, dördüncü temanın en yoğun biçimde pazarlık kategorisinde ve sonrasında sırasıyla hakların takipçisi olma, isim yapma ve yayınevini seçme kategori ve alt kategorileriyle gösterildiği anlaşılmaktadır. Örneğin pazarlık stratejisine sıklıkla başvurduğunu açıklayan bir katılımcı, "Yayınevinin 2000 baskıyı kabul etmesi güzel bir nebze de olsa. 3000 bazen ediyor, bazen etmiyor tabii ki. Bu her isteğim olumlu karşılanıyor demek değil. Ama ben her seferinde deniyorum" (Ç11) sözleriyle söylemini desteklemektedir. Katılımcıya göre, pazarlık etme stratejisine başvurduğunda yayınevi tüm isteklerini kabul etmese de bu stratejiyi üretmesi, bazen lehine sonuçlanmaktadır. Benzer bir yaklaşımla Ç9, "Pazarlık yapabilen çevirmenlerin yanında yapamayanlar da var. Özellikle mesleğin başlarında, düzenli bir gelir sistemi, ek bir iş olmadan kötü sözleşmelere imza atmamak için bu çizgiyi çekmek çok kolay değil. Ama ne kadar çok yapabilirsek o kadar güçlü olacağımızı düşünüyorum" sözleriyle pazarlığın yazın çevirmenlerinin alandaki konumunu güçlendireceğini dile getirmektedir. Ayrıca, katılımcının sözlerinden pazarlık stratejisini üretebilmenin alana katılmaya çalışan bir çevirmene göre, alanda konumu bulunan daha deneyimli bir çevirmen için daha kolay olduğu anlaşılmaktadır. Matriste görüleceği üzere, saha araştırmasına katılan (üç ve daha üzerinde çeviri yapıtı basılan) katılımcılar, pazarlık stratejisine sıklıkla başvurmaktadır.

Öte yandan, başka bir katılımcı diğer yazın çevirmenlerinin pazarlık ya da müzakere etmek yerine itaat etmeyi tercih ettiğini sitemli şu sözlerle belirtmektedir: "Yayıneviyle iyi geçinelim. Niye? Bir kitap daha versin. Bir kitap daha versin. Şimdi her şeye burnunu sokan çevirmene bir kitap, daha bir kitap daha gelir mi? Yani

gelmez" (Ç5). Katılımcı, gelecek yeni çeviri işlerinden mahrum kalmamak için yazın çevirmenlerinin itaat etme stratejisine başvurduğunu aktarmaktadır. Ancak sitem ettiği bu stratejiyi üretenlerden kendini ayrı tutmaktadır. Buna göre, alanda mücadelede, tüm eyleyicilerin çıkar ilişkileri doğrultusunda kendilerine avantaj oluşturan konum doğrultusunda hareket etmesi öngörülebilir bir yaklaşımdır. Bunun yanı sıra, sembolik sermayenin ağırlığını artırarak, alanda isim yaparak söz sahibi olmak da mümkündür. İsim yapma stratejisinin alandaki karşılığını bir katılımcı şöyle betimlemektedir:

> Belli bir ününüz varsa yayınevleri gelip sizden çeviri talep ediyorlar. Ama o da tamamen keyfi. Canı ister, talep etmez güvenceniz yok. Bir de sizin de ne kadar para talep ettiğinize bağlı. Talebiniz yüksekse sizden vazgeçiyorlar. (…) Mesela ben iyi artık daha fazla para talep ediyorum. Hemen vazgeçiyorlar bana kitap önermekten çünkü o kadar yüksek telif ödemek istemiyorlar. Ödeyenler de böyle bin bir dereden su getirerek ancak üzülerek ödüyorlar (Ç23).

Buradan alanda tanınırlığı yüksek yazın çevirmenlerinin yayınevlerinden özellikle talep gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak tersine ekonomi (Bourdieu, 2015c, s. 192-193; Bourdieu, 2020, s. 253 ve 374) burada da devreye girmekte ve çevirmenin avantajlı konumu belli bir ekonomik karşılığa kadar sürmektedir. Yayınevlerinin de kendi ekonomik çıkarlarını korumak isteyeceği düşünülürse karşılıklı çıkarların çatıştığı yerde tarafların ortada buluşması ya da ihtilafa düşüp uzlaşıdan vazgeçmesi beklenebilir. Ayrıca katılımcının sözlerinden prekaryalaşma olgusuna ilişkin çıkarımlar yapmak mümkündür. Dolayısıyla isim yapma, alanda belli bir konum edinmiş eyleyicilerin üretebileceği bir stratejidir. Bunun yanında, kurumsal, toplumsal, hukuki, ekonomik ve sembolik gibi alanın geçerli sermaye türlerini potansiyelinde bulunduran mesleki organizasyonlardan destek alma stratejisi, eyleyicilere güç kazandırmaktadır. Örneğin bir katılımcı başından geçen bir deneyimi şöyle özetlemektedir: "Mesela bir problemimi ÇEVBİR üzerinden ancak halledebildim. Sözleşmem olmasına rağmen kendi başıma ücretin tamamını alamıyordum. Onlar iletişime geçtikten sonra bir şekilde çözüldü" (Ç12). Böylelikle katılımcı, ÇEVBİR'in ödemesini alabilmesi konusundaki desteğinin kendisine konumunu koruma fırsatı yarattığını aktarmaktadır.

Bazı mücadele bağlamlarında eyleyicilerin uzlaşmaya gitmesi her iki taraf için de avantajlı olabilir. Örneğin bir katılımcı, uzlaşmanın kendisi için görece avantajlı konum sağladığını şu sözlerle ifade etmektedir: "Bazen teslim ettiğiniz eser

basılamıyor. Listelerinden çıkmıştır ya da başka sebeplerden. Öyle bir durumda hep paramı aldım. (…) Yayınevi battı ama paramı verdiler. Yine de hep bir sıkıntı olsa bile onu çözmeye çalıştılar, uzlaşmacı olarak çıktılar karşıma" (Ç18). Katılımcı, çevirdiği yapıtın yayınevi iflası nedeniyle basılamadığını ancak uzlaşma stratejisiyle yayınevinden parasını aldığını aktarmaktadır. Böyle bir bağlamda uzlaşma, çeviri yapıt basılamasa da çevirmenin parasını alabilmesine, olabildiğince en az zararla işin için çıkabilmesine olanak sağlamaktadır.

Prekaryalaşma bağlamında, yazın çevirmenlerinin başvurduğu bir diğer strateji türü, yayınevinde kadro bulmaktır. Buna göre, yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarının güvencesizliklerini düzenli bir iş yaşamıyla telafi etme isteğinin, bazı katılımcıları yayınevinde kadro bulma stratejisine yönelttiği anlaşılmaktadır. Bazı katılımcılar prekarya unsurlarını en aza indirgeyerek editörlük, redaktörlük, koordinatörlük vb. gibi görevlerle çeviri ürün üretimine yayınevlerinin kadrolu çalışanı olarak katılmaktadırlar. Bir katılımcı, bu doğrultudaki strateji üretimini şöyle açıklamaktadır: "Düzenli bir maaş almak, sigortalı olmak, sosyal güvence gibi olumlu etkileri var" (Ç1). Başka bir katılımcı, "Sadece çeviri yaparak yaşamak bir hayat kurmak ve bir ev geçindirmek -bekar da olabilirsiniz, bakmakla yükümlü olduğunuz başkaları da olabilir- mümkün değil. Bunun çok çabuk farkına vardığım için işin çevirinin yanı sıra editörlük kısmına geçmeye karar verdim" (Ç17) sözleriyle prekaryalaşma unsurlarına karşı aldığı yeni konumundan bahsetmektedir.

Katılımcıların konum mücadelelerinde ürettikleri stratejilerden biri de ağ oluşturmaktır. Buna göre, katılımcılar "yayınevlerinin tanışmayı tercih ettiği çevirmen ilişkileri" (Ç2) nedeniyle ya da "kendi tarzına uyan" yapıtların çevirisini yapabilmek için (Ç13) bir iş çevresi, ağ oluşturmaktadırlar. Burada, karşılıklı çıkar ilişkilerinin, kozların ve sermaye değiş tokuşlarının rolü son derece önemlidir. Edindikleri deneyimle rotasını oluşturan katılımcılar, kendilerine ait bir hareket alanı açmaktadırlar. Örneğin oluşturduğu ağ doğrultusunda çalışacağı yayınevini seçen katılımcı, "Çeşitli yayınevleriyle çalıştım. Tek bir yere bağlı kalmadım birçok yayıneviyle çalıştım ama zamanla tecrübelendikçe sözleşmelerimi yaparak, işte bu konuda biraz daha profesyonel davranmaya çalışarak bugüne kadar geldim" (Ç21) sözleriyle konumunu nasıl yapılandırdığını aktarmaktadır. Benzer biçimde, "Klasik yapıtları çeviriyorum. Klasik dışında hiçbir şey yapmam. Bugünkü aklım olsa bana emekliliğimi getirecek işi yaparım. Niye? Oturup abuk sabuk şeyleri çevireyim de yok

yani. Sadece klasik yaparım" (Ç5) sözleriyle başka bir katılımcı, yalnızca klasik yapıtları çevirmeyi tercih ettiğini aktarmaktadır. Buradan katılımcının tercih edebilme gücünü ve kozunu elinde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Klasik yapıtların tekrar basılma olasılığı oldukça yüksek olduğundan katılımcı tekrar basımlardan elde edeceği geliri, bir emeklilik alternatifi metaforuyla açıklamaktadır. Katılımcı, çevrilecek yapıtı seçme stratejisine başvurmaktadır.

Bir diğer katılımcı, ödeme konusunda ihtilaf yaşadığı durumda haklarının takipçisi olacağını belirterek parasını alabildiğini şu sözlerle dile getirmektedir: "Ben de dedim ki ÇEVBİR'le görüşmeden önce size son bir kez yazmak istiyorum. Bu benim böyle bir hakkım. Sonuna kadar takipçisi olacağım. 'Aaa yatırdım hesabınıza' diye cevap geldi. Başvurmadan önce lafı bile yetti" (Ç20). Katılımcının sözlerinden bilinçlenerek haklarının takipçisi olma stratejisiyle kendini koruduğu ve ÇEVBİR'in istenmeyen uygulamalardaki caydırıcılığı anlaşılmaktadır. Böylelikle katılımcı, mesleki birliğin kendisine alanda söz sahipliği yetkisini veren güçlü sermayelerinin desteğinden yararlanmaktadır. Alandaki yazısız kuralların ve alışılagelmiş uygulamaların farkında olan eyleyici, oyunu kuralına göre oynamaktadır.

Yazın çevirmenliği, öz disiplin becerisi yüksek eyleyicilerin varlığına gereksinim duyar. Çevirmenin kendi zaman yönetimini, iş akışını, ödeme takibini yapmasını gerektiren yazın çevirisi, katılımcıları kendi iç disiplinlerini oluşturmaya yönlendirmektedir: "Şuna hep özen gösterdim. Çeviriye başlamadan önce kitabı okudum. Okumadığım hiçbir kitabı kabul etmedim. Yayıneviyle yüze yüze görüştüm. Kitabı aldım. 'Ben size şu kadar süre içinde yanıt vereceğim' dedim. Yanıt verdim ve arkasından sözleşmeyi imzaladım her seferinde" (Ç24). Başka bir katılımcı, iç disiplinin şöyle açıklamaktadır: "Ben 9-5 çalışan biri gibi çalışıyorum. Hatta bugün kendime izin verdim. (…) Genelde etrafınızdaki insanlar bunu hiç anlamıyorlar. Ama ben bunu ısrarla, böyle bir duvar gibi herkesin karşısına çıkardım yıllardır. 'Benim bitirmem gereken iş var, yetiştirmem gereken iş var'" (Ç7). Katılımcı, duvar metaforuyla çalışma disiplinine ilişkin kendisi ve çevresindeki insanlar arasına çizdiği sınırdan bahsetmektedir. Bu sıkı disiplin, işine duyduğu saygıyı ve özveriyi yansıtmaktadır. Katılımcının iç disiplinini oluşturma stratejisi, yoğun odak ve yaratım gücü gerektiren bu işi yaparken alanda hayatta kalma mücadelesine olumlu katkılar sağlamaktadır.

Güç mücadelelerinin yoğun yaşandığı yazınsal alanda (Bourdieu, 2014, s. 214-215; Sapiro, 2019, s. 90), katılımcıların içinden çıkamadıkları, bildikleri ve yeniden ürettikleri stratejileriyle sonuç alamadıkları durumlarda sosyal medyada duyurma/ifşa stratejisine başvurdukları anlaşılmaktadır. İnternetin ve sosyal medyanın yaşamların tam ortasında aldığı konum, yazın çevirmenlerinin kendi görünürlüklerini yaratma, isyan ya da şikâyet etme, takdir ve beğenilerini sunma gibi eylemleri için de cazip bir yerdir. Örneğin bir katılımcı, yaşadığı ihtilaflar üzerine bazen sosyal medyada duyurma/ifşa stratejine başvurduğunu "Şimdi artık kimseye de ihtiyacımız yok. Instagram'a yazdığınız an olay bitiyor. Öyle diyeyim ben size" (Ç20) sözleriyle ifade etmektedir. Sosyal medyanın bireyleri tek başına görünür kılma olanağını biraz da gururlu bir ifadeyle dile getiren katılımcıya benzer bir yaklaşımla başka bir katılımcı, reddedilmek istenen çevrisine yönelik ihtilafta yayınevine yazdığı e-postayı, gururlu bir yüz ifadesiyle şöyle aktarmaktadır: "Hemen bu metni ve benim çevirimi dernekteki meslektaşlarımıza gönderiyorum. İsminizi vereceğim ve çeviriyle ilgili görüş alacağım. 'Evet, bu korkunç bir çeviri' derlerse haklısınız. Ama değilse 'çevirmen hakkı yiyorlar diye isminizi ifşa edeceğim' demiştim. Anında geri adım atmışlardı" (Ç3). Böylelikle katılımcı, sosyal medyada duyurma stratejisini henüz kullanmadan bile sonuç alabildiğini belirtmektedir.

Yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma bağlamında ürettikleri çözüm önerileri, tematik çözümlemenin beşinci temasını oluşturmaktadır. Burada amaç, önceliği katılımcıların sesini duyurmaya ayırmaktır. Ardından alanyazından ve ilgili kurum ve kuruluşlara ilişkin bilgi ve belgelerden edinilen örnek uygulamalarla birlikte araştırmacının çözüm önerileri "Sonuç ve Öneriler" bölümünde sıralanacaktır.

Aşağıdaki şekilde, saha araştırmasının katılımcıları olan yazın çevirmenlerinin, prekaryalaşma bağlamında ürettikleri çözüm önerilerinin matrisi verilmektedir.

Şekil 32. Tema 5: Yazın Çevirmenlerinin Ürettikleri Çözüm Önerilerinin Matrisi

Matristen anlaşılacağı üzere, çözüm önerileri teması, kategori, alt kategori ve/veya kodlarının oldukça çeşitli dağılım gösterdiği temalardan biridir. Buradan, katılımcıların prekaryalaşma bağlamında karşılaştıkları sorun ve kısıtlara çözüm önerileri üretme konusunda ilgili ve istekli oldukları çıkarılabilir. Çözüm önerileri teması, ödül/burs/teşvik, alanda düzenleme, sözleşmeler, çeviri ürün, hukuki düzenleme ve eğitim kategorilerinden oluşmaktadır.

Katılımcıların, prekaryalaşma bağlamında önerdikleri çözüm önerilerinde ödül/burs/teşvik (Ç9, Ç11-Ç13, Ç20, Ç21, Ç23 ve Ç26), "çevirmenleri motive etmek için daha fazla çeviri ödülleri" (Ç9 ve Ç11), ödüllerin daha az çevrilen diller için de verilmesi (Ç12), sponsorlar aracılığıyla yayınevlerine maddi teşviklerin verilmesi (Ç13), vakıflar aracılığıyla çevirmenlere bursların verilmesi (Ç20), çevirmenlerin uluslararası çeviri burslarına başvuruda bulunması gerektiği (Ç20), genç yazın çevirmenlerine ödül verilmesi (Ç21), ödüllerin yetkin jüriler tarafından yapıtların satır satır okunduktan sonra sahiplerine takdim edilmesi (Ç23 ve Ç26) bulunmaktadır. Örneğin yayınevinde de çalışan bir katılımcı, çeviri ödüllerindeki artıştan memnuniyet duyduğunu ifade ederken jürinin yetkinliğine ilişkin karşılaştığı bir durumu ve bu duruma çözüm önerisini şu sözleriyle dile getirmektedir:

> Ödül veren jürilerde o çevirileri okuyacak editör yoksa benim gözümde o jürinin hiçbir değeri yok. Jüride mutlaka editör olmalı (…) Bizde [yayınevinde] çok görkemli bir ödül almış bir çeviri vardı. Ve biz o çevirmenin başka bir kitabının redaksiyonunu yaparken baktık ki gerçekten olacak gibi değil. 'Lütfen düzeltin. Yirmi gün içinde düzeltip göndermenizi rica ediyoruz' dedik. Olabilir, başka kitapları çok iyidir, bu olmamıştır. O da bütün çevirileri bizden çekmeye karar verdi. Ödül almış çevirisine baktığımızda gerçekten aynı durumdaydı o kitap da. Daha ilk sayfada atlanmış paragraf, inanılmaz dil yanlışları, yanlış anlamalar, zayıf bir Türkçe. O çeviriye ödül verilmiş olmasa hakikaten çok esef verici bir şey (Ç26).

Katılımcının sözlerinden, çeviri ödüllerinde ödül verilecek çeviri yapıtı ya da çevirmeni seçen jüri üyelerinin yetkinliğini yeterli bulmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıya göre, çeviri ödüllerinin jüri üyeleri arasında mutlaka bir editör bulunmalıdır. Editörün çeviri yapıta ilişkin dil düzeltme yetisi, Türkçeye çevrilen yapıtlara verilen ödül mekanizmalarına değer katacağı katılımcı tarafından somut bir örnekle açıklanmaktadır.

Bir diğer çözüm önerisi kategorisi, alanda düzenleme, bir katılımcı tarafından şöyle ifade edilmektedir:

> Kesinlikle yaptırım olmalı. Yayınevleri tarafından da baktığımda mesela, birisi korkunç bir çeviri yapıyor. Sonra yayınevi onu başka birine çevirttiriyor veya redaksiyon için çok büyük bir emek harcıyor ya da aslında kitap o kadar kötü çevriliyor ki telifini kaçırıyor. Bu alanın gerçekten düzenlenmeye ihtiyacı var (Ç3).

Katılımcı, yazınsal alanın tüm eyleyicileri için alanda bir düzenlemeye gereksinim olduğunu belirtmektedir. Benzer yaklaşımla, alanda düzenlemesi gereken pratiklere ilişkin ortaya çıkan kodlar şöyledir: yazın çevirmeni desteklenmeli (Ç20, Ç21 ve Ç26), yazın çevirisi desteklenmeli (Ç16 ve Ç20), kitap fiyatlarında indirim sınırlandırılmalı (Ç10 ve Ç16), kopyalama harcı düzenlenmeli (Ç5, Ç15 ve Ç16), kayırmacılık önlenmeli (Ç3) ve yayınevleri paydaş olarak dahil edilmeli (Ç3, Ç8, Ç10 ve Ç25). Katılımcılara göre, alanda yapılması gereken düzenlemeler, kronik sorunların önüne geçmekte etken olacaktır. Örneğin yazın çevirmenlerinin fonlar, burslar, dernekler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla desteklenmesinin alan için önemini bir katılımcı, kendi deneyimlerini paylaşarak şöyle aktarmaktadır:

> Çeşitli vakıflar var. Mesela bunlardan bir tanesi Robert Bosch Vakfı'ydı. O kadar çok destek geldi ki, mesela çevirmen evleri işte benim her yıl gittiğim Duesseldorf'ta bir tane var. Çok büyük. Her gelene değil de çoğu gelene burs verirdi, burslu gelirdik. Çünkü orada zaten ücretsiz kalıyorsunuz. Eğer çevirdiğiniz fazla kitabınız yoksa bursla değil de siz orada ücretsiz ağırlıyor. Siz hiç olmazsa orada bir ülkeden gelip ücretsiz kalabiliyorsunuz. Hem de kültürü öğreniyorsunuz (Ç20).

Katılımcı, vakıfların ekonomik sermaye gücüyle çevirmenlerin kültürel sermaye hacmini arttırma biçimlerini ifade etmektedir. Böylelikle, kaynak kültüre maruz kalarak çeviri yapan çevirmen, burs aldığı ülkenin kültürel aktarımına katkı sağlamakta ve aynı zamanda ekonomik ve toplumsal sermayesini geliştirmektedir. Ayrıca, ücretsiz konaklamanın sunulduğu çevirmen evleri, yazın çevirmenlerine ergonomik bir çalışma ortamında çeviri yapma olanağı sağlamaktadır. Hem de bir vakıftan burs alarak çeviri ürün ortaya çıkarmak çevirmenin sembolik sermayesini güçlendirmesine katkıda bulunmaktadır. Katılımcı, bu tip vakıf burslarının Türkiye'de de yayınlaştırılmasının hem uluslararası arenada Türkçe dil ve kültürünün aktarımı

hem de yazın çevirmenlerine maddi destek oluşturması bakımından yararlı olacağını dile getirmektedir. Yayımcı gözüyle başka bir katılımcı, yazın çevirmenlerinin desteklenmesinin alanın tüm eyleyicilerinin yararına olacağını şöyle açıklamaktadır:

> Daha iyi çeviriler gelirse mesela, yayıneviler için bu çok önemli. Sonuç olarak yayınevleri ticari kuruluşlar. En ticari düşünen için bile bu önemli bir şey. Şöyle ki şimdi bir çeviri eğer kötüyse gerçekten bizi inanılmaz uğraştırıyor. Üç ayda çevrildiyse altı ay sürebiliyor düzeltilmesi. Şimdi biz kitap için sözleşme yaptığımızda yabancı ajanslar ya da karşı yayıneviyle onu yayınlamak için bir süremiz var. Onu aşarsak ceza ödüyoruz. Ve bu böyle mesela 500 avro falan gibi bir ceza olabiliyor. Kitabı kaybedebiliyoruz. O kadar uğraştık. Şimdi biz de isteriz ki bu çeviriler zamanında çıksın. Bizim de sözleşmeler beş senelik yapılıyor ya da yedi senelik. Kitabı satmak için işte piyasaya tanıtmak için zamanımız kalsın. En ticari şekliyle düşünseniz bile iyi çeviri, dolayısıyla çevirmenlerin iyi koşullarda olması faydalı bir şey. Bunu anlatabilirsek o zaman herkes yapar (Ç26).

Katılımcı hem yazın çevirmeni hem de bir yayımcı olarak yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ilişkin alanda yapılacak olan düzenlemelerin çeviri ürüne, çevirmene ve yayımcıya sağlayacağı katkıyı özetlemektedir. Buna göre, prekaryalaşma bağlamında zorlu çalışma ve yaşam koşullarının neden olduğu yetiştirememe kaygısı hem çevirmen hem de yayımcı için istenmeyen bir durumdur. Bu koşulların iyileştirilmesine yönelik sürdürülebilir çözüm önerileri, alanın düzenlenmesi ve böylelikle tümden kalkınması için önemli bir adımdır.

Bir diğer katılımcı, alanı düzenleyecek başka bir çözüm önerisi olarak kopyalama harcından bahsetmektedir: "(…) Her türlü fotokopi cihazı, yazıcı, matbaa makinesi, CD/DVD kaydedici, kâğıt, boş CD/DVD, kaset gibi cihaz ve ortamların ithal ve imalinden yanılmıyorsam bir harç kesiliyor. (…) Bu paraların meslek birlikleri aracılığıyla hak sahiplerine dağıtılması gerekiyor" (Ç15). Katılımcı böylelikle, çevirmenlerin basılan her bir yapıtın kopyasından çevirmenlerin de gelir elde edebileceğini bir çözüm önerisi olarak sunmaktadır. Benzer bir yaklaşımla başka bir katılımcı, "Bandrol satışından elde edilen gelirden eser sahibi meslek birlikleri pay almalı" (Ç16) önerisiyle meslek birliklerinin bandrol gelirleriyle alanı düzenleme potansiyelini ifade etmektedir.

Yazın çevirmeninin prekarya koşullarına ekonomik iyileştirme önerileri geliştiren yaklaşımlar, katılımcıların çeviri sözleşmeleri üzerine paylaştığı çözüm önerilerinde de görülmektedir. Örneğin, bir katılımcı, "emeğinin biraz daha karşılığını alabilmesi için çevirmenlere daha fazla ücret verilmesi gerekiyor. Telif eserde de yani telifi düşmüş bir eserde de sözleşmelerde çevirmene ayrılan bütçenin iyileştirilmesi gerekiyor. Çünkü gerçekten çok zor ve uzun mesailer gerektiren bir iş" (Ç13) sözleriyle telif ödemelerinde artışa gidilmesini önermektedir. Başka bir katılımcı ise "yayıncı örgütleri ÇEVBİR'in belirlediği asgari ücret tarifesini benimsemeli ve uygulanması için üyelerini teşvik etmeli" (Ç16), önerisiyle öncelikle asgari ödeme miktarının uygulanması gerekliliğini belirtmektedir. Ancak yalnızca üye yayınevlerinin değil tüm yayınevlerini kapsayacak bir düzenlemenin hayata geçirilebileceğini ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır: "Eğer meslek örgütü ciddi bir mücadele verdiği zaman bu tür konulara onlar müdahil olur. Hatta gerekirse yayınevleriyle sözleşme yapabilir bütün çevirmenler adına. Şu tek tip sözleşme bu olacaktır der. Yayınevleri bunu kabul eder. Bunu kabul etmeyen yayınevine çeviri yapmazsınız" (Ç23 ve benzer ifadelerle Ç24).

Alanın esnek, çok katmanlı ve dinamik yapısı gereği tek tip sözleşmenin ve bununla birlikte tek tip ödeme koşulu belirleyip uygulamanın güçlüğü göz önünde bulundurulduğunda kimi çözüm önerilerinin gerçekleşebilmesi için epey zaman ve pratiğe gereksinim olsa da bazı katılımcılar başka ülkelerdeki uygulama örnekleriyle önerilerini somutlaştırmaktadırlar:

> Bir de şöyle bir şey olduğunu duyuyoruz. Mesela biz baskı başına minimum yüzde yedi öneriyoruz ve bu dediğim gibi çok yetersiz bir paraya denk geliyor. Çevirmenin harcadığı vakti falan da göz önüne alındığında bazı ülkelerde şöyle bir sistem olduğunu biliyorum. Mesela ilk baskı ya ilk kitabı çevirdiğinde çevirmene iyi bir ödeme yapılıyor. O verdiği vakte karşılık. Bu ilk baskı için verilmiş oluyor. Sonra kitap basmaya satmaya devam ederse sonraki baskılarda telif olarak yüzde alıyor. Yani iki aşamalı, bir ayırdığı vakit için para ilk baskıya karşılık. Sonrakilerde de telif hakkı, eser sahipliğinden gelen. Ama bunu şöyle dengeliyorlar, ilk başta verildiği için sonraki baskılarda alacağı telif yüzde yedi değil de daha düşük bir rakam oluyor. Ama yine de küçük küçük de olsa bir gelir sağlıyor. Artı ilk başta da dediğim gibi verdiği zamanın karşılığını almış oluyor. Mesela bu tip sistemler kurulabilir" (Ç9 ve benzer ifadelerle Ç11, Ç20 ve Ç23).

Katılımcıların benzer ifadelerle dile getirdiği bu ödeme sistemi uygulaması, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasına bir çözüm önerisi örneğidir. Yerleşik bir düzen ve sistemin kurulması ve devam ettirilmesi her ne kadar oldukça güçse de böyle uygulamaların pratiğe geçirilebildiğini kanıtlayan somut örnekler, alanın yeniden üretimlerle yapılanabileceğini ve eyleyicilerini de yapılandırabileceğini göstermektedir.

Ödemenin baskı sonrası değil çeviri teslimi sonrası ödenmesi (Ç5) diğer bir çözüm önerisidir. Ödeme, çeviri yapıtın tesliminde yapıldığında basımı yapılmayan ya da yapılamayan, ötelenen veya geciken çeviri yapıtlar için çevirmen emeğinin karşılığını gecikmeden ya da aksamadan alabilir. Ayrıca çevirmenlerin alanın zayıf halkası olduğunu belirten katılımcılar, gider artışlarında kesintinin önce çevirmen üzerinden yapıldığını şöyle aktarmaktadırlar: "Yayınevleri en küçük bir kriz, zorluk olduğunda çevirmenin telifine göz dikmemeli. Hemen oradan kısmaya gitmemeli. Belki başka şeylerden kısmalı. Ne bileyim reklamlardan vesaire. Ama ilk gözden çıkarılan ne yazık ki çevirmen telifi oluyor. En zayıf halka gibi aslında" (Ç2 ve benzer ifadelerle Ç4 ve Ç5). Katılımcının en zayıf halka metaforu ve bu benzerlikteki katılımcı ifadeleri, alandaki güç ilişkilerinde yazın çevirmenlerinin konumunu yansıtmakta ve bu güç ilişkilerinde katılımcıların çevirmen konumlarını sağlamlaştırmaya yönelik çözüm önerilerinde bulundukları anlaşılmaktadır. Çeviri ürünün üretimine katkı sağlayan tüm etkenler düşünüldüğünde, katılımcılar çevirmen ödemelerinin kemer sıkma politikalarının dışında tutulması gerektiğini önermektedirler.

Yazın çevirmenlerinin çeviri ürüne ilişkin dile getirdikleri çözüm önerilerine bakıldığında en çok "kalifiye editör istihdam edilmeli" (Ç3, Ç5, Ç10, Ç13, Ç20, Ç21, Ç26 ve Ç28) ve ardından kitap baskı sayısı artmalı (Ç2, Ç8, Ç14, Ç17 ve Ç20) önerilerinin belirtildiği görülmektedir. Katılımcılar sıklıkla editörlerle olan ilişkilerine göndermelerde bulunmakta ve çeviri ürünün ortaya çıkışında editörün rolünü vurgulamaktadırlar. Örneğin bir katılımcı, editörün ve hatta nitelikli editörün çeviri ürünün ortaya çıkışındaki önemini şöyle açıklamaktadır:

> Çevirmen redaktör arasında en baştan itibaren ciddi bir iletişim var ve bu da kitap çevirisi süreci boyunca devam edebilir ya da belli noktalarda temas gerçekleşebilir, iş yoğunluğuna göre değişir. Ama birçok yayınevinde hiçbir yönerge, konuşma, ortaklık, bilgi olmadan çeviriye başlarsınız. Çeviri biter. Yayınevine gider. Meşhur yayınevlerinde bile. Metin doğru dürüst okumadan basılır, bırakın redaksiyonu.

(…) Bu çevirmen açısından nasıl bir sakınca yaratır? Bir şeyler öğrenmek için geri dönüp bakmanız lazım orada. Görüşüne kıymet verdiğiniz, objektif, ikinci bir göz işinizi her zaman kolaylaştırır (Ç28).

Katılımcı, yayınevlerinin editör istihdamının önemini vurgularken editörün elinden geçmeyen çeviri yapıtların alanda oldukça yaygın olduğunu üzülerek ifade etmektedir. Katılımcı, bunu iddia ederken alanın saygın yayınevlerini de kapsama almaktadır. Benzer ifadelerle katılımcılar, nitelikli bir editörle çalışmanın bir şansa dönüştüğünü aktarmaktadırlar (Ç3, Ç5, Ç10, Ç13, Ç20, Ç21, Ç26 ve Ç28). Örneğin bir katılımcı, dil editörü yoksunluğunu, "Fransızca bilen ve editörlük yapabilecek biri yok. Ve de o İngilizceden yapıyor mesela" sözleriyle somutlaştırmaktadır (Ç3). Buna göre, ara dillen düzeltilen çeviride ciddi sorunlar ortaya çıkabilir. Öte yandan editörlüğün görev tanımı dahilinde "ortak bir paydada buluşmadan" (Ç10) çeviriye müdahale etmesi istenmeyen bir durumdur (Ç10, Ç13, Ç20 ve Ç21). Dolayısıyla kalifiye (nitelikli) editör istihdamı, katılımcıların çözüm önerilerinden biridir.

Matriste görüldüğü üzere, hukuki düzenleme kategorisinde, karşılıklı yaptırım yapılabilmeli (Ç3, Ç5 ve Ç8), MYK olmalı (Ç3, Ç4, Ç8, Ç18 ve Ç25), MYK olmamalı (Ç9 ve Ç28), sosyal hakların sağlanabilmeli (Ç1, Ç2, Ç6-Ç9, Ç11, Ç12, Ç14, Ç16-Ç18, Ç20, Ç23, Ç25-Ç27), bilirkişi ücretleri artmalı (Ç3 ve Ç15) ve mesleki örgütlenme (Ç2-Ç5, Ç7-Ç12, Ç15-Ç19, Ç21-Ç26 ve Ç28) kodları bulunmaktadır. Dikkat çeken bir nokta olarak mesleki örgütlenme önerisi, neredeyse tüm katılımcılar tarafından çözüm olarak gösterilmektedir.

Hukuki düzenlemeler konusunda bir çözüm önerisini sunan bir katılımcıya göre, çevirmen ve yayınevi arasında tek yazılı iş akdi olan sözleşmeler üzerinden yapılabilecek yaptırımların, karşılık esasına dayanarak sözleşmenin her iki tarafına da uygulanma gücünü desteklemesi gerekmektedir (Ç8). Katılımcı, "çeviriyi yetiştiremediğim zaman cezayı alan benim" sözleriyle, karşılıklı yaptırımın sözleşmelere eklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bir diğer çözüm önerisi MYK olmalı ya da olmamalı, iki uç noktadan yaklaşımla, Mesleki Yeterlilik Kurumuna bağlı Çevirmen Yeterlilikleri belirleme sürecinde katılımcıların hangi noktada olduğunu ifade etmektedir. Kimi katılımcılar, hukuki düzenleme çözüm önerisi olarak MYK çalışmalarını desteklemekte kimi katılımcılarsa MYK çalışmalarını hukuki düzenleme için çözüm önerisi olarak görmemektedir. Bu ihtilaflı görüşlere özellikle yer verilmesinin amacı, halihazırda devam eden yeterlilik belirleme çalışmalarının henüz

nihayete ermeden (yazın çevirmenleri yeterliliklerin belirlenmesinde kapsam dışına alındı[15]) alanda nasıl algılandığı ve katılımcılar tarafından prekaryalaşma bağlamında bir çözüm önerisi olarak değerlendirilip değerlendirilmediğini anlamaya çalışmaktır.

Örneğin, MYK sürecini desteklediğini ifade eden bir katılımcı, yazın çevirmenlerinin görev tanımlarının ve yeterliliklerinin net bir biçimde yapılması gerektiğini önermektedir: "'Ben çevirmenim' dersiniz. 'Senin işin ne?' diye sorarlar. 'Ben çevirmenim' değil, 'Ben çeviri yapıyorum' oluyor. Ben çevirmenim demiyor kimse. Çevirmenliğin bir karşılığı yok. Öğretmenliğin bir karşılığı, emekliliği var. Öğrenciliğin de bir karşılığı, mezuniyeti var. Ama çevirmenliğin bir karşılığı yok" (Ç8). Başka bir katılımcı, sürecin tam kavranamadığını sitemli ifadelerle şöyle aktarmaktadır:

> Bu MYK çerçevesine ve Avrupa Yeterlilik çerçevesine baştan set çektiler. Şunu demeye kadar vardırdılar işi: 'Çeviri bir sanattır. Sanat da ölçülemez'. O yüzden çerçeveyi anlamaya da çok hevesli olmadılar. (…) Oysa çerçeve böyle bir yeterliliğin onlar için yazılmasını çok daha kolay hale getiriyordu. Yeterlilik için somut kanıtlar gerekiyordu, bunlar arasında çalışmış olmak vardı. Yani iki tane telif sözleşmesi göstermeleri bile belki yeterli olacaktı. Bırakın yeterlilik sınavına tabi olmayı. Onlar çerçeveyi kendi alanları doğrultusunda kullanıp şekillendirmeyi ve kendi mesleklerini o çerçeveyle tanınmayı tanımlamayı baştan reddettiler. Temel problem bu (Ç25).

Katılımcı, yazın çevirmenleri için görev tanımları ve mesleki yeterlilik belirlenmesinin alanda hukuki düzenleme bakımından bir çözüm önerisi oluşturduğunu düşünmektedir. Öte yandan yazın çevirmenlerinin telifli eser sahibi olduğundan yeterlilik belirlenmesinde kapsam dışında olmasını gerektiğini dile getiren ÇEVBİR'in idari üyesi başka bir katılımcı, ÇEVBİR'de bu görüşün temsil edilme biçimini kendi sözleriyle aktarmaktadır:

[15] "Üzerinde çokça tartışılan Yazın Çevirmeni ve Görsel-İşitsel Metin Çevirmeni yeterliliklerinin yazılması düşünülmemektdir. Bu alanların telif hakkıyla ilgili olduğu ve bu alanı güçlü biçimde temsil eden kuruluşlar buna ihtiyaç olmadığı görüşünü savunduğu için eşgüdüm içinde çalışan diğer kuruluşlar da bu konuda bir girişimde bulunulmaması görüşünü mevcut çerçevede desteklemişlerdir. Kuşkusuz hem hazırlanmakta olan alanlarda hem de bu aşamada yeterlilik yazılmaması düşünülen alanlarda ileride yeniden değerlendirme yapmak, koşullara göre yeni kararlar almak mümkündür. Mesleki yeterlilik sistemi de mesleğin ihtiyaçlarının ve alan paydaşlarının görüşlerinin esas alınması anlayışına dayanmaktadır" (Çeviri Derneği, t.y.).

> Tabii ki çevirmenlerin işte özlük haklarını vesaire garantiye altına alacak bir şey isteriz ve olmalı diye düşünüyoruz. Ama burada dediğim gibi diğer kurumlarla bizim mesleği standardize etmek konusunda bakışlarımız farklı. Mesela onlarda biraz daha şey var çeviri işte özel bir sınava girilip özel bir sertifikayla yapılan bir iş olabilsin gibi bir bakış var ama bizim alanımızda özellikle böyle işte kitap ve alt yazıda bu iş böyle yürümüyor. Standart oluşturmak zor. Artı bambaşka alanlarda eğitim görmüş. Bu işte çok yetenekli, çok başarılı çevirmenler var. Eğitimi de bir kıstas olarak almak zor. Bu işin sınavı da zor. Çünkü sadece hani basit bir matematik gibi doğru yanlış üzerinden değerlendirebileceğiniz bir şey değil. Zaman zaman işte estetik işin içine giriyor. Söyleyiş güzelliği için içine giriyor. Bunlarda bir böyle bir sertifikasyon sistemine biz taraftar değiliz kendi alanımız için (Ç9).

Katılımcı, MYK aracılığıyla başlayan yeterlilik belirleme sürecinin yazın çevirmenliği için uygun olmadığını ifade etmektedir. Katılımcıya göre, yazın çevirisinin estetik boyutu, bir ölçme ve sertifikasyon sistemine uygun değildir. Yazın çevirmenlerinin eğitim geçmişlerinin çeşitli alanlardan olduğu düşünülürse eğitim ölçeğiyle de bir yeterlilik çerçevesi oluşturmak mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla katılımcıya göre, mesleki yeterliliklerin düzenlenmesi, prekaryalaşma bağlamında yazın çevirmenleri için bir çözüm önerisi oluşturmamaktadır. Ancak anlaşıldığı üzere, MYK sürecini çözüm önerisi olarak destekleyen ve desteklemeyen her iki kutup, yazın çevirmenlerinin güvencesiz koşullardan mustarip olduğunu kabul etmekte ve bunun için çözüm önerileri sunmak istemektedir. Mesleki yeterlilik belirleme sürecinin henüz yeni bir gündem olması ve çerçevenin henüz nihai bir netliğe kavuşmaması, yanlış anlaşılmaları, görüş ayrılıklarını ve farklı bakış açılarını beraberinde getirebilir. MYK sürecinin nasıl ve ne biçimde devam edeceği ilerleyen zamanlarda daha net ortaya çıkacaktır. Her halükârda, katılımcıların yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönünde konum alma istekleri açıktır.

Sosyal hakların sağlanabilmesi, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması bağlamında belirtilen hukuki düzenleme çözüm önerileri arasında en çok dile getirilenlerden biridir (Ç1, Ç2, Ç6-Ç9, Ç11, Ç12, Ç14, Ç16-Ç18, Ç20, Ç23, Ç25-Ç27). Sosyal haklar kapsamında, sağlık, kaza ve meslek sigortası gibi güvencelerin sağlanması, devlet eliyle ya da özel şirketlerin özel sigortalarıyla gerçekleştirilebilmektedir. Yazın çevirmenlerinin, serbest meslek icra eden statüde olduklarından (Ç26), sigorta primlerini kendilerinin yatırmaları ya da aylık kazançları belirli bir gelir düzeyinin

altında olduğunda başvuruda bulunarak sosyal sigorta yardımı almaları gerekmektedir. Bununla ilgili katılımcılar, yazın çevirmenlerinin "sanatçı sandığı" (Ç9 ve Ç20) ya da "kitap çevirmenleri ve serbest çalışan çevirmenler için sosyal güvence modeli geliştirilmeli" (Ç16) gibi önerilerde bulunmaktadırlar.

Sosyal hakların sağlanabilmesinin, yazın çevirmenlerinin prekarya koşullarına ilişkin sorunları hafifletebileceğini bir katılımcı şöyle aktarmaktadır: "Eğer bu sosyal güvenlik sağlanırsa, daha saygın bir konum elde edilirse hem hukuki hem ekonomik sorunlar da büyük oranda çözülür. Kişinin kendisinden kaynaklı olan sorunlar da çözülebilir diye düşünüyorum" (Ç18). Sosyal güvencenin sağlanması konusunda başka bir katılımcı, editör ve redaktör istihdamında da benzer problemlerin yaşandığından bahsetmekte ve kültürel üretim eyleyicilerinin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini önermektedir (Ç16). Somut bir örnek uygulama olarak Ç26, kendi çalıştığı yayınevindeki işleyişi aktarmaktadır:

> Her bir çevirmene sigorta yapmak demek, cidden bir fabrika boyutunda sigorta ödemek demek. Bunu hiçbir yayınevi yapamaz şu koşullarda. (…) Ancak burada çevirmenlerin bu hakka [sigorta] kavuşması, daha doğrusu bununla ilgili fikir üretilmesini ve sürdürülebilir bir sistem bulunması, önünün açılması için bütün çevirmenlere özel bir firma aracılığıyla kaza sigortası yapıldı. Dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, sırf çeviri yaparken değil, başlarına bir kaza geldiğinde yirmi bin liraya kadar nakit karşılanıyor. Allah korusun başlarına büyük bir kaza, sakatlık durumunda ya da vefat durumunda arkalarına da bir iki yüz bin lira para bırakabiliyorlar. Bütün çevirmenlere, dışarı çalışan editörlere, düzeltmenlere bu sigorta yapıldı. Tüm yayınevlerine bir öneri niteliğinde (Ç26).

Katılımcı, önerdiği pratiğin somut bir uygulama olduğunu belirtmekte ve yazın çevirmenlerine kaza sigortası yapmanın mümkün olduğunu dile getirmektedir. Her bir çevirmene sağlık sigortası yapmanın yayınevi için külfetli ve karşılanamaz bir maddi yük oluşturacağını ifade eden katılımcı, sosyal hakları sağlayabilmek bakımından kaza sigortasını, diğer yayınevlerine çözüm önerilerinden biri olarak sunmaktadır.

Hukuki düzenleme kategorisinde, çevirmen bilirkişi ücretlerinin arttırılması katılımcıların dile getirdiği çözüm önerilerinden bir diğeridir (Ç3 ve Ç15). Bilirkişi ücretlerinin düşük olduğunu ifade eden Ç15, "çeviri intihalleri[nin], özellikle 70 yıllık koruma süresi dolan klasik çevirilerinde, meşhur 100 temel eser çerçevesinde çok ciddi

bir sorun" olduğunu belirtmektedir. Benzer bir yaklaşımla Ç3, "bir bilirkişi bulmak kolay değil. Çünkü en ağır işlerden biridir çeviri karşılaştırması. Çeviri yapmaktan çok daha zor bir iştir. Üstüne üstlük bir de iki çeviri karşılaştırıyorsunuz. Bu nedenle, bilirkişi raporları bir türlü tamamlanamıyor ve bir türlü bir sonuç alınamıyor" sözleriyle intihal davalarında bilirkişiye başvurma süreçlerinin oldukça zaman ve emek isteyen bir iş olduğunu aktarmaktadır. Dolayısıyla katılımcılar (Ç3 ve Ç15), bir hukuki güvence ve düzenleme çözüm önerisi olarak bilirkişi ücretlerinin artırılmasını önermektedirler.

Hukuki düzenleme çözüm önerisinde en çok dile getirilen örgütlenme, yeni bir meslek örgütü kurulmalı (Ç11 ve Ç19), ÇEVBİR faaliyetlerini artırmalı (Ç2, Ç16, Ç21 ve Ç26), mesleki örgütlerde vergi yükü hafifletilmeli (Ç16), ÇEVBİR üye sayısı artırılmalı (Ç9, Ç12, Ç15, Ç16 ve Ç23), odalaşma (Ç4, Ç8, Ç12, Ç17, Ç24 ve Ç28), mesleki örgütlenme tek çatı altında toplanmalı (Ç3, Ç4 ve Ç11), sendikalaşma (Ç4, Ç5, Ç7, Ç8 ve Ç10) ve sesini duyurma (Ç4, Ç5, Ç8, Ç10, Ç11, Ç16, Ç18, Ç21, Ç22 ve Ç23) kodlarından oluşmaktadır. Katılımcıların örgütlenme vurgusunu bir katılımcının, "Herkesin bir araya gelip bu işi böyle eteğindeki taşı döküp bu işi konuşması gerekiyor" (Ç11) sözleriyle özetlemek mümkündür. Buna göre, yazın çevirmenleriyle birlikte alandaki tüm eyleyicilerin, yayınevi, meslek birliği, akademi, sivil toplum ve resmî kurumlardan temsilcilerin bir araya gelerek sorunları ortaya koymalıdır. Yazın çevirmenleri için bunun yolu da dayanışmadan geçmektedir.

Eğitim kategorisini, ÇEVBİR'in paydaş olarak dahil edilmesi (Ç16 ve Ç24), çeviri atölyelerin arttırılması (Ç2, Ç13, Ç17 ve Ç26), çevirmenlerin paydaş olarak dahil edilmesi (Ç11 ve Ç12), yazın çevirmenliği dersinin üniversitelerde verilmesi (Ç3-Ç5, Ç7, Ç12, Ç16, Ç19, Ç24 ve Ç26) ve mesleki koşullara ilişkin daha fazla akademik çalışma yapılması (Ç4) kodları oluşturmaktadır. Örneğin bir katılımcı, eğitimin yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması bağlamında nasıl bir çözüm oluşturacağını şöyle ifade etmektedir: "Öğrencilerimizi yazın çevirmenliği alanında eğitmemiz lazım. Ve hatta editörlük, redaktörlük alanında. Ders aralarında, muhakkak dersliklerde anlatmaya çalışıyoruz ama bence ders olarak bunu koymamız lazım. Bu çok önemli bir eksiklik" (Ç3 ve benzer ifadelerle Ç4, Ç5, Ç7, Ç12, Ç16, Ç19, Ç24 ve Ç26). Ç16, "üniversitelerin çeviri ile ilgili bölümlerinde yazın çevirmenliğiyle, redaktörlük ve editörlükle ilgili eğitim çalışmaları artırılmalı, mevcut programların kapsamı meslek örgütleriyle iletişim içinde değerlendirilmeli" sözleriyle eğitimin meslek birliğiyle iş

birliğinde yapılmasını önermektedir. Buna göre, işin eğitim kısmına yayımcıların ve çevirmenlerin dahil edilerek üniversitelerde yazın çevirmenliğinin bir ders olarak açılması ve lisansüstü düzeyde yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ilişkin akademik çalışmaların desteklenmesi katılımcıların eğitimle ilgili çözüm önerilerini özetlemektedir.

Beşinci tema, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma bağlamında ürettikleri çözüm önerileri tümüyle düşünüldüğünde, katılımcılar çok çeşitli dinamiklerin etken olarak rol aldığı yazınsal alana, yine oldukça farklı ve çeşitli çözüm önerileri sunmaktadırlar. Buradan katılımcıların kendi prekaryalaşma sorunsallarına ve buna karşı üretilebilecek çözüm önerilerine ilişkin farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu farkındalık düzeyi, alanın güçlenmesi ve kalkınması yönünde önemli bir başlangıç adımı olarak değerlendirilebilir.

5.6.4.2. Temalar, Kategoriler ve Kodların Genel Bir Özeti

Önceki kısımda, katılımcılarla görüşmeler doğrultusunda sahadan edinilen verinin çözümlenmesi sonucunda ortaya çıkan tematik örüntüler, en küçük birim olarak kodlar, kodların bir araya gelerek oluşturdukları çeşitli kategoriler ve kategorilerin oluşturdukları beş tema derinlemesine irdelenmiştir. Buna göre, aşağıdaki tabloda yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma sorunsalı etrafında yürütülen saha çalışması doğrultusunda ulaşılan tüm temalar, temaları oluşturan kategoriler ve kategorileri oluşturan çeşitli kodlardan birer örneğin sunulduğu bir tablo verilmiştir. Tablo, veri çözümleme aşamasının özeti niteliğindedir.

Tablo 7. Prekaryalaşma Bağlamında Temalar, Kategoriler ve Kodların Özet Tablosu

Temalar	Kategoriler	Alıntılardan Kodlar
Prekaryalaşma Biçimleri	**Mesleki**	"***Temel başvuru kaynaklarının yetersizliği***, ***ücretlerin düşüklüğü***, *yayıncıların ve editörlerin bir kısmının* ***iş ahlakına aykırı davranışlar***" (Ç16).
	Hukuki	"*Sözleşmeler yapıyoruz ama dediğim gibi o sözleşmelere uyulmadığında veya paranızı alamadığınızda* ***başvuracak mercileriniz olsa bile onlara inanmıyoruz*** *herhalde ki başvurmuyoruz diye düşünüyorum ben. Benim genel olarak gördüğüm bu. Kesinlikle* ***yaptırım olmalı*** *kesinlikle"* (Ç3).
	Ekonomik	"*Çalışma hayatımdaki en büyük sorun* ***para kazanamamak***. *Ben* ***hayatımı çeviri yaparak kazanmak*** *istiyorum. Çevirmenlik yapmayı çok seviyorum ve büyük bir zevk alıyorum yaptığım işten. Ama istemediğim, ilgi duymadığım halde, sırf para kazanacağım diye* ***başka işler yapmak zorunda kalıyorum***" (Ç10).
	Sosyal	"*Elimde* ***mesleki güvence*** *diye bir şey hiçbir açıdan yok.* ***Sigortanız yok***, ***sağlık priminiz yok. İş güvenceniz yok***. *Bugün aldığınız işi yaptınız, yarın var mı yok mu bilmiyorsunuz.* ***Emeklilik*** *yine aynı şekilde. O manada tam bir* ***prekarya****dır yani. Onun tanımıdır şu anda yazın çevirmenliği*" (Ç19).
	Psikolojik	"*Şu anda sabit bir kurumda çalışmasam* ***intihar eşiğine gelirdim*** *muhtemelen. Ya da başka bir şey yapardım. Çünkü bir sosyal güvencem olmazdı ki bunu böyle bir sene falan yapmak zorunda kaldım. Zaten doğrudan* ***depresyon****a girdim çünkü* ***panik atak*** *halinde, 'ne yapacağım ben? Bu şekilde zaten geçinemiyorum' diye* ***kaygılanıyordum***" (Ç11).
Kısıtlar	**Mesleki**	"'*Ben onu çeviririm,* ***para almasam da olur'***. *Bunu söyleyememesi gerekiyor. Tamamen* ***mesleğe saygısızlık***, *çok* ***zarar veriyor***. *Sevebilirsin o yazarı, çalışma alanındır. Para vermeseler de yaparım dersin ama bunu içinden söyleyip o parayı almak zorundasın. Deme* ***hobi olarak çeviri*** *yaptığını*" (Ç24).
	Sözleşmeye ilişkin	"*Siz yazın çevirmeni olarak hakkınızı yayınevine devrederken mesela* ***filme alınması, sahnelenmesi gibi haklarınızı da devretmiş oluyorsunuz***. *Sizin*

		*çevirinizden çeviri bir film yapılırsa, bir dizi yapılırsa ya da o sahnelenirse onun **parasını da yayınevi alıyor***" (Ç4).
	Sözleşme ihlali	"*Çalışma hayatında çok ciddi bir sorunla karşılaşmadım, bir keresinde **kurum içi çekişmeler** nedeniyle **sorunsuz bir çevirim reddedilmişti**, ama onun ayrıntılarına girmek istemem, bir iki kez **yayınevi battığı için çevirim yayınlanmadı** ama böyle şeyler oluyor maalesef*" (Ç15).
Mesleki Tatmin	**Mesleki tatmin**	"*Bu **şahane** bir şey. Maaş yok, sosyal güvencesi yok falan ama zaten bu **manevi haz** bunu yaptırıyor. Yoksa bin liraya hiçbir şey yapmazsınız. O **kitabın üzerinde adınızı görmek** bile... Bu arada ben sözleşmelerde onu özellikle belirtiyordum. Kapağında olacak adım diye. Onu görmek inanılmaz **gurur** veriyor ve sadece size vermiyor. (...) İş görüşmelerinde sizi **bir adım öteye taşıyor**. Çünkü bu **sıradan edinilen bir tecrübe değil**"* (Ç22).
	Mesleki tatminsizlik	"*Çünkü **meslek olarak yapılacak bir hali yok** çevirmenliğin. Ben yazın çevirmeniyim ve profesyonel olarak yaptığım çevirmenlik işiyle **bir evin kirasını ödeyebiliyorum. Bir çocuğa bakabiliyorum. Bir ev geçindirebiliyorum' demek mümkün değil maalesef***" (Ç17).
Stratejiler	**Pazarlık**	"***Pazarlık** yapabilen çevirmenlerin yanında yapamayanlar da var. Özellikle **mesleğin başlarında**, **düzenli bir gelir sistemi**, **ek bir iş** olmadan **kötü sözleşmeler**e imza atmamak için bu çizgiyi çekmek çok kolay değil. Ama ne kadar çok yapabilirsek o kadar **güçlü** olacağımızı düşünüyorum*" (Ç9).
	İtaat etme	"*Yayıneviyle **iyi geçinelim**. Niye? **Bir kitap daha** versin. Bir kitap daha versin. Şimdi **her şeye burnunu sokan çevirmene** bir kitap, daha bir kitap daha gelir mi? Yani gelmez*" (Ç5).
	İsim yapma	*"Belli bir **ün**ünüz varsa yayınevleri gelip sizden **çeviri talep ediyorlar**. Ama o da tamamen **keyfi**. Canı ister, talep etmez **güvenceniz yok**. Bir de sizin de ne kadar para talep ettiğinize bağlı. Talebiniz yüksekse sizden vazgeçiyorlar"* (Ç23).
	Mesleki birlik desteği alma	"*Mesela bir problemimi **ÇEVBİR üzerinden** ancak halledebildim. Sözleşmem olmasına rağmen **kendi başıma ücretin tamamını alamıyordum**. Onlar **iletişim**e geçtikten sonra bir şekilde çözüldü*" (Ç12).

	Uzlaşma	"*Bazen **teslim ettiğiniz eser basılamıyor**. Listelerinden çıkmıştır ya da başka sebeplerden. Öyle bir durumda hep **paramı aldım**. (...) **Yayınevi battı** ama paramı verdiler. Yine de hep bir sıkıntı olsa bile onu çözmeye çalıştılar, **uzlaşmacı** olarak çıktılar karşıma*" (Ç18).
	Yayınevinde kadro bulma	"***Düzenli bir maaş** almak, **sigortalı olmak**, **sosyal güvence** gibi olumlu etkileri var*" (Ç1).
	Ağ oluşturma	"*Yayınevlerinin çalışmayı tercih ettiği çevirmenler var. Çevirmenlerin çalışmayı tercih ettiği yayınevleri var. **İnsani ilişkiler**, o **sosyal sermaye** de çok önemli*" (Ç2).
	Bilinçlenme	"*Çeşitli yayınevleriyle çalıştım. **Tek bir yere bağlı kalmadım** birçok yayıneviyle çalıştım ama zamanla **tecrübelendikçe** sözleşmelerimi yaparak, işte bu konuda biraz daha **profesyonel davranma**ya çalışarak bugüne kadar geldim*" (Ç21).
	İç disiplin oluşturma	"*Ben **9-5 çalışan** biri gibi çalışıyorum. Hatta bugün **kendime izin verdim**. (...) Genelde etrafınızdaki insanlar bunu hiç anlamıyorlar. Ama ben bunu ısrarla, böyle **bir duvar gibi herkesin karşısına çıkardım** yıllardır. 'Benim **bitirmem gereken iş** var, **yetiştirmem gereken iş** var'*" (Ç7).
	Sosyal medyada duyurma/ifşa	"*Şimdi artık **kimseye de ihtiyacımız yok**. **Instagram**'a yazdığınız an olay bitiyor*" (Ç20).
Çözüm Önerileri	**Ödül/burs/teşvik**	"***Ödül veren jüri**lerde o çevirileri okuyacak editör yoksa benim gözümde o jürinin hiçbir değeri yok. **Jüride mutlaka editör olmalı***" (Ç26).
	Alanda düzenleme	"*Çevirmenin harcadığı vakti falan da göz önüne alındığında **bazı ülkelerde şöyle bir sistem** olduğunu biliyorum. Mesela **ilk baskı ya ilk kitabı çevirdiğinde çevirmene iyi bir ödeme** yapılıyor. O **verdiği vakte karşılık**. Bu ilk baskı için verilmiş oluyor. Sonra **kitap basmaya satmaya devam ederse sonraki baskılarda telif olarak yüzde** alıyor. Yani **iki aşamalı**, bir **ayırdığı vakit için para ilk baskıya karşılık. Sonrakilerde de telif hakkı, eser sahipliğinden gelen.** Ama bunu şöyle dengeliyorlar, **ilk başta verildiği için sonraki baskılarda alacağı telif yüzde yedi değil de daha düşük bir rakam** oluyor. Ama yine de **küçük küçük de olsa bir gelir***

		*sağlıyor. Artı ilk başta da dediğim gibi **verdiği zamanın karşılığı**nı almış oluyor. Mesela **bu tip sistemler kurulabilir***" (Ç9 ve benzer ifadelerle Ç11, Ç20 ve Ç23).
	Sözleşmeler	"***Emeğinin biraz daha karşılığını alabilmesi** için çevirmenlere **daha fazla ücret** verilmesi gerekiyor. Telif eserde de yani telifi düşmüş bir eserde de **sözleşmelerde çevirmene ayrılan bütçenin iyileştirilmesi** gerekiyor. Çünkü **gerçekten çok zor ve uzun mesailer gerektiren bir iş***" (Ç13).
	Çeviri ürün	"***Çevirmen ve editör arasında** en baştan itibaren **ciddi bir iletişim** var ve bu da **çeviri süreci boyunca** devam edebilir ya da **belli noktalarda** temas gerçekleşebilir, iş yoğunluğuna göre değişir. Ama birçok yayınevinde **hiçbir yönerge, konuşma, ortaklık, bilgi olmadan** çeviriye başlarsınız. Çeviri biter. Yayınevine gider. Meşhur yayınevlerinde bile. **Metin doğru dürüst okumadan basılır**, bırakın **redaksiyon**u. (...) Bu çevirmen açısından nasıl bir sakınca yaratır? **Bir şeyler öğrenmek için geri dönüp bakmanız lazım** orada. **Görüşüne kıymet verdiğiniz, objektif, ikinci bir göz** işinizi her zaman kolaylaştırır*" (Ç28).
	Hukuki düzenleme	"*Her bir çevirmene **sigorta** yapmak demek, cidden bir fabrika boyutunda sigorta ödemek demek. Bunu hiçbir yayınevi yapamaz şu koşullarda. (...) Ancak burada çevirmenlerin bu hakka [sigorta] kavuşması, daha doğrusu bununla ilgili fikir üretilmesini ve **sürdürülebilir bir sistem** bulunması, önünün açılması için bütün çevirmenlere özel bir firma aracılığıyla **kaza sigortası** yapıldı. Dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, sırf çeviri yaparken değil, başlarına bir kaza geldiğinde yirmi bin liraya kadar nakit karşılanıyor. Allah korusun başlarına büyük bir kaza, sakatlık durumunda ya da vefat durumunda arkalarına da bir iki yüz bin lira para bırakabiliyorlar. **Bütün çevirmenlere, dışarı çalışan editörlere, düzeltmenlere** bu **sigorta** yapıldı. Tüm yayınevlerine bir **öneri** niteliğinde*" (Ç26).
	Eğitim	"***Üniversitelerin çeviri ile ilgili bölümlerinde yazın çevirmenliğiyle, redaktörlük ve editörlükle ilgili eğitim çalışmaları artırılmalı**, mevcut programların kapsamı **meslek örgütleriyle iletişim içinde** değerlendirilmeli*" (Ç16).

Tabloda, 5 tema, her bir temanın altında kategoriler ve bu kategorileri ortaya çıkaran katılımcı söylemlerinden temsilen birer örnek paylaşılmaktadır. Çözümleme aşamasında verilen alt kategoriler ve tüm bu kategorileri oluşturan onlarca koda bu tabloda yer verilememiştir. Ancak her biri çözümleme kapsamında değerlendirilmiştir.

5.7. Değerlendirme

Bu bölüm, araştırmanın uygulama kısmını kapsamaktadır. Araştırmacının yarı yapılandırılmış görüşmelerle edindiği verinin çözümlendiği bu bölümde, öncelikle saha çalışmasının gerçekleştirilme biçimi aktarılmaktadır. Ortak noktası yazın çevirisi olan alanın paydaşları, yazın çevirmenleri, yayımcılar/yayınevleri, editörler, redaktörler ve ÇEVBİR üyeleridir. Buna göre, alanın paydaşlarından en az üç basılı yazın çevirisi bulunan yazın çevirmenleriyle (tüm katılımcıların ortak noktası yazın çevirmeni olmalarıdır) yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında, araştırmacı bir yansıtıcı günlük tutmuş ve araştırmanın düşünümselliğini hedefleyerek gözlem ve düşünceleri bu günlüğe aktarmıştır. Aynı zamanda katılımcıların jest ve mimikleri, beden dilleri, çalışma ortamları ve materyalleri bu günlüğe aktarılmıştır.

Sonrasında alan çözümlemesine geçmeden önce, nesne inşa edilmiştir. Bu kısımda, katılımcıların karakteristik özellikleri derinlemesine incelenmiş, katılımcıların aktarımlarıyla alanın yapısı ve dinamikleri betimlenmiştir. Katılımcıların yazın çevirisine ve çevirmenliğine yaklaşımları irdelenmekte ve alanın sermaye ve güç mücadeleleri edinilen veri doğrultusunda tartışılmaktadır. Toplumsal, kültürel, ekonomik ve sembolik sermaye hacimleri başta olmak üzere çeşitli sermaye birikimleri doğrultusunda güç mücadelelerine katılına katılımcıların araştırma nesnesi olarak inşaları bu kısımda açıklanmaktadır.

Öncelikle tez çalışmasının saha verisi, Bourdieu'nün alan çözümleme yöntemi doğrultusunda üç basamakta çözümlenmektedir. Araştırma alanına ilişkin bilgi ve birikim edinilebilecek bu üç basamağın ilkinde, yazınsal "alanın güç alanına göre konumu" irdelenmekte ve alanın çok katmanlı ve çok boyutlu yapısı mercek altına alınmaktadır. İkinci basamakta, "eyleyicilerin konum mücadeleleri ve konumlarının ilişkiselliği" tartışılmakta ve egemen olan ve olunan konumların koruma, yıkma, değiştirme ve dönüştürme manevraları çözümlenmektedir. Üçüncü basamakta ise "yazın çevirmeninin habitusu" katılımcı aktarımları doğrultusunda betimlenmektedir.

Ardından verinin tematik çözümlemesi aşamasına geçilmiş ve tematik çözümlemeyle anlamlı örüntülere ulaşılmaktadır. Ulaşılan örüntüler, anlamlı kodların tekrarlarıyla kategorileri oluşturmakta, bu kategoriler bir araya gelerek temaları ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması bağlamında beş ana temaya ulaşılmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Yazın Çevirmenlerinin Prekaryalaşma Biçimleri
2. Yazın Çevirmenlerinin Karşılaştıkları Kısıtlar
3. Yazın Çevirmenlerinin Mesleki Tatminleri
4. Yazın Çevirmenlerinin Prekaryalaşma Bağlamında Ürettikleri Stratejileri
5. Yazın Çevirmenlerinin Prekaryalaşma Bağlamında Ürettikleri Çözüm Önerileri

Beş temanın her biri için kategori ve alt kategori/kodlarını ve bunların katılımcılar bazındaki dağılımlarını gösteren matrisler sunulmaktadır. Böylelikle her bir temanın içeriği detaylı ve derinlemesine incelenmektedir.

Yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma biçimlerini ortaya çıkaran ilk tema beş kategoriye ayrılmaktadır: psikolojik, hukuki, ekonomik, sosyal ve mesleki güvencesizlik. Bu doğrultuda, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma biçimleri, bunların neden ve sonuç ilişkileri ve dolaşımlarının oluşturdukları örüntüler irdelenmektedir.

Yazın çevirmenlerinin karşılaştıkları kısıtlar teması, üç kategoriden oluşmaktadır: mesleki, sözleşmeye ilişkin ve yayınevi ya da çevirmen kaynaklı olmak üzere sözleşme ihlali. Çeşitli alt kategori ve kodlardan oluşan bu kategoriler, yazın çevirmenlerinin alan mücadelesinde yaşadıkları zorlukları ortaya çıkarmaktadır. Kısıtların prekaryalaşma bağlamında oluşturdukları örüntüler, bu tema etrafında tartışılmaktadır.

Üçüncü tema, yazın çevirmenlerinin mesleki tatmini, iki kategoriden oluşmaktadır: mesleki tatmin ve mesleki tatminsizlik. Buna göre, katılımcıların prekaryalaşma bağlamında yazın çevirmenliğine ilişkin tatmin duyguları irdelenmekte ve ortaya çıkan örüntüler bu tema etrafında değerlendirilmektedir.

Dördüncü tema, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma bağlamında ürettikleri stratejiler, 10 kategoriden oluşmaktadır: pazarlık, itaat etme, isim yapma, mesleki organizasyon desteği alma, uzlaşma, yayınevinde kadro bulma, ağ oluşturma, bilinçlenme, iç disiplin oluşturma ve sosyal medyada duyurma/ifşa. Yazın çevirmenlerinin alanda hayatta kalma, koruma ve yıkma mücadelelerinde ürettikleri

bu stratejiler, alanın devamlılığının sağlanma biçimlerini anlayabilmek ve bu doğrultuda katılımcıların hareket kabiliyetlerini betimleyebilmek konusunda çeşitli örüntüleri ortaya çıkarmaktadır.

Beşinci tema, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma bağlamında ürettikleri çözüm önerileri, altı kategoriden oluşmaktadır: ödül/burs/teşvik, alanda düzenleme, sözleşmeler, çeviri ürün, hukuki düzenleme ve eğitim. Çevirmenlerin ürettikleri bu çözüm önerileri, çeşitli alt kategori ve kodlardan oluşmaktadır. Bu temayı oluşturan örüntüler, katılımcıların prekaryalaşma sorunsalının çözümüne ilişkin yaklaşımlarını göstermektedir.

Bölümün son alt başlığında, saha çalışmasından edinilen verinin sınıflandırılmış genel bir özeti verilmekte, her bir tema ve bu temaları oluşturan kategorilere ilişkin katılımcı söylemlerinden alıntılar sunulmaktadır. Böylelikle araştırmanın uygulama bölümü tamamlanmaktadır.

6. SONUÇ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

"Konumlar ve eğilimler arasındaki sürtüşmelerin
yazınsal ve sanatsal alandan daha sürekli
ve belirsiz olduğu başka bir alan yoktur"
(Bourdieu, 2020, s. 442).

Bu doktora tez araştırması, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasını, çeviri sosyolojisi odağında Bourdieu'nün alan çözümlemesi yöntemsel aracıyla incelemiştir. Tümü yazın çevirmeni olan katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmelerle edinilen veri sonucunda, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması, yazınsal alana makro ve mikro bakış açısıyla mercek altına alınmıştır. Araştırmanın alan çözümlemesinin ardından sahada gerçekleştirilen görüşmelerden edinilen verinin tematik çözümlemesi yapılmıştır. Araştırma sonucunda derin ve detaylı veriye erişildiğinden ve özellikle katılımcıların prekaryalaşma deneyimlerine ilişkin cömert paylaşımları, araştırmanın zengin sonuçlar üretebilmesine olanak sağlamıştır. Bu kapsamda, tezin araştırma sorularına ilişkin yanıtlara ulaşılmıştır. Her bir araştırma sorusunun yanıtı, bu tez araştırmasının sonuçlarını oluşturmaktadır.

Araştırma sorusu 1: Yazın çevirmenlerinin alandaki konum mücadelelerinde, diğer çeviri paydaşlarıyla aralarında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Araştırmanın saha çalışmasının tüm katılımcıları, yazın çevirmenidir ve yazın çevirmeni kimliğiyle birlikte 28 katılımcıdan 26'sının çeşitli mesleki kimlikleri, meşgul oldukları işleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla katılımcılar, yazın çevirmeni kimlikleriyle alandaki konum mücadelelerine ilişkin deneyimlerini paylaşırken diğer kimlikleri de bu konumların ilişkiselliklerini ve farklı konum almaları değerlendirmelerine olanak sağlamıştır.

Yazın çevirmenlerinin dışında yazınsal alanın diğer çeviri paydaşları, yayımcılar, yayınevleri, yayın koordinatörleri, editörler, redaktörler, meslek birliği olarak ÇEVBİR, yazarlar ve akademisyenlerdir. Araştırmanın katılımcıları arasında bu paydaşların her biri bulunmakla birlikte yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması

bağlamında, çevirmen konumlarını değerlendirmeleri istendiğinde, yayınevlerinin egemen olan ve kendilerinin de egemen olunan bir konumda olduklarını dile getirmektedirler. Çeviri sözleşmelerinin her iki tarafı, çevirmenler ve yayınevleri olduğundan tahakküm ilişkilerine ilişkin yalnızca bu sözleşmelerin içeriklerinden de öngörü sahibi olunabilir.

Çeviri yapılan dil çiftine, çevirmenlik deneyimine (yıl, kitap sayısı, sayfa sayısı vb.), metin türüne ve çevirmeninin, yazarın ve yayınevinin/yayımcının habitusu gibi etkenler, her bir çevirmeninin alandaki konumunu bireysel olarak etkileyebilmektedir. Ancak yazın çevirmenlerinin bireysel deneyimlerini derinlemesine irdeleyen bu araştırma, çok boyutlu bir bakış açısıyla bu irdelemeyi gerçekleştirmektedir. Örneğin, Ç6 ve Ç2 klasik metin türlerini çevirdikleri için alanın diğer yazınsal metin türlerini çeviren çevirmen paydaşlarına göre daha iyi bir konumda olduklarını ifade etmektedirler. Başka bir bakış açısıyla, sembolik sermaye hacmi ağır olan katılımcılar, yıllar içerisinde edindikleri bu sermayenin alandaki konumlarını güçlendirdiğini ve hatta bu sermayeye dayanarak kendi standartlarını belirlediklerini aktarmaktadırlar.

Alanın diğer paydaşlarının ilişkilerine gelince, mesleki birlik ve dernek üyesi olmanın yazın çevirmenlerinin sosyal sermaye hacimlerinin ağırlığını artırdığı şüphesizdir. Mesleki birlik ve dernek üyesi olmak yazın çevirmenlerinin sosyal bir ağ kurmalarına ve bu ağ üzerinden ilişkilerini ve alandaki konumlarını güçlendirmelerine olanak sağlamaktadır. Kendi oluşturdukları ya da ÇEVBİR aracılığıyla elde ettikleri sosyal ağ aracılığıyla alana giriş yapan pek çok katılımcı bulunmaktadır. Bu nedenle, alanın paydaşlarından ÇEVBİR'in, yazın çevirmenlerinin konum mücadelelerinde olumlu bir desteği olduğunu belirten katılımcıların sayısı az değildir. Bunun yanı sıra, ÇEVBİR üyeliğinin, alandaki konum mücadelelerinde pek bir etkisi olmadığını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Ancak, ÇEVBİR'in kurumsal sermayesiyle yazın çevirmenlerinin temsil gücünü veren sembolik sermayesi, alanın güç alanına karşı konumunda aracı rol üstlenmektedir. Böylelikle alanın diğer paydaşları arasında ÇEVBİR, yazın çevirmenlerini hukuki mecrada temsil etme, çevirmenlere eğitimler, seminerler ve atölyeler düzenleme, örnek bir çeviri sözleşmesi önerisinde bulunma (Tip Sözleşme, t.y.) gibi misyonları yürütme yetkisine sahip olmakta ve konum almaktadır. Çevirmen kimliğinin yanında alanın diğer paydaşlarının kimliğine sahip olma, yazın çevirmenlerine ayrıcalıklı bir konum da vermektedir. Bu konum hem ekonomik sermaye hacminin ağırlığından hem de çevirmen kimliğinin yanında

edinilen bir kimliğin, çevirmene katacağı toplumsal ve sembolik sermaye ve halihazırda bulunan kültürel sermaye hacmine yapacağı katkıdan kaynaklanmaktadır. Örneğin, Ç23, çeviri yapacağı metin türünü seçebildiğini ve hatta yalnızca keyif için yazın çevirmenliği yaptığını, kendisinin yazar ve konferans çevirmeni kimliklerine dayanarak ve bunlardan ekonomik ve sembolik sermaye gücünü alarak ifade etmektedir. Benzer biçimde, Ç25 de akademisyen kimliğiyle çevireceği metin türünü seçebildiğini ve sözleşme maddelerinde değişiklik yaptırabildiğini aktarmaktadır. Ancak, çevirmen kimliğinin yanında başka bir kimliğin, örneğin akademisyenliğin, katılımcıların yayıneviyle ilişkisinde, özellikle ödeme, sözleşme süresi gibi konuları konuşurken konum almasını zorlaştırdığı durumlar da yok değildir. Alanın geçerli kıldığı ödüllendirme mekanizmalarından ödül, teşvik ve burs gibi sembolik sermaye ürünlerine sahip olmak (Bourdieu, 2020) ise yazın çevirmenlerinin alanda güçlü bir konum almasını sağlamaktadır.

Tüm etkenler göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların yazın çevirmeninin prekaryalaşması bağlamında, alanda ilk önce gözden çıkarılacak paydaşın yazın çevirmeni olduğu ve yazın çevirmeninin özellikle alanda egemen olan konumdaki yayınevlerine göre egemen olunan ve güvencesiz bir konumda yer aldığı anlaşılmaktadır. Yine de karşılıklı çıkar ilişkilerinin devreye girdiği durumlarda örneğin, çevirmenin çeviriyi geciktirmesine karşılık yayınevinin ödemeyi geciktirmesi ya da baskı tarihinin gecikmesi gibi uygulamalar konum mücadelelerinde esnemelere neden olabilmektedir.

Araştırma sorusu 2: Prekaryalaşma bağlamında yazın çevirmenlerinin çalışma koşulları nasıl değerlendirilebilir?

Yazın çevirmenleri, yalnızca Türkiye bağlamında değil, alanyazın çalışmalarına bakıldığında pek çok ülkede ve bağlamda çalışma koşullarından memnuniyet duymamaktadır (Arber ve Collard, 2023; Bogenç Demirel ve Kanıdinç, 2022; CEATL, 2020; European Commission, 2022; Heino, 2020; Kanıdinç ve Bogenç Demirel, 2021; Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023a ve Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023b; Sela-Sheffy, 2014, 2006; Sohár, 2023). Bu tezin saha verisinin tematik çözümlemesi doğrultusunda yazın çevirmenleri, beş biçimde prekaryalaşma deneyimini yaşamaktadırlar: ekonomik, sosyal, hukuki, mesleki ve psikolojik güvencesizlik (Bkz. Şekil.28). Buna göre katılımcılar, ekonomik güvencesizlik deneyimini en sık biçimde yaşamaktadırlar. Ağır iş yüküne karşılık düşük ücretler,

düzensiz gelir ve bunlardan kaynaklanan yazın çevirmenliğinin ek iş statüsü, çalışma koşullarının ekonomik güvencesizlik yönünü oluşturmaktadır.

Yazın çevirmenlerinin bir diğer prekaryalaşma biçimi, hukuki güvencesizliktir. Hukuki güvencesizlikle birlikte denetim mekanizmalarının yetersizliği, şeffaf ve erişilebilir uygulama bilgilerinin eksikliği ya da yoksunluğu, hukuki savunma yollarının yazın çevirmenlerinin karşılayabileceği maliyeti aşabilmesi ve alandaki uygulamaların standartlaşamaması ve dayanışma yetersizliği hukuki güvencesizliğin hem neden hem de sonuçlarını açıklamaktadır.

Sosyal güvencesizlik, katılımcı yazın çevirmenlerinin hemen hepsinin bir biçimde dile getirdiği prekaryalaşma biçimlerinden biridir. Yazın çevirmenliği, düzenli gelir ve tam zamanlı statü gibi işverenin sosyal güvence primini ödediği bir iş değildir. Bu nedenle, çevirmenlerin sosyal güvence primlerini kendilerinin yatırmaları gerekmektedir. Ancak düşük ücretler, yazın çevirmenlerinin sigorta primlerini yatırmasında yetersiz kalabilir. Ayrıca, bu durum yazın çevirmenlerinin emeklilik/yaşlılık aylığı, hastalık izni, doğum izni vb. sosyal haklardan ve dayanışma unsuru olarak sendikalaşmadan mahrum kalmasına neden olmaktadır. Bunun yanında, bir katılımcının ağzından durum şöyle özetlenmektedir: "Çevirmenlerin geçinebilmek için mecburen başka bir iş de yapmaları gerektiği için illaki sigortaları oluyor ve bu örgütlü bir sigorta mücadelesine ket vuruyor ve başka bir iş yapmayıp sigortasız yaşayan da oldukça azınlıktadır" (Ç14). Böylelikle ekonomik güvencesizlik ve sosyal güvencesizlik arasında karşılıklı bir neden sonuç ilişkisi doğmaktadır.

Psikolojik güvencesizlik, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma temalarının her biriyle ilişkiseldir. Öyle ki, ekonomik, hukuki, sosyal ve mesleki güvencesizlikler, psikolojik güvencesizliği de beraberinde getirmektedir. Zaman baskısıyla yetiştirememe kaygısı ve aşırı iş yükünün stresi, ödeme alamama endişesi ve gelecek belirsizliği kaygısı gibi psikolojik güvencesizlik unsurları, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Mesleki güvencesizlik, çalışma koşulları nedeniyle çevirmenlerin yazın çevirisini gereğine uygun yapmadıkları ya da yapamadıklarında deneyimlediklerini belirttikleri bir prekaryalaşma biçimidir. Öyle ki, yüksek odak yerine yüksek hızda çeviri yapmak zorunda kalmak, çeviri yayıncılık paydaşları arasında deontolojik sorunlar nedeniyle yaşanan aksaklıklar ya da fesihler ve işin devamının gelip gelmeyeceğine yönelik

güvencesizlik, katılımcıların prekaryalaşma bağlamında bahsettikleri mesleki güvencesizlik deneyimleridir.

Hepsi birlikte göz önünde bulundurulduğunda, yazın çevirmenleri en başta ekonomik ve ardından hukuki, sosyal, psikolojik ve mesleki bakımlardan oldukça güvencesiz koşullar altında çalışmaktadırlar. Küreselleşen dünyanın sert rekabet unsurları, yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasını daha da belirginleştirmektedir (Gorjanc ve Pokorn, 2013; Heino, 2020; Kanıdinç ve Bogenç Demirel, 2021; Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023a; Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023b; Prunč, 2007; Sela-Sheffy, 2006).

Araştırma sorusu 3: Yazın çevirmenlerinin yazınsal alanda karşılaştıkları kısıtlar nelerdir?

Saha verisine göre yazın çevirmenlerinin yazınsal alanda karşılaştıkları kısıtlar, mesleki (ek iş/yan iş statüsü, haksız rekabet, kayırmacılık, istikrarsızlık, intihal, görünmezlik, sistemsizlik, sözleşmeye ilişkin (hakların devri, kapsayıcı olmayan sözleşmeler, sözleşme ihlali (yayınevi kaynaklı, çevirmen kaynaklı) gibi tema ve alt temalar/kategorilerde kendini göstermektedir. Sözleşme ihlaline dayalı yayınevi kaynaklı kısıtlar, sözleşmede değişiklik, sözleşmenin feshi, bandrol yolsuzluğu, çevirinin başka yayınevine devri, çevirmen isminin yazılmaması, çeviriye müdahale, iflas, örnek baskının gönderilmemesi, iletişim eksikliği, intihal, editör eksikliği/yoksunluğu, basım yapılmaması, yeni baskıdan haberdar edilmemek, baskıda gecikme/öteleme ve ödemelerde kısıtlar (telifin düşürülmesi, ödemede gecikme/öteleme, ödeme yapılmaması) olarak alt kategorilerle yazın çevirmenlerinin karşısına çıkmaktadır. Sözleşme ihlaline dayanan çevirmen kaynaklı kısıtlar ise takipsizlik, iletişim eksikliği ve çeviri tesliminde gecikme/öteleme olarak ortaya çıkmaktadır.

Alanın esnek ve düzensiz yapısı, alanı inşa eden çeviri sözleşmeleriyle şekillenirken tahakküm eden kendi kurallarını dayatmaktadır. Böylelikle güç hiyerarşisinde çevirmen çoğunlukla yayımcının tahakkümünde kalmaktadır. Yüksek sembolik sermayesiyle alanda söz sahibi olmuş ya da çeşitli sermaye birikimleriyle belli bir statüye erişmiş az sayıda çevirmenin dışında yazın çevirmenleri, hukuki yaptırım ve dayanışma yetersizlikleriyle her biri ayrı bir güvencesizlik biçimini tetikleyebilecek kısıtlarla mücadele etmek durumundadır.

Araştırma sorusu 4: Yazın çevirmenlerinin prekaryalaşma bağlamında mesleki tatminlerini artıran ve azaltan faktörler nelerdir?

Güvencesiz çalışma koşullarının, mesleki tatmini azalttığı bir gerçektir ve alanyazında bunu doğrulayan pek çok araştırma bulunmaktadır (Hult *vd.*, 2021; Bryceson, 2010; Krş. Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023b). Yazın çevirisinin üretiminde başat rol alan yazın çevirmenlerinin prekaryalaşmasına neden olan unsurlar, aynı zamanda mesleki tatminlerini de azaltan unsurlardır. Öte yandan bu tezin savlarından biri, güvenceli bir çalışma yaşamının, her bireyin olduğu gibi yazın çevirmenlerinin de mesleki tatminini artıracağı yönündendir.

Saha verisine göre, yazın çevirmenlerinin mesleki tatminleri, olumsuz (tatminsizlik) ve olumlu (tatmin) biçiminde iki alt temaya ayrılmaktadır. Buna göre, katılımcıların mesleki tatminini azaltan unsurlar, bırakma niyeti, piyasadaki düzensizlik ve yazın çevirmenliğinin geçinilecek bir meslek olmamasıdır. Yazın çevirisinin bir emek biçimi olarak sunduğu güvencesiz çalışma koşulları, katılımcıların bu emek biçimine bağlılığını ve aidiyetini azaltmakta, yazın çevirmenlerinin dayanışma gücünü kırmakta ve birlikte hareket ederek haklarını savunma ve toplu pazarlık gibi alanı düzenleyici mekanizmaların oluşumunu engellemektedir. Böylelikle, yazın çevirmenliği profesyonel bir emek biçimi olma yerine bir hobi, bir ek uğraş olma gerçeğiyle yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Profesyonel ya da deneyimli diye nitelendirilebilecek yazın çevirmenleri için alanı terk etmeye kadar gidebilecek bu süreç, alanın devamlılığını da tehdit edebilmektedir.

Güvencesiz koşulların aksine, düzenli ve iyi bir gelir güvencesi, dengeli iş yükü, özlük hakları ve sosyal hakların sağlanabildiği bir çalışma ortamı, bireyin yaptığı işte aradığı anlam için uygun bir atmosfer yaratarak mesleki tatmini artırabilir. Katılımcıların mesleki tatminlerini artıran unsurlar, kişisel gelişim, görünürlük, meslek olarak tanınırlık, okurla etkileşim, ürün yaratma ve çeviri sürecinden haz alma biçimindedir. Yazın çevirmenleri, çeviri motivasyonlarını artıran manevi unsurlar bakımından değerlendirdiklerinde, duydukları hazdan, bir yazın çevirmeni olarak bilinmek ve tanınmaktan, yazın çevirmenliğinin prestijinden ve bir yazınsal ürün ortaya koyabilmekten oldukça memnun olduklarını dile getirmektedirler. Ancak bu duygusal emeğin, maddi bakımdan karşılığını alamaması, yıpratıcı ve olumsuz bir psikolojiye dönüşebilmektedir. Prekaryalaşma unsurları, yazın çevirmenlerinin mesleki

tatminlerini olumsuz bir biçimde etkilemekte ve alanı karmaşık, dengesiz, geçirgen ve sürdürülebilirlikten uzak bir hale getirmektedir.

Araştırma sorusu 5: Yazın çevirmenleri alanda hayatta kalabilmek için nasıl stratejiler üretmektedir?

Saha verisine göre, yazın çevirmenleri alanda hayatta kalabilmek için pazarlık, itaat etme, isim yapma, mesleki organizasyon desteği alma, uzlaşma, yayınevinde kadro bulma, ağ oluşturma, bilinçlenme (editörü seçme, haklarının takipçisi olma, yayınevini seçme, çevrilecek yapıtı seçme), iç disiplin oluşturma ve sosyal medyada duyurma/ifşa stratejilerini üretmektedirler. Bunlar, aynı zamanda alanın devamlılığını sağlama konusunda yazın çevirmenlerinin engellerle, kısıtlarla ve çeşitli sorunlarla mücadele araçlarıdır.

Yazınsal alan, başka bir deyişle "kültürel üretim alanı, sunduğu konumlar pek fazla kurumlaşmamış, yasal bakımdan hiçbir güvence altına alınmamış olduklarından [olduğundan] (…) 'görev'in yeniden tanımlanması için verilen savaşların öncelikli bir alanıdır" (Bourdieu, 2020, s. 442-443). Dolayısıyla, güvencesiz bu alanın eyleyicileri, yeniden üretim stratejileriyle eğer iyi bir konuma sahipse alandaki konumunu koruma, değilse ya da yeni bir konum elde etmek istiyorsa konum yıkma ve değiştirme mücadelesine girerler ve bu mücadeleler sonsuz bir yeniden üretim döngüsünü beraberinde getirir. Katılımcıların alanda ayakta kalma ve sonuç olarak alanın devamlılığını sağlama mücadeleleri, tahakküm eden ve edilen arasındaki konum savaşını kazanma amacıyla geliştirdikleri taktiklerdir. Elbette her savaşın sonunda kazanılacak bir konum bulunmayabilir ancak alandaki konumunu koruma içgüdüsü de bu taktiklerden birisidir. Böylelikle katılımcılar, çeviri öncesi koşulları şekillendirebilmek, çeviri sözleşmelerinin şartlarını tartışabilmek, haksızlığa uğradıklarını düşündüklerinde savunma pratikleri geliştirmek ya da ihtilaflı durumlarda konumlarını korumak için pazarlık, itaat etme ve uzlaşma stratejilerine başvurmaktadırlar (Krş. Bogenç Demirel ve Kanıdinç, 2022). Kurumsal sermayesinden yararlanmak üzere mesleki organizasyon desteği alma ve sembolik sermayeden yararlanmak üzere isim yapma ve/veya ağ oluşturma stratejilerini üretmektedirler. Başta ekonomik olmak üzere, bununla birlikte diğer sermaye türlerinin hacimlerini artırarak güvenceli koşullarda çalışmak üzere yayınevinde kadro bulma; alanda kurallarına göre oynamak üzere bilinçlenip haklarını bilme ve başta sembolik sermaye olmak üzere sermaye hacimlerini artırmak üzere çevireceği yapıtı,

yayınevini ya da editörü seçme stratejilerini geliştirmektedirler. Tüm bunların yanında alanın esnek yapısında hayatta kalabilmek için kendi iç disiplinini oluşturmak ve gerektiğinde toplumsal sermaye başta olmak üzere diğer sermaye türlerinden de yararlanmayı hedefleyerek sosyal medyada duyurma/ifşa stratejilerini üretmektedirler. Ancak bu stratejileri, kendi konum ve sermaye türleri ve konum mücadelesinde bulundukları karşı konum ya da konumların pozisyonları doğrultusunda üretmekte ve böylelikle alanda sürekli bir yeniden üretim döngüsüne katılmaktadırlar.

Araştırma sorusu 6: Güvencesiz çalışma koşullarının yazın çevirmenleri, yayıncılık sektörü ve diğer paydaşlar için sonuçları nasıl değerlendirilebilir?

Yazınsal alandaki çeviri paydaşlarının her biri, yazın çevirmenlerinin güvencesiz çalışma koşullarından az ya da çok biçimde etkilenmektedir ve paydaşlar döngüsel biçimde bu koşulları etkileme potansiyeline sahiptir. Öyle ki, düşük ücretler ve aşırı iş yükü, zaman baskısı, haksız rekabet ve sosyal haklardan yoksunluk gibi prekaryalaşma unsurları, yazın çevirmenleri için ekonomik, hukuki, sosyal, mesleki ve psikolojik prekaryalaşma biçimlerine dönüşmektedir. Örneğin, güvencesiz koşullarının biriyle ya da tümüyle ilişkisel ya da bunlar nedeniyle yayım programına uy(a)mayan çeviri teslimleri, zamanında yapıl(a)mayan ödemelerle sonuçlanabilmekte ve bu durum tatmin ve motivasyonu düşük ve/veya alanı terk eden çevirmenleri yeniden üretebilmektedir. Alanın devamlılığını olumsuz etkileyebilecek bu çıktı, yazın çevirmenlerinin çeviri pratiğini profesyonel biçimde yapmak yerine bir hobi ya da ek uğraş biçiminde sürdürmeleriyle sonuçlanabilir. Ayrıca, güvencesiz çalışma koşulları, yazın çevirisinin yüksek odak ve bilişsel düzey gerektiren doğasının gerekliliklerinin karşılanmasına zarar verebileceğinden çeviri sürecini ve çeviri ürünü de olumsuz etkileyebilir. Örneğin saha verisi göz önünde bulundurulduğunda, Ç6 ve Ç8, prekaryalaşmanın çeviri sürecindeki bilişsel emeğe de ket vurduğunu aktarmaktadır. Ç26 ise yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesinin alanın tüm paydaşları için yararlı olacağını ve "en ticari şekliyle düşünseniz bile" üzerinde düşünülen, vakit ayrılan çevirilerin ek düzeltme, yeniden çeviri gibi ek maliyetler gerektirmediğinden ve böylelikle yayınevinin reklam, pazarlama gibi tanıtım araçlarına vakit ve nakit ayırabildiğinden bunun yayınevlerinin avantajına dönüştüğünü aktarmaktadır. Çevirinin uluslararası dolaşımı ve hedef kültürlere tanıtımı, yine prekaryalaşma unsurlarından olabildiğince uzak, ayakları yere basan,

sağlam bir yazınsal alan ve onun paydaşlarıyla mümkündür. Bu nedenle, paydaşlardan birinin üretim zincirin halkasını zayıflatması ya da bu halkadan kopma olasılığı, alanı dışardan girecekler ve içerde kalanlar için güvensiz ve güvencesiz bir mekanizmalar bütününe dönüştürülebilir.

Prekaryalaşmanın yazın çevirmenleri için bir diğer önemli sonucu, yazın çevirisinin ek iş, uğraş ya da hobi statüsüne evirilmesi ya da bazı eyleyiciler için bu statüsünü devam ettirmesidir. Saha verisi düşünüldüğünde, katılımcıların yazın çevirisinin yanında çoğunlukla alandaki konumlarını güçlendiren, editörlük, redaktörlük, akademisyenlik gibi işler ve/veya diğer çeviri türleriyle ilişkili işlerle meşgul oldukları görülmektedir. Bazen yayınevinde, bazen üniversitede çeviriyle ilgili bir bölümde kadroda bulunmak, bazen diğer çeviri türlerini içine alan işlerde aktif rol oynamak katılımcıların bulundukları konumlar arasındadır. Katılımcıların diğer işlerinin, yazın çevirmenliğinin kendisiyle ilişkili işlerde konum almayı ya da yazın çevirmenliğinin bu diğer işlerde konum almayı kolaylaştırabildiği saha verisinden anlaşılmaktadır. Ayrıca, diğer işlerin beraberinde getirdikleri sermaye ağırlıkları, yazın çevirmeninin başta kültürel sermayesi olmak üzere ekonomik, toplumsal ve diğer tüm sermaye biçimlerine ve bu sermayelerin sembolik görünümü olarak sembolik sermayelerinin hacimlerine aktarılmaktadır. Böylelikle katılımcılar, tek başına yeterli bir geçim kaynağı olmayan yazın çevirmenliğinin yetersiz ekonomik sermaye hacmini, diğer işlerin ekonomik ve diğer sermaye türleriyle telafi etmeye çalışmaktadırlar. Karşılıklı kazan-kazan ilişkisi, bu işlerin yürütülme ya da yazın çevirmenliğinin sürdürülme nedenlerinden sayılabilir.

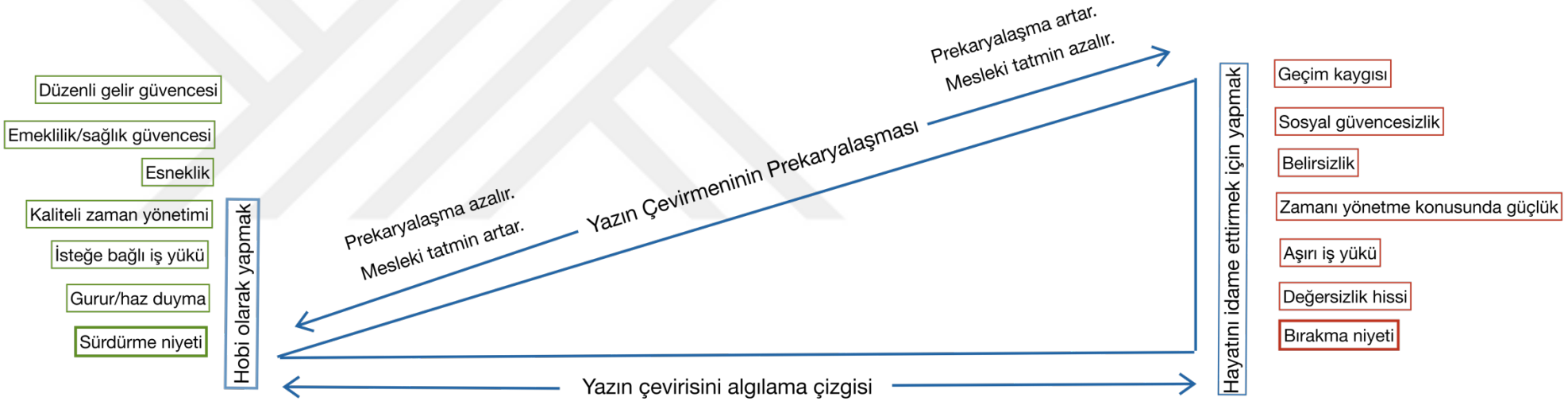
Bu tez çalışması için yola çıkılırken yazın çevirmenlerinin çeviri ürün ortaya koymaktan duydukları haz ve tatminin yüksek olacağı az çok tahmin edilmekteydi. Çünkü, alanyazın taramalarından yazın çevirmenlerinin özellikle prestij, saygınlık gibi manevi tatmin unsurlarının yüksek olduğu anlaşılmaktaydı (Ruokonen ve Mäkisalo, 2018, Sela-Sheffy, 2016, 2010; Sela-Sheffy, 2008 ve 2006). Yazın çevirmenlerinin sembolik statüsünün "sosyoekonomik statüsüne pek katkıda bulunmadığı" (Kanıdinç Kılınçarslan ve Bogenç Demirel, 2023a, s. 77; Krş. Arber ve Collard, 2023 ve Urbom, 2023) ortadadır. Ancak güvencesiz koşulların bu derece mutsuz edici ve mesleki tatmini azaltıcı bir etken olması ve katılımcılar arasında yazın çevirmenliğiyle geçimini sağlayan neredeyse yok denecek kadar az katılımcının olması (28 katılımcıdan yalnızca 2 katılımcı, emeklilik, eş, ebeveyn, ya da miras güvencesi

olduğundan geçinebildiğini ifade etmekteydi) bu doktora tezinin beklenmeyen bir sonucudur. Dolayısıyla, beklenmedik bu sonuç aslında bu araştırmanın görünmeyeni görünür kılma misyonunu ortaya koymaktadır.

Burada saha verisinden hareketle sorulması gereken önemli soru şudur: Yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması, çevirmenleri alanda nasıl bir motivasyona yönlendirmekte ve bu motivasyonun sonucunda çevirmenler nasıl sonuçlarla karşı karşıya kalmaktadırlar?

Aşağıdaki şekil, bu tez çalışmasının sonucunda ortaya çıkan özgün bir üründür ve yazın çevirmeninin prekaryalaşmasını bir pasta dilimi modeliyle açıklama amacı gütmektedir.

Şekil 33. Yazın Çevirmeninin Prekaryalaşma Modeli

Şekilde, pasta dilimi biçiminde verilen bir dik üçgen modeli bulunmaktadır. Bu tez çalışmasının sonucunda geliştirilen modelde, üçgenin dik kenarının karşısındaki tepe noktası, alanda azınlıkta bulunan, ayrıcalıklı yazın çevirmenlerini temsil etmektedir. Buna göre, hayatını idame ettirmek için yazın çevirisinden edineceği gelire gereksinim duymayan bu çevirmenler, yazın çevirisini hobi ya da ek bir uğraş olarak sürdürmektedirler. Dolayısıyla, tam zamanlı başka işlerinden ya da bir biçimde edindikleri gelir güvenceleri nedeniyle emeklilik ve sağlık güvencesi gibi sosyal güvence unsurlarına da sahiptirler. Alandaki düzensizlikler onlara alanın koşullarının esnekliği biçiminde yansımaktadır. Zaman yönetimi, çeviri ürünle ilgili seçimler ve iş yükünün dengesi gibi konular tepe noktasındaki çevirmenlerin inisiyatifindedir. Bu nedenle, çeviri sürecinden haz duyma ve çeviri üretiminden gurur duyma gibi motivasyon artırıcıları, yazın çevirisini sürdürme niyetleriyle ilişkiseldir.

Pasta diliminin dik kenarında, tabanda, alanda çoğunlukla karşılaşılan yazın çevirmenleri yer almaktadır. Burada yazın çevirisi yaparken hayatını idame ettirme mecburiyetinde kalan çevirmenler, gelir güvencesinin yoksunluğu nedeniyle geçim sıkıntısı ve kaygısıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Tam zamanlı bir iş güvencesinin eksikliği, sosyal güvencesizliği de beraberinde getirmektedir. Alandaki düzensizlikler, onlara belirsizlikler biçiminde yansımakta ve zaman yönetimi konusundaki güçlük ve aşırı iş yükü gibi olumsuzluklar, çevirmenlerin prekaryalaşma düzeyini artıran deneyimlerdir. Bu nedenle, değersizlik hissiyle birlikte alanı bırakma niyeti ilişkiseldir.

Modelde görüldüğü üzere, yazın çevirmeninin prekaryalaşması arttıkça mesleki tatmini azalır. Prekaryalaşma azaldıkça mesleki tatmin artar. Model tüm çeviri alanları ve tüm çeviri bağlam ve örneklemlerine genellenememekle birlikte, yazın çevirmeninin prekaryalaşması bağlamında ortaya koyulan bu doktora tezinin bir çıktısıdır.

Araştırma sorusu 7: Yazın çevirmenlerinin güvencesiz çalışma koşullarını iyileştirmek için nasıl öneriler geliştirilebilir?

Bu doktora tezinin amacı, başlangıcından itibaren, yazınsal alandaki tüm eyleyicilerin bir biçimde gözlemlediği ya da deneyimlediği ancak Türkiye'de daha önce bu alanda hiç araştırma yapılmayan bir konuyu, alanda doksalaşan yazın çevirmeninin prekaryalaşması sorunsalını anlamak ve bu sorunsala sürdürülebilir çözüm önerileri

üretmektir. Böylelikle, akademik araştırmanın endüstriyi ve endüstrinin akademik araştırmayı karşılıklı yapılandırdığı bir doktora tezi, alandaki gerçek sorunları tespit edecek ve yine alandaki gerçek sorunlara gerçek çözüm önerileri üretecektir. Sürdürülebilir mekanizmalar dahil edici bir yaklaşımla, akademi ve endüstri eyleyicilerinin tamamını, ulusal ve uluslararası meslek birlik ve derneklerinin katılımını kapsamalıdır. Özellikle sivil toplumun katılımı, yazınsal alanın gereksinim duyduğu hem çok sesli söz sahipliği hem de eyleyicilerin alana sağlayacağı çeşitli katkıları (hukuki, ekonomik, psikolojik, sosyal, kültürel, toplumsal vb.) içinde barındıracak kolektif mücadele için hayatidir.

Bir yanda çeviriyi pratik düzeyde çok iyi bilen ancak iş ve sözleşme hukuku, vergi sistemi, çalışma ekonomisi, çalışma yaşamının denetimiyle ilgili konularda bilgi sahibi olmayan, diğer yanda çalışma koşulları ve ekonomisine dair bilgiye sahip olan ancak çeviriyi pratik düzeyde deneyimlemeyen bir grup insan bulunmaktadır. Bu nedenle, yazın çevirmenlerinin iyi çalışma koşullarına kavuşabilmesi için bu iki grup bir araya gelip yazın çevirisinin yazınsal alanda "işgal ettiği konumu bilmesi gerekmektedir" (Bourdieu, 2022, s. 254). Para, maddi kazanç, geçim kaygısı gibi konuların yazın çevirisi özelinde konuşulmaması veya konuşulamaması, toplumun yazın çevirmenine mesafesini artırmakta ve "yüksek sanat" ve "yüksek sanatçı" algısının ancak hayali bir imaj üzerinden prekarya profesyoneller üreten bu sistemi yeniden üretmekte ve prekaryalaşan çevirmenleri sonsuz bir yeniden inşa sürecine sürüklemektedir.

Bu sorun tespiti, okumakta olduğunuz doktora tezinin hem çıkış hem de varış noktasıdır. Böylelikle, varış noktasındaki tespiti bir adım öteye götürerek alandaki prekaryalaşma sorunsalını çözüme kavuşturabilme isteği, yazın çevirmenleri için çözüm önerilerinin bulunduğu örnek bir çalışma koşulları taslağı oluşturabilme düşüncesiyle somutlaşmaktadır.

Saha verisine göre, yazın çevirmeni katılımcıların ürettikleri çözüm önerileri şöyledir: Ödül/burs/teşvik; alanda düzenleme (yazın çevirmeni desteklenmeli, yazın çevirisi desteklenmeli, kitap fiyatlarında indirim sınırlandırılmalı, kopyalama harcı düzenlenmeli, kayırmacılık önlenmeli ve yayınevleri paydaş olarak dahil edilmeli); sözleşmeler (detaylı maddeler eklenmeli, asgari ödeme koşulları kabul edilmeli, telif ve tek ödeme birlikte olmalı, ödeme baskı değil teslim sonrası yapılmalı, telifler yükseltilmeli ve çevirmen telifinde azalma yerine reklam giderlerinde vb. azaltılmaya gidilmeli); çeviri ürün (metin türünde uzmanlaşmalı, kalifiye editör istihdam edilmeli,

metin redakte edilmeli, baskı sayısı artmalı); hukuki düzenleme (karşılıklı yaptırım yapılabilmeli, MYK çalışmaları olmalı, MYK çalışmaları olmamalı, sosyal haklar sağlanabilmeli, bilirkişi ücretleri artırılmalı, mesleki örgütlenme ve eğitim (ÇEVBİR paydaş olarak dahil edilmeli, çeviri atölyeleri artırılmalı, çevirmenler paydaş olarak dahil edilmeli, yazın çevirmenliği dersi verilmeli ve mesleki koşullara ilişkin daha fazla akademik çalışma yapılmalı). Örgütlenme kategorisi, yeni bir meslek örgütü kurulmalı, ÇEVBİR faaliyetlerini artırmalı, mesleki örgütlerde vergi yükü hafifletilmeli, ÇEVBİR üye sayısı artmalı, odalaşma, mesleki örgütlenme tek çatı altında toplanmalı, sendikalaşma ve sesini duyurma alt kategori ve kodlarından oluşmaktadır.

Her biri yazın çevirmeni olan katılımcıların prekaryalaşma sorunsalına ilişkin ürettikleri çözüm önerilerini kendi ağızlarından duyabilmek oldukça önemlidir. Katılımcılar, prekaryalaşma deneyimlerini paylaşırken gösterdikleri cömertliklerini bu deneyim için ürettikleri çözüm önerilerinde de göstermektedirler. Buna göre, çevirmenlerin sorunlar ve çözümler konusundaki bilinç düzeyinin beklenilenin üzerinde olduğu söylenebilir. Ödüller, alan içi düzenlemeler, sözleşmelere ve çeviri ürüne ilişkin çözümler, hukuki alanda ve eğitim alanında yapılabilecek düzenlemeler katılımcıların çözüm önerilerini oluşturmaktadır. Dikkat çeken bir nokta olarak katılımcıların neredeyse her biri mesleki dayanışmayı bir çözüm önerisi olarak dile getirmektedir. Prekaryalaşmanın beraberinde getirdiği dayanışma yoksunluğu, katılımcıları bu yoksunluğu telafi etme çözümünde buluşturmaktadır.

Bu aşamada, tezin çözüm öneri üretme amacından hareketle, yazın çevirmeninin prekaryalaşmasına ilişkin saha verisinden edinilen katılımcı önerilerinin yanında, özellikle Avrupa ülkelerindeki örnek uygulamaların ve mesleki dernek ve birliklerin çalışmalarının taranmasıyla bir örnek çözüm önerileri taslağı oluşturulmaktadır.

Tablo 8. Çözüm Önerileri Tablosu

Ödemeler	Yazın çevirmenlerinin birincil gelir kaynaklarını artırabilmek için bu gelir kaynaklarını net bir biçimde tanımlayabilecek bir düzenlemeye gitmek, ödemeler konusunda bir çözüm önerisi olabilir: "Yazın çevirmeninin ana gelir kaynağı üç biçimde olabilir: 1. Çeşitli biçimlerde sayfa, boşluklu ya da boşluksuz tuş vuruşu sayısı ya da sözcük sayısına göre hesaplanan temel ücret 2. Yapıtın tüm yayımlanmış biçimlerinde kullanımından edinilen gelirlerin (birincil haklar) yanında hak satışlarından (ek ve yan haklar) ve özellikle kamu ödünç verme hakkı [Public Lending Right] olmak üzere meslek birlikleri tarafından toplanan paralardan alınan pay da dahil olmak üzere telif hakları 3. Hibeler ve diğer ödenekler" (CEATL, 2008, s. 1). CEATL'ın 2008 yılında gerçekleştirdiği araştırmasındaki ana gelir kaynağının biçimi, Türkiye'de de uygulanabilir. Buna göre, henüz düzenleme aşamasındaki kamu ödünç verme hakkı yürütmeye koyulup telif ödemesinin yanında çevirideki tuş vuruşunun ya da sözcük sayısının karşılığı olarak bir temel ücret (tek ödeme) ödenebilir. Tip Sözleşmedeki telif önerisi (%7) yükseltilebilir (Bkz. ÇEVBİR Tip Sözleşme, t.y.; Ç2, Ç4, Ç6, Ç7, Ç13, Ç17, Ç18, Ç20, Ç21, Ç24 ve Ç26). Örneğin, A*dS yukarıdaki birincil gelir kaynaklarına ek olarak %8'lik bir telif ödemesi önermektedir (A*dS, t.y., s. 5).
Sözleşmeler ve hukuki düzenlemeler	Hollanda'da olduğu gibi, tavsiye niteliğinde bir model ya da tip sözleşme yerine yayımcılarla mutabık kalınan standart sözleşmeyle, alandaki düzensizliğin ve haksız rekabetin önüne geçilebilir (CEATL, 2008; CEATL Dutch Standard Contract, t.y.; PETRA, 2011, s. 30). Ayrıca, İtalya'daki gibi yazın çevirmenlerinin ve yayınevlerinin karşılıklı imzalayacağı bir sözleşmeyle hukuki yaptırımların önü açılabilir (CEATL Italy, 2016). Çünkü, "adil olmayan sözleşme uygulamaları yalnızca çevirmenlerin haklarının ve toplumsal rollerinin gerçek anlamda korunmasını tehlikeye atmakla kalmaz, aynı zamanda ilgili çeşitli aktörler arasındaki iş birliğine dayanan yayıncılık sisteminin düzgün işleyişini de riske atar" (CEATL Italy, 2016). Bu tip uygulamalarla, her iki sözleşme tarafının hakları güvenceye alınabilir ve dengesiz güç dağılımı kısıtlanabilir (Hexalogue, 2011).

	Aşağıda Hollanda Standart Sözleşmesinden alıntılanan örnekler, bütünüyle aktarılamasa da yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarını iyileştirmek üzere çözüm önerileri olarak kullanılabilir: *Örnekler*: • Yazın çevirmenlerinin iş yükünün tanımını belirlemek ve fazla iş yükünü sınırlandırmak üzere, "Öngörülemeyen ilave işler, örneğin orijinal taslaktaki değişiklikler nedeniyle yapılan ilave değişiklikler ve düzeltmeler gibi önemli ilave işler anlamına gelir" maddesi bulunmaktadır (CEATL Dutch Standard Contract, t.y., s. 6). • Yazın çevirmenlerinin sabit bir temel ücret üzerinden avans almasını garanti altına almak için "çevirmenin yayımcı tarafından çeviriyi yapmak üzere yetkilendirilmesine ve bunun karşılığında garanti bir ücret alması gerektiği gerçeğinin gereğini sağlamak için, çevirmen her durumda, sabit sayıda nüsha için sözcük başına üzerinde anlaşılan çeviri ücreti temelinde hesaplanan ve geri talep edilemeyen avans ödemesi yoluyla sabit bir tutar alacaktır" maddesi bulunmaktadır (CEATL Dutch Standard Contract, t.y., s. 7). • Yazınsal yapıtın kopya sayısı için "bu anlaşmanın yazarlarının görüşüne göre, 1 Mart 2004 tarihinden itibaren belles lettres [tamamen yazınsal] için sabit kopya sayısı 2,500 olmalıdır. Mevcut standart anlaşmanın daha popüler türler için de kullanıldığı durumlarda, sabit sayı mevcut uygulamaya dayalı olarak 8,000 kopya olarak belirlenebilir" maddesi bulunmaktadır. Böylelikle çok satan ya da popüler yapıtların kopya sayısı daha fazla tutulmaktadır (CEATL Dutch Standard Contract, t.y., s. 8). Ayrıca ÇEVBİR'in web sayfasındaki çevirmenlere rehber olabilecek nitelikteki yazılar, özellikle alana yeni katılan yazın çevirmenleri için bilgilendiricidir. Buradaki öneriler pratiğe geçebilirse yazın çevirmenlerinin prekaryalaşması sorunsalına çözüm adımları atılmış olacaktır (Bkz. ÇEVBİR Kitap Çevirmenlerine Kılavuz, t.y.). Sayfada benzer biçimde yayınevleri için de bilgilendirici bir kılavuz yazısı bulunmaktadır (ÇEVBİR Yayınevlerine Kılavuz, t.y.). Birliğin sözleşmelerin her iki tarafını bilinçlendirme amacı güttüğü anlaşılmaktadır. Hukuki düzenlemelerle ilgili en başta "Avrupa Birliği'nin Dijital Tek Pazarda Telif Hakları Direktifi"nin (DSM Directive, 2019) yürürlüğe girmesi, özellikle yükselen dijital basım ve yayımla ilgili hakların garanti altına almasını sağlayacaktır.

Mesleki dayanışma	Belçika (VAV), Hollanda (Auteursbond [Yazarlar Birliği]), İsveç (ÖSF) ve İsviçre (A*dS) gibi ülkelerde olduğu gibi yazar ve yazın çevirmenlerini ortak bir mesleki örgütlenme çatısı altında birleştirerek dayanışma gücü artırılıp yazın çevirmenlerinin hakları yazarlarla birlikte savunulabilir. Böylelikle yazar ve çevirmen, mesleki dayanışma yönünde ortak bir konum kazanmış olur. Şeffaf ve sürdürülebilir veri paylaşımı, alanın iyileştirilmesinde önemli bir adımdır. Bu nedenle, meslek birliği ya da birlikleri aracılığıyla yazın çevirmenlerinin çalışma koşullarına ilişkin gerçekleştirilecek araştırmalar, bu konudaki veri boşluğunu doldurabilir ve alanın düzenlenmesi için şeffaf ve somut veri üzerinden hareket etmeyi sağlayabilir. Ayrıca, mesleki dayanışma desteğinin artması, koşulların iyileştirilmesi yönünde ilgili kurum ve kuruluşları da harekete geçirebilir. Yayınevleri ve çevirmen meslek örgütlerinin uzlaşı düzleminde hareket etmesi, alanın devamlılığı ve sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda, yazın çevirisi yayımlayan "yayıncılar arasında yabancı dil bilen profesyonel editör, redaktör ve düzeltmen istihdamı artmalı ve çalışanların özlük hakları iyileştirilmeli"dir (Ç16).
Sosyal güvence	İsveç Yazarlar Birliği, "üyelere mali kazanç sağlayan ve sosyal güvenliklerini sağlayan anlaşmalar yapmaktadır" (The Swedish Writers' Union, t.y.). Böyle örnek uygulamalar takip edilerek özel kurumlarla ya da devlet kurumlarıyla müzakere ve anlaşmalarla, yazın çevirmenlerine özel (ya da telifli işler özelinde) sosyal güvence programı sağlama yolunda adımlar atılabilir (Literar Mechana, 2023; Swedish Authors's Fund, 2019, s. 1-3). Ancak bu örnek uygulamaların pratiğe geçirilebilmesi için örnekteki meslek örgütünün sermaye koşullarına benzer koşullara sahip olunması gerektiği de düşünülmelidir. Böylelikle, güçlü bir meslek örgütü, güçlü yazın çevirmenlerini de beraberinde getirir. Ayrıca, saha verisinde katılımcıların sosyal güvence konusuna pek önem vermediği ya da veremediği gözlenmiştir, bu nedenle ÇEVBİR'in web sayfasında ya da çeşitli eğitim ya da seminerlerle yazın çevirmenlerinin sosyal güvence olanaklarına ilişkin ya da bu konuyla ilgili bilgilendirici yazıları paylaşması önerilebilir. Sosyal güvence unsurları, İş Kanunu ve bunlarla ilgili düzenlemelere ilişkin içeriklere dayandığından her ülkenin kendine özgü bir mevzuatı bulunmaktadır. Bu nedenle, bir mevzuatın tümden uyarlanması ya da değiştirilip dönüştürülmesi mümkün değildir. Ancak, saha verisi doğrultusunda bazı katılımcıların, "yazın çevirmenleri ve serbest

	çalışan çevirmenler için sosyal güvence modeli geliştirilmeli" (Ç16), "yazın çevirmenlerinin nispeten çok kötü koşullarda yaşadığını ve yazar makalelerde. Avrupa için de bu böyle. Ama mesela baktığında işte sosyal güvenceleri var. İşte devlet destekli belli fonlar, dernekler tarafından yapılıyor bu. Bizde de yapılabilir" (Ç20) gibi önerileri dikkate alınıp değerlendirilebilir.
Eğitim	Yazın çevirisi ve yazın çevirmenliği hakkında daha fazla farkındalık yaratabilmek, akademi-endüstri iş birliğini ve yazın çevirmenlerinin ve çevirmen adaylarının bilgi ve birikimini artırabilmek amacıyla eğitimle ilgili çözüm önerileri şunlar olabilir: 1. Yazınsal alanın paydaşlarına yönelik düzenlenecek atölye ve meslek içi seminerler 2. Lisans düzeyinde çevirmenlik meslek bilgisi ve etiği, çeviride düzeltme ve son okuma, yazın çevirisi gibi derslerin verilmesi 3. Lisansüstü düzeyde çeviri yayıncılık, yazın çevirmenliği, yazın çevirisi editörlüğü gibi derslerin verilmesi 4. Yazın çevirmenliği, çeviri yayıncılık ve/veya editörlük lisansüstü programlarının açılması 5. Yazın çevirisini profesyonel bir emek biçimi, yazın çevirmenliğini de bu emeğin mücadelesini veren profesyoneller olarak ele alan akademik araştırmaların artması yönünde teşvikler
Diğer gelir kaynakları ve sosyal olanaklar	Yazın çevirmenlerinin elde edebileceği diğer gelir kaynakları ve yararlanabilecekleri sosyal olanaklar şunlar olabilir: 1. Kopyalama harcı (Ç5, Ç15 ve Ç16) 2. Ödül, burs ve teşvikler (Ç9, Ç11-Ç13, Ç20, Ç21, Ç23 ve Ç26; Swedish Authors's Fund, 2019, s. 1-3) 3. Çevirmen ya da çeviri evleri (Ç20, Ç25 ve Ç26; Translation in motion, t.y.) 4. Okuma atölyeleri, tanıtıcı etkinlikler, konuşmalar, imza günleri ve çeviri atölyeleri (A*dS, t.y., s. 6-7) 5. Editörlük ve eleştirmenlik (Gulyás, 2023 ve Sohár, 2023, s. 33) 6. Yardımlar ve çalışma ödenekleri (Literar Mechana, 2023; PETRA, 2011, s. 30; Swedish Authors's Fund, 2019, s. 1-3).

Böyle bir çözüm önerileri taslağının pratik inşası için alanın tüm paydaşlarıyla iş birliği ve tüm paydaşlar arasında iş bölümü zorunludur. Yazın çevirmeninin iyi çalışma koşullarına sahip olmasının olumlu getirilerinden biri, yazın çevirisine ayrılan zamanın artması, düzeltme ve son okumaya ilişkin kalite yönetiminin güçlenmesidir. Aynı zamanda yayımcının kalite kontrolüne daha az para ve vakit ayırması ve böylelikle daha fazla kâr etmesi anlamına da gelebilir. Bu durum çeviri eğitimine duyulan ilginin artması ve akademik çevrede eğitim koşullarının da iyileşmesini beraberinde getirir.

Ancak şeffaf denetim mekanizmalarıyla sivil toplum kuruluşları, vakıflar, dernekler ve birliklerin paydaş olarak alanı düzenlemede aktif rol alması mümkündür. Fonlardan edinilecek gelirlerin bu kurum ve kuruluşlar aracılığıyla hak sahiplerine paylaştırılması ve böylelikle alanın düzenlenip kalkınması, şeffaf ve adil bir denetim sistemini gerektirmektedir. Burada, CEATL'ın önerdiği "Avrupa Birliği'nin Dijital Tek Pazarda Telif Hakları Direktifi" (DSM Directive, 2019) ve bunu uygulayan ülkelerin mevzuat ve pratikleri rehber alınabilir.

Akademik alanda yazın çevirmenlerinin çalışma ve yaşam koşullarını (ücretler, ödeme yöntemleri, sözleşmeler, sosyal haklar, çalışma süreleri ve iş tatminleri vb.) irdeleyecek yeni çalışmalar ve yazın çevirisine sosyoekonomik bir yaklaşımla kapı aralayacak yeni çalışma alanları, prekaryalaşan yazın çevirmeninin daha iyi koşullarda çeviri yapabilmesinin ve her paydaş için sürdürülebilir koşullar sunan bir çeviri yayımcılık alanının inşa edilmesinin yolunu açabilir.

KAYNAKÇA

A*dS. (t.y.). *A*dS Fee Recommendations For Translators and Authors* [Kitapçık]. https://www.a-d-s.ch/uploads/media/default/153/A%20dS_Honorarempfehlungen_E.pdf

Al Jazeera English. (2016, 23 Temmuz). *Zygmunt Bauman: Behind the world's 'crisis of humanity' Talk to Al Jazeera* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=EG63MkQb1r4

Anamur, H. (1997). Hasan-Âli Yücel ve Türkiye'de çeviri. H. Anamur (Ed.), *Hasan-Âli Yücel anma kitabı. Çeviri: ekinler ve zamanlar kavşağı* içinde, (2. Baskı). Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını.

Arber, S., & Collard, V. (2023). Comment rompre le cercle vicieux : reconnaissance symbolique et économique dans les revendications des traducteurs français et allemands. *Parallèles*, 35(2), 57-69. http://dx.doi.org/10.17462/para.2023.02.08

Banki, S. (2013). Precarity of place: A complement to the growing precariat literature. *Global Discourse*, 3(3–4), 450–463

Barnard, H. (1990). Bourdieu and ethnography: Reflexivity, politics and praxis. R. Harker, C. Mahar ve C. Wilkes (Eds.), *An introduction to the work of Pierre Bourdieu: The practice of theory* içinde, (s. 58-85).

Bassnett, S. (1994). The Visible Translator. *In Other Words: Journal of Translators' Association*, 4, 11-15.

Bauman, Z. (2005). *Bireyselleştirilmiş Toplum* (Çev., Y. Alogan). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma 2001 yılında yayımlandı).

Bauman, Z., & Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim* (Çev., E. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma 2013 yılında yayımlandı).

Beck, U. (1999). Goodbye to all that wage slavery. *New Statesman*, *128*(4426), 25-27.

Beck, U. (2011). *Risk Toplumu, Başka Bir Modernliğe Doğru* (Çev., K. Özdoğan & B. Doğan). İthaki Yay. (Orijinal çalışma 1986 yılında yayımlandı).

Bednárová-Gibová, K., & Majherová, M. (2021). Academic literary translators: A happy 'elite' or not? *The Translator*, 27(2), 167–189. https://doi.org/10.1080/13556509.2021.1872921

Berger, R. (2015). Now I see it, now I don't: Researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research* 15(2), 219–234. https://doi.org/10.1177/1468794112468475

Bern Sözleşmesi (1971/1979). *Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi.* https://www.telifhaklari.gov.tr/resources/uploads/2012/03/18/2012_03_18_349175.pdf

Biçen, A. (2005). Bir Ortak Çeviri Macerası: 83 Çevirmenin Çevirdiği 1000 Yıllık Japon Metni Yastıknameye Dair Birinci Elden İzlenimler. *Kül Eleştiri, 5*, 39–44.

Bielsa, E. (2021). For a translational sociology: Illuminating translation in society, theory and research. *European Journal of Social Theory,* 25(3), 403-421. https://doi.org/10.1177/13684310211002132

Birkan, T. (2006). Sunuş. T. Birkan (Yay. Haz.), *Yastıkname: Kitap Çevirmenleri Girişimi Ortak Çevirisi Sei Şonagon* içinde (s. 9-27). Metis.

Blanchflower, G. D. & Oswald, J. A. (2004). Well-Being Over Time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics*, 88(7-8), 1359–1386.

Bogenç Demirel, E. (2013). *Çeviri Sosyolojisinin İnşası, Bourdieu Çözümleri – Pratiklerden Seçkiler*. Cinius Yayınları.

Bogenç Demirel, E. (2014). Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılanan Yüzü, Çeviri Sosyolojisi. E. Göker, N. Ökten & Ç. Güney (Eds.), *Cogito Pierre Bourdieu* içinde (s. 402-416). Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Bogenç Demirel, E. (2021). Çeviride Sosyolojik Dönemeç ve Aktörler. *İletişim ve Medya Bağlamında Çevirmen Başvuru Kitabı* içinde, (s. 79-111). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

Bogenç Demirel, E. & Kanıdinç, B. (2022, 13 Haziran). *How do literary translators get their payment in Turkey? Constraints, challenges and strategies* [Konferans Bildirisi Özeti]. SEALT 2022: Socio-economic approaches to literary translation, Faculty of Translation and Interpreting, University of Geneva and Centre d'Economie de Paris Nord, Université Sorbonne Paris Cité, 1. https://sealt2022.sciencesconf.org/data/pages/Speakers_and_abstracts.pdf

Bourdieu, P. (1977). La production de la croyance. *Actes de la recherche en sciences sociales*, *13*(1), 3-43.

Bourdieu, P. (1983). The field of cultural production, or the economic world reversed. *Poetics* 12 (4-5), 311-356.

Bourdieu, P. (1991). Le champ littéraire. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 89, 4-46.

Bourdieu, P. (1992). *Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire.* SEUIL.

Bourdieu, P. (1997, Aralık 12-13). *La précarité est aujourd'hui partout, Intervention lors des Rencontres européennes contre la précarité.* https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@actrav/documents/meetingdocument/wcms_161352.pdf

Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Stanford University Press.

Bourdieu, P. (2008). A conservative revolution in publishing. *Translation Studies*, 1(2), 123–153. https://doi.org/10.1080/14781700802113465

Bourdieu, P. (2015a). *Eril Tahakküm* (Çev., B. Yılmaz) (2.baskı). Bağlam. (Orijinal çalışma 1998 yılında yayımlandı).

Bourdieu, P. (2015b). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, (Çev., D.F. Şannan ve A. G. Berkkurt). Heretik Yayınları (Orijinal çalışma 1979 yılında yayımlandı).

Bourdieu, P. (2015c). *Pratik Nedenler* (Çev., H. U. Tanrıöver) (2.baskı). Hill Yayınları. (Orijinal çalışma 1994 yılında yayımlandı).

Bourdieu, P. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi-Pascalca Düşünme Çabaları*. (Çev., P. B. Yalım). İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal çalışma 1997 yılında yayımlandı).

Bourdieu, P. (2017). *Karşı Ateşler, Neoliberal İstilaya Karşı Direnişe Hizmet Edecek Sözler* (Çev., S. Canpolat). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1998 yılında yayımlandı).

Bourdieu, P. (2020). *Sanatın Kuralları* (Çev., N. K. Sevil). Alfa Yayınları. (Orijinal çalışma 1992/1998 yılında yayımlandı).

Bourdieu, P. (2022). *Seçilmiş Metinler,* (Çev., L. Ünsaldı) (5.baskı). Heretik Yayınları. Orijinal çalışma 1987 yılında yayımlandı).

Bourdieu, P. (2023). *Kültür Üretimi, Sembolik Ürünler/Sembolik Sermaye* (Çev. S. Yardımcı & E. Gen) (1.Baskı). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 1977 yılında yayımlandı).

Bourdieu, P., Chamboredon, J.-C. & Passeron, J.-C. (1991). *The Craft of Sociology: Epistemological Preliminaries* (2. Baskı). Walter De Gruyter.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (Çev. N. Ökten) (7. Baskı). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 1992 yılında yayımlandı).

Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* içinde (s. 57–71). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/13620-004

Brisset, A. (2010). Cultural perspectives on translation. *International Social Science Journal*, 61(199), 69–81. https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01748.x

Bryceson, D. B. (Ed.). (2010). *How Africa Works: Occupational Change, Identity and Morality*. Practical Action Publishing.

Bulut, A. (2006). Aşk Dört Harfli Bir Sözcüktür! *Varlık Dergisi, Çevirinin Sınırları ve Çevirmenin Sorumlulukları*, 1192, 11-12.

Buzelin, H. (2014). How Devoted can Translators be?: Revisiting the Subservience Hypothesis. *Target* 26(1), 63–97.

Casanova, P. (2004). *The World Republic of Letters* (Çev., M. B. DeBevoise). Harvard University Press. (Orijinal çalışma 1999 yılında yayımlandı).

Castel, R. (2004). Sosyal Güvensizlik (Çev., I. Ergüden). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 2003 yılında yayımlandı).

CEATL. (t.y.). *Who we are* [Biz kimiz]. Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires (CEATL). https://www.ceatl.eu/about-us/who-we-are

CEATL. (2008, 5 Aralık). *Comparative income of literary translators in Europe. https://www.ceatl.eu/docs/surveyuk.pdf*

CEATL. (2020). *Survey on Working Conditions of Literary Translators in Europe*. https://www.ceatl.eu/survey-on-working-conditions-of-literary-translators-in-europe

CEATL. (2022). *Publication of CEATL's legal survey results: mapping the legal situation of literary translators in Europe* [Basın Açıklaması]. https://www.ceatl.eu/publication-of-ceatls-legal-survey-results-mapping-the-legal-situation-of-literary-translators-in-europe

CEATL Dutch Standard Contract. (t.y.). *CEATL Dutch Standard Contract*. https://www.ceatl.eu/wp-content/uploads/2010/09/DutchMC2.pdf

CEATL Guideline. (t.y.). *CEATL Guideline for Fair Contracts*. https://www.ceatl.eu/translators-rights/guidelines-for-fair-translation-contracts#note1

CEATL Italy. (2016, 24 Mayıs). *Groundbreaking contractual agreement with independent publishers in Italy* [Basın Açıklaması]. https://www.ceatl.eu/groundbreaking-contractual-agreement-with-independent-publishers-in-italy

CEATL Legal Survey. (2022). *CEATL legal survey: mapping the legal situation of literary translators in Europe*. https://www.ceatl.eu/wp-content/uploads/2022/06/CEATL-Legal-survey-ENG.pdf

Chesterman, A. (2006). Questions in the sociology of translation. J. F. Duarte, A. A. Rosa, &T. Seruya (Eds.), *Translation studies at the interface of disciplines* içinde (s. 9-28). Benjamins Translation Library.

Chesterman, A. (2009). The name and nature of translator studies. *HERMES-Journal of Language and Communication in Business*, (42), 13-22. https://doi.org/10.7146/hjlcb.v22i42.96844

Choi, J, & Lim H. (2002). The Status of Translators and Interpreters in Korea. *Meta: Journal des traducteurs,* 47(4), 627–635.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2017). *Research Methods in Education*. Routledge.

Conker, N. (2023). Darwin translated into Turkish with a Marxist agenda: a sociological inquiry into the agents of translation. *Perspectives*,1-14. https://doi.org/10.1080/0907676X.2022.2152353

Council of Europe [Avrupa Konseyi]. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching,* assessment [Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme], Companion volume [Tamamlayıcı Cilt], Council of Europe Publishing. https://rm.coe.int/diller-icin-avrupa-ortak-basvuru-metni-ogrenme-ogretme-degerlendirme-t/1680a52d54

ÇEVBİR Basın Açıklamaları. (2022, 30 Eylül). *30 Eylül Dünya Çeviri Günü Bildirisi* [Basın Açıklaması]. https://cevbir.org.tr/basin-aciklamalari/30-eylul-dunya-ceviri-gunu-bildirisi

ÇEVBİR CEATL Anketi. (2022). *CEATL hukuk anketi: Avrupa'daki kitap çevirmenlerinin yasal koşullarının ülkelere göre tespiti*. http://cevbir.org.tr/wp-content/uploads/2022/07/CEATL-Anket.pdf

ÇEVBİR Dünya Çeviri Günü Etkinlikleri. (2020, 12 Ekim). *Çevirmenlerin Hakları ve Sözleşmeler | Menekşe Arık* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=P7LzhfHv8-U

ÇEVBİR Hakkımızda. (t.y.). *CEATL*. Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR). https://cevbir.org.tr/ceatl

ÇEVBİR Kitap Çevirmenlerine Kılavuz. (t.y.). *Kitap Çevirmenlerine Kılavuz*. https://cevbir.org.tr/kitap-cevirmenlerine-kilavuz

ÇEVBİR Mevzuat. (t.y.). *Tüzük*. Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR). https://cevbir.org.tr/mevzuat/tuzuk

ÇEVBİR SSS (t.y.). *ÇEVBİR Çevirmenler Meslek Birliği Sıkça Sorulan Sorular*. https://cevbir.org.tr/sss/kisisel-gelisim-kitaplarina-veya-cok-satan-eserlere-telif-ucreti-odenmemesi-bir-kosul-mudur

ÇEVBİR Tarihçe. (t.y.). *Tarihçe*. Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR). https://cevbir.org.tr/tarihce

ÇEVBİR Tip Sözleşme. (t.y.). *Tip Sözleşme*. Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR). http://cevbir.org.tr/wp-content/uploads/2021/09/KitapCevirisiTipSozlesme.pdf

ÇEVBİR Yayınevlerine Kılavuz. (t.y.). *Yayınevlerine Kılavuz*. https://cevbir.org.tr/kitap-cevirmenlerine-kilavuz

Çeviri Derneği. (t.y.). *Kamuoyunu ve Paydaşları Bilgilendirme*. *Çevirmenler için Mesleki Yeterliliklerin Geliştirilmesi Süreci Hakkında Bilgilendirme ve Katkıya Çağrı* [Basın Açıklaması]. https://ceviridernegi.org/kamuoyunu-ve-paydaslari-bilgilendirme/

Çevirmenlik Alanına Ait 6 Adet Taslak Yeterlilik Görüşe Çıktı (t.y.). *Mesleki Yeterlilik Kurumu* [Basın Açıklaması]. https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/haberler/34-meslek-standartlar-dairesi-bakanl/3466-cevirmenlik-alanna-ait-6-adet-taslak-yeterlilik-goeruee-ckt

Çevirmenlik Bildirgesi. (1994). *Federation Internationale Des Traducteurs* [Uluslararası Çevirmenler Federasyonu]. Çeviri Derneği. http://ceviridernegi.org/cevirmenlik-bildirgesi/

Davies, C. A. (2002). *Reflexive ethnography: a guide to researching selves and others*. Taylor & Francis Routledge.

De la Poza, E., Jodar, L., Merello, P., & Todoli-Signes, A. (2020). Explaining the rising precariat in Spain. *Technological and Economic Development of Economy*, 26(1), 165-185. https://doi.org/10.3846/tede.2020.11332

Debord, G. (2017). *Gösteri Toplumu* (Çev., O. Taşkent & A. Ekmekçi) (10. baskı). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma 1967 yılında yayımlandı).

Dejours, C. (1998). *Souffrance en France: la banalisation de l'injustice sociale*, 715, Editions du Seuil.

Demirtaş, E. (2018, 21 Kasım). Yayınevleri çevirmenlere ödeme yapmıyor. *Gazete Kadıköy*. https://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/yayinevleri-evirmenlere-deme-yapmiyor

Djovčoš, M., & P. Šveda. (2017). *Mýty a fakty o preklade a tlmočení na Slovensku [Myths and Facts about Translation and Interpreting in Slovakia]*. Veda.

Dowling, M. (2006). Approaches to reflexivity in qualitative research. *Nurse Researcher,* 13(3), 7–21. https://doi.org/10.7748/nr2006.04.13.3.7.c5975

Drisko, J. W., & Maschi, T. (2016). *Content analysis.* Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190215491.001.0001

DSM Directive. (2019, 17 Nisan). *Directive (EU) 2019/790 of the European Parlıament and of the Council of 17 April 2019 on Copyright and Related Rights in the Digital Single Market and Amending Directives 96/9/Ec and 2001/29/Ec* [Avrupa Birliği'nin Dijital Tek Pazarda Telif Haklarına ve Bağlantılı haklara İlişkin 2019/790 sayılı Direktifi]. https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj

Evren, S. (2012). Güvencesiz SM, Türkiye Çağdaş Sanatında İş ve Anarkink (Çev., I. Yıldız). *Sanat Dünyamız*, 126, 36-49. https://www.academia.edu/3596512/G%C3%BCvencesiz_SM_T%C3%BCrkiye_%C3%87a%C4%9Fda%C5%9F_Sanat%C4%B1nda_%C4%B0%C5%9F_ve_Anarkink

Ergüden, I. (2019, 24 Mayıs). Çevirmen Işık Ergüden'den Yapı Kredi Yayınları'na Açık Mektup. *Oggito*. https://oggito.com/icerikler/cevirmen-isik-ergudenden-yapi-kredi-yayinlarina-acik-mektup/64026

European Commission. (2022). *Translators on the Cover: Multilingualism & Translation*. Report of the Open Method of Coordination (OMC) Working Group of EU Member State Experts, Publications Office of the European Union. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a4059b86-8317-11ec-8c40-01aa75ed71a1/language-en

FIT (Fédération Internationale des Traducteurs). (t.y.). *International Federation of Translators* [Uluslararası Çevirmenler Federasyonu]. https://en.fit-ift.org/

FIT Europe (Fédération Internationales des Traducteurs) [Uluslararası Çevirmenler Federasyonu]. (2010). *Enquête européenne sur les conditions d'exercice des traducteurs* [Çevirmenlerin çalışma koşullarına ilişkin Avrupa araştırması]. https://docplayer.fr/1837927-Enquete-europeenne-sur-les-conditions-d-exercice-des-traducteurs.html

Fock, H., De Haan, M. & Lhotová, A. (2008). *Comparative Income of Literary Translators in Europe*. CEATL (European council of associations of literary translators). https://www.ceatl.eu/wp-content/uploads/2010/09/surveyuk.pdf

Franssen, T., & Kuipers, G. (2013). Coping with uncertainty, abundance and strife: Decision-making processes of Dutch acquisition editors in the global market for translations. *Poetics*, 41(1), 48-74.

Frase, P. (2013). The Precariat. *New Labor Forum*, 22(2), 11–14. https://doi.org/10.1177/1095796013482888

FSEK. (1951). Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Kanun Nu. 5846). *T.C. Resmî Gazete*, 7981 (13 Aralık 1951). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5846.pdf

G.V.K. (1960). Gelir Vergisi Kanunu (Kanun Nu. 193). *T.C. Resmî Gazete*, 10700 (31 Aralık 1960). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.193.pdf

Gajac, O. (2014). Robert Castel'de Mensubiyet Yitimi Kavramı (Çev., Z. C. Özatalay). *Toplum ve Bilim*, 129, 82-104.

Gambier, Y. (1999/2000). La traduction : un objet à géométrie variable? *Numéro spécial de Athanor,* 10(2), 66.

Gambier, Y. (2006). Pour une socio-traduction. J. F. Duarte, A. A. Rosa, & T. Seruya (Eds.), Translation *Studies at the Interface of Disciplines* içinde (s. 29-42). John Benjamins.

Gambier, Y. (2012). Une Traductologie pour quelles Pratiques Traductionnelles?. *Target: International Journal of Translation Studies*, 24(1), 61-82.

Gılıç, R. Z. (2019). Türkiye'deki Çevirmenlerin Kanunlardaki Yerine Yapılan Vurgular. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 199-220.

Gill, S. L. (2020). Qualitative sampling methods. *Journal of Human Lactation*, 36(4), 579-581. https://doi.org/10.1177/0890334420949218

Ginsburgh, V., Weber, S., & Weyers, S. (2011). The economics of literary translation: Some theory and evidence. *Poetics*, 39(3), 228-246.

Gorjanc, V., & Pokorn, N. K. (2013). We are not giving up: Training public service translators and interpreters in the economic crisis. *mTm–a Translation Journal*, 5, 18-39. http://www.mtmjournal.gr/download.asp?id=457

Gouadec, D. (2007). *Translation as a Profession*. John Benjamins Publishing. https://doi.org/10.1075/btl.73

Gouanvic, J. M. (2005). A Bourdieusian theory of translation, or the coincidence of practical instances: Field,'habitus', capital and 'illusio'. *The translator*, *11*(2), 147-166. https://doi.org/10.1080/13556509.2005.10799196

Gouanvic, J. M. (2010). Outline of a sociology of translation informed by the ideas of Pierre Bourdieu. *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación*, (2), 119-129. https://doi.org/10.6035/MonTI.2010.2.6

Guillon, O., & Pickford, S. (2023). Introduction : Approches socio-économiques de la traduction littéraire. *Parallèles*, 35(2), 3-8. http://dx.doi.org/10.17462/para.2023.02.04

Gulyás, A. (2023). Retranslation and retranslators in Hungary between 2000 and 2020. *Parallèles*, 35(1), 28-46. http://dx.doi.org/10.17462/para.2023.01.02

Gürses, S. (2012). Genel Sağlık Sigortası ve Çevirmenler. *Çeviribilim: Çeviri ve İncelemeleri Dergisi,* 8, 82-87.

Hanna, S. (2014). Remapping Habitus: Norms, Habitus and the Translation of Agency in Translation Practice and Translation Scholarship. G. M. Vorderobermeier (Ed.), *Remapping Habitus in Translation Studies* içinde (s. 59-71). Brill.

Heilbron, J., & Sapiro, G. (2008). Chapitre premier: La traduction comme vecteur des échanges culturels internationaux. *Translatio: Le marché de la traduction en France à l'heure de la mondialisation* içinde (s. 25-44). CNRS Éditions.

Heinich, N. (1984). Les traducteurs littéraires: l'Art et la profession. *Revue française de sociologie,* 25, 264–280.

Heino, A. (2020). Finnish Literary Translators and the Illusio of the Field. A. Ketola, T. M. Južnič ve O. Palooski (Eds.), *New Horizons in Translation Research and Education 5* içinde (s. 141-157). Tampere Studies in Language, Translation and Literature.

Hermans, T. (1996). The translator's voice in translated narrative. *Target. International Journal of Translation Studies*, *8*(1), 23-48.

Hexalogue. (2011, 14 Mayıs). *Hexalogue or Code of Good Practice*. *Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires (CEATL)*. https://www.ceatl.eu/wp-content/uploads/2011/11/CEATL-HEXALOGUE-EN.pdf

Hult M., Lappalainen K., & Kangasniemi M. (2021). Living a calling in precarious employment: an integrative review of consequences on professional and personal lives. *European Journal of Occupational Health Nursing*, 2(1), 39-53. https://doi.org/10.9999/ejohn.2020.19.10

In, J. (2017). Introduction of a pilot study. *Korean journal of anesthesiology*, 70(6), 601-605. https://doi.org/10.4097/kjae.2017.70.6.601

Inghilleri, M. (2003). Habitus, field and discourse: Interpreting as a socially situated activity. *Target. International Journal of Translation Studies*, *15*(2), 243-268.

Inghilleri, M. (2005). The Sociology of Bourdieu and the Construction of the 'Object' in Translation and Interpreting Studies. *The Translator*, 11(2), 125-145.

İlhan, S., & Yılmaz, M. (2017). Güvencesizliğin Bireysel-Toplumsal Yansımaları. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(3), 1774-1793. https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/30065/329005

İnce, Ü. (2012). Çeviri Cenneti. *Çeviribilim: Çeviri ve İncelemeleri Dergisi,* 8, 32-34.

Kaindl, K., Kolb, W. & Schlager, D. (2021). *Literary Translator Studies*, John Benjamins. https://doi.org/10.1075/btl.156.

Kalinowski, I. (2002). La vocation au travail de traduction. *Actes de la recherche en sciences sociales,* 144, 47–54.

Kalleberg, A. (2009). Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition. *American Sociological Review,* 74, 1-22. https://doi.org/10.1177/000312240907400101

Kanıdinç, B., & Bogenç Demirel, E. (2021, 24 Aralık). *Çeviri Sosyolojisi ve Prekaryalaşan Bir Meslek Olarak Yazın Çevirmenliği* [Konferans Bildirisi Özeti]. VIII. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, İstanbul, 16. https://sbe.yildiz.edu.tr/media/files/Kongre/8_%20YSBK%20B%C4%B0LD%C4%B0R%C4%B0%20%C3%96ZETLER%C4%B0%20K%C4%B0TABI%20v4.pdf

Kanıdinç Kılınçarslan, B., & Bogenç Demirel, E. (2023a). Çeviriyoruz, Geçinemiyoruz... Yazın Çevirmenleri Üzerine Sosyoekonomik Bir Araştırma. *Frankofoni*, 1, 77-93. http://www.frankofoni.com.tr/wp-content/uploads/2023/04/42-Burcu-Kanidinc-Klincarslan-Emine-Bogenc-Demirel.pdf

Kanıdinç Kılınçarslan, B., & Bogenç Demirel, E. (2023b). How precarious are the working conditions of literary translators? A sociology of translation perspective from Türkiye. *Parallèles*, 35(2), 9-24. http://dx.doi.org/10.17462/para.2023.02.05

Katan, D. (2009). Occupation or Profession: A Survey of the Translators' World. *Translation and Interpreting Studies*, 4(2), 187–209.

Kıcır, B. (2019). Bir Profesyonel Meslek Olarak Çevirmenlik ve Çevirmenlerin Mesleğe Yönelik Tutumları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(1), 1-25. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cider/issue/41256/547772

Kleeberg, M. (2022, 27 Kasım). ÜBERSETZER BESSER BEZAHLEN! Wenn ich das mal in einen Stundenlohn übersetze [ÇEVİRMENLERE DAHA İYİ ÖDEME YAPIN! Bunu saatlik ücrete çevirsem]. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/themen/autor-michael-kleeberg-fordert-hoehere-uebersetzerhonorare-18487979.html?printPagedArticle=true#void

Kutlu, D. (2018). Prekarya ve "Prekarya Bildirgesi" Üzerine Birkaç Soru, Gözlem ve Görüş. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(58), 1860-1880.

Küçükyağcı N., Avcı B. (2011). *Türkiye'de Çevirmenlik Mesleği Araştırma Raporu*. T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı. https://tuced.org.tr/design/arastirmaraporu.pdf

Lazzarato, M. (2009). Neoliberalism in Action: Inequality, Insecurity and the Reconstitution of the Social, *Theory, Culture & Society*, 26(6), 109-133.

Liamputtong, P. (2013). *Qualitative Research Methods (4th ed.*). Oxford University Press.

Literar Mechana. (2023). *Literar Mechana, Sozialfonds Stand 2023* [Literar Mechana Sosyal Fon Kılavuz İlkeleri, 2023 Durumu]. https://literar.at/mitglieder/sozialfonds

Marx, K. (2019). *Kapital Ekonomi Poilitiğin Eleştirisi Cilt: II (Karton Kapak): Sermayenin Dolaşım Süreci* (Çev., M. Selik) (7.baskı). Yordam Kitap. (Orijinal çalışma 1885 yılında yayımlandı).

Marx, K., & Engels, F. (2005). *Komünist Parti Manifestosu* (Çev., Y. Onay). Evrensel. (Orijinal çalışma 1848 yılında yayımlandı).

Mayring, P. (2004). Qualitative content analysis. *A companion to qualitative research*, 1(2), 159-176.

McLeod, S. (2007). Maslow's hierarchy of needs. *Simply psychology*, 1, 1-18.

Moorkens, J. (2017). Under pressure: translation in times of austerity, *Perspectives*, 25(3), 464-477, https://doi.org/10.1080/0907676X.2017.1285331

MYK (Mesleki Yeterlilik Kurumu). (t.y.). *Ulusal Meslek Standartları*. https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/ulusal-meslek-standard-ana

Parlak, B. (2012). Akademik Çeviri Öğretimi ve Çeviride Meslekleşme Sorunları, *Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu*, 65-74.

Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Sage Publications.

PETRA (2011). *Towards new conditions for literary translation in Europe*. https://www.ceatl-members.eu/wp-content/uploads/2012/10/PETRA12.pdf

PLR (t.y.). *Public Lending Right International Schemes in Development* [Kamu Ödünç Verme Hakkı Geliştirilmekte Olan Düzenlemeler]. https://plrinternational.com/indevelopment

Prekarya (t.y.). *Vikipedi Özgür Ansiklopedi* içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Prekarya

Prunč, E. (2007). Priests, princes and pariahs* M. Wolf & A. Fukari (Eds.), *Constructing a sociology of translation* içinde (s. 39-56). John Benjamins Publishing Company.

Pym, A., Grin, F., Sfreddo, C., & Chan, A. L. (2013). *The status of the translation profession in the European Union*. Anthem Press.

Riondel, A. (2022, 17-19 Şubat). *Methodological and Ethical Challenges Regarding the Role of Participants in an Interview Study on a Sensitive Topic: The Translator-Reviser Relationship in Translation Departments* [Konferans Bildirisi Özeti]. International Conference Field Research on Translation and Interpreting, University of Vienna. https://fireti.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/k-fireti/BoA_final_220125_v4.pdf

Ruokonen, M., & Mäkisalo, J. (2018). Middling-status profession, high-status work: Finnish translators' status perceptions in the light of their backgrounds, working conditions and job satisfaction. *The International Journal of Translation and Interpreting Research*, 10(1), 1-17. http://doi.org/10.12807/ti.110201.2018.a01

Ruokonen, M., & Svahn, E. (2022). Comparative research into translator status: Finland and Sweden as a case in point. *Perspectives*, 30(5), 859-875. https://doi.org/10.1080/0907676X.2021.1953546

Sahin-Dikmen, M. (2013). *A Bourdieusian Lens onto Professions, A Case Study of Architecture*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, York Üniversitesi.

Sapiro, G. (2008). Normes de traduction et contraintes sociales. A. Pym, M. Shlesinger & D. Simeoni (Eds.), *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in homage to Gideon Toury* içinde (s. 199-208). Benjamins Translation Library. https://doi.org/10.1075/btl.75.16sap

Sapiro, G. (2010). Globalization and cultural diversity in the book market: the case of literary translations in the US and in France. *Poetics,* 38, 419–439.

Sapiro, G. (2014). The Sociology of Translation: A New Research Domain. S. Bermann & C. Porter (Eds.), *A Companion to Translation Studies* içinde (82–94). John Wiley & Sons, Ltd. https://doi.org/10.1002/9781118613504.ch6

Sapiro, G. (2019). *Edebiyat Sosyolojisi* (Çev., E. C. Gürcan). Doğu Batı Yayınları. (Orijinal çalışma 2014 yılında yayımlandı).

Savage, M., & Silva, E. B. (2013). Field analysis in cultural sociology. *Cultural sociology*, *7*(2), 111-126.

Saunders, B., Sim, J., Kingstone, T., Baker, S., Waterfield, J., Bartlam, B., Burroughs, H., & Jinks, C., (2018). Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Quality & Quantity*, 52(4), 1893–1907.https://doi.org/10.1007/s11135-017-0574-8

Sela-Sheffy, R. (2005). How to be a (recognized) translator: Rethinking habitus, norms, and the field of translation. *Target,* 17(1), 1-26.

Sela-Sheffy, R. (2006). The pursuit of symbolic capital by a semi-professional group: the case of literary translators in Israel. M. Wolf (Ed.), *Übersetzen – translating – traduire: towards a social turn* içinde (s. 243-252). Transaction Publishers.

Sela-Sheffy, R. (2008). The Translators' Personae: Marketing Translatorial Images as Pursuit of Capital. *Meta: Journal des traducteurs* 53(3), 609–622.

Sela-Sheffy, R. (2010). 'Stars' or 'Professionals': The Imagined Vocation and Exclusive Knowledge of Translators in Israel. *MonTi: Monografías de Traducción e Interpretación*, 2, 131–152.

Sela-Sheffy, R. (2014). Translator's Identity Work: Introducing Micro-Sociological Theory of Identity to the Discussion of Translators' Habitus. G. M. Vorderobermeier (Ed.), *Remapping Habitus in Translation Studies* içinde (s. 43-55), Rodopi.

Sela-Sheffy, R. (2016). Elite and non-elite translator manpower: The non-professionalised culture in the translation field in Israel. *The Journal of Specialised Translation*, 25, 54-73. https://www.jostrans.org/issue25/art_sela.php

Sela-Sheffy, R. (2023). What Does It Take to Be a Professional Translator? Identity as a Resource. J. Glückler, C. Winch & A. M. Punstein (Eds.)*, Professions and Proficiency. Knowledge and Space* içinde (s. 89-111). Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24910-5_5

Sennett, R. (2010). *Karakter Aşınması, Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri* (Çev., B. Yıldırım) (4.baskı). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma 1998 yılında yayımlandı).

Seymour, R. (2012). Hepimiz Güvencesiziz: "Prekarya" Kavramı ve Yanlış Kullanımları Üzerine (Çev., A. Sarı). Ö. Göztepe (Ed.), *Güvencesizleştirme; Süreç, Yanılgı, Olanak* (s. 251-270). (Orijinal çalışma 2012 yılında yayımlandı).

SGK (t.y.). *Sosyal Güvenlik Kurumu. Sosyal Güvenlik Kurumu Hakkında Merak Ettikleriniz*. https://www.sgk.gov.tr/Hakkimizda/Index/c4953319-ea98-439f-89e0-4b1cdddbed55/#:~:text=Sosyal%20g%C3%BCvenlik%20sistemimiz%20i%C5%9F%20kazas%C4%B1,uzun%20vadeli%20sigorta%20kollar%C4%B1ndan%20olu%C5%9Fmaktad%C4%B1r.

Shwimmer, Y. (2014, Nisan 9). *על תרגום ורגישות: מתרגמים עצמאיים בשטח* [On translation and sensitivity: Independent translators in the field]. https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4517146,00.html

Simeoni, D. (1998). The Pivotal Status of the Translator's Habitus. *Target,* 10(1), 1–39.

Sohár, A. (2023). Working for peanuts. The economic situation of Hungarian literary translators. *Parallèles*, 35(2), 25-43. http://dx.doi.org/10.17462/para.2023.02.06

Sosoni, V., & Rogers, M. (2013). Translation in an age of austerity: From riches to pauper, or not? *mTm*, 5, 5–17.

Standing, G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic.

Standing, G. (2014). *A precariat charter: From denizens to citizens*. A&C Black.

Standing, G. (2017). *Basic Income: And How We Can Make It Happen*. Pelican Books.

Standing, G. (2019). *Prekarya: Yeni tehlikeli sınıf* (Çev., E. Bulut) (5.baskı). İletişim Yayınları. (Orijinal Çalışma 1997 yılında yayımlandı).

Swartz, D. (2018). *Kültür ve İktidar, Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* (Çev. E. Gen) (4. Baskı). İletişim Yayınları. (Orijinal Çalışma 1997 yılında yayımlandı).

Swedish Authors' Fund [İsveçli Yazarlar Fonu]. (2019). *Grant Application Information* [Hibe Başvuru Bilgileri]. https://www.svff.se/pdf/infeng.pdf

T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı. (2015). *Türkiye'de Çevirmenlik Mesleği Araştırma Raporu* (Güncellenmiş 2. Versiyon). https://www.slideshare.net/portakaltercume/aratrma-raporu-trkiyede-evirmenlik-meslei-87238946

TED. (2017, 16 Şubat). *What is Precariat | Guy Standing* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=nnYhZCUYOxs

Tekgül, D. (2017) Competition and co-operation for recognition and professional esteem in the literary translation industry. *Translation Studies*, 10(1), 54-68. https://doi.org/10.1080/14781700.2016.1234971

The Swedish Writers' Union [İsveçli Yazarlar Birliği]. (t.y.). *The Swedish Writers' Unioun About Us*. https://forfattarforbundet.se/in-other-languages/about-us/

Translation in motion. (t.y.). *RECIT (Réseau Européen des Centres Internationaux de Traducteurs littéraires) Translation in motion-news* [Basın Açıklaması]. https://www.re-cit.org/translation-in-motion-news-2/

UMS (Ulusal Meslek Standardı). (2013). *Mesleki Yeterlilik Kurumu, Çevirmen Seviye 6* (Referans Kodu: 12UMS0274-6*)*. T.C. Resmî Gazete, 28543 (Mükerrer) (29 Ocak 2013). https://portal.myk.gov.tr/index.php?dl=2016/1/13/0.290311001452678984_cevirmen_seviye_6_ums.pdf

UMS (Ulusal Meslek Standardı). (2020). *Mesleki Yeterlilik Kurumu, Çevirmen Seviye 6* (Referans Kodu: 12UMS0274-6). T.C. Resmî Gazete, 31129 (16 Mayıs 2020). https://portal.myk.gov.tr/index.php?fileName=12UMS0274-6%20Rev%2001%20%C3%87evirmen&dl=Meslek_Standartlari/5427/SON_TASLAK_PDF_20200521_164304.pdf

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) [Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü]. (1976). *Recommendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to improve the Status of Translators [Çevirilerin ve Çevirmenlerin Hukuki ve Toplumsal Durumunun Korunması ve Geliştirilmesi Önerisi]*. https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-legal-protection-translators-and-translations-and-practical-means-improve-status

Urbom, R. (2023). What readers talk about when they talk about translations. *Parallèles*, 35(2), 70-89. http://dx.doi.org/10.17462/para.2023.02.09

Vimr, O. (2022) The impact of translation subsidies on publishing decisions in smaller European countries, *Perspectives*, 30(5), 828-843. https://doi.org/10.1080/0907676X.2022.2030373

Vosko, L.F. (2006). *Precarious employment. Understanding Labour Market In security in Canada*. McGill-Queen's University Press.

Wacquant, L. (1989). Introduction. An Interview with Pierre Bourdieu, For a Socio-Analysis of Intellectuals: On "Homo Academicus", *Berkeley Journal of Sociology,* 34, 1-29. https://www.jstor.org/stable/41035401

Wacquant, L. (2011). *Kent Paryaları. İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi* (Çev., M. Doğan). Boğaziçi Üniversitesi. (Orijinal Çalışma 2008 yılında yayımlandı).

Wacquant, L. (2012). *Ruh ve beden: Acemi bir boksörün defterleri* (Çev., N. Ökten). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (Orijinal çalışma 2003 yılında yayımlandı).

Wacquant, L. (2014a). Giriş. Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar (Çev. N. Ökten). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 1992 yılında yayımlandı).

Wacquant, L. (2014b). *Sunuş*. Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar (Çev. N. Ökten). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 1992 yılında yayımlandı).

Wang, P. & VanderWeele J. T. (2011). Empirical Research on Factors Related to the Subjective Well-Being of Chinese Urban Residents, *Social Indicators Research*, 101(3), 447-459.

Wolf, M. (2007). Introduction: The emergence of a sociology of translation. M. Wolf & A. Fukari (Eds.), *Constructing a sociology of translation* içinde (s. 1-36). John Benjamins Publishing Company.

Xia, Y., & Fan, L. (2023). La signature sur la couverture, mais à qui le crédit ? Aperçu du statut social du traducteur dans la Chine moderne et contemporaine. *Parallèles*, 35(2), 44-56. http://dx.doi.org/10.17462/para.2023.02.07

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. baskı). Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.

Yılmaz Kutlay, S. (2019). *Çeviribilimde Bilimsellik-Öznellik Sorgulamaları*. Hiperlink.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Onay Beyanı

Ek 2. Yazın Çevirmenleri için Hazırlanan Görüşme Soruları

Ek 3. Yayımcılar için Hazırlanan Görüşme Soruları

Ek 4. Dernek ve Birlikler için Hazırlanan Görüşme Soruları

Ek 1. Etik Kurul Onay Beyanı

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Toplantı Tarihi: 24.06.2021 **Toplantı No:2021/04**

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU TOPLANTI KARARI

Yürütücülüğünü Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Z. Emine BOGENÇ DEMİREL danışmanlığında lisansüstü öğrencisi Burcu KANIDİNÇ' in yapacağı **"Çevirmenin Prekaryalaşması, Çeviri Sosyolojisi odağında Üretilen Çözümler"** adlı çalışma ve bu çalışmada kullanılacak veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgilerde etiğe aykırı herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Etik Kurul Üyeleri

Prof. Dr. Murat DONDURAN
Başkan

Prof. Dr. Ali ERYILMAZ
Üye

Prof. Dr. Gülhayat GÖLBAŞI ŞİMŞEK
Üye

Doç. Dr. Mehmet Emin KAHRAMAN
Üye

Doç. Dr. Senay OĞUZTİMUR
Üye

Doç. Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Güzin AKYILDIZ
Üye

Taşbina A-2013 Oda Davutpaşa Kampüsü Esenler /İstanbul ***Tel:*** *(0212) 383 31 18*
E-posta: sbemdr@yildiz.edu.tr ***Web:*** *http://www.sbe.yildiz.edu.tr*

Ek 2. Yazın Çevirmenleri için Hazırlanan Görüşme Soruları

Demografik Bilgiler

Adınız Soyadınız: Yaşınız:

Nerede Yaşıyorsunuz: Medeni Durumunuz/Varsa Çocuk Sayısı:

Eğitim Durumunuz: Çeviri Eğitiminiz (Diploma/Sertifika):

Kaç Yıldır Yazın Çevirmenisiniz/ Kaç Çeviri Kitabınız Yayımlandı/Hangileri:

Çeviri Yapılan Dil Çiftleri:

Çalışma Koşulları

1. Yazın çevirmeni olmaya nasıl karar verdiniz?

2. Bir yazın çevirmeni olarak ücretinizi nasıl bir rutinle alıyorsunuz, ücretiniz nasıl belirleniyor?

(Avans, ara ödeme, baskı başına ödeme, tek ödeme; teslim sırasında ödeme, baskı sonrasında ödeme)

3. Çalışma hayatında bir yazın çevirmeni olarak karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

4. Yazın çevirmenliği dışında başka bir ek işle uğraşıyor musunuz?
4.1. Cevabınız evet ise bu iş nedir? Bu işin hayatınıza etkileri nelerdir?
4.2. Cevabınız hayır ise yazın çevirmenliğinden kazandığınız ücretle hayatınızı idame ettirebiliyor musunuz? Kitap çevirmenliği size ekonomik özgürlük sağlıyor mu?

5. Aldığınız ücret ve sosyoekonomik haklarınızın önceki yıllara kıyasla nasıl bir değişim gösterdiğini düşünüyorsunuz?

6. Bir yazın çevirmeni olarak iş güvenceniz hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sınıfsal Konum

7. Bir yazın çevirmeni olarak toplumdaki konumunuzu nasıl değerlendirirsiniz? Önceki yıllara kıyasla değişim gösterdiğini düşünüyor musunuz?

8. Okur profilinizi nasıl değerlendirirsiniz? Önceki yıllara kıyasla değişim gösterdiğini düşünüyor musunuz?

9. Ne tür metinlerin çevirisini yapıyorsunuz? Çevrilecek metinleri özellikle siz mi seçiyorsunuz yoksa çevrilecek metnin teklifi size mi geliyor?

Sosyal Haklar

10. Yazın çevirmeni olarak sağlık sigortası, izin, prim, emeklilik gibi sosyal güvencelerinizin durumu nedir? Önceki yıllara kıyasla değişimini nasıl değerlendirirsiniz?
10.1. Sosyal güvenlik priminizi kendiniz mi yatırıyorsunuz? Düzenli olarak yatırılıyor mu?

11. Çevirileriniz için sözleşme yaptınız mı/yapıyor musunuz?
11.1. Sözleşme yapıyorsanız / yapılıyorsa, sahip olduğunuz sosyal haklar ve özlük haklarınız konusunda neler düşünüyorsunuz?
11.1.1. Bu sözleşme koşulları dışına çıkılıyor mu/çıkıyor musunuz? Neden?
11.2. Eğer sözleşme yapmıyorsanız sebebi nedir?

12. İş yaşamınız süresince sosyal haklarıyla ilgili herhangi bir haksızlığa maruz kalmış bir yazın çevirmeni ile karşılaştınız mı ya da kendinizi böyle bir durum içinde buldunuz mu?

Mesleki Örgütlenme

13. Üye olduğunuz sendika/mesleki örgütlenme/dernek/birlik var mı?
13.1. Cevabınız evet ise hangisidir? Üyesi bulunduğunuz mesleki örgütlenmenin faaliyetlerini nasıl buluyorsunuz?
13.2. Cevabınız hayır ise nedeni nedir?

14. Yazın çevirmeni olarak mesleki örgütlenmenin sorunlarınızın çözümüne ilişkin etkisi konusunda neler düşünüyorsunuz?

Mesleğe Yönelik Tutumlar

15. Güvencesizlik korku/kaygı/stresi yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız bu kaygı çeviri işine yönelik tutumunuzu nasıl etkiliyor?
15.1. Güvencesizlik kaygısı nedeniyle yazın çevirmenliği yapma isteğinizde azalma oluyor mu?
15.2. Güvencesizlik kaygısı nedeniyle çevirinize odaklanmakta sorun yaşıyor musunuz?

Mesleki Motivasyon

16. Yazın çevirmenliğinin bir meslek olarak belirsizliklerini nasıl değerlendirirsiniz? Belirsizlikler iş motivasyonunuzu nasıl etkiliyor? (Görev tanımı, iş yükü, sosyal haklar gibi)

17. Yaptığınız bir çeviri için herhangi bir ödül veya teşvik aldınız mı? (Akademi/sektör ödülü, teşvik primi vb).

Mesleki Tatmin ve Mesleği Bırakma Niyeti

18. Bugün olsa yazın çevirmenliği mesleğini yine tercih eder miydiniz? Bu konuda pişmanlıklarınız var mı? Neden?

Çözüm Önerileri

19. Yazın çevirmenliği sektörünün geleceğini nasıl görüyorsunuz?

20. Yazın çevirmenliğine ilişkin ne gibi politikalar/stratejiler uygulanırsa mesleğin olumsuzlukları en aza indirilmiş olur?

Eklemek istedikleriniz:

Ek 3. Yayımcılar ve Yayınevi Paydaşları için Hazırlanan Görüşme Soruları

Demografik Bilgiler

Adınız Soyadınız: Yaşınız:

Nerede Yaşıyorsunuz:

Eğitim Durumunuz: Çeviri Eğitiminiz (Diploma/Sertifika):

Kaç Yıldır Yayımcısınız:

Editörlüğünü/Yayıncılığını Yaptığınız Kaç Çeviri Kitabınız Yayımlandı/Hangileri:

Çalışma Koşulları

1. Yayımcı/yayın editörü olmaya nasıl karar verdiniz? Daha önce çeviri/çevirmenlik yaptınız mı?

2. Yayıneviniz ne kadar zamandır aktif? Yaklaşık kaç kitap yayımladınız? Yayımlanan kitapların yaklaşık yüzde kaçı çeviri yüzde kaçı telif eser?

3. Bir yayımcı olarak çeviri ücretini nasıl bir rutinle veriyorsunuz? // Ücretiniz nasıl belirleniyor? (Avans, ara ödeme, baskı başına ödeme, tek ödeme; teslim sırasında ödeme, baskı sonrasında ödeme)

4. Çalışma hayatında bir yayımcı // yayınevi paydaşı olarak çevirmenlerle ilgili karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

5. Yazın çevirmenlerine verilen ücret ve sosyoekonomik hakların önceki yıllara kıyasla nasıl bir değişim gösterdiğini düşünüyorsunuz?

6. Bir yayımcı // yayınevi paydaşı olarak çevirmenlerin iş güvencesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çevirmenlerle İlişkiler

7. Bir yayımcı/yayınevi paydaşı olarak çevirmenlerin yayıncılık dünyasındaki konumunuzu nasıl değerlendirirsiniz? Önceki yıllara kıyasla değişim gösterdiğini düşünüyor musunuz?

8. Okur profilinizi nasıl değerlendirirsiniz? Önceki yıllara kıyasla değişim gösterdiğini düşünüyor musunuz?

9. Ne tür metinlerin çevirisi yapılıyor? Çevrilecek metinleri özellikle siz mi seçiyorsunuz yoksa çevrilecek metnin teklifi size mi geliyor? Çevirmen seçiminde yayınevinizin yaklaşımı nedir?

10. Devamlı çalıştığınız çevirmenleriniz bulunmakta mıdır? Yoksa farklı çevirmenlerle mi çalışmayı tercih edersiniz?

10.1. Eğer bulunmakta ise, çalışmaya devam ettiğiniz çevirmenlerinizin niteliklerini nasıl ifade edersiniz?

10.2. Eğer farklı çevirmenlerle çalışmayı daha çok tercih ediyorsanız, sebebi nedir?

Sosyal Haklar

11. Yazın çevirmenlerinin sağlık sigortası, izin, prim, emeklilik gibi sosyal güvencelerinin durumu nedir? Önceki yıllara kıyasla değişimini nasıl değerlendirirsiniz?

12. Çevirmenlerin sosyal güvenlik primleri nasıl yatırılıyor? Düzenli olarak yatırılıyor mu?

13. Çevirileriniz için sözleşme yaptınız mı/yapıyor musunuz?

13.1. Sözleşme yapıyorsanız/yapılıyorsa, sözleşmelerdeki sosyal ve özlük hakları konusunda neler düşünüyorsunuz?

13.1.1. Bu sözleşme koşulları dışına çıkılıyor mu/çıkıyor musunuz? Neden?

13.2. Eğer sözleşme yapmıyorsanız sebebi nedir?

14. İş yaşamınız süresince sosyal haklarıyla ilgili herhangi bir haksızlığa maruz kalmış bir yayıncı ile karşılaştınız mı ya da kendinizi böyle bir durum içinde buldunuz mu?

Örgütlenme

15. Yayıncı olarak çevirmenlik mesleki örgütlenmelerinin sorunlarınızın çözümüne ilişkin etkisi konusunda neler düşünüyorsunuz?

Mesleğe Yönelik Tutumlar

16. Çevirmenlerinizin işlerine yönelik tutumlarında güvende hissetmelerini nasıl sağlarsınız?

Mesleki Motivasyon

17. Çevirmenlerinizin mesleki belirsizliklerini nasıl değerlendirirsiniz? Belirsizliklerden kaynaklanan motivasyon düşüklüğünü nasıl önlersiniz? (görev tanımı, iş yükü, sosyal haklar gibi)

17.1. Çok satan çeviri kitaplarla ilgili ayrı bir çeviri politikanız mevcut mudur? (Örneğin; sözleşmede/telifte güncelleme/prim ödülü).

Sözleşme Feshi

18. Yaptığınız sözleşmelerin fesih durumunda nasıl bir yol haritası izliyorsunuz? Feshe gitmeden aldığınız önler var mı?

Çözüm Önerileri

19. Çeviri yayıncılık sektörünün geleceğini nasıl görüyorsunuz?

20. Yazın çevirmenliğine ilişkin ne gibi politikalar/stratejiler uygulanırsa mesleğin olumsuzlukları en aza indirilmiş olur?

Eklemek istedikleriniz:

Ek 4. Dernek ve Birlikler için Hazırlanan Görüşme Soruları

Demografik Bilgiler

Adınız Soyadınız:	Yaşınız:
Nerede Yaşıyorsunuz:	Eğitim Durumunuz ve Mesleğiniz:
Çeviri Eğitiminiz (Diploma/Sertifika):	Hiç Çeviri Yaptınız mı? Yaptıysanız Hangileri?
Kaç Yıldır Mesleki Örgütlenme İçindesiniz:	Mesleki Örgütlenme İçindeki Pozisyonunuz:

Çalışma Koşulları

1. Yazın çevirmenliğiyle ilgili bir mesleki örgütlenme içinde olmaya nasıl karar verdiniz?
2. Dernek/birlikten biraz bahseder misiniz? Ne tür faaliyetler gösteriyorsunuz? Üyelik şartlarınızdan kısaca bahseder misiniz?
3. Çalışma hayatında meslek örgütü üyesi olarak karşılaştığınız sorunlar var mıdır, varsa nelerdir?
4. Yazın çevirmenlerinin ücret ve sosyoekonomik haklarının önceki yıllara kıyasla nasıl bir değişim gösterdiğini düşünüyorsunuz?
5. Yazın çevirmenlerinin iş güvencesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
6. Bir çevirmen meslek örgütü üyesi olarak Türkiye'de çeviri yayımcılarıyla iş birliği faaliyetlerini nasıl değerlendirirsiniz?

Sınıfsal Konum

7. Bir meslek örgütlenme üyesi olarak yazın çevirmenlerinin toplumdaki konumunuzu nasıl değerlendirirsiniz? Önceki yıllara kıyasla değişim gösterdiğini düşünüyor musunuz?
8. Derneğinizin/birliğinizin üye profilinizi nasıl değerlendirirsiniz? Önceki yıllara kıyasla değişim gösterdiğini düşünüyor musunuz?
9. Meslek örgütü üyesi olarak bulunduğunuz konumdan memnun musunuz? Bu konuda pişmanlıklarınız, motivasyonunuzu düşüren etmenler var mı? Neden?

Sosyal Haklar

10. Yazın çevirmenlerinin sağlık sigortası, izin, prim, emeklilik gibi sosyal güvencelerinin durumu nedir? Önceki yıllara kıyasla değişimini nasıl değerlendirirsiniz?
    10.1. Yazın çevirmenleri genel olarak sosyal güvenlik primlerini kendileri mi yatırıyor? Düzenli olarak yatırılıyor mu?
11. Çevirmenlerinize sözleşme konusunda özellikle tavsiye ettiğiniz maddeler var mı? Varsa bunların uygulanışı hakkında neler düşünüyorsunuz?
    11.1. Sözleşme yapılıyorsa, sahip olunan sosyal haklar ve özlük hakları konusunda neler düşünüyorsunuz?
    11.1.1. Bu sözleşme koşulları dışına çıkılıyor mu? Neden?

11.2. Eğer sözleşme yapılmıyorsa sebebi nedir?

12. Dernek/birlik üyeliğiniz süresince sosyal haklarıyla ilgili herhangi bir haksızlığa maruz kalmış bir yazın çevirmeni ile karşılaştınız mı ya da kendinizi böyle bir durum içinde buldunuz mu? Haksızlıklar konusunda derneğinize/birliğinize en çok ne tür başvurularda bulunuluyor?

Mevzuat/ Düzenlemeler

13. Yasa Taslağı Çalışmaları ile ilgili neler düşünüyorsunuz? Çalışmaların durumu hakkında bilgi vermeniz mümkün mü? Yazın çevirmenleriyle ilgili meslek yasası oluşturulabilir mi?

14. Çevirmenlik odalaşma faaliyetleri ile ilgili çalışmalar mevcut mu? Varsa görüşleriniz nelerdir? Yoksa sizce sebebi ne olabilir?

15. MYK ve yazın çevirmenliğini birlikte nasıl değerlendirirsiniz? Yazın çevirmenlerini MYK'ya dahil etmek mümkün müdür?

16. Tip sözleşmeyi nasıl değerlendirirsiniz? Uygulanışı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Mesleki Örgütlenme

17. Yazın çevirmenlerinin mesleki örgütlenme faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?

18. Meslek örgütü üyesi olarak mesleki örgütlenmenin yazın çevirmenlerinin sorunlarının çözümüne etkisi konusunda neler düşünüyorsunuz?

Mesleğe Yönelik Tutumlar

19. Yazın çevirmenlerinin güvencesizlik korku/kaygı/stresi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
    19.1. Güvencesizlik kaygısı yaşayan yazın çevirmenlerine destek faaliyetleriniz mevcut mu? Varsa nelerdir? Yoksa gelecekte düşünüyor musunuz?

Mesleki Motivasyon

20. Yazın çevirmenliğinin bir meslek olarak belirsizliklerini nasıl değerlendirirsiniz? Belirsizliklerin çevirmenlerin iş motivasyonuna etkisiyle ilgili ne söylersiniz? (görev tanımı, iş yükü, sosyal haklar gibi)

21. Yazın çevirmenlerine verilen ödül veya teşvikler mevcut mu? (Akademi/sektör ödülü, teşvik primi vb.)
    21.1. Cevabınız evetse, yeterli buluyor musunuz? Yeterli bulmuyorsanız sebebi nedir, yazın çevirmenlerinin mesleki motivasyonunu artırmak için neler yapılabilir?

Çözüm Önerileri

22. Çeviri yayıncılık sektörünün geleceğini nasıl görüyorsunuz?

23. Yazın çevirmenliğine ilişkin ne gibi politikalar/stratejiler uygulanırsa mesleğin olumsuzlukları en aza indirilmiş olur?

Eklemek istedikleriniz: